

Tudorel Butoi

INTEROGATORIUL

PSIHOLOGIA CONFRUNTĂRII ÎN PROCESUL JUDICIAR

Ghid teoretic și practic pentru psihologi criminaliști, procurori, judecători de instrucție și polițiști anchetatori

Editura Pinguin, București, 2004

Partea I

Exigențe teoretice și practice în materie

1. De ce fascinația interogatoriului?!

Pentru că dincolo de spectaculoasă ipostază a confruntării directe dintre psihologul criminalist, procuror sau polițist cu persoana anchetată, este cert faptul că

nimeni în afara făptuitorului nu știe mai bine, ce? când? cum? etc. s-a deliberat, pus în act și finalizat gestul criminal.

De aici și necesitatea „ajungerii la el” și identificarea făptuitorului, protecția sa juridică și în context legal, clarificarea sub toate aspectele a cauzei, în fapt, în drept și cu privire la împrejurările comiterii, în scopul stabilirii vinovăției și tragerii la răspundere a acestuia.

Teoria în materie, dar mai ales practica, conturează o serie de strategii și tactici de interogare:

1) Fie se pleacă de la bănuít (făptuitor) spre „scena crimei” și de aici implicit la probațiune, (probele sunt date de făptuitor sub presiuni sau determinări interne) mărturisirile fiind mai mult sau mai puțin inițiativele acestuia.

2) Fie se pleacă de la identificarea, fixarea, recoltarea și exploatarea urmelor scenei crimei, constructul probatoriu fiind elaborat exclusiv de psihologul criminalist¹ și acționând ca factor de presiune externă determinarea mărturisirilor (recunoașterilor) fiind mai mult sau mai puțin determinată din nevoi interne animate de raționalizări și motivații de autoconservare în situații de risc.

3) Fie se exploatează constructul dinamic de identificare și exploatare atât a nevoilor interne (ca și determinări motivaționale) cât și a presiunilor externe (forțe, folosită a dovezilor raționalizate în algoritmul implicării sau excluderii) apte în alternanța lor să conducă la mărturisiri și recunoașteri.

4) Fie se practică imixtiuni intolerabile în capacitatea de ripostă psihică și fizică a făptuitorului (narcoanaliză, hipnoză etc.) de a se apăra (a rezista) de pe poziția negării faptei, sau uzând de strategiile alibiurilor construite

1 Psihologul criminalist (ca specialist-anchetator) valorifică probațiunea criminalistică realizată după caz, în varii segmente ale acesteia traseologică, balistică, dactiloscopică, grafoscopică tehnică polygraph etc, opunând-o persoanei interogate prin raționalizări, demonstrații și argumente, urmărind implicarea și excluderea acesteia

inteligent, pentru contracararea probațiunii etc.

5) Fie se recurge la constrângeri generatoare de mărturisiri smulse prin măsuri reprobabile proceduri de tortură, rele tratamente, provocare de dureri fizice și psihice (dureri morale), abuzuri de orice fel (încătușări, amenințări, habitat ostil, înfometări, epuizări, suprasolicitări psihosomatice, deprivări senzoriale și psihofiziologice (apă, somn, necesități primare etc.) agresiuni (sonore, luminoase, electronice, biologice etc.) – toate acestea generând mecanisme de protecție (inclusiv mărturisiri – reale, sau false recunoașteri) vis-à-vis de ceea ce se instalează în mental afectivul subiectului „frica”².

Iată așadar că dispunând de custodia făptuitorului (a se înțelege protecția legalii și responsabilitatea tratamentului persoanei reținute, arestate, deținute) etc., fascinația interogării sale este explicabilă.³

1.2. SIGURANȚĂ ȘI NESIGURANȚĂ PE TERENUL

2 Redăm în acest sens integral o contribuție merituosă în materie, Laurențiu Munteanu, rev. Psihologia nr. 6/1994 pag. 22/23, Societatea, Șt. Tehnică, București.

FRICA – ÎNSOȚITORUL NOSTRU PERMANENT

Există frici individuale sau afective, moderne sau străbătând istoria, ancestrale sau recente, aducând groază sau plăcere.

Văzută în înrădăcinarea ei antropologică, în dezvoltarea psihologică, în consistența culturală în dinamică istorică, frica marchează aportul complex om – lume. Trecând de la ceea ce este profund și arhaic în om (frica de pedeapsa zeilor) elaborările conștiente, fantasmatică sau temeinic eșafodate intelectual (frici generate de sisteme tehnologice disecate de gândirea filozofico-metafizică), fricile sunt un proiect de studiu al psihologiei (emoțiile) psihiatriei (nevroze angoasante, obsesionale, fobii), neuroștiinței și fiziologiei (tabloul unic este dat de modificări în activitatea neurovegetativă, cardiovasculară, respiratorie, gastrodigestivă, hormonală), psihanalizei (teoria angoasei ca anticipare a pericolului provocat de o pulsiune), comportamentalismului psihologiei colective, existând chiar o biografie și o istorie a fricii. (N. A. – inocularea fricii în demersul nostru este mult mai „pământeană”, ea este pur și simplu frica vis-à-vis de miză și risc, frica de bătaie, de tortură și rele tratamente etc. Din punct de vedere didactic însă articolul citat are excelente valențe informative.)

DINAMICA FRICII ȘI...

INTEROGATORIULUI SARCINILE PSIHOLOGULUI CRIMINALIST

— De a identifica informațiile utile, pertinente și relevante cu privire la împrejurările comiterii faptei și cu privire la persoana făptuitorului.

— De a identifica (în sensul de a aproxima predictiv) structura psihotemperamentală și caracterial-atitudinală a persoanei interogate (generic).

— De a aprecia echilibrul emoțional al făptuitorului (potențialul afectiv-emoțional) în contextul relației interpersonale și provocările speței.

Datorită slăbiciunii biologice, omul este un animal care are nevoie de protecție; de aici o primă frică, cea de lumea animală. Calamitățile naturale, foametea, epidemiile, dezordinile sociale își găsesc sursă în mânia divină (în tradiția ideo-creștină, profetizarea Apocalipsei, a Judecății de Apoi), mobilizând fervoarea ecleziastică sau alimentând disidența religioasă milenaristă. În Iluminism natura își pierde aura magică, paradigma teocratică lăsând loc celei tehnocratice. Dar utopia rezonabilă a progresului nu înlătură frica. Dizolvând tradiții, atacând ordinea socială, eliberând aspirațiile de dezvoltare individuală, noile surse de frică sunt: dezrădăcinarea, anomia, anonimatul/solitudinea urbană, destructurarea industriei, degradarea industriei, degradarea periurbană și socială. Este paradoxul modern: zone de temeri sunt eliberate, în timp ce sentimentul fricii depășește chiar realitatea pericolelor întrevăzute. Între acestea unele sunt bipolare: criza societății (înmulțirea incertitudinilor, dezideologizarea, reculul credinței în rațiune și statul - providență, fanatismul) și amenințările planetare (militare, biologice, ecologice, manipulări genetice). Dacă în modernitate răspunsul nu mai este căutat în religie, ci în știință, psihanaliză, artă, accesul la realitățile multiple (furnizate de ordinator, comunicații) ducând la căutarea de componente magice, în postmodernitate problema fricilor contemporane este lipsa obiectului fix și accesibil (prin tehnologie). Părăsiți de obiectele fostelor frici majore (bomba atomică), simțim cum climatul fricii a fost înlocuit cu cel al absenței fricii identificabile.

...FORMELE EI

Teroarea infantilă este urmată de crize ce punctează existența: conflictul dintre generații, permanenta frică de moartea părinților, de propria moarte. Frica tulbură relațiile dintre sexe. Supunerii femeii ca dat al psihologiei masculine în cultura patriarhală occidentală, fricii de violența fizică a acesteia i se opun diabolizarea femeii, în ordinea religioasă creștină, timiditatea în cea a raporturilor interpersonale.

— De a identifica corect capacitatea autoreflexivă a făptuitorului în contextul implicării sale percepției mentale, fixații infantile, exonerări și autoculpabilizări hypo sau hyperrealiste vis-à-vis de consecințe, prevederi, riscuri etc.

— De a-și exersa arta jocului actoricesc, mimetismul empatic (transpunerea și evadarea din rol), arta de a asculta, arta tăcerii, arta de a ști când și (mai ales) ce să vorbească etc⁴.

— De a-și antrena capacitatea de autopercepție ca și proiecție a expectanței făptuitorului (cum este perceput de

Beneficiind de o bază antropologică și de circumstanțe socioculturale, se nasc fricile colective, fie sub forma terorii care susține puterea, a exaltării bravurii ca dialectică politico-militară, fie a curajului care asigură prestigiul sau chiar a frisoanelor care produc plăcere.

O frică fundamentală este frică de Altul, perceput fie ca zeități și divizat, fie ca dușman și exterminat. De la frica de cotnact (ca reiterare a unei interdicții culturale veche — Serge Moscovici) se ajunge la frica de contaminant frica de atingere anumitor obiecte (valorizare cultural/social negativ), refuzul anumitor comportamente, al contactului cu alții (chiar vizual). Față de aspectul global al fricii se asistă la trecuta mentalitate a conspirației. Prin proiectarea Răului pe scena socială, focalizând aversiunea pe un grup sau persoană anume, se atașează acestora atributele de inamici, potențiali persecutori (S. Moscovici). Sunt frici cart' agită raporturile dintre grupuri sociale (etnice, religioase, politice, culturale, naționale). Grupuri de evrei. iezuiți, francmasoni, imigranți, capitaliști, intelectuali sunt luate drept cauze diabolice ale tulburărilor vremurilor, subiect al revoltei populare.

Referitor la maladia SIDA, în revista „Communication” (nr. 57/1993), ni se oferă două interpretări. S. Moscovici sesizează de la început un aspect colectiv (asocierea unei comunități, homosexualii, întărită chiar de decizia acestora de a acționa ca grup, reprezentări sociale adecvate, iar ca efect pervers stigmatizantă colectivă). Edgar Morin o vede însă ca pe o frică individualizată, chiar dacă trăită de oameni ce alcătuiesc o colectivitate, apreciind că reacțiile sunt personalizate (utilizarea prezervativelor, reducerea numărului contactelor sexuale).

ANTIDOTURILE FRICII

Frica naște comportamente de reacție specifice. Etiologia distinge: fuga pentru a evita pericolul, inhibiția, absența unor comportamente adecvate de evitare, chiar paralizia și agresivitatea, cam împrăstie și n'soarbe fiica. Comportamentul uman este ambivalent, un permanent balans psihic între ceea ce este acceptat și interzis.

acesta, ca dominanță, credibilitate, autoritate, teamă, încredere, respect, influență etc.)⁵.

— De a manifesta interes, implicare și respect față de persoana interogată etc.

— De a identifica și exploata rapid momentele psihologice create.

— De a identifica și interpreta corect indicii comportamentului expresiv ai persoanei interogate și de a deține știința decantării întâmplătorului de semnificativ-relevant, în contextul dat.

1.3. CUNOAȘTEREA CELUILALT

Generalități

Ființa umană face față multor feluri de frică, întrucât dispune de un stoc apreciabil de antidoturi (E. Morin). Învățarea curajului prin voință (dominarea lucidă a fricii) este la fel de „productivă ca și ritualurile de atenuare. Frica de avion este dominată prin transmiterea stăpânirii și impasibilității celorlalți, prin asigurările personalului tehnic. Există ritualuri de „aclimatizare” relative la frica de Altul: salutul, politețurile etc. Omul are frică de moarte, dar, în afara patologiei, nu o resimte zilnic. „Când un copil se naște, nimeni nu se gândește că mica ființă este un biet muritor” (E. Morin). Altă diminuare a fricii o aduce solidaritatea: de la perechea de îndrăgostiți, care nu-și imaginează că vor muri, la actele de participare devotată la colectivitate, alte soluții de depășire a fricii constau în aderarea la o identitate ținând de un trecut crezut de mult dispărut și chiar obișnuința de a trăi cu incertitudine (ideea morții, amestec de certitudine și incertitudine). Există și modalități de susținere sau amplificare a fricii. Societatea modernă montează frici pentru a obține implicarea sau dominarea.

Fricile moderne se manifestă și prin cultura groazei, inventarea figurilor terorizante (dar și hipnotizante) care în situații reale ar îngrozi. Jocul cu frica este și el o calc de exorcizare a acesteia; „problema constă în aceea că oamenii sunt atrași de ceea ce le face frică, și asta îmi provoacă frică” (S. Moscovici).

Se constată teme recurente. Frica de Altul, de moarte, spectrul epidemiilor etc. Ruperea ordinii instituite, însoțind istoria, deschiderea spre necunoscut, spre viitor nasc angoasă, cristalizată în frică. Incertitudinea vieții este transformată în imaginarul sfârșitului catastrofic, asociat finalului marilor perioade istorice. Frica de marile dezordini cosmice, biologice, sociale... „Astăzi nu mai avem comete, dar avem efect de sera. nu mai avem monștri, dar avem manipulări genetice, nu mai avem războaie mondiale, dar avem invazia străinilor” (Bernanl Paillanl).

1) dominanta proiectării și finalizării gestului criminal este expresia hedonică (satisfacție materială, morală sau psihofiziologic instinctuală) obiectivată în proiecția și finalizarea faptei.

2) psihanalitic comportamentul criminal este orientat către satisfacerea nevoilor pulsionale vizând proprietatea-posesia, controlul, dispoziția și detensionarea catharsică sexual-erotică, toate acestea introproiectate inconștient în

Soluția optimistă a lui Edgar Morin, la această desfășurare de frici, mm ca însăși face frică, este reînnodarea legăturii sociale. Solidaritatea mecanică birocratică, insuficientă trebuie abandonată conștient în favoarea solidarității organice. Doar că liantul depășește cadrul comunitar, fiind necesară o interiorizare lu scară mai largă (salvarea vieții pe Pământ, a diversității biologice).

Se va putea aprecia astfel și o utilitate a fricii: a pierde sensul hazardului înseamnă a dezarma.

3 „avându-i la mână”, „la dispoziție” – o serie de complexați, frustrați, psihopați etc, scăpați accidental între anchetatori vor proiecta tipologia torționară a abuzului violent sadic, sexual, hedonist, sub vani manifestări — vezi recente și unanim condamnate abuzuri semnalate la Guantanamo și Abu Ghraib

4 Fără un temeinic studiu al câmpului faptei și o documentare detaliată a dosarului cauzei, psihologul riscă să fie nesigur și gafeur în materie.

5 În acest sens, recent, ziaristul (analist politic) american Seymour Hersh – desconfira un așa intitulat „program secret de detenție și interogare”⁴⁴ – desfășurat din inițiativa și cu acordul exclusiv al procurorului general John Ashcroft — ministrul apărării, Donald Rumsfeld și președintele SUA, George Bush. În esență ziaristul susține că există dovezi de netăgăduit (în speță casete audio-video și foto, declarații de martori și victime) în sensul practicării torturii în închisorile Abu Ghraib și Guantanamo Bay:

-abuzuri sexuale îndreptate împotriva tinerilor, folosirea câinilor pentru intimidare și frică, provocare de suferințe fizice și psihice, agresiuni asupra pragului de suportabilitate sonică și luminoasă, electroșocuri, deprivări psihofiziologice (somn, alimentație etc.) precum și ceea ce este cel mai condamnat, reținerea prizonierilor fără comunicarea lor pe listele crucii roșii internaționale. (N. A. – desigur sub rezerva unor exagerări sau discreditări care fac sarea și piperul apropiatei campanii electorale în S.U.A. – posibilitatea confirmării unei astfel de realități ar fi de sorginte patologică frizând nebunia și făcându-ne încă o dată atenți asupra ,nebunilor care ne

nevoia compulsivă a autopedepsei (supliciu introproiectat-masochism).

3) perspectiva relațiilor interpersonale de prognostic pozitiv ca strategie de interogatoriu este fundamentată pe cunoașterea celuilalt în context real și actual (în arest, în detenție, interogatoriu, confruntare etc.)⁶

a. Potențialul de permisivitate sub aspectul binomului simpat-antipatic:

— Satisfacția comunicării interpersonale și confesiunii este sever afectată în interogatoriu dominat de interesele contradictorii ale protagoniștilor - aflați pe poziții diametral opuse.

— Respectul pentru celălalt, compasiunea sub aspectul înțelegerii umane, humorul, ironia fină, divagația pe teme de interes colateral interogării, conduc subconștient către creșterea potențialului de permisivitate prin acceptare, apartenență, confesiune etc. - psihologul criminalsit devenind, iată, simpat, solar, demn de încredere - sporește nevoia mărturisirii care izvorăște, iată, din presiunea internă a confesiunii.

b. Disfuncția nesiguranței și insecurizării

— Starea de libertate conservă individului⁷ exercițiul, dispoziția și autodeterminarea într-un câmp nelimitat de alegeri (opțiuni);

— Starea de interogat (liber, reținut, arestat sau deținut) limitează opțiunile inducând disconfort și nesiguranță, habitatul fiind perceput ca ostil, în timp acumulându-se tensiuni apte a se materializa în

conduc" — în speța de față nimic altceva decât infractori ai legislației internaționale în materie.)

6 Aprecierile naive asupra psihologiei personalității umane, în context teoretic, doctrinar etc. (excluziv de la catedră) conduc către devieri de tip utopic, infructuoase și amendate nu o dată de riscul erorii judiciare.

7 Strategiile torționare exacerbează nesiguranța și insecurizarea în speranța învingerii rezistenței psihice și declanșarea instictului de apărare autoconservare, mărturisirile astfel smulse (cu riscul de a fi nu o dată false mărturisiri) regăsindu-se la capătul epuizării psihice.

comportamente de ostilitate, ripostă hetero și autoagresivă.

— Viitorul este perceput ca incert și nesigur, favorizând proiecții de tip depresiv, fatalist, alimentând superstițiile, zvonul, panica și nu o dată suicidul.⁸

— În aceste stadii relația interpersonală este în întregime sub controlul psihologului criminalist care în intenția detensionărilor constructive poate realiza modificări confortabile în habitat (luminozitatea, spațiu, eliminarea simbolurilor și factorilor de agresiune psihosenzorială etc.) concomitent cu mărirea câmpului de opțiuni (plimbare, lectură, corespondență, pachet, țigări, contacte, consiliere psihologică etc.).

c. Protecția - conservarea imaginii proprii

— Din perspectiva individului ca personalitate oglindită social, ca entitate (Eu distinct - cu proiecție individuală, motivații, aspirații și exigențe proprii) implicată cauzal-conjunctural în ecuația infracțională, psihologul criminalist va conferi înțelegere sub aspectul acceptării explicațiilor oferite de făptuitor.

— Această strategie conferă persoanei interogate senzația conservării propriei imagini (reală sau falsă) dar oricum în consens cu propriile autopercepții vis-à-vis de socius.

(N.A. - de pe această poziție interogatul putând fi mult mai apt de mărturisiri ale faptelor sale percepute dacă nu ca „acceptate juridic” cel puțin ca „înțelese”, „explicabile” sub raportul experienței de viață.)

— Orice reacții de tip inchizitorial sau din perspectiva unor experiențe rigide, apte să-i deterioreze interogatului imaginea de sine, amorul propriu, orgoliul, capacitatea profesională, inteligența, insertia socială,

⁸ Strategiile psihologice și psihanalitice anticipează efectele accelerărilor tensionale de tip distructiv și le preîntâmpină prin relații interpersonale de tip protectiv, conciliant, relativ permisiv mărturisirile izvorând din rațiuni de liberă autodeterminare în contextul raționalizărilor de tip securizant vis a vis de presiunea externă a probatoriului.

statussul - rolul, sunt tot atâtea indicii pentru un interogatoriu greoi și infructuos.

— Dimpotrivă, toleranța, înțelegerea, curiozitatea vis-à-vis de explicațiile gestului criminal, situează psihologul criminalist pe poziții favorabile inițiativelor de prognostic pozitiv în decelarea adevărului.

d. Gestionarea autorității

— Talentul și știința psihologului criminalist constă în aceea că în ciuda alternanței jocurilor de rol, a metamorfozelor, atitudinilor și fațetelor „jucate” de psihologul criminalist în relația interpersonală cu persoana interogatorată acesta nu trebuie să-și diminueze cu nimic dimensiunile constante ale personalității sale: profesionalismul, oficialitatea, exigența, inteligența etc. fără a le hiperboliza actoricesc sau fără a face dovada naturală a disponibilității sale către exercitarea arbitrară și discriminativă a puterii, trădând egocentrismul, sadismul, agresivitatea, frustrarea, oportunismul, în fapt slăbiciunea, incapacitatea și ineficiența metodelor folosite.

Deși a făcut și încă mai face carieră „anchetatorul torționar” a abuzat de putere și autoritate. Rețeta acestuia a fost de un simplism echivalat doar de primitivismul metodelor, în sensul că dincolo de eficiența discutabilă (am în vedere nenumăratele false recunoașteri, grave și ireparabile erori judiciare) a avut ca reprezentare strategică climatul de teroare obținut prin amenințarea permanentă, proiectarea unor consecințe disetructive, aducerea în stadii de regresie și inferioritate a persoanei anchetate visa vis de care nu întotdeauna s-au obținut rezultatele scontate.

În ceea ce privește „imaginea creatoare” în materie, aceasta este (în orice colț al lumii) ineputabilă:

— De regulă se debutează prin teroare psihică: - violență verbală, gestică și mimică amenințătoare, trivialitate în limbaj și gesturi, atingeri aduse valorilor moral-etice proprii persoanei interogate, ton ridicat, înjurături etc.

— Utilizarea violenței fizice, obiectivată prin adevărate strategii și tehnici provocatoare de durere fizică (lovituri în zone dureroase, șocuri electrice etc.).

— Deprivări psihosenzoriale (hrană, somn, necesități psihofiziologice etc.).

— Agresiuni psihofiziologice (sonore, luminoase, de inconfort etc.).

— Chinuri fizice (obligare la posturi atipice de izometrie muscular-posturală, „poziția schiorului”, „macavela”, „împachetările” etc.).

— Teroarea psihică prin inducerea trăirii situațiilor limită și de risc letal (conducerile în teren „la pădure”, „înscenări de execuții”, „îndemnul la evadare”, suspendări, înecări etc.)⁹

9 Vezi riposta unanimă a lumii civilizate, vis-a-vis de practicile reprobabile, inacceptabile juridic și moral etic ale începutului de mileniu trei, în interogările prizonierilor de război din Irak, Afganistan, Cecenia, Guantanamo. Abu Ghraim, spațiul Jugoslav, Somalia etc. în detaliu contribuțiile dr. Jenică Drăgan, Ion Oancea, Gheorghe Nicolae, Tortura — contribuții teoretice și practice, Editura Ministerului de Interne, București, 2001, pag. 23/24 citat integral după cum urmează: 1. Considerații generale asupra infracțiunii de tortură

În limbajul obișnuit, tortura are semnificația unor acte de cruzime, sub aspect fizic sau moral.

De-a lungul timpului, actele de tortură au primit semnificații socio-juridice diferite. În anumite sisteme de drept, tortura constă în producerea unor suferințe fizice sau psihice în cadrul procedurii judiciare și a executării pedepselor și care a fost, oficial, admisă fie ca mijloc de obținere a unor probe, fie ca mijloc de pedepsire a unor infracțiuni.

Tortura a fost practică în mai mult de 72 de țări, în anul 1992. În întreaga lume tortura este studiată de anumite persoane și pusă în aplicare împotriva altor persoane având propria ei castă și un limbaj propriu care este important. Pentru cei care o aplică, tortura este o artă, dând acesteia denumiri ciudate, dar pentru victime în mod cert nu este o artă, ci o umilire.

Este important, în primul rând pentru terapeuți să înțeleagă jargonul torturii. Mohamad Beh, după o îndelungată documentare a elaborat primul dicționar al jargonului torturii, care se numește argoul victimei. Este șocant de citit, dar necesar pentru înțelegerea plăgii secolului – tortura – susține Bent Sorensen, prim vicepreședinte al Comitetului de prevenire a torturii din Consiliul Europei – Bruxelles, 1992“.9.1.

Exacerbarea puterii discreționare, pe lângă dezumanizarea și descalificarea profesională a celui care conduce interogatoriul (poate fi el chiar „psiholog”) pe lângă atingerile grave aduse legislației internaționale în materie - vezi Declarația universală a drepturilor omului, art. 3 și art. 5, Legea nr. 20/1990 și C. Pen. român art. 267 - infracțiunea de tortură de cele mai multe ori nu-și atinge scopul, pericolul constând dimpotrivă în falsele recunoașteri și mărturisiri, falsele implicări, înscenări judiciare etc. realități triste și ireparabile, vis-à-vis de descoperirea adevărului.

În țările în care se practică tortura sunt folosite mai multe metode: Apollo; Ghapani; Macavela (cunoscută și în România); metoda cu șocuri electrice; drumul de metal (o bară metalică este rulată în sus și în jos pe corpul victimei cu presiune diferită); plimbatul pe cioburi sau obiecte ascuțite; statul în poziția motociclistului timp îndelungat; statul în apă mai mult timp; expunerea prelungită la soare sau la frig; arderea cu țigara aprinsă; scufundarea capului în apă; închiderea într-o celulă foarte îngustă; atârmarea de picioare și aplicarea unor lovituri; aplicarea de sare, piper, apă sărată sau urină în creștăturile practicate pe corp; șocuri electrice aplicate pe degete, tălpi, lobii urechii, organe genitale; interzicerea somnului, a hranei sau a apei; deținerea în celule întunecate pentru perioade îndelungate; expunerea la surse de lumină foarte puternice sau zgomot constant; intimidarea cu pistolul; umilirea prin prezentarea la interogator dezbrăcat etc.9-2- In cursul anului 1988, în urma loviturii de stat din Myanmar, Saw Maung împreună cu oamenii din subordinea sa a torturat mii de oameni, folosind metodele arătate mai sus9-3-.

Metoda „Apollo „ constă în aceea că victima este pusă pe un scaun de metal cu picioarele spre înainte, având mâinile legate de brațele scaunului, capul acoperit de o cutie metalică ce se sprijină pe umeri. Apoi, i se conectează victimei electrozi sub tensiune pe cele mai sensibile părți ale corpului, iar țișetele scoase sunt amplificate în interiorul cutiei metalice. În același timp se lovește cutia metalică cu diferite obiecte.

Metoda „Ghapani”; brațul drept al victimei este îndoit pe spate peste umăr, iar brațul stâng îndoit la spate, după care se încătușează. Se pune o bucată de lemn între articulațiile brațelor, după care se agață victima de perete în așa fel încât podeaua să fie atinsă numai cu degetele mari de la picioare. Metoda este combinată cu aplicarea de lovituri.

Camera de tortură poartă denumirea de „Zire Hast”9-4-.

Autoritatea și puterea psihologului criminalist trebuie să se supună științei și deopotrivă artei „gestionării efectelor” pe o relație benefică de feed-back, într-un echilibru constructiv-pozitiv către determinarea la mărturisiri voluntare corespunzătoare stării de fapt și drept.

Autoritatea este magie, atitudine și stare, rezultată din competență, oficialitate, exigență profesională, inteligență, distincție etc.

Psihologul criminalist desemnat cu interogatoriile devine implicat într-un algoritm din care nu lipsește responsabilitatea, conflictele de autoritate, semnele de slăbiciune și frustrare, componenta torționar abuzivă fiind pasibilă de sancțiune penală.

1.4. DUPLICITATE - SIMULARE

(MINCIUNĂ VERSUS ADEVĂR)

a) - *analiza datelor realului* - psihologul criminalist evaluează prioritar personalitatea persoanei interogate ca potențial și disponibilitate (anamneza, observația, studiul documentelor, abordarea tematică, chestionarea etc.) în ecuația provocatoare a implicării (martor, victimă, făptuitor (bănuț) în contextul circumstanțelor

Treptat, lumea civilizată și-a schimbat atitudinea față de aceste practici inumane, tortura nemaifiind acceptată nici în procedura judiciară și nici în relațiile interumane. Tortura nu numai că nu este tolerată, dar a devenit o manifestare ilicită incriminată în legea penală chiar atunci când este comisă de persoane particulare (în legea penală cruzimile ca mod de săvârșire a unei infracțiuni au semnificația unei circumstanțe legale generale agravante (art. 75 lit b C. pen. — iar în cazul omorului, cruzimile dau omorului un caracter deosebit de grav — art. 176 lit. a C. pen.). O mare importanță a acordat comunitatea internațională eliminării torturii ca mijloc utilizat de persoanele ce reprezintă autoritatea publică, puterea9-5-.

9.1.Revista „Torture” nr. 2, din 1993, ICRT, Postbox 2672, DK- 210, Copenhagen, Permark, 41.

9.2.Revista „Torture”, nr. 2/1993, pg. 56-57.

9.3.Revista „Torture”, nr. 2/1993. pg. 63.

9.4.Revista „Torture” nr. 2/1993, IRCT, Postbox 2672, DK - 2100, Copenhagen, pag. 41-42.

9.5.Ibidem.

criminogene.

b) - psihologul va fi foarte atent în a decela posibilitățile și limitele cunoașterii nu numai din punct de vedere al contextului obiectiv (distanță, stare meteo, luminozitate etc.) dar mai ales al implicării persoanei interogate ca și subiect cunoscător: (cum și în ce împrejurări este implicat?!; putea să constate și să știe să rețină și să redea cele susținute?! care sunt capacitățile sale senzorioperceptive, de recepție, decodare, interpretare, memorare și redare?! cât este de sincer în implicarea ca și participant la aflarea adevărului (permisivitatea colaborării pe parcursul interogatoriului).

c) - interpretarea comportamentului expresiv - demascarea comportamentului mincinos.

— Psihologul pleacă de la realitatea psihologică în conformitate cu care constructul mincinos ca și alterarea voită intenționată a adevărului are conținut și orientarea exclusiv pragmatică, aduce un avantaj, un folos, este util cuiva.

— Constructul mincinos are demers mental cognitiv, raționamente și logică urmărind inducerea în eroare și presupune așadar un efort de elaborare, nu la îndemâna oricui și nu o dată dificil de realizat.

— Pericolul demascării în condițiile mizei și riscului sancțiunii penale creează o stare de disconfort agentului mincinos.

— Psihologul criminalist trebuie să-și explice mecanismele etiologice ale minciunii pentru ca o dată identificate să opereze asupra lor în sensul deturnării și dinamicii acestora ca factori de presiune generatoare duplicității.

Practica evidențiază așadar:

— Minciuna spusă din sentimente de rușine (raportarea la propria imagine sub exigențe juridice și moral etice interpretate).

— Minciuna spusă din sentimente de teamă (de pedeapsă, de represalii, de răzbunare etc.).

— Minciuna spusă din sentimente de apartenență la mediile interlope (obișnuința de a fi de partea cealaltă a baricadei) – (specifică mediilor ingractogene ostile apărării adevărului ca ripostă pur și simplu) tăinuitori, proxeneți, prostituate, recidiviști etc.

— Minciuna spusă din rațiuni de conservare a propriei imagine a E-ului proiectat în ecuația existențială majoră (de la subprețuire la succes).

— Minciuna spusă din rațiuni de justiție compensatorie (mincinosul se proiectează ca justițiar și deturneză adevărul în sensul dezideratelor sale).

— Minciuna spusă pentru a ieși dintr-o stare de pericol (pericolul de a fi identificat ca autor de faptă, pericolul de a-i fi probate fapte infracționale) etc.

— Minciuna spusă pentru dobândirea de avantaje (materiale sau morale) etc.

Psihologul criminalist va purcede la reorientarea proiecțiilor disfuncționalvătămătoare plecând de la realitatea indiscutabilă a minciunii ca mecanism totuși defensiv (în apărare) vis-à-vis de statutul său ofensiv de superioritate ca specialist și funcționar public investit cu autoritate și putere.

Din această perspectivă pot fi sancționate prin mecanismele raționalizării, lipsa de claritate și logică în susținerile persoanei interogate, disfuncțiile de coroborare, susținere, contrarietate, nonconcordanță etc. Între cele susținute și piesele dosarului.¹⁰

Psihologul criminalist nu poate accepta necritiv adunarea dovezilor (chiar dacă este obligat să o facă cu aceeași grijă și exigență atât în acuzare cât și în apărare) și va fi extrem de atent față de informațiile persoanelor cu interese în cauză, părți, cerc de prieteni, aparținători ai lumii interlope, rude apropiate și mai ales va fi atent vis-à-

¹⁰ Recomandăm efectuarea inițial a testului polygraf pentru identificarea prezenței sau nu a indiciilor orientativi asupra duplicității (simulării, minciunii) (N.A. — efectuarea testului după procedeele la care ne referim, confruntări, reconstituiri etc. este contraindicată științific — metologic — sub riscul impreciziei concluziilor.)

vis de reacțiile autorului, comparându-le permanent cu datele demersului din perspectiva unor exigențe științifice, expertize, constatări, rapoarte informative, mijloace de suport audio-video sau alte date emanând de la detectivi-investigatori, polițiști, avocați, medici legiști etc.

Pentru psihologul criminalist itinerariul derulării interogatoriului este nu numai un prilej de continui provocări dar mai ales pe măsură ce atitudinea sa exigent imparțială emană notele decantărilor profesioniste va provoca în strategiile expectative ale persoanei interogate amplificarea riscului demascării posibile.

Psihologul criminalist va trebui să știe că atitudinea sa ca profesionist critică joaca, rolul stimulului extern care devine semnificativ pentru ca în strategia de apărare a făptuitorului să încolțească ideea pericolului și o dată declanșată tama instinctuală energizată de mecanismele autoconservării speciei va prilejui exteriorizarea indiciilor mimico-gesticulari specifici comportamentului expresiv caracteristic stării de stres.

Ajungând în acest moment găsesc necesară din motive didactice o incursiune profesionistă în conținutul lucrării reputatului criminalist dr. Stanislav Eliodor – *Criminalistica – metodologia interviuării investigative*, Editura Semne, București, 2001, în care autorul prelucrând experiența anglo-saxonă în materie, reușește excelente observații pe care din perspectiva exploatării momentelor psihologice create de intuiția pericolului le reținem integral:

Mecanisme defensive

Raționalizarea constă în inventarea unor explicații plauzibile în legătură cu cauza. Cei intervievați se protejează prin acest mijloc imaginându-și anumite etape care fie au legătură cu cauza, fie nu au legătură cu cauza, însă intră în interacțiune cu mijloacele de probă descoperite la fața locului. Acest fenomen poate fi combătut prin inducerea subiectului mincinos a impresie că faptele relatate presupuse mincinoase nu au legătură

logică. Foarte puțini oameni rezistă „criticilor „aduse relatărilor menținându-și depoziția indiferent de argumentele contrare.

S-a demonstrat științific că oamenii se privesc ca fiind propria sursă de succes dar și de insucces. Un fenomen în strictă legătură cu imaginea proprie este atitudinea grupului social din care face parte acesta. Senzațiile produse astfel pot fi dintre cele mai diverse de la vinovăție la extaz producând efecte dintre cele mai nebănuite (sinuciderile în grup). Subiectul trăiește cu impresia că a pierdut controlul asupra propriei vieți, lăsându-se condus de grupul social din care face parte (secte, bande de infractori, structuri mafiote etc.), încercând să-și limiteze J dependența. Printr-o cooperare bună, se poate obține sprijinul unei astfel de persoane, dar mai ales prin diminuarea sentimentului de autoînvinovățire. Acest lucru se poate realiza prin sugerarea celui anchetat a opiniei conform căreia nu este primul care a comis o astfel de faptă și deci oprobriul public asupra lui este mult diminuat. Bineînțeles că o astfel de teorie va diminua capacitatea subiectului de a evalua urmările socialmente periculoase ale faptelor sale, însă primordial pentru anchetă este fluxul informațional.

Proiecția

Dinamismul acestui fenomen este în strânsă legătură cu raționalizarea. Indivizii de multe ori aflați în imposibilitatea de a-și îndeplini responsabilitățile acuză alte persoane de eșecul lor. Cu alte cuvinte „dau vina pe alții”.

În acest fenomen apare pe primul plan agentul provocator al infracțiunii, victima, care prin atitudinea ei a determinat autorul a comite actul ilicit. Deci, conform concepției infractorului altcineva este de vină pentru faptele lor. Un astfel de gen de interviu nu afectează cu nimic răspunderea penală însă are o importanță deosebită în lămurirea cauzei.

Semnele falsității

Încercarea de a rusca adevărul crează stres care la rândul lui se materializează în răspunsuri, tonalitatea vocii, atitudinea neverbală și reacțiile psihologice pe timpul interviului. Mulți indivizi care nu-și pot ascunde acest stres vor reveni, asupra celor declarate relatând adevărul. Însă rămâne o categorie importantă de subiecți care reușesc, în mod surprinzător, să-și controleze reacțiile psihologice pe timpul interviului.

Semne verbale

Declarațiile conforme realității au un grad sporit de consistență cu multe detalii, chiar mai mult decât cele necesare. În loc să se autoprotejeze cel ce a făcut această declarație se simte din punct de vedere intelectual stimulat în a prezenta faptele conform adevărului, în încercarea de a demonstra capacitatea mentală organului de cercetare penală. În mod clar vor relata etapele comiterii infracțiunii tăcând eforturi de a preciza cu exactitate detaliile cauzei. Dacă sunt sprijiniți pot relata amănunte care anterior le omisese. Semnalele adevărului sunt în concluzie următoarele: memorie ascuțită, fluența narării, reconstituirea logică a faptelor. Chiar în situațiile în care ancheta, în sine, incomodează sau jenează pe cel interviuat, un control pertinent asupra modului de desfășurare a anchetei, poate înlătura aceste neajunsuri.

Unii actori pot minți într-un mod inimaginabil cunoscând doar câteva aspecte despre cauză. Falsitatea merge până într-acolo încât detalii inexistente ori motivații sofisticate sunt prezentate drept realități. Funcționează principiul conform căruia cu cât spui mai puțin, cu atât mai puțin ai șanse să fii prins. Relatările sunt însoțite de momente de contemplație, evaziune de la subiect, urmate de răspunsuri de tipul „nu-mi aduc aminte”. Nu este exclusă nicio atitudine de genul „nu neg cele afirmate” nu pot să vă spun mai mult de atât” sau „nu comentez

Semne nonverbale

Sub acest aspect interviul este de fapt, duel

psihologic. Cel ce declară neadevăruri va încerca să descopere din trăsăturile mimice ale feței anchetatorului, scepticismul cu privire la cele declarate de el. Falsitatea se poate materializa prin orice semn al limbajului trupului care nu se manifestă în mod natural, indiferent că se referă la mimică, gesturi ori mod de deplasare. Un simplu mușchi care tresare sau o mișcare aproape imperceptibilă sunt destule semnale pentru îndoială.

Pe parcursul interviului cel intervievat va încerca, să se implice într-o activitate intelectuală ce-l va atrage de la cursul anchetei. Această tensiune poate fi manifestată prin intermediul unor ticuri, gesturi inexplicabile ori fără rost sau chiar prin poziții ale corpului cu totul neconfortabile. Bineînțeles că se evită contactul direct al privirii, fixându-se un punct imaginar, clipind mult mai des decât ar fi normal. Râsul forțat și aparenta stare de normalitate pot reprezenta semne de suspiciune cu privire la cel intervievat. Cel în cauză nu dă dovadă de spontaneitate, flexibilitate fiind caracterizat prin repetiție, mișcări scurte, sacadate, gesturi repetate, eforturi „de supraviețuire”, fiind evidente. Se întâlnesc cazuri când cel anchetat încearcă să creeze o atitudine de amicitie, de apropiere cu interlocutorul său, cu scopul de a distra atenția de la interviu. Pe de altă parte contrariul celor relatate mai sus, adică gesturi suple, caracterizate prin normalitate dând aspectul unui flux atât sub aspectul relatării evenimentelor, dar și a atitudinii exterioare.

Semne psihologice

Este o practică des întâlnită ca cei ce încearcă să înșele vigilența anchetatorului, să simuleze un șoc psihic în momentul interviului prin prezentarea unor traumatisme minore sau amețală. Aceste simptome psihologice folosite cu scopul de a scăpa, reprezintă „teroarea „că au fost încolțiți și nu știu cum să reacționeze. Alte manifestări psihologice de aceeași natură sunt voma provocată, transpirația abundentă, plânset necontrolat sau starea de dezorientare. Indivizii ce

relatează adevărul reușesc, cu ocazia infracțiunii, mai ales dacă anchetatorul rămâne calm și controlează reacțiile interlocutorului. În continuare vom descrie anumite circumstanțe care produc schimbări psihice majore. Frica este principalul catalizator al schimbărilor psihologice. Motivul constă în consecințele juridice ce le produce descoperirea autorului în flagrant. Frica de închistare și de opoziția publică exercită o presiune psihologică destul de puternică pentru a crea indiferență față de condițiile în care se comite fapta, frica (teamă). Conflictul între simțul vinovăției și starea psihologică a individului accelerează o multitudine de procese fiziologice. Pe parcursul interviului majoritatea celor ascultați trec într-o stare de hipertensiune a cărei efect este vizibil prin vascularizarea puternică a zonei faciale, accelerarea procesului de respirație și respirație etc. De asemenea, sistemul nervos central vegetativ induce la rândul său o serie de semnale perceptibile de către anchetator.

Conflictul mai sus prezentat. și starea de frică sunt răspunsul individului la ceea ce a învățat până în acel moment. Frica pe de altă parte își are originea în primele faze ale copilăriei fiind de asemenea „învățată” de către subiectul interviului. Părinții, biserica, comunitatea și rudele sunt elementele ce stabilesc valorile, atitudinea și moralitatea celui în cauză. Aceasta se învață din fragedă copilărie și se sedimentează cu ocazia maturizării individului. De fiecare dată când acțiunile lui contravin celor de mai sus, o funcție psihologică necontrolabilă intervine: conștiința.

Falsitatea și dereglările psihologice

Mincinoșii patologici sunt persoane care în mod obișnuit mint atât de exagerat și atât de bizar, încât putem considera că ei suferă unele dereglări psihologice. Ei pur și simplu inventează chiar dacă ar fi mai simplu și mai la îndemână să spună adevărul. „Poveștile” lor sunt de obicei raționalizări complexe pentru a se autolăuda, fiind ușor de identificat datorită perseverenței în a minți. Mincinosul

patologic folosește minciuna în problemele cotidiene chiar în problemele cele mai simple, cum ar fi: satisfacerea nevoilor de hrană și locuință.

Personalitatea psihopatică dezvoltă structuri morale și sociale atipice fiind în imposibilitatea de a se ajusta la standardele societății. Psihopatul este un egoist la superlativ urmărind gratificarea lui pe moment fără a ține cont de consecințe. Acesta nu poate înțelege viitorul, ba chiar îl detestă. Un om normal face de multe ori sacrificii în numele viitorului, acționând în funcție de circumstanțele fiecărei situații. Individul cu o personalitate psihopatică este întotdeauna conștient de diferența între bine și rău, îndeplinind de multe ori cerințele impuse de societate, însă fiind în totalitate împotriva dominării personalității proprii de către aceste standarde. El are în vedere să nu intre în contradicție cu normele juridice și chiar dacă se întâmplă acest lucru să-și asigure, prin orice mijloace, o pedeapsă mai mică. Singura persoană la care ține într-adevăr este propria persoană, sacrificând orice, chiar și familia sa.

O caracteristică secundară a acestuia este lipsa de confidențialitate, maturitate și înțelepciune, acționând pentru a-și satisface propria persoană în mod impulsiv fără a folosi experiența de viață acumulată.

Tratamentul personalităților psihopate este unul de ameliorare și nu de însănătoșire a disfuncției mintale; nicio metodă nu a oferit până acum însănătoșirea pacientului. În plus indivizii dau dovadă de o stăpânire de sine deosebită; minciunile pe care le spun fiind destul de convingătoare. În ciuda acestui lucru, teama de a fi descoperit trece peste orice disfuncții psihice, lucru ce determină „reactivitatea „normală a subiectului pe timpul testărilor cu poligraful (vezi conf. univ. dr. Tudorel Butoi și colaboratorii „Psihologia comportamentului ciminal - investigația duplicității suspectilor în interogatoriul judiciar”, Edit. EMMA, București 1999.)

1.5 INTERVIUL INVESTIGATIV

Strategii, tactici și atitudini

Adaptarea psihologului criminalist abordării de tip interviu,¹¹

În interogatoriu - investigația psihologică exploratorie a persoanei

1. Comportamentul expresiv - (ceea ce poate citi celălalt) ca exteriorizare atitudinală este hotărâtor în debutul investigației psihologice exploratorii a persoanei interogate.

Inducerea stării de confort (celui interogat) rezidă în aceea că (în situația bănuitalui pe nedrept) siguranța deținătorului de probe testimoniale, atitudinea francă deschisă, exigent critică (așadar realistă) induce certitudinea exonerării (în anchetator fiind proiectată încrederea față de profesionistul de bună credință) - comunicarea și interrelaționarea este eliberată de elemente redundante ale suspiciunii și decurge firesc - în parametrii toleranței interesului, respectului etc.

Poate psihologul criminalist realiza acest teren pregătitor?!

Răspunsul este afirmativ în condițiile îndeplinirii a ceea ce școala anglo-saxonă în materie obiectivează în triada: congruență, subliniere, analiză pozitivă necondiționată, în fapt fiind vorba despre:

a) încrederea în propria personalitate (solide cunoștințe profesionale, potențial aptitudinal și temperamental-caracterial) adaptată emoțional, intelectual și volitiv într-un construct de personalitate dinamic și specific profesiei.

b) capacitatea empatică nu numai de a se identifica cu celălalt retrăind experiențele sale (atitudini, sentimente etc.) în algoritmul infracțional consumat, dar, și mai ales,

11 N.A. - nu credem că în această accepțiune școala anglo-saxonă la care ne referim, a făcut cea mai fericită alegere, câtă vreme numai de interviu „nu are chef cel care la capătul numitului demers este așteptat de pedeapsa privării de libertate sau chiar de scaunul electric”, — credem așadar mai degrabă în interogatoriu ca investigație psihologică exploatatrice a persoanei).

de a identifica și accepta (în sensul de a înțelege) explicațiile, similaritățile experiențiale în contextul motivațiilor declanșatoare a componentelor criminogene sau nu ale celui interogat.

Școala anglo-saxonă în interpretarea și prelucrarea documentară a dr. Stanislav Eliodor (op. cit. p. 32/40) relevă din perspectiva atitudinii pozitive următoarele repere:

PREGĂTIREA PENTRU INTERVIU

1. Importanța atitudinii pozitive

Cu cât vei reuși să colectezi mai multe probe testimoniale cu atât poți fi considerat un bun anchetator. Atitudinea pe care o ai cu ocazia fiecărui interviu este critică; atitudinea pozitivă jucând un rol excepțional, chiar mai important decât tactica ori metodologia adoptată.

Atitudinea reprezintă baza despre cum vedem și suntem văzuți de către societate. Așa cum sarea și piperul fac gustul unei mâncări, așa și atitudinea dau aroma eforturilor noastre de a desfășura o bună activitate profesională. Atitudinea se învață pe perioada copilăriei și se reintegrează în viața adultă prin experiența interumană.

Atitudinea ne predispune la un anume component în diferite situații. Participanții la un dialog manifestă încredere dar și scepticism, prejudecăți dar și toleranță, atitudinea dinamizând modul acestora de interacționare. Atitudinea anchetatorului față de cel interviuat reprezintă exteriorizarea părților conturate despre aceasta, dar și a modului în care este tratat, determinând un răspuns pe măsură.

A. Elementele atitudinii pozitive

Caracteristicile personale de tipul interes-respect, toleranță, cât și abilitatea de a le proiecta în activitatea profesională, reprezintă elementele unui anchetator de succes. Chiar dacă scopul principal este de a obține probe adevărate, scopul secundar este de a-i induce celui interviuat o stare de confort, mai ales pentru a calma temerile acestuia. Cele mai multe persoane interviuate nu

sunt vinovate de săvârșirea unei infracțiuni. Ei au nevoie atât de tine ca anchetator, cât și de probele pe care le descoperă pentru a-și dovedi nevinovăția. Într-un interviu bine încheiat trebuie încorporate trei caracteristici esențiale pentru atitudinea pozitivă: sublinierea, analiza pozitivă necondiționată și congruența.

Congruența. Pentru a fi o persoană congruentă înseamnă să ai încredere în propria personalitate, toate elementele emoționale, intelectuale și psihice încadrându-se într-un tot unitar adaptat profesiei. Trebuie să dai dovadă de sensibilitate într-o măsură care să-ți permită o comunicare umană constructivă cu cel interviuat. A fi congruent înseamnă să identifici și să accepți similaritățile umane cu cel interviuat urmărind scopul propus. În ciuda diferențelor comportamentale, temerile și speranțele proprii sunt comune tuturor indivizilor.

Sublinierea N.A. - empatia. Această calitate poate fi descrisă ca fiind capacitatea de a te identifica cu altă persoană, de a retrăi pe cât posibil experiența ei. Înțelegerea deplină a atitudinii și sentimentelor celui interviuat în legătură cu un eveniment ieșit din comun reprezintă un mare avantaj pentru anchetator. Analiza pozitivă necondiționată. Această analiză se reflectă în respectul ce trebuie acordat tuturor ființelor umane prin faptul că ele sunt în viață. Putem compara această atitudine cu dragostea părintească necondiționată pentru proprii copii, indiferent de circumstanță. Un individ trebuie interviuat respectându-se acest principiu indiferent de vinovăția lui, lucru ce dezvoltă o relație interumană deosebită între anchetat și anchetator. Nu putem considera această caracteristică ca fiind o încălcare a moralei sociale, deoarece nu implică scuzarea sau diminuarea consecințelor socialmente periculoase.

B. Efectele pozitive asupra atitudinii altor persoane

Atitudinea anchetatorului afectează în mod nemijlocit rezultatul interviului. Gradul de comparare al celui anchetat este rezultatul atitudinii anchetatorului indiferent

de condiții sau circumstanță. Din practică s-a demonstrat că cel anchetat apreciază stilul, atitudinea și scopul urmărit de anchetator, acționând în consecință. Când se dă dovadă de înțelegere și implicare profesională cu siguranță că cel intervievat va coopera.

2. Creând atitudinea pozitivă

A. Toleranța prejudecății

Atitudinea pozitivă necondiționată este izvorul toleranței, o atitudine lipsită de judecăți negative. Prejudecăți ce vizează anumite minorități sau grupuri de persoane încețosează performanțele anchetatorului. Prejudecățile pot distorsiona judecata și percepția unor evenimente în mod inconștient, lucru ce se materializează atât în atitudinea verbală, cât și nonverbală a anchetatorului.

Oamenii au o capacitate uimitoare de a sesiza prejudecățile împotriva lor. Chiar cei cu experiență vor fi induși într-o stare de anxietate în legătură cu capacitatea anchetatorului de a-și menține obiectivitatea, lucru ce creează o închistare a interlocutorului. Rețineți că cei anchetați nu sunt toți răi și deci nu profită de prejudecăți pentru a-și masca atitudinea. Atunci când simțiți că atitudinea interlocutorului denotă o hipersensibilitate la prejudecăți, acordați un grad exagerat de toleranță care să-i modifice atitudinea. Cu cât scade toleranța, cu atât individul va deveni rigid, simțindu-se în pericol.

Controlând atitudinea negativă sau pozitivă în legătură cu cei care intrați în contact veți avea numai de câștigat, de exemplu, știind că mulți inculpați-învinuiți declară neadevăruri cu ocazia anchetei; veți continua cu astfel de presupuneri și în cazul când cel intervievat spune adevărul, tratând fiecare persoană cu toleranță, veți semnaliza atitudinea pozitivă.

În special cel intervievat dă dovadă de nervozitate sau anxietate, anchetatorul va trebui să ia o atitudine calmă, imparțială. El trebuie să încurajeze intervievatul convingându-l că nimic din ceea ce va declara nu este mai

agresiv ori rușinos, cu alte cuvinte să-i lase libertatea relatării. Dacă pe plan personal poți trece cu vederea propriile convingeri despre cel anchetat, cu siguranță că vei obține proba testimonială pe care o urmărești. Trebuie să consideri că primordial este procesul de obținere a mijloacelor de probă, după care intervine părerea proprie.

Prejudecățile duc la totalitarism, atitudine concretizată în impunerea propriei convingeri și celorlalți din anturajul tău. Acest lucru induce celui intervievat sentimente de regret, răzbunare și refuz. Libertatea reduce teama de pedeapsă și promovează dialogul productiv.

B. Curiozitate - suspiciune

Cei intervievați care dau dovadă de perspicacitate reușesc să simtă atitudinea anchetatorului din modul de formulare a întrebărilor și reacția la răspunsuri. Nu uitați că scopul anchetatorului este de a obține informații și nu de a judeca. Dialogul poate fi stimulat prin întrebări de curiozitate decât prin suspiciuni cu caracter acuzator. Mulți oameni se simt flatați atunci când pe parcursul unei anchete judiciare le este solicitată opinia, răspunsurile lor deși subiective, reprezintă o sursă importantă de informații.

Curiozitatea sedimentează raporturile anchetat - anchetator și emană o stare de respect.

Atitudinile acuzatoare produc un efect de înghețare a cooperării celui intervievat, procesul fiind uneori ireversibil cerând din partea anchetatorului eforturi deosebite. Dacă cel anchetat dă dovadă de reticență, trebuie să i se pună întrebări ce fac apel la sentimentele lui profunde urmărind concomitent tema interviului.

De foarte multe ori polițiștii, mai ales cei tineri își canalizează energia și concentrarea pe metodologia desfășurării ascultării, decât pe scopul pe care ar trebui să-l aibă mereu în atenție. Nu uitați că printr-o curiozitate adevărată anchetatorul descoperă cât mai multe date despre cel intervievat, lucrurile decurgând în modul

automat spre scopul urmărit. Atitudinea unei curiozități directe blochează tendința inițială de necooperare care pentru a fi învinsă necesită răbdare din partea celui intervievat și încurajare din partea anchetatorului.

Nu uitați că meseria pe care o practicați ridică din start suspiciuni din partea publicului larg. Chiar dacă ancheta urmărește stabilitatea întregului adevăr, această parte poate fi cunoscută doar parțial de către cei anchetați. Curiozitatea trebuie întotdeauna să marcheze suspiciunea. Fără îndoială că unele presupuneri sau întrebări pe care le adresezi vor produce o stare de apatie. Curiozitatea, dimpotrivă, reduce ostilitatea și rigiditatea dialogului înlăturând orice suspiciuni la adresa polițistului.

Trebuie evitat a considera pe fiecare vinovat. Chiar dacă în interviul dvs. nu aveți încredere în nimeni și considerați că o doză de înșelăciune există în declarațiile oricărei persoane mascați-vă, această stare interioară formulând întrebările într-o manieră neutră ca și cum nu ați lua în considerare, urmări reacția anchetatorului. Odată ce ai obținut destule informații poți să-ți focalizezi acțiunea pe un grup de bănuți sau chiar pe un singur suspect. Și totuși atitudinea neutră trebuie menținută. Dacă suspectul se simte jignit de acuzațiile tale nu va mai coopera, poate chiar înainte de a obține toate informațiile necesare. Asimilarea suspiciunii nu este o activitate ușoară, motiv pentru care trebuie să ținem cont că adevărul îl va speria pe cel intervievat. O greșeală des întâlnită constă în metoda aplicată de unii polițiști de a „confrunta” infractorul cu informațiile sau probele obținute până în acel moment. Nu spunem că această metodă este greșită, ci doar că ea trebuie amânată pe cât posibil până la terminarea urmăririi penale sau până când toate celelalte metode au dat greș, observând, evaluând și strângând materialul probator covârșitor.

C.încăpățănare – judecată

Dacă cel anchetat este predispus a coopera în a spune adevărul, majoritatea metodelor și tehnicilor

criminalistice nu își mai găsesc locul. Atitudinea pozitivă profesională și neutră trimite un semnal către victimă, martor sau făptuitor producând o stare de încredere. Tactica de tip „este momentul adevărului” induce o conversație directă neîngrădită. Din păcate, această tactică nu dă rezultate în toate cazurile. Aici intervine anchetatorul care trebuie să determine, în sensul bun al cuvântului, cooperarea persoanei anchetate, dovedindu-și astfel calitățile de interlocutor activ.

Dacă lucrurile caracterizează un interlocutor activ:

3. relaxarea mentală prin includerea în propriile calități;

4. exprimarea dorinței de a asculta și interpreta cele relatate.

Răbdarea joacă un rol important deoarece înlătură indiferența omului grăbit. Cel intervievat poate reacționa oricând la semnele verbale și neverbale ale activității negative. La fel ca și anchetatorul, cei intervievați sunt atenți, reacționând la orice categorie de stimuli. Polițistul poate simți că intervievatul este influențat negativ într-un mod anume, înțelegând sursa acestui stimul prin dialogul cu cel anchetat, îl poate înlătura, rezultatul fiind apropierea între cei doi.

Limbajul emoțiilor este foarte subtil, însă foarte puternic, fără a avea nevoie de cuvinte. Expresia feței, gestică, manierele și tonul vocii transmit sentimente și atitudini. Comunicarea non verbală se învață pe parcursul vieții, semnalând subconștientului atitudini, intenții sau conflicte. Oamenii au tendința de a recepționa astfel de semnale, de aprobare sau dezaprobare pe timpul unor discuții. Acest lucru se reflectă în starea emoțională a anchetatorului, care este influențată de interlocutorul său. Pauze, mișcări ale capului, contactul privirii etc. sunt semne cum că anchetatorul pune la îndoială cele relatate. Aceasta trebuie să fie în măsură în a combate aceste reflexe, ba din contră, să ofere interlocutorului semnale total contrare. Persoanele care acceptă o dispută sunt

considerate cel puțin pe jumătate ca fiind cooperante. De exemplu, cei anchetați care se prezintă la ora și în ziua când au fost citați dau dovadă prin prezența lor conform citației că reprezintă un potențial de Cooperare.

În astfel de situații se poate determina, pe ansamblu atitudinea, nevoile și scopurile urmărite de cel intervievat. Anchetatorul acționând asemeni unei oglinde poate afla ce urmărește intervievatul dar și ceea ce urmărește scopul anchetei.

D. Detașare - dezgust

Sublinierea contribuie la abilitatea anchetatorului de a prezenta o fațadă în timpul interviului. Învățând a fi vehement poate aplica balanța în favoarea ta mai ales atunci când ești oripilat de actul infracțional. Este o reacție firească de autoconservare. Chiar dacă îl considerați pe cel din față dvs. ca fiind de ultimă speță, capacitatea de a menține o poziție normală față de aceasta sporește șansele unui succes.

De recomandat este ca pe timpul unui interviu să vă manifestați într-un mod cât mai rezervat și cât mai puțin indignat cu privire a faptele antisociale. Supărarea și răzbunarea încețoșează mințile și limitează inventivitatea. Bineînțeles, că nici contrariul, nepăsarea ori insensibilitatea nu sunt recomandate. Fiți permissivi în a promova o relație de dialog.

Încercați să înconjurați cooperarea prin stabilirea deliberată a unei forme de neutralitate. Dacă cel anchetat dă dovadă de o atitudine contrară mențineți-vă calmul și mintea limpede. Puteți să mențineți această atitudine neutră chiar dacă vă sunt adresate injurii, fiind rezultatul unui mod de acțiune instantaneu, dar fără judecată. Dacă însă acestea depășesc limitele pe care dvs. le stabiliți puteți lua măsurile legale pe care situația le impune. Nu trebuie să pierdem din vedere comentariile celui anchetat, chiar dacă ele sunt manifestările unor sentimente interioare, speculări ale unor stări de fapt, interpretări subiective etc. Detașarea emoțională duce la acordarea pe

aceeași frecvență cu învinuitul-inculpatul însă menținând permanent controlul situației. Un bun anchetator, detașat de probleme poate să facă observații mentale de la un moment la altul, evaluând situația și rezultatele anchetei.

Antagonismul, frica vor fi în favoarea celui anchetat. Cei intervievați care au o imaginație redusă vor simți un sentiment de ostilitate, de repulsie față de interviu, lucru manifestat în incapacitatea de a da unele detalii esențiale, pauze prelungite de gândire, evitarea unor răspunsuri etc. Evitați orice atitudine arogantă la adresa interviuatului. Starea de inferioritate va induce închistarea celui anchetat și totodată un refugiu. Creații celui interviuat senzația că cu cât dă mai mult, cu atâta va primi mai mult înapoi. Monitorizați-vă atitudinea continuu, fiți într-o stare de alertă, menținând un control asupra interviului, fără a-i oferi celui anchetat nicio portiță de scăpare. În mod natural anticipați orice răspuns prin întrebări ce vor menține într-o stare de agitație mentală pe cel interviuat.

E. Flexibilitate - rigiditate

Orice anchetator înainte de a începe efectiv cercetarea își formează o concluzie în funcție de informațiile preliminare. Bazându-se pe experiență, cunoașterea naturii umane și înarmat cu abilitate intuitivă, își poate adapta metodele în funcție de fiecare caz. Gândirea clară este baza activității. Creativitatea și percepția conlucrează în aflarea adevărului. Sugerez ca fiecare anchetă să fie percepută de către polițist cu claritate și prospețime, cu întrebări și puncte de vedere. Consider că polițistul trebuie să fie un om de știință care își folosește puterea de observație, evaluare și de asamblare a probelor în vederea stabilirii adevărului. Polițistul ia cunoștință despre un mediu ambiental necunoscut, însă strict legat de infracțiunea comisă, munca lui fiind pe drept numită artă și știința cugetării. Anchetatorii stagiați sunt inflexibili (rigizi) neavând nici experiența și nici imaginația unui anchetator de carieră. Ei nu își pot adopta talentul investigativ la varietatea

persoanelor cu care intră în contact. Cu alte cuvinte le lipsește „orientarea”, capacitatea de a folosi informațiile date în propriul avantaj, fiind inhibați de stereotipe teoretice.

F. Intuiție - realitate

Cunoștințele, imaginația și vigilența dau naștere intuiției. Izvoarele gândirii intuitive există în fiecare dintre noi însă așteaptă să fie descoperite, îmbunătățite și maturizate. Intuiția poartă diferite nume, cum ar fi: fler, al șaptelea simț, bănuială etc. Reprezintă de fapt puterea de a ști fără a-ți folosi judecata. Răspundem la gesturi cu o rapiditate extremă în concordanță cu un set de reguli anume stabilit care nu sunt scrise, dar pe care le înțelege toată lumea.

Mulți oameni posedă o sensibilitate remarcabilă, însă intenția lor rămâne aproape inefficientă, datorită lipsei de exercițiu. Și totuși intenția se dovedește a fi un element foarte important în anchetă. Anumite situații ce apar cu ocazia anchetei generează o serie de reacții din partea anchetatorului, fără ca el să fie planificat anterior, trecând de la un gen de activitate la altul.

Și cei anchetați sunt persoane cu un grad ridicat de intuiție și nu ar trebui să-i considerăm pe nedrept inferiori anchetatorului. Ei reacționează într-un mod pozitiv sau negativ la situațiile artificiale pe care îi producem încercând să le canalizăm atitudinea în funcție de nevoile anchetei. În procesul intuitiv orice persoană își aduce contribuția formată din propriile calități. Dacă această intuiție le va indica că vor avea de suferit în urma cooperării, mai mult ca sigur, că va acționa în consecință. Este vital să creăm o stare de echilibru între domeniul științific și intuiție, evitând precedee rigide.

Folosirea intuiției poate fi considerată ca o armă principală în anchetă permițând polițistului să-și jaloneze printre mai multe subiecte sensibile. Altfel, ar fi fost total surprins și lipsit de eficiență în cazul unor schimbări spontane produse în decurgerea anchetei. „Dacă nu

așteptați imprevizibilul nu veți descoperi adevărul” - Heraclitus anul 500 î.Hr.

Încredințați propriei persoane înțelegerea deplină a fenomenului de intuiție. Mesaje vizuale aproape insignifiante, vă vor oferi informații prețioase. Hipertensiunea, vascularizarea puternică, starea de excitabilitate, frustrarea, atitudinea evazivă și refuzul pot confirma, sau nega, afirmațiile celui intervievat.

Aparent tehnica întrebărilor arbitrare nu dă niciun rezultat, cu atât mai mult, locul intuiției nu este bine determinat însă anchetatorii de carieră se bazează foarte mult pe intuiție, simt tensiunea și spontaneitatea celui intervievat, acționând în momentele propice pentru obținerea unui răspuns adevărat. Bănuielile nu se pot materializa decât în momentul în care intuiția se pune în mișcare, lucru ce necesită ca pe parcursul etapelor interviului talentul și tehnicile nu pot funcționa fără stocarea unor informații esențiale despre persoana intervievatului ori circumstanțele legate de aceasta. Nu uitați să vă puneți aceste întrebări:

- Îmi voi planifica fiecare interviu?
- Voi adopta de fiecare dată o atitudine calmă?
- Voi accepta celelalte ființe umane fără a condamna comportamentul antisocial?
- Voi da dovadă de interes sau mă voi limita la rutină?
- Are oare cel anchetat vreun secret și așteaptă de la mine un semnal pentru a fi deschis în declarațiile sale?
- Dau dovadă de toleranță și echitate?
- Îmi cenzurez atitudinea de sentimente ostile?
- Mențin o atitudine de neutralitate pozitivă?

3. Schimbări de atitudine și comportament

Fiind un bun profesionist, anchetatorul poate să facă toate eforturile necesare pentru a-și modifica atitudinea și schimba comportamentul. Înțelegând diferențele culturale se poate adapta atitudinea la personalitatea și caracterul celui anchetat urmărind un maximum de cooperare. Nu

uitați că ceea ce spuneți sau ceea ce faceți reflectă perspectiva din care anchetați cazul influențând modul de interacțiune al celui anchetat.

O grea încercare o reprezintă determinarea propriilor limite. Cu cât ești conștient de calitățile tale, cu atât vei face schimbări necesare limitând atitudini de genul hărțuirii celui anchetat, amenințări, mijloace de constrângere neortodoxe etc.

În multe cazuri lipsa de timp, pregătire și oportunitate a anchetatorului poate produce schimbări majore în atitudinea celui intervievat. Spre exemplu persoanele autoritare în loc să-și schimbe atitudinea încearcă să disciplineze interlocutorul. Folosirea constrângerii va împiedica descoperirea adevărului și va duce la procese civile sau penale. Chiar dacă anchetatorul aparține unei instituții ce folosește metode rigide de anchetă, nu sunteți obligați să acționați în consecință. Nu trebuie nici să iubiți, nici să urâți aceste metode, ci să acționați în consecință într-un mod profesional adoptat la necesitățile cauzei.

Atitudinea profesionistă se poate materializa și în inducerea unui climat pozitiv la locul de muncă în rândul colegilor, exercitând influențe pozitive asupra metodelor de lucru. Rolul jucat de dumneavoastră în grupul de anchetatori este vital, agresivitatea într-un interviu dovedind lipsa pregătirii și a calităților persoanele necesare unui bun profesionist mai ales dacă plecăm de la premisa neîntemeiată că cel anchetat este din punct de vedere intelectual și al imaginației inferior polițiștilor.

1.6 ELEMENTE DE PSIHOTACTICĂ - GHID ORIENTATIV DE EXIGENȚE STANDARD ÎN INTEROGAREA INVESTIGATIVĂ

Scopul interogatoriului este prin excelență atingerea unui standard profesional (descoperirea adevărului cu privire la faptă și persoana făptuitorului precum și cu privire la împrejurările cauzei, specific probațiunii judiciare pe terenul dreptului).

Din această perspectivă în algoritmul finalizării interogatoriului eficient, psihologul criminalist trebuie să satisfacă o serie de exigențe specifice strategiilor psihotactice de abordare nu numai a persoanei interogate dar mai ales în conformitate cu care să-și nuanțeze atitudinile și comportamentele proprii:

1. Dezvoltă implicarea responsabilă, încrederea că-ți vei atinge scopul – cultivă o abordare pozitivă și vei avea rezultatele așteptate.

2. Fundamentează-ți soluționarea provocărilor viitoare pe interiorizarea experiențelor pozitive succesele anterioare în cauze complexe.

3. Respectă-ți adversarul, nu-l depersonaliza, nu-l minimaliza, nu-l umili, ajută-l, arată-i că-i înțelegi explicațiile și ți-l vei apropia... conștientizează singurătatea și disperarea lui...

4. Nu uita niciodată faptul că înainte de a vorbi ești privit, apreciat, evaluat, „cântărit”... nimeni nu-l poate lipsi pe adversarul tău de oportunitatea care i se oferă de a te califica și eticheta¹². Fă-l să știe ceea ce vrei tu să crezi că trebuie să știe despre tine în contextul dat.

Componenta comportamentului expresiv non-verbal (mimică, gestică, postură, atitudine, voce, ton, tăcere etc.) este arma ta cea mai redutabilă... folosește-o!... fi actor...! ... fi cabotin!... crează personaje și stări!... ascunde-te sub măști!...

Transmite în mod deliberat stări și vei obține efecte, învață să creezi și să interpretezi momente psihologice și ceea ce este fundamental pentru succes „joacă simplu” și natural, fie subtil și „sincer”.

5. Din partea adversarului tău așteaptă-te la orice: cooperare sinceră, cooperare mincinoasă, refuzul

12 N.A. — nu o dată, în experiența profesională, mi s-au confesat ridiculizând, minimalizând sau ironizând comportamentele „lipsite de sânge” ale unor anchetatori: „subțiri, huseni, gherțoi, papagali, injectați etc.” care prin stângăcii tactice și de comunicare erau inclusiv „respinși la interogatorii” prin strategii de „șmenuire” sau „refuz de ??????”

cooperării, carapacea tăcerii, ostilitate, ripostă agresivă, suicid etc. De fiecare dată când te îndoiiești fă-ți adversarul să înțeleagă faptul că a făcut cea mai păguboasă (dezavantajoasă) alegere, fă-l să-ți fie „dator”, îl pozitiv, crează-i atât momente de reflexie și regret, cât și momente de detensionare catharsică - minimalizează-i faptele, aduce în prim plan destinul, hazardul, „ceasul rău” etc., încarcă-l cu „datoria de a fi sincer”...

Orice tensionare nu poate dura etern, își cere mai devreme sau mai târziu detenta, eliberarea, mărturisirea... să crezi în asta, să insiști și să speri...

6. Perseverează în efort mental și volitiv-afectiv, fă-ți mintea creuzetul gândirii și exersează-ți laserul intuiției, asociază, raționalizează, discriminează, operează logic și logic, surprinde subtilitățile deducțiilor și siguranța raționamentelor, „mai insistă o vreme după ce tu însăși crezi că totul este zadarnic - (grai. p.m.) Ceacănica Dumitru - dacă tu, polițist anchetator ești obosit și disperat?!... poți să-ți închipui în ce stare este adversarul tău?!... insistă și speră...”

7. Demonstrează că ești mai bun, competent, exigent, dar dincolo de toate, că ești corect, demonstrează-ți clasa, educă-ți moralul învingătorului, îl uman, fă-ți adversarul să înțeleagă că numai tu ești persoana căreia poate, trebuie și este bine să i se confieze.

8. Nu uita că adversarul tău trăiește disperarea, miza și riscul, învață să-l ascuți. Ascultă-l și exersează-ți deprinderea de a-l face pe altul să vorbească - unii sunt frustrați, tensionați și doresc să se elibereze, alții sunt trădători și au multe de spus, unii sunt curioși, alții vor să-și salveze pielea, unii sunt lași, alții duplicitari și răzbunători, unii debordează de „inițiativă”... „ajută-i” pe fiecare dintre ei să vorbească, transmite mesaje non verbale de înțelegere - acceptare, uimire - nedumerire, satisfacție, îngrijorare, încurajare etc. „Ajută-i” să-și diminueze simțul critic, atenuează-le cenzura, adoarme-le vigilența, identifică-le și interpretează-le simptomatologia

psihanalică, vei decipta astfel gândurile cele mai ascunse, vicleniile cele mai perverse, sau dimpotrivă te vei convinge de cele mai inocente comportamente.

9. Arată-te interesat și captivat de cele ce ascuți, vei întinde astfel adversarului capcana aparentei credibilități, reține cu subtilitate inadvertențele, contradicțiile, falsele raționamente, stângăciile justificărilor, ascultă-ți interlocutorul conectat, alert și interesat, exersează-ți deprinderea duplicității planurilor prin antrenarea în paralel și concomitent a algoritmului gândirii reflexiv-critice, sancționatoare și (deocamdată) obișnuiește-te să amâni reacțiile de exteriorizare ofensiv interogativă.

10. Adună experiență de viață, cultură și știință de carte, strecoară în discursul tău proverbe, citate, exemple, poartă-ți adresarul prin istorie, religie, similitudini experiențiale etc. respectă-l și va căpăta în tine încredere, va investi în tine speranță... și ceea ce este mai important – va vorbi.

În sensul celor sus argumentate deziderate didactice ne obligă să cităm integral din dr. Eliodor Stanislav, „Criminalistica – metodologia interviului investigativ”, Editura Semne, București, 2001, pag. 48/61 – referitor la experiența școlii anglo-saxone în materia interogatoriilor.

CONCEPTE TACTICE

În mod evident noțiunea de interviu la care ne-am referit, pe parcursul acestei lucrări nu se referă la schimbul de idei și experiență în condiții normale de către două persoane. La acest tip de interviu cel interviuat va domina prin relatare în timp ce cel ce investighează, acționează prin stimularea memoriei și a modului de redare a interlocutorului său. Anchetatorul, fiind un factor de catalizare, adresează întrebările necesare a căror răspuns au ca scop probarea, lămurirea, sau detalierea aspectelor cauzei. Putem vorbi de o apropiere a relațiilor între cei doi a căror coordonată definitorie este cooperarea. Pentru a te pregăti a aborda o cauză trebuie de fiecare dată să o privești cu un ochi „proaspăt”,

detașându-te de contextul emoțional printr-o atitudine pozitivă și flexibilă. În acest rol activ vă recomand două tehnici foarte des întâlnite:

1. Ascultare activă;
2. Crearea legăturii.

1. Ascultarea activă încrederea reciprocă este o etapă foarte grea într-un interviu greu de atins, de multe ori parteneratul eșuând. În timp ce scopul tău este să stabilești adevărul, „adversarul” urmărește să se protejeze. Un bun anchetator știe cum trebuie să asculte. Folosind întrebările, pauzele și reformulările ei arată că știi să asculte, activ. Și sunt alerți și politicoși în același dedicându-și întreaga atenție celui audiat. Se pare că mulți oameni sunt frustrați în viață de faptul că nu pot comunica, iar o astfel de oportunitate trebuie fructificată la maximum de anchetator. Nevoia de se simți importanți îi fac pe unii să coopereze foarte bine cu poliția.

În plus intervievați sunt curioși să știe ce importanță au declarațiile lor pentru bunul mers al anchetei. Ancheta trebuie derulată la jumătatea drumului între modul cum aceasta se reflectă în viața celui anchetat și confidențialitatea ce o implică o anchetă judiciară. Prea multe explicații, chiar și subtile, duc de multe ori la relatări inexacte tocmai pentru că aceștia vor să fie în concordanță cu ipotezele enunțate de polițiști.

Evitați să dați dovadă de autoritate excesivă mai ales față de cel anchetat, fără a pretinde prea multe, dar înțelegând totul. Nu încercați să iscați controverse cu interlocutorul care să degenereze în aprecieri și comentarii cu privire la onestitatea celor declarate.

A. Cooperarea celui interviuat

Într-o audiere activă, anchetatorul transmite semnale de acceptare a interlocutorului care sunt recepționate de acesta. Asemeni marii majorități a oamenilor, cei intervievați trăiesc cu impresia că ceea ce ei au relatat reprezintă lucrul cel mai important din lume și deși se așteaptă ca răspunsurile lor să fie acceptate nu urmăresc

neapărat ca ele să fie evaluate și criticate. Ei trebuie să fie sprijiniți în a da în vileag gândurile și secretele cele mai ascunse. Pentru a simula acceptarea pot fi folosite cele mai diverse semne de acceptare, cum ar fi mormăitul sau mișcările capului. Nu uitați că ambele părți implicate în interviu vor fi implicate în procesul de ascultare într-o măsură mai mare sau mai mică. Dacă cel ce ascultă dă impresia că nu este atent la cele relatate, chiar dacă acest lucru nu se întâmplă în realitate, cel ce relatează va trăi cu impresia că interlocutorul său nu dă dovadă de atenție și concentrare.

Anchetatorul ideal ascultă relatările într-un mod necritic, fără observații. Acest lucru se poate realiza prin prezentarea unui interes deosebit pentru relatarea interlocutorului, lucru ce nu-i mai lasă timp pentru critici sau admonestări. Nu uitați că pe timpul cât durează audierea trebuie să izolați valorile morale personale să vă izolați de orice stimuli negativi și să culegeți din fluxul de informații ceea ce vă interesează. Să presupunem că în opinia dvs. pedeapsa pentru abuzul sexual împotriva minorilor îl constituie pedeapsa cu moartea și sunteți puși în situația să anchemati un astfel de caz. Există o contradicție enormă între postura de anchetator și valorile morale.

B. Concentrarea

O diferență esențială între anchetatorul mediocru și cel de prima mână constă în abilitatea celui din urmă de a combina ascultării active și analizei cu întrebările ce determină răspunsuri adevărate. Concentrarea implică ascultarea celui interviuat cu întreaga ființă, făcând excepție de ceilalți factori de stres. Există o legătură strânsă între ascultarea activă și intuiție. Prin concentrare se poate determina sistemul de referință al celui interviuat și se poate reduce tensiunea emoțională și genera cooperare.

Evitați a vă concentra asupra anumitor aspecte ale interlocutorului. Ascultați în mod constructiv, permițând a

fi influențat de comentariile interlocutorului, acesta fiind foarte periculos.

De asemenea, plictiseala poate fi periculoasă. Un anchetator neglijent ar putea avea intenția să catalogheze astfel de interviuri, drept o pierdere de timp și bineînțeles să piardă astfel din vedere informații importante.

De asemenea, ascultătorii neatenți pot să nu sesizeze anumite lucruri care nu au fost spuse, ori ascultând în mod superficial să-și formuleze opinii total greșite. Se constată astfel lipsa replicilor alerte, rapide și la obiect. Anchetatorul se comportă ca și cum ar fi depășit de evoluția discuțiilor aflându-se în imposibilitatea de a o prinde din urmă.

În postura de anchetator, atenția nu trebuie să fie fixată pe anumite aspecte fiind ușor distras de promisiuni ori oferte. Lipsa de concentrare vă poate induce foarte ușor în eroare prin formularea unor concluzii pripite. De asemenea, ezitarea ori îndoiala poate produce aceleași efecte ca lipsa de atenție. Ascultarea înseamnă a te concentra asupra celor care au fost spuse și asupra celor ce nu au fost spuse, atât în mod verbal cât și neverbal.

C. Detașarea

Ocazional vei fi nevoit să cercetezi fapte oribile care te vor zgudui până în adâncul sufletului. Indiferent de circumstanțe acest lucru nu trebuie să te abată de la normele propuse. Nu deveni supărat pentru că vei urmări apoi răzbunarea în numele victimei, rămânând detașat și conducând în bune condiții ancheta, înfăptuiești de fapt actul de justiție. Astfel vei reuși să te detașezi chiar și de oamenii de ultimă speță, cunoscându-le sensibilitățile, reușind să obții cât mai multe informații ca să-i aduci în fața justiției. Cu calm, stăpânire de sine veți obține probele testimoniale necesare, evitând orice amenințări din partea intervievatului. Un anchetator neexperimentat este tentat să folosească tehnici caracterizate prin cruzime în speranța că vor da roade, dar care nu vor face nimic altceva decât să-l sperie, sau eventual să-l amuze pe cel

anchetat.

Există anumite situații când interviul se împotmolește, iar anchetatorul lipsit de experiență simțind gradul de incompetență într-o astfel de situație va încerca să-l constrângă pe interlocutorul său. O astfel de atitudine va slăbi temporar tensiunea, însă va produce leziuni ireversibile în relația anchetat-anchetator.

Sub starea neutră pe care anchetatorul este nevoit să o mimeze, lipsește împăcarea cu sine, lipsește armonia internă între faptă și standardele morale. Atunci când te aștepți să fii calm corpul îți va dicta sub presiunea faptelor o atitudine contrară cauzată de stres. Deci stresul acumulat cu ocazia problemelor profesionale, dar mai ales sociale, trebuie eliminat, fiindcă sunt cunoscute multe situații în care anchetatorii au cedat stresului, brutalizându-și interlocutorul. Nu uita că în ciuda stresului vei avea permanent controlul tău. Folosește-ți puterea pentru a menține un nivel profesional foarte înalt.

Pregătește-te pentru a fi destul de puternic din punct de vedere emoțional, reușind să asculte orice anchetatorul ar putea să spună: tehnica ascultării libere implică posibilitatea abordării oricăror subiecte cu ocazia discuției. Interlocutorul ar putea să „explodeze” sub efectul emoțiilor în timp ce tu urmărești fapte ale evenimentului. Indiferent ce sentimente transmite cel anchetat trebuie să fii total detașat de ele. De exemplu poți să auzi printre lacrimi o frântură de propoziție care să rezolve întreaga investigație.

Nu este bine să răspundem într-un mod defensiv la „exploziile” emoționale. Altfel, fie te vei alinia reacției intervievatului, fie îți vei diminua autoritatea.

D. Răbdarea

De multe ori tinerii anchetatori neexperimentați sar de la o întrebare la alta fără a fi primit niciun răspuns. Ei nu înțeleg că răbdarea este o componentă activă a ascultării. Se grăbesc printr-un tunel creat de propria imaginație, la al cărui cap se găsește rezolvarea cauzei,

trecând în trombă prin toate etapele ei. Răbdarea este o componentă a acestui raport mult mai largă. Trebuie să vă prezentați asemeni unei persoane experimentate care dă dovadă de o înțelegere profundă dar și foarte tolerantă, acceptare și înțelegere dar stimulează și dialogul. Veți avansa, astfel fără durere către scopul propus. Dacă un interlocutor devine ostil și indignat, fiți fără grijă, dar răbdător. Nu uitați amenințările și ultimaturile care caracterizează nerăbdarea și protejează pe cel anchetat și devine frustrantă.

Răbdarea este esențială în fața crizelor emoționale. Un răspuns pozitiv adresat unei victime aflate în pericol poate să-i salveze viața eliminând frica. Permite de asemenea celui intervievat să-și descarce energia, supărarea și durerea, dând posibilitatea anchetatorului să ia pulsul celor întâmplare. Trebuie să fii atent cu privire la informațiile concrete, dar mai ales la cele abstracte. Informațiile concrete conturează clar continuarea situației respective. În informațiile abstracte comentariile subiective sunt emoționale, nespecifice și direcționează pe o cale greșită. Trebuie să vă luptați să obțineți comentarii obiective, fără a pierde din vedere că ele exprimă multe comentarii subiective.

Pe timpul evoluției carierei dvs. veți intra în contact cu multe persoane având diferite grade de emoție. Unii devin foarte repede iritabili, alți refuză să coopereze. Alții se cred atotștiutori și deci este greu să obții ceva de la ei. Răbdarea și anchetarea într-un mod gentil poate îndrepta cercetarea indiferent de personalitatea celor implicați spre scopul urmărit de anchetator.

2. Ascultarea activă nonverbală

Ascultarea activă implică întreg corpul uman. Exprimați dorința de a asculta prin tonul vocii poziția corpului și expresia feței. Cinetologia este un studiu asupra relației dintre mișcările corpului și comunicare, cu alte cuvinte studiul limbajului corpului. Aceasta include efectele vocale cum ar fi tonul vocii, care este plin de

înțelesuri. Prin limbajul corpului îți poți comunica ceea ce aștepti de la interlocutor dar și reacțiile acestuia.

A. Limbajul corpului

Aceasta include poziția, gestică și modul corpului de a interacționa cu alții. Pe parcursul unui interviu atitudinea nonverbală a anchetatorului este permanent supusă analizei și un simplu mesaj negativ poate pune capăt interviului. Singura apărare pe care o ai constă în semnele credibile de acceptare. Atitudinea nonverbală poate încuraja interlocutorul în a continua relatarea celor petrecute.

B. Mișcarea și poziția corpului

Acest semnal la care trebuie să fii foarte atenți se referă la adoptarea unei poziții similare cu cea a interlocutorului ori cât mai aproape de acesta, dar putându-se a se materializa și în a te așeza în față cu cel în cauză, ori într-un unghi de 45° față de acesta. Mișcările trebuie să fie suple și vioaie, fără însă a-l speria pe cel în cauză. Aplecarea către înainte indică o stare de intimitate între cei doi și că anchetatorul este atent la discuție.

În momentul în care simțiți că are loc comunicarea cu cel anchetat trebuie să încercați o mișcare fizică și psihică asemănătoare, lucru ce va duce la o sincronie interacțională care vă va semnală că sunteți un ascultător atent. Încercați să mențineți ritmul vorbitorului. Când el se mișcă mișcați-vă și dumneavoastră, acest lucru conferindu-i iluzia că împărtșiți aceleași elemente de caracter fiind foarte posibil ca el să vă încredințeze în aceste condiții informații confidențiale. Faptul că sunteți în sincronizare cu interlocutorul nu înseamnă lipsă de echilibru, aflându-vă permanent într-o stare de alertă cu privire la ce se întâmplă. Imitarea vocală, tempoul, tăcerea, expresiile feței, mișcarea ochilor și poziția corpului pot confirma termeni obscuri sau contradictorii. Astfel de mesaje subtile vă pot oferi motivația necesară pentru a confrunta pe cel anchetat. Când nu sunteți în totală concordanță cu cel ascultat aveți grijă să nu-i dați de înțeles despre aceasta

interlocutorului.

C. Gestică

Dacă limbajul corpului este într-un fel sau altul acuzator, interviul devine unul defensiv. Anchetatorii cu experiență folosesc limbajul corpului sub forma unor tactici neofensive, ținând spre exemplu mâinile libere și palmele deschise. Nu este rău să plasați una din mâinile dumneavoastră pe mână, brațul sau umărul interlocutorului într-un semn de reasigurare pentru a aprofunda fragila relație înfiripată. Un astfel de semn folosit la momentul oportun poate întări comunicarea interumană. Totuși apar în viața cotidiană combinații de lucruri foarte complicate și ciudate, mai ales când două persoane se ating, așa că aveți grijă când încercați acest lucru pentru că el poate fi interpretat. Spre exemplu, femeile își protejează spațiul personal, așa că este foarte posibil ca un astfel de subiect, mai ales dacă este refractar, să nu permită să fie atinsă. Alte persoane nu suportă ca cineva străin să se apropie sub o anumită distanță de ele, cu atât mai mult să nu fie atinse. În cele mai multe situații de acest gen, atitudinea nu este determinată de ancheta propriu-zisă, ci de motive psihice foarte variate.

D. Expresiile feței și tonul vocii

Privind interlocutorul și adaptând diferite expresii faciale veți obține din partea acestuia reacții din cele mai diverse. Acești mușchi care controlează încruntarea, seninătatea, disperarea, etc. pot transmite informații, dintre cele mai diverse. Puteți schimba imediat atitudinea dintr-una de înțelegere într-una autoritară, doar prin intonație și tempoul alocuțiunii. Acest lucru poate fi imediat sau ascendent. Deoarece expresiile feței și tonul vocii simbolizează informații și atitudini ale subconștientului, ele au capacitatea de a-i influența atitudinea altei persoane la fel ca și cuvintele. Sintagme de genul „da, înțeleg”, „spuneți”, „înțeleg” „vă ascult” pot indica faptul că vreți să auziți mai multe, însă mesajul pe care îl transmit poate fi negativ sau pozitiv în funcție de

modul cum sunt transmise. Astfel este obligatoriu ca tonul folosit să fie unul neutru fără a da naștere la interpretări.

E. Tăcerea pozitivă

Când. este folosită în mod corect fără a se urmări amenințarea interlocutorului, tăcerea poate întări raportul dintre anchetat-anchetator. Tăcerea poate indica acceptare sau poate semnala faptul că anchetatorul este cel ce conduce interviul. O scurtă pauză poate indica interlocutorului faptul că dorim mai multe informații cu privire la întrebarea noastră chiar dacă el ne-a răspuns.

Ocazional putem prefăta întrebarea noastră cu unele expresii de încurajarea de genul „chiar dacă nu știți sigur”, „chiar dacă nu puteți confirma în totalitate” etc. Odată enunțată această prefăta o scurtă pauză între ea și întrebare crează momentul psihologic necesar întrebării, care nu-i oferă posibilitatea celui în cauză de a răspunde cu ezitare.

Pentru un interlocutor de bună credință, reacțiile de tipul „tăcere contemplativă, „ochi agitați” etc. sunt un semn al căutării mentale. În cazul unor interlocutori de rea-credință, mimarea acestei căutări este de scurtă durată (fiindcă nu au ce căuta în memorie) iar răspunsul este mult prea detaliat pentru a fi rezultatul unor amintiri.

Este des întâlnită practica folosită de persoanele ce nu recunosc autoritatea anchetatorului de a face pauze foarte lungi între întrebare și răspuns. Indiferent dacă ei sunt sau nu de rea-credință ei folosesc tăcerea împotriva anchetatorului. Așa-numiții „băieți de cartier” pot sesiza că folosiți tăcerea ca o tactică de anchetă încercând astfel să vă răspundă cu aceeași monedă. Sesizând o astfel de posibilitate puteți evita stările conflictuale cu cel intervievat ignorând orice semne pe care ar putea tăcerea să vi le ofere pentru că ea face parte dintr-un joc între anchetat și anchetator.

Chiar dacă tăcerea vă face să vă simțiți frustrat este important că nu răspundeți într-un mod agresiv. Puteți folosi într-o astfel de situație tactica reformulării întrebării

considerând tăcerea ca o perioadă de gândire.

Deoarece tăcerea implică și o stare de jenă, întrebările vor fi adresate în mod direct și cât mai simple oferindu-i celui intervievat tot timpul necesar pentru a-și formula răspunsul corect. S-a stabilit că există o legătură directă între perioada de tăcere de după întrebare și nivelul general de spontaneitate al răspunsului. De foarte multe ori cel intervievat pentru a completa tăcerea intenționat produsă de anchetator va oferi mai multe informații, unele dintre ele fiind relevante și de o importanță crucială în desfășurarea anchetei.

Atunci când nu este folosită în mod subtil, cel anchetat poate să traverseze cu indiferență, mai ales când această tactică are un caracter de repetabilitate. Dacă nu este folosită corect tăcerea devine o formă de pedepsire și de autoprotecție din partea interlocutorului. Mai mult, ea mărește tensiunea interviului și descurajează cooperarea. Când vă decideți să folosiți această tehnică trebuie să vă adaptați la personalitatea interlocutorului. „Folosiți tăcerea pentru a ține apa clocotind și nu pentru a o da în foc”. Tăcerea are două tășuri.

Uneori este bine ca tăcerea să fie introdusă pe parcursul interviului, când interlocutorul se așteaptă cât mai puțin. Nu uitați că acest lucru se poate întoarce împotriva dumneavoastră pentru că cel intervievat încearcă să distragă atenția ori să ignore tăcerea.

F. Contactul vizual

Este una din tehnicile nonverbale cele mai importante. Asemenea gesticii, contactul vizual acționează pentru a controla cursul conversației. Foarte mulți oameni privesc în altă parte pentru câteva secunde înainte de a termina conversația. Ei priveasc înapoi ori pe altă direcție ca și cum ar aștepta ca altcineva să ia cuvântul.

Puteți afla foarte multe lucruri despre interlocutori numai din modul în care vă privesc sau chiar din contră nu vă privesc. Așa cum am menționat în Capitolul 1, persoanele necinstite evită contactul cu privirea

interlocutorului, iar celor de bună credință, din contră le este foarte ușor să-și întâlnească privirile cu cele ale interlocutorului. Evitarea contactului vizual poate semnala o întrebare prin un răspuns care nu este pe placul celui în cauză. Nu uitați că cel cu care discutați caută cel mai mic semn de aprobare sau dezaprobare și nu va evita să se folosească în acest sens de modul cum priviți. Faptul că priviți insistent o anumită persoană poate provoca o stare de jenă, care poate fi interpretată ca o atitudine falsă. Nu uitați că trebuie să-i lăsați interlocutorului să-și poată contura răspunsurile.

3. Stabilirea raportului

Acele norme se aplică în mod particular interviului investigativ pentru că fără existența unui raport interpersonal caracterizat prin cooperare, încredere și armonie, rezultatul nu este cel scontat. Într-un interviu, acest raport poate fi comparat cu energia electrică care circulă între cei doi. participanți. El apare din primele faze ale interviului odată cu întrepătrunderea acțiunilor verbale și nonverbale între anchetat și anchetator. Științific, s-a demonstrat că oamenii indiferent de poziția pe care se află își conturează o impresie despre interlocutor în primele minute ale conversației.

A. Constituirea raportului

Raportul este constituit prin abilitatea cu care știi să asculți. De obicei, în situațiile în care cooperarea dă roade, acest lucru se datorează faptului că din primele momente anchetatorul s-a apropiat de cel în cauză. Această apropiere nu înseamnă o implicarea emoțională, ci numai hotărârea anchetatorului, perseverența și obiectivitatea de care dă dovadă pentru a „deschide” sufletul interlocutorului.

Constituirea acestui raport implică un anumit nivel de încredere reciprocă, o interacțiune nedefensivă și o stare de confort. Acest raport se poate crea prin micile discuții ce nu au legătură cu cauza, dar care vor crea o stare de apropiere între cei doi.

Chiar de la începutul interviului cel anchetat va da semn de împotrivire. De aici s-ar putea trage concluzia nefondată că deși anchetatorul vrea să-l ajute, cel anchetat nu are încredere în el. Acest lucru este fals pentru că de foarte multe ori intervin terțe cauze ce îl determină pe cel intervievat să nu coopereze. Gândirea calmă și atmosfera destinsă sunt elemente vitale. Cu cât relația dintre cei doi devine mai apropiată cel anchetat se va destinde, va deveni cooperant chiar relaxat.

Nu rareori sunt cazurile în care tinerii anchetatori preocupați să-l surprindă pe interlocutor cu următoarea întrebare uită pur și simplu să asculte răspunsul întrebării anterioare. Din această cauză anchetatorul trebuie să se afle într-o stare de alertă permanentă și să-l asculte pe cel intervievat în adevăratul sens al cuvântului, nu să simuleze acest lucru. Și reciprocă este valabilă, faptul că interlocutorul simulează, faptul că ascultă ceea ce i se spune, realitatea este cu totul alta. Acest lucru se poate datora fie șocului emoțional, fie încercării de a se eschiva de la anchetă. Nu uitați să puneți din când în când întrebări-test, chiar dacă sunt lipsite de importanță pentru anchetă, pentru a stabili starea psihică a interlocutorului.

Nu uitați să vă controlați emoțiile, fără însă a vă pierde entuziasmul. Gândiți într-un mod complex și analizați bine comentariile înainte de a le împărtăși cu cel anchetat. Nu uitați obiectivul propus în momentul în care relația dintre cei doi a ajuns într-un anumit stadiu cel anchetat nu se mai simte vulnerabil și va încerca să se confeseze anchetatorului asemenea unui prieten. Este posibil să aflați lucruri pe care altfel nu le-ar fi spus nimănui. În concluzie, cu cât relația evoluează, cu atât mai multe relații veți primi.

Se poate întâmpla de asemenea ca relația să nu își pună bazele de la prima întâlnire, ci după a doua sau a treia discuție; uneori chiar infractorul fiind cel care va solicita să fiți prezent la audiere. Când cel intervievat știe că poate părăsi oricând sala de anchetă, acest lucru îi

conferă siguranța și cooperează mult mai bine cu anchetatorul.

B. Diminuarea raportului

Mulți oameni nu reacționează atunci când sunt tratați de pe poziții de superioritate. Totuși, foarte mulți oameni reacționează într-un astfel de context și refuză orice legătură cu persoana care i-a pus în inferioritate. Acțiunile care pot bloca acest raport sunt foarte diverse, cum ar fi: comentarii negative, monologuri, contrazicerea celor declarate, grăbirea audierii etc. Într-adevăr sarcasmul, cinismul și ridiculizarea creează o stare de tensiune și limitează gradul de cooperare.

Nu sunt excluse nici situațiile în care cel anchetat preia conducerea interviului. Evident că acest lucru nu este de dorit și este de recomandat fie ca interviul să înceteze, fie prin obținerea subtilă a controlului acestuia.

Când un interviu eșuează nu trebuie să faceți din aceasta un eșec profesional. Chiar dacă interlocutorul este ostil dialogului nu vă arătați frustrarea ori nemulțumirea, ci din contră mențineți atitudinea pozitivă. Astfel ați pus bazele unei audieri viitoare lăsând impresia că ați fost mulțumit de prestația interlocutorului.

4. Concluzii

Unele persoane anchetate simt nevoia de a domina interviul. Ei pun la îndoială tactica adoptată de neutralitate; considerând-o înjositoare pentru că nu li se acordă atenția dorită. Lor trebuie să li se motiveze această atitudine prin necesitatea menținerii unei curtoazii profesionale față de toți cei implicați, indiferent de poziția lor juridică, fără însă a uita că este necesar să se contureze o relație, chiar și temporară de încredere între anchetat și anchetator. Nu uitați scopul pe care vi l-ați propus, acela de a rezolva cazul, iar dacă vreți să aveți mai multe succese notabile trebuie să adoptați o atitudine în consecință.

Partea II

2. Interiogatoriul judiciar

2.1. ÎNTRE MANIPULARE ȘI COERCIȚIE

...„S-a dovedit faptul că tehnicile de intervievare manipulative și coercitive pot avea consecințe negative, constând în mărturii false, subminarea încrederii publice în sistemul justiției penale, resentimente și ostilitate printre acuzați”...

International review of psychiatry, march 1994.

Din perspectiva practicienilor în materie este cunoscut faptul că începuturile utilizării tehnicii poligraf „lie detector” în criminalistica română și-a avut sorgintea în experiența americană¹³.

Metodologia de testare și tactica abordării subiectului precum și aspectele procedural-juridice asimilate de specialiștii români s-a raportat predilect la consacrații Jonh Reid și Fred Imbau – *Tmth and deception – The polygraph (lie detector) technique*, the William and Willkinson Co. Baltimore, 1996.

Recent o serie de considerații și aprecieri referitoare la disfuncții de natură manipulatorie și coercitivă subliniate în „International review of psychiatry, march 1994” readuc în discuție elementele psihotactice elaborate demonstrate și validate de redutabilul cuplu de

131 . În 1976, locot. psih. Tudorel Butoi – expert criminalist, efectuează un stagiu de documentare informare în Iugoslavia (Rijeka, Splitz, Zagreb, Belgrad) unde pentru prima oară se familiarizează cu procedurile de testare poligraf implementate la indigo din SUA de către reputatul specialist dr. Svonimir Roso; după exploatarea inițială a tehnicii japoneze (Keller polygraph, 3 canale puls, T.A. respirator și bioelectric) criminalistica română se dotează cu aparatură americană completă 5 canale – asistată pe calculator – Lafayette și Statesman — diplomat, beneficiind și de documentațiile în exploatare efectuate de ing. Vemer Miller – SUA; în 1994 psihologul criminalist Tudorel Butoi examinează în cauze reale (tâlhării și spargerii de seifuri) asistat și monitorizat de directorul pentru cercetări externe în tehnică poligraf dr. Gordon Barland F.B.I. – SUA. În urma acestei experiențe care marchează ieșirea în lume a „experților români”, Tudorel Butoi primește statutul de expert și membru asociat al A.P.A. — Asociația Americană a Experților Poligraf, ulterior și alți reputați specialiști români dr. Coman Adrian, dr. Voiculescu Toma, dr. Buș Ioan, dr. Țîru Gabriel se specializează în Israel, SUA, Austria etc.

profesioniști - Reid și Imbau (vezi „Interogatoriul și confesiunile”, lucrare a aceluiași autori), parțial utilizate și în metodologia română - pre test - specifică detecției comportamentelor simulate și mai ales, episodic, mărturisirilor complete sau parțiale - post test.

În fața acestor interesante comentarii, pentru autori, în orice caz o interesantă provocare, ne propunem ca după parcurgerea integrală a articolelor intitulate „interogatoriul: cercetări recente și concluzii”¹⁴ și mai ales a prezentării „Manualului de contraspionaj și Anchetă al KUBARK-CIA-SUA3” să revenim încă o dată asupra diferențelor proprii și anume de a insista asupra valențelor redutabile specifice interogatoriului psihanalitic pe de o parte, iar pe de altă parte să revenim încă o dată asupra tehnicii poligraf în expresia ei clasică (fără psihobiocibernetizare și asistență fetiș a computerului) familiarizând o dată mai mult specialiștii preocupați nu atât de spectaculozitatea domeniului, cât mai ales avertizați asupra posibilităților, limitelor și vulnerabilității sale.

În acest sens materialul la care ne referim subliniază următoarele:

International review of psychiatry, march, 1994

Interogatoriul: cercetări recente și concluzii

REZUMAT

Acest studiu elaborează câteva concluzii despre natura, metodele și consecințele interogatoriului. Progresele juridice recente din Anglia permit îmbunătățirea protecției suspectilor care sunt reținuți pentru interogatorii la secțiile de poliție, precum și a procedurilor și tehnicilor de interogare. S-a dovedit faptul că tehnicile de interviu manipulative și coercitive pot avea consecințe negative, constând în mărturii false, subminarea încrederii publice în sistemul justiției penale,

142 2. Internațional review of psychiatry, march 1994

3. Ciprian Dudău, Jurnalul Național — Jurnalul Magazin, miercuri 3 martie 1999

resentimente și ostilitate printre acuzați, tulburări cauzate de stresul posttraumatic și mărturii care nu sunt admise de către instanță. Autorul sugerează că există un echilibru sensibil între facilitățile pentru activitatea poliției în prevenirea și investigarea delictelor și întâmpinarea nevoilor și protecția drepturilor suspectilor și a martorilor.

Scopul acestei lucrări este acela de a îndrepta atenția către concluziile și problemele ridicate uneori în contextul interogatoriului judiciar (investigative interview). Acesta este conceptual folosit în Anglia pentru a descrie interviuarea de către poliție a suspectilor, martorilor, victimelor și reclamanților. Principalul scop al interogatoriului judiciar este de a colecta informații și relatări factice de la cei intervievați. Scopul și natura interviului vor depinde de cazul investigat, de circumstanțele sale, precum și de particularitățile celui investigat. Unele interogatorii, care sunt cele referitoare la cazuri simple implică numai descrieri directe ale evenimentelor, iar persoanei i se cere să facă o prezentare liberă a ceea ce a observat. Interogatoriile sunt mai extinse atunci când informația implică descrieri ale unor evenimente de anvergură și interacțiuni sociale. Aici, descrierea emoțiilor, gândurilor și intențiilor devin foarte importante.

Fără îndoială că interogatoriul este o parte foarte importantă a procesului investigativ. De obicei, principalul scop al interogării suspectilor este obținerea unei confesiuni, care este apoi folosită ca probă a acuzării în instanță. Chiar și atunci când probele erau insuficiente sau lipseau, o confesiune autoincriminator este suficientă pentru condamnare. Acest lucru s-a schimbat radical în UK ultimilor 10 ani, odată cu recunoașterea de către magistrați al riscului unei false confesiuni și eliminarea ei ca probă acolo unde s-a constatat o încălcare esențială a codului de procedură (police Codes of Practice). Rezultatul a fost preocuparea poliției pentru îmbunătățirea tehnicilor de interogatoriu odată cu formarea profesională a

ofițerilor.

Tendința generală în ceea ce privește interogatoriul în America în ultimii 50 de ani, în conformitate cu Leo (1992), s-a mișcat din zona utilizării metodelor coercitive fizice către manipularea psihologică și inducerea în eroare. Asemenea tehnici pot fi extrem de eficiente în distrugerea rezistenței suspectilor (Imbau, Reid). Din nefericire, aceste tehnici nu rămân fără ecou, iar scopul acestei lucrări este de a atrage atenția asupra unor consecințe nedorite ale interogatoriului manipulativ - coercitive recomandat în manualele de tactică a interogatoriului folosite de polițiști.

Schimbarea fundamentală din modalitatea de aplicare a interogatoriului judiciar a survenit din pricina numeroaselor erori judiciare, urmare a condamnării greșite a unor inculpați pe baza probei mărturiei.

Police and Criminal Evidence Act (PACE) are implicații majore în modul în care interogatoriile poliției sunt realizate iar rezultatele acestora sunt folosite ca probă. Cele mai novatoare schimbări au întărit fidelitatea și corectitudinea interviurilor judiciare prin introducerea înregistrării lor pe bandă și folosirea „adultilor potriviți” pentru protejarea indivizilor vulnerabili (minori, bolnavi psihic) în locul depozitiilor care să ducă pe căi greșite. „Adultii potriviți” pot fi rude ale suspectului sau persoane independente precum asistenții sociali, psihologi, psihiatrii. Rolul lor este de a asigura corectitudinea interviului, de a sfătui suspectul, de a facilita comunicarea. Apărătorul suspectului nu poate deține rolul de „adult potrivit”.

Până de curând, formarea polițiștilor englezi în domeniul obținerii informațiilor prin interviu a fost minimă, iar în anii '80 tehnicile de interogatoriu au fost influențate de cele americane.

WALKLEY (1987) a realizat primul manual englez pentru anchetatori. Lucrarea a urmat modelul de interviu dezvoltat de-a lungul mai multor ani de către Imbau și Reid, promovând eliminarea rezistenței

suspecților prin șmecherii, inducere în eroare, amăgire și manipulare psihologică. Cele două direcții principale recomandate de Imbau și Reid implică exagerarea de către polițist a probelor pe care le deține împotriva suspecților (pretind că dețin dovezi care fac legătura între suspect și crimă, chiar dacă nu au niciuna) și nominalizând percepțiile nedorite asociate cu mărturisirea (minimalizarea gravității delictului, sugerând că a fost un accident sau că victima poartă cea mai mare parte a vinei).

GUDJONSSON comentează pe larg tehnicile recomandate de Imbau și Reid și sugerează că ele dau naștere unor probleme, considerându-le lipsite de etică și periculoase. De pildă I. și R. depășesc limitele eticii când recomandă ca „în cazul delictelor sexuale poate fi de ajutor ca anchetatorul să indice suspectului că va fi indulgent cu el dacă mărturisește... /4

Într-adevăr, aceasta înseamnă că polițiștii sunt încurajați să facă o mărturisire falsă lor înșile pentru a obține mărturia suspecților. Din acest motiv nu este surprinzător că Imbau și Reid sunt împotriva înregistrării pe bandă a interogatoriului. Faptul că multe interogatorii nu sunt înregistrate pe bandă în SUA în mod coerent și comprehensiv, face imposibilă evaluarea exactă a ceea ce se întâmplă în cursul acestora.

Studiul efectuat de către Irving arată că mai multe dintre tehnicile manipulative de interogatoriu recomandate de I. și R. și care au fost utilizate de ofițerii englezi au scăzut ca frecvență după implementarea PACE (Irving, McKenzie 1987). Spre deosebire de partea americană, englezilor nu li se permite să mintă în mod deliberat suspecții în legătură cu forța probelor pe care le dețin împotriva lor și cazurile au fost respinse de instanță pe acest motiv.

Într-o lucrare recentă, Williamson subliniază necesitatea formării ofițerilor de poliție în interogatoriul judiciar și discutarea cadrului etic și principiilor care stau la baza programului național de formare. După Williamson,

cele trei principii ale programului de formare sunt:

a. transformarea urmăririi penale tradiționale și accentuarea demersului de descoperire a adevărului; **b.** Încurajarea ofițerilor de poliție pentru a aborda investigația cu deschidere mai degrabă decât să plece de la prezumția de vinovăție; **c.** Încurajarea ofițerilor de poliție de a fi corecți în investigații.

Noul Ghid de interogare a suspectilor și victimelor în UK a fost dezvoltat de echipa Proiectului Național de Cercetare și Dezvoltare a Interogatoriului Judiciar sub patronajul Asociației Ofițerilor de Poliție/Conducerea Ministerului de Interne. Intenția este de a îmbunătăți practica interogatoriului. Abordarea recomandată este, în principiu, non-confrunțațională, accentul punându-se pe strângerea informațiilor și nu pe obținerea unei mărturii (obtaining confession per se).

Modelul recomandat rezidă într-o serie de operații codificate sub denumirea de PEACE:

P - pregătire și planificare (proceduri premergătoare interogatoriului)

E - angajarea și explicarea (la începutul interogatoriului se încearcă o stabilire a raportului și asigurarea unei schițe a motivelor interogatoriului)

A - contabilizarea (stadiul în care a ajuns declarația - amintirea - recollection - interogativului și modul de abordare)

C - closure (interogativului i se dă posibilitatea de a pune întrebări, interogativul se încheie treptat și nu abrupt, interogativul este informat în legătură cu ceea ce se va întâmpla la următoarea ședință)

E - evaluare (după fiecare interogativ, informația obținută este corelată cu contextual speței și cu aspectul legal)

Următoarele principii fundamentale cu privire la planificarea interogatoriului sunt recomandate:

1. Înțelegerea scopului interogatoriului
2. Schițarea obiectivelor interogatoriului

3. Recunoașterea și înțelegerea aspectelor legale ale probei (intenția și acțiunea)
4. Analiza probei care este deja la îndemână
5. Evaluarea necesității unei probe și de unde poate fi obținută
6. Înțelegerea PACE și a Codului de Procedură
7. Abordarea flexibilă a interogatoriului.

Este clară sublinierea unei pregătiri corespunzătoare înainte de interogatoriu și a corectitudinii și integrității profesionale în timpul acestuia. Cele 2 abordări descrise în ghid sunt corespunzătoare abordării cognitive și convorbirii direcționate (Conversation Management). Abordarea formală se bazează pe tehnicile cognitive a lui Geiselman și Fisher (1989), care au fost dezvoltate într-un mod original pentru a intensifica funcția mnezică a martorilor printr-o interferență minimă cu intervievatorul. Fisher a argumentat recent că interviul cognitiv poate fi utilizat în cazul suspectilor cooperanți. De pildă „... o dată ce suspectul mărturisește o crimă, interviul cognitiv poate fi folosit pentru a solicita detalii și pentru a face legături cu alte persoane”.

Nu există niciun motiv ca abordarea cognitivă să nu poată fi aplicată martorilor, ca și suspectilor asigurându-se cooperarea deplină a acestora. Avantajul abordării cognitive este că reduce interferența anchetatorului și se obțin informații de mare acuratețe. Problemele apar în cazul aplicării acestei tehnici atunci când suspectii nu sunt cooperanți, exercitându-se dreptul la tăcere și manifestă refuzuri repetate de a face declarații.

Abordarea prin conversația direcționată, care este științific, mai puțin impresionantă decât cea cognitivă este focalizată pe anchetator subdivizând abordarea liberă a intervievatului de la începutul anchetei în părți distincte pentru un interogatoriu în profunzime. Anchetatorul hotărăște care parte a relatării vrea să fie dezvoltată și urmărește relatarea liberă prin întrebări specifice, nesugestibile. Întrebările deschise sunt folosite atunci când

se dorește o mai mare profunzime a răspunsului.

Din nefericire, recomandările nu sunt suficiente pentru a-i sfătui pe ofițerii de poliție cum să procedeze în cazul suspectilor dificili, bolnavi psihic, furioși sau necooperanți.

SURSE DE EROARE ÎN CADRUL INTEROGATORIULUI

Una dintre preocupările de bază ale poliției implică descoperirea crimelor. Deseori, ofițerii au nevoie de persuasiune în metodele de interogatoriu pentru a obține o relatare completă a evenimentelor. Măsura în care le e permis să uzeze de presiune psihologică și de manipulare vareză de la o țară la alta. La aceasta se adaugă faptul că judecătorii nu sunt constanți în considerațiile despre ceea ce este corect, fidel, opresiv.

Autorul argumentează că, cu cât tensiunea din timpul interogatoriului este mai mare pentru interviuat, cu atât mai mari sunt consecințele neplăcute ale acestuia. Prin înregistrarea pe bandă a tuturor interogatoriilor există riscul ca suspectii să fie tot mai mult presați în afara interviului formal stabilit (în mașinile poliției, în arest).

Sunt mai multe moduri în care un interogatoriu poate implica erori. Aceasta se poate întâmpla atunci când:

1. Relatarea obținută este incompletă sau falsă.
2. Când circumstanțele și natura interogatoriului sunt astfel încât declarația obținută să fie considerată inadmisibilă de către instanță.
3. Când o serie de erori judiciare subminează încrederea publică în sistemul justiției penale.
4. Când oamenii reacționează la interogatoriu cu ostilitate și furie din cauza credinței că au fost manipulați, înșelați sau presați să dea o declarație care a fost obținută prin mijloace necinstite.
5. Când anchetatorul eșuează în obținerea unei declarații de la interogați care se simt presați de poliție și refuză să coopereze.
6. Când interogatul suferă tulburări de stres post

traumatic, ca rezultat al interogatoriului.

Fiecare dintre aceste 6 situații sunt surse ale unor reacții adverse ale interogatoriului judiciar realizat impropriu sau incorect.

PROBE INVALIDE ȘI VULNERABILITATEA PSIHOLOGICĂ

Când oamenii sunt intervievați în scopuri judiciare este important ca relatarea obținută să fie relevantă, completă și fidelă. Poliția trebuie să se concentreze asupra subiectelor care au relevanță în speța respectivă. Relatarea obținută trebuie să fie cât mai completă astfel încât poliția și instanța să intre în posesia tuturor faptelor și informațiilor relevante. În sfârșit, informația asigurată de suspect, martor victimă sau reclamant trebuie obținută în așa fel încât să se poată constitui ca probă în instanță.

Fidelitatea și credibilitatea probelor sunt determinate de un mare număr de factori ce pot fi clasificați în două grupe (Undeutsch, 1982) raportate la:

a) factori motivaționali b) factori de vulnerabilitate

Factorii motivaționali se referă la refuzul subiectului de a spune adevărul în timp ce factorii de vulnerabilitate se referă la caracteristicile inerente ale persoanei care poate în anumite împrejurări să facă relatarea sa nedemnă de crezare.

Mulți suspecți, uneori chiar martorii sunt șovăitori în dezvăluirea adevărului atunci când sunt intervievați de poliție (Gudjonsson, 1992). Anchetatorii își pot da seama că nu spun adevărul supunându-i la presiuni pentru a obține relatări veridice. În mod obișnuit, polițiștii îi confruntă pe subiecți cu propriile minciuni. Problemele apar adesea atunci când suspiciunile că interogatul nu spune adevărul sunt nefondate, iar poliția presează subiectul pentru a fi de acord cu o relatare care nu concordă cu realitatea.

Există o serie de factori de vulnerabilitate ce pot face ca relatarea unei persoane din timpul interogatoriului să fie nerelevantă. Gudjansson îi clasifică în 3 grupe.

În primul rând, acei interogați care suferă de tulburări psihice în momentul interogatoriului. Cei care suferă de o stare psihică anormală în timpul privării de libertate și a interogatoriului, precum și anxietatea severă, reacții fobice la detenție, reacții specifice privării de drog, care pot deteriora abilitatea persoanei de a face față satisfăcător la interogatoriu. În al treilea rând, caracteristici ale personalității ca sugestibilitatea sau conformismul, pot face ca interogatoriile să fie susceptibile de a colecta informații incorecte atunci când li se pun întrebări relevante, în condiții de tensiune ori manipulare.

Informațiile despre caracteristicile și vulnerabilitatea indivizilor reținuți pentru interogatoriu sunt sărace. Un studiu recent s-a efectuat pentru evaluarea psihologică a 164 de suspecti reținuți pentru interogatoriu la 2 secții de poliție din S-E Angliei. Variabilele includeau starea mentală, procesele intelectuale, deprinderea de citire, anxietatea, sugestibilitatea și înțelegerea drepturilor legale pe care le au.

S-a constatat în primul rând că media IQ în eșantion era numai de 82 (între 61 și 131). Aceasta poate și din cauza circumstanțelor în care s-a efectuat evaluarea (secția unde urmau să fie interogați) chiar dacă starea psihică nu părea să aibă legătură semnificativă cu scorul IQ. Aceasta sugerează că, de obicei, poliția interoghează indivizi cu inteligență scăzută. În al doilea rând, că limitele intelectuale ale multor deținuți nu erau imediat evidențiate de interviu. Mulți păreau capabili să-și ascundă deficitul intelectual și problemele psihice care n-au ieșit la iveală decât prin testări psihologice și interviu clinic. În al treilea rând, poliția a fost în stare să identifice toate problemele psihice ale arestaților și să le asigure protecția legală, deși au avut dificultăți în identificarea celor care sufereau de incapacitatea de învățare (slabă sau la limită), ca și pe cei pe care cercetătorii i-au diagnosticat drept depresivi. În al patrulea rând, chiar dacă numai o mică parte dintre subiecți (7%) suferă de boli psihice, mulți dintre ei

manifestau o stare de anxietate severă. Imbau, Reid și Buckley susțin că cei mai mulți infractori își neagă cu consecvență vina și pretind că nu ar fi mărturisit-o dacă nu ar fi fost forțați fizic sau nu li s-ar fi indus confesiunea prin promisiuni de tratament preferențial în timpul procesului. Retragera declarației anterioare este obișnuită, dar ceea ce este interesant este faptul că Imbau și colegii săi nu iau în considerare posibilitatea ca suspectii să fi comis delikte pe care nu le-au comis. Mai mult decât atât, sugerează că „niciunul dintre acești pași nu este în măsură să determine o persoană nevinovată să recunoască ceva ce nu a comis, iar toate aceste metode sunt atât de legale, cât și justificate din punct de vedere moral. Este o demonstrație a faptului că tipurile de tehnici recomandate de către acești autori dau uneori rezultate în cazul unei mărturii false, chiar și atunci când nu se știe exact cum au decurs lucrurile (Gudjonsson).

Mărturiile false sunt determinate adesea de o multitudine de factori și implică un proces social complicat (Gudjonsson). În plus sunt trei tipuri distincte de mărturii false (Kassin, Wrightsman, 1985) care tind să fie asociate cu factorii de vulnerabilitate. Ceea ce este evident, constă în faptul că acele caracteristici psihologice ale subiectului investigat și starea lui mentală interacționează cu o serie de factori, inclusiv seriozitatea, natura circumstanțelor acuzației și factori ce țin de arest (durata detenției, tipul și natura interogatoriului).

Este importantă reamintirea faptului că factorii de vulnerabilitate nu rezultă invariabil de pe urma unor false informații obținute sau a proastei lor gestionări. Vulnerabilitatea înseamnă în anumite circumstanțe că interogatul face declarații care nu se pot constitui în probă, fiind necesare măsuri speciale atunci când se solicită informații de la el. Chiar și atunci când vulnerabilitatea este severă ea nu constă în mod invariabil și necesar într-o declarație care nu poate fi validată.

Gudjonsson (1992) a recomandat diverse moduri de

reducere a riscului unei declarații false care se focalizează pe latura educativă, pe nivele psihologice și judiciare ale abordării dinaintea, din timpul procesului și după pronunțarea sentinței. Accentul se pune pe reducerea riscului. Motivațiile mărturiilor false sunt adesea de o înaltă complexitate iar unele sunt generate din interior (motivația intrinsecă-Gudjonsson).

INTEROGATORII INADMISSIBILE

În Anglia și în Wales, problema admisibilității poate fi pusă de către instanță referitor la orice probă. Aceasta include auto-incriminarea și declarațiile făcute de suspect în timpul interogatoriului, ce pot fi eliminate dacă instanța are convingerea că ele au fost obținute în urma opresiunii sau în circumstanțe care invalidează (secțiunea 76PACE, subsecțiunea a și b). Dacă secțiunea 76 eșuează (în cazul opresiunii și a lipsei de validitate), atunci, apărarea poate argumenta, conform secțiunii 78, că ar fi nedrept să fie permisă mărturia în fața juraților. Pe când originile opresiunii se raportează la natura interogatoriului însăși, problema invalidității și a corectitudinii includ caracteristicile inerente acuzatului (boală mentală, incapacitate de învățare, toxicomania, sugestibilitate). Secțiunea 76 b și 78 au un succes din ce în ce mai mare în cazul delictelor, urmate de o serie de cazuri aduse în fața Curții de Apel (Gudjonsson), Argumentele legale referitoare la opresiune rareori au succes, deși recent au fost două cazuri în care autorul s-a comportat ca un apărător expert (Pithers, 1993).

SUBMINAREA ÎNCREDERII PUBLICE

Tacticile de interogatoriu manipulative și coercitive, după cum sugerează Leo (1992), subminează încrederea opiniei publice în poliție, încurajând corupția în rândurile acestora. Într-adevăr, sunt dovezi că recente erori judiciare din Anglia au afectat serios încrederea publică și sistemul judiciar în general. Faptul este recunoscut de Comisia Regală care subliniază necesitatea re-instaurării încrederii publice în activitatea justiției penale, ca rezultat

al unei serii de erori judiciare ce implicau mărturii obținute prin metode coercitive.

MĂRTURII OBȚINUTE PRIN COERCIȚIE, GENERATOARE DE RESENTIMENTE

Sunt din ce în ce mai multe dovezile ce atestă faptul că tehnicile manipulative și coercitive promovate de către Imbau și colegii săi tind să genereze resentimente și amărăciune în rândurile infractorilor, care pot persista de-a lungul mai multor ani (Gudjonsson, Petursson 1990). Dimpotrivă, atunci când infractorii mărturisesc datorită unei necesități interioare sau atunci când probele împotriva lor sunt puternice, percep confesiunea lor într-un mod mult mai favorabil. Aceasta indică faptul că atitudinea infractorilor față de mărturia lor, inclusiv probabilitatea ca ei să retracteze declarația anterioară, va fi influențată de percepția despre interogatoriu. Se poate ca motivul pentru care suspectii lui Imbau să retracteze cele declarate anterior să se datoreze resentimentului generat de tehnicile manipulative și coercitive utilizate.

EFFECTUL BUMERANG

Este o dovadă că obligarea suspectilor să mărturisească poate genera efecte adverse. Se poate ca suspectii care nu au nevoie de timp pentru a mărturisi, să se închidă atunci când sunt grăbiți sau tratați necorespunzător de către poliție. În alte cazuri, cei care au mărturisit deja, retractează ceea ce au spus când sunt presați să dea alte informații.

Aceste fenomene pot fi explicate prin teoria rectanței (Brehm, 1966) care arată că atunci când oamenii simt că libertatea de a alege sau a acționa este în pericol, pot reacționa într-un mod asertiv. În unele ocazii aceasta poate genera așa numitul efect bumerang: subiecții nu numai că pot deveni mai puțin sugestibili sensibili la tensiune, dar pot adopta o atitudine opusă aceleia de comunicare cu interogatorul (reacționează prin rezistență crescută). Gudjonsson argumentează cum se poate întâmpla aceasta

în realitate, atunci când suspectii se simt presați prea mult. Consecințele pot fi devastatoare pentru poliție, deoarece instanța tinde să considere astfel de interogatorii inadmisibile.

TULBURĂRI DE STRESS POST-TRAUMATIC

Au existat mai multe studii efectuate asupra efectului torturilor psihologice (Basoglu, Paker, Ozmen 1994), ce indică faptul că mai mulți supraviețuitori suferă de tulburări de stres post traumatic. Un studiu efectuat asupra metodelor de interogatoriu ale poliției britanice din Ulster în anii '70 arată că unii pot suferi de PTSD ca rezultat al verificării nevinovăției prin tortură.

Arestarea, detenția și interogatoriul în incinta secțiilor de poliție poate fi extrem de stresant pentru unii. De pildă, Gudjonsson, Clare, Rutter și Pearse au descoperit că 20% dinspre suspectii reținuți pentru interogatoriu au înregistrat scoruri anormale la Inventarul de măsurare a anxietății al lui Spielberger. În plus, interviul clinic arată că 1/3 din eșantion aveau o stare psihică anormală care ar fi putut interfera cu abilitatea de a coopera cu interogatorul.

Gudjonsson și MacKeith iau în discuție 2 cazuri în care suspectii au fost traumatizați prin arestarea și interogarea lor. În unele cazuri, umilința de a fi reținut de poliție poate fi suficientă pentru a determina PTSD la indivizii vulnerabili, așa cum este ilustrat de următoarele cazuri. Ambii indivizi, un bărbat și o femeie, erau perfecționiști, iar imaginea lor era foarte mult asociată cu cinstea și corectitudinea. Niciunul nu a fost acuzat de vreun delict de către poliție. Șocul și sentimentul umilinței asociate cu arestul au generat o serie de simptome corespunzătoare PTSD. În alte cazuri, interogatoriul în sine a fost generator de PTSD. De pildă, doi martori care probau un alibi la o crimă au fost supuși presiunilor pentru a altera dovada confirmată de ei, dar au rezistat. Ambii au experimentat probleme majore, cu idei suicidare și alte simptome PTSD care au persistat mai mulți ani.

DE CE MĂRTURISESC SUSPECȚII?

Gudjonsson comentează pe larg 5 abordări teoretice ale mărturiei.

Este clar că suspecții se confesează de obicei poliției datorită unei combinații de factori psihologici din care se evidențiază 3 grupe mai importante:

- Percepția pe care o au suspecții că există dovezi puternice împotriva lor

- Nevoia interioară de a mărturisi

- Presiunea exterioară precum teama de detenție și de interogatoriu

Recent, Sigurdsson și Gudjonsson (1994) au extins aceste concluzii și au identificat un subgrup de deținuți care au făcut mărturisiri ca rezultat al obișnuitei dileme a deținutului din timpul interogatoriului datorată situației de co-participant la infracțiune (co-defendant). Unii suspecți au relatat că nu au avut de ales, deoarece erau îngrijorați de faptul că un alt coparticipant va mărturisi primul și îi va incrimina. De aceea, acolo unde sunt coparticipanți, se pot confrunta cu dilema amintită, care poate influența mult comportamentul din timpul interogatoriului.

CONCLUZII

Scopul principal al interogatoriului judiciar este obținerea informațiilor pe baza cărora să se stabilească faptele relevante pentru elucidarea și soluționarea cazului. Obținerea unei mărturisiri este o importantă parte a acestuia, cel puțin în UK unde s-a înregistrat o schimbare a accentului față de informațiile generale și față de folosirea interogatoriilor mai puțin coercitive ca rezultat al erorilor judiciare. În plus, odată cu introducerea Police and Criminal Evidence Act în 1986, a crescut protecția legală a suspecților reținuți la secțiile de poliție.

Americanii, în contrast cu englezii folosesc încă tehnici manipulative și coercitive, procedură care este sancționată legal.

Mărturia este de obicei rezultatul unei combinații de factori. Cel mai important motiv pentru care suspecții

mărturisesc este percepția dovezilor pe care poliția le deține împotriva lor. Rolul avocatului este de asemenea, relevant, prezența acestuia în timpul interogatoriului reducând probabilitatea ca suspectii să mărturisească. Cercetări recente arată că majoritatea suspectilor care nu fac mărturisiri nu sunt suspecti principali (prime suspects). Tehnicile manipulative și coercitive sunt legitime atât timp cât rămân corecte și legale. În Anglia ele nu mai sunt considerate astfel. Dacă acest lucru va reduce numărul mărturisilor, rămâne de văzut.

2.2. TEHNICI INVAZIVE, MANIPULARE - COERCIȚIE (SUGERAREA MĂRTURISIRII)

„Ne pronunțăm hotărât împotriva tuturor tehnicilor de manipulare sau coerciție, căci a trata un om cu mijloace exclusiv psihanalitice indiferent de gradul lui de dezumanizare, constituie o protecție nu numai asupra lui, cât și asupra anchetatorului care altfel riscă să se dezumanizeze și el, în încercarea de a se purta cu interogatul pe măsura faptelor sale...”

as. univ. Ioana Teodora Butoi - avocat apărător - O dezvăluire recentă - expresie a victoriei legii liberului acces la informații - ne relevă următoarele:

„În ianuarie 1997, Agenția Centrală de Informații a SUA (CIA) a fost obligată să facă publice o serie de documente secrete, după ce a fost amenințată cu un proces de către cotidianul „Baltimore Sun”. Manualul de Contraspionaj și Anchetă al „KUBARK” (numele de cod al agenției) dezvăluie o șocantă panoramă de tactici de tortură psihică și fizică. Trebuie precizat că declasificarea unor asemenea dosare nu ar fi fost posibilă dacă în Statele Unite nu ar fi în vigoare Legea liberului acces la informație.

O victorie a presei

Manualul a fost editat în iunie 1963 și este destinat agenților de contraspionaj. Tehnicile de tortură recomandate de manual au fost abandonate, oficial, abia la mijlocul anilor '80. Bucuria succesului înregistrat de presă,

odată cu publicarea documentului, a fost totuși ponderată de o analiză mai atentă a textului: porțiuni semnificative fuseseră cenzurate de CIA înainte de declasificare. De exemplu, capitolul în care este discutată politica CIA de arestare fără mandat (lucru complet ilegal, de altfel) este complet obturat cu tuș negru fără a denatura în vreun fel problematica strict psihologică în materie, care rămâne actuală și sensibilă oricărui interogatoriu, în contextul consecințelor atacurilor îndreptate împotriva S.U.A.11 septembrie 2001, World Trade Center și Pentagon – anticipăm serioase restricții și limitări ale unor drepturi și libertăți până acum ocrotite procedural juridic, în ciuda acestor omisiuni, manualul KUBARK conține informații valoroase despre câteva programe secrete ale CIA, inclusiv despre cele destinate controlului asupra minții omenеști. De asemenea, actul clarifică mari pete albe din istoria politicii externe a SUA, făcând legătura între agenție și organizații criminale din întreaga lume.

TEHNICI „NON-VIOLENTE”.

Metodele prezentate în manual indică faptul că CIA a acordat o atenție considerabilă mijloacelor prin care oamenii pot fi făcuți să mărturisească. Tacticile agenției cuprind o arie extrem de largă, de la strategii blânde pentru inducerea confuziei, până la torturi cumplite. Ancheta ideală, explică autorii manualului, este metodică, cuprinzătoare și atent planificată. Ea trebuie să aibă etape distincte, gândite după personalitatea celui anchetat, și trebuie efectuate de o echipă completă de experți torționari. Echipa include un anchetator, un operator de poligraf care să verifice veridicitatea declarațiilor, un tehnician audio care să înregistreze interogatoriul și, în unele cazuri, un hipnotist sau un doctor, pregătit să administreze droguri halucinogene.

Manualul împarte tehnicile în două: violente și non-violente. Chiar și în cazurile așa-numite „non-violente”, documentul precizează că „ancheta trebuie făcută sub presiune maximă, atât cât să ducă la supunerea

subiectului". Diferența dintre cele două metode, se mai precizează, este că, în cazul anchetei „non-violente” presiunea „se exercită în interiorul celui anchetat, subminându-i-se rezistența, sporindu-i-se dorința de a ceda, până când acesta sfârșește învingându-se singur”.

Se trece apoi la enumerarea unor tactici relativ cunoscute, precum metoda anchetatorului „prieten”, falsificarea mărturiilor asociaților subiectului etc. Pe lângă acestea însă există și multe așa-zise metode „non-violente” cât se poate de crude, cum ar fi de exemplu tehnica numită „Alice în țara Minunilor”. Scopul acesteia este de a controla „așteptările și reacțiile instinctive” ale subiectului, „tot ce îi este familiar fiind înlocuit cu straniu”. Subiectul asediat de „întrebări cu dublu înțeles sau „ilogice” începe să-și piardă contactul cu realitatea. „Pe măsură ce procesul continuă, zi după zi dacă este necesar, încercările subiectului de a înțelege situația devin imposibile”, se menționează în manual”. În acest punct, el va face mărturisiri importante sau chiar va dezvălui tot ce știe, numai pentru a opri aversa de aberațiile care îl asaltează.

TORTURA

Recomandate pentru folosirea în cazul „surselor care opun rezistență”, metodele violente au drept scop o regresie a capacității mentale a subiectului până la stadiul copilăriei. Bazate pe studii ale unor reputați cercetători în domeniu, metodele de regresie a personalității includ întreg spectrul, de la simpla izolare, până la tortura fizică și hipnoză.

Potrivit teoriilor citate de manual, pe măsură ce anchetatul alunecă dinspre maturitate către o stare infantilă, tot ce-a învățat de-a lungul vieții dispare, inclusiv rezistența la interogatoriu. Mijloacele de a obține această stare merg de la izolare, deprivare de stimuli senzoriali, uzul amenințărilor, al durerii, al drogurilor și al hipnozei.

În manual există doar indicii despre ceea ce înseamnă cu adevărat „tehnici violente”.

Paginile prea „sensibile” au fost cenzurate. Un exemplu – la pagina 8 există o referire la politica CIA de a autoriza cele mai brutale tactici:

„Este necesară obținerea aprobării Conducerii la nivel KUDOVE, pentru interogarea unei surse împotriva voinței acesteia sau în următoarele circumstanțe:

1. dacă va fi supusă unor violențe fizice;
2. dacă metodele medicale, chimice sau electrice urmează să fie folosite;
3. CENZURAT...”

Acest pasaj cenzurat l-a determinat pe jurnalistul Daniel Schorr, de la Național Public radio, să comenteze: „Vă puteți imagina ce oroare poate să fie acolo, așa de mare încât CIA se teme să o facă publică chiar și acum?”

FILIERA ȘTIINȚIFICĂ

Referirile științifice din manual fac parte dintr-un program mult mai general, extins la nivelul tuturor departamentelor însărcinate cu apărarea. Manualul nu este decât unul dintre miile de proiecte guvernamentale destinate folosirii științelor care studiază comportamentul uman în scopuri militare și de spionaj, într-un studiu al științelor psihologice, cercetătoarea Elen Herman scrie: „Între 1945 și mijlocul anilor '60, armata SUA era cel mai important sponsor al cercetării psihologice „cheltuind peste 16 milioane dolari pe an”. De asemenea, guvernul a făcut un efort similar, încercând să pună cercetările din domeniul comunicațiilor în slujba propagandei americane și a campaniilor contrarevoluționare din diverse țări.

Bibliografia citată în manualul KUBARK include o lungă listă de oameni de știință implicați în proiectul cu numele de cod MKULTRA. Acest program secret al CIA, cu fonduri de milioane de dolari, era destinat finanțării experimentelor în domeniul controlului asupra minții și comportamentelor umane.

Una dintre realizările de vârf ale cercetărilor CIA asupra minții a fost Sistemul de Evaluare a Personalității (PAS), o metodă de evaluare și clasificare ale indivizilor

aflați în obiectivul spionajului american. Pus la punct de psihologul John Gittinger, PAS a fost folosit pentru a determina intențiile liderilor străini, precum și pentru selectarea personalului forțelor de securitate proamericane din țări precum, Coreea de Sud, Vietnam sau Uruguay.

FOIA

Lăsându-vă să trageți singuri concluziile, vă sugerăm să vizitați, dacă puteți, adresa de Internet unde manualul KUBARK poate fi consultat în întregime: <http://www.parascope.com/articles/0397/kubarkol.htm>.

Trebuie, totodată, să spunem două cuvinte despre Legea liberului acces la informație (FOIA). „The Freedom of Information Act” obligă agențiile guvernamentale „să facă publice, conform legilor în vigoare (...), orice manual destinat instruirii personalului care ar putea afecta un membru al publicului”.

Prin decizia oricărui tribunal districtual agenția care a refuzat să se conformeze FOIA poate fi obligată să facă publice actele în cauză. Este de datoria agenției să dovedească faptul că documentele sunt secrete. Dacă tribunalul decide că agenția a refuzat în mod nejustificat să pună la dispoziția publicului actele cerute, acei angajați care au luat decizia reținerii documentelor vor fi sancționați conform legii.

În fine, în Statele Unite nu constituie secret de stat decât acele acte autorizate în mod specific de către Executiv, în interesul apărării naționale sau politicii externe; legate strict numai de regulile interne ale unei agenții (...) sau informații prelucrate strict în scopul instaurării legii, în măsura în care publicarea lor ar dezvălui tehnici și proceduri destinate anchetelor legale și ar periclita impunerea legii.

Există, deci, și prevederi care protejează secretul de stat, dar și unele, temute, iată, și de CIA, prin care un cetățean poate obține declassificarea unui dosar. Prin definiție, puterea corupe, dar într-un stat unde democrația

înseamnă cu adevărat „Puterea poporului”, omul de rând poate controla acțiunile celor care-l conduc.

Partea III

3. INTEROGATORIUL PSIHANALITIC

„Forța interogatoriului psihanalitic rezidă în stupefianta performanță a psihologului criminalist de a-i provoca adversarului său (bănuț, învinut, inculpat) tendința mărturisilor spontane izvorâte liber consimțit din nevoi sufletești interne ca o alternativă la a-i proba culpabilitatea prin dovezi exterioare psih. dr. Tudorel Butoi – expert criminalist

3.1. INTERPRETĂRI PSIHANALITICE

NOȚIUNI GENERALE

Spre deosebire de terminologia cunoscută îndeobște în literatura de specialitate referitoare la urmărirea penală în sensul „anchetei judiciare” termen impropriu, cu conotații imprecise, sociologice, de opinie, încărcat de amintirea relexor tratamente pe care încă o poartă, sau „ascultare a învinușilor” termen pasiv, contemplativ didactic de polarizare univocă, vom redescoperi termenul de interogatoriu judiciar (cu totul altceva decât interogarea judecătorească), definindu-l conform cursului pe care am avut onoarea să-l ofer din 1992 facultăților de drept și anume:

Interogatoriul este înțeles ca fiind „contactul interpersonal verbal relativ tensionat emoțional, desfășurat sistematic și organizat științific pe care-l poartă reprezentantul autorității publice cu persoana bănuț în scopul culegerii de date și informații despre o faptă antisocială în vederea prelucrării și verificării lor ulterioare pentru a identifica autorii, a lămuri împrejurările în care s-a comis fapta și în funcție de adevăr a stabili răspunderile”.

Pe lângă faptul că definiția în sine repune în drepturi instituția judecătorului de instrucție credem noi că evidențiază mult mai fidel: tensiunea emoțională, opozabilitatea intereselor protagoniștilor, demersul

neuniform rectiliniu, atacul și riposta probatorie, dinamica comportamentelor emoțional-expresive, într-un cuvânt confruntarea inteligențelor în condiții de risc și miză.

DEFINIREA INTEROGATORIULUI PSIHANALITIC

Din arsenalul tactic al procedeeleor psihologice de interogare, vom trata aici interogatoriul psihanalitic pe care-l vom defini interogatoriul viitorului fie și numai pentru faptul că la ora prezentului el este totalmente necunoscut.

Miezul interogatoriului psihanalitic este identificarea comportamentului duplicitar înțeles ca „efort conștient întreprins cu perseverență de către subiectul interogat în timpul interogărilor pentru a masca, a tăinui unele stări sufletești, intenții, acțiuni, fapte, date și probe cu scopul de a induce ancheta judiciară pe piste greșite”...

Totuși în timpul interogatoriilor bănuitul lasă să-i scape în dialogul pe care-l poartă cu reprezentantul autorităților publice, nume și date pe care conștient nu dorește să le divulge, dar pe care el nu se poate înfrâna să le spună. Aceste scăpări neintenționate au totuși sens profund întotdeauna extrem de relevant.

Enunțând metodele psihanalizei, Freud Sigmound sesizează faptul că anumite insuficiențe ale funcțiilor psihice exprimate, prin acte în aparență neintenționate, se dovedesc a fi, dacă sunt supuse unei analize abisale, perfect motivate și determinate de rațiuni care scapă conștiinței comune.

CARACTERISTICI ȘI MECANISME ALE INTEROGATORIULUI PSIHANALITIC

Experiența personală mi-a permis să sesizez că în timpul interogatoriului apare la o persoană supusă lui, un dezechilibru psihic provocat de către excesiva acumulare de energie, determinată de conflictele interpsihice ale duplicității.

Duplicitatea implică o manifestare intenționată a adevărului învăluită și susținută pragmatic. Interesul pus

în joc prezidează efortul agentului mincinos că sub ocrotirea principiului „prezumției de nevinovăție” se pună în mișcare un mecanism determinat să-i inducă interlocutorului său o convingere intimă convenabilă lui.

Procesele psihice ce preced și însoțesc săvârșirea infracțiunii precum și cele ce succed acestuia sunt integrate însă structurii Eului persoanei interogate, sub forma unui pattern infracțional stabil implementat scoarței cerebrale sub forma a ceea ce noi înțelegem a fi matricea culpabilizatoare – amintirea despre faptă.

Interogatoriul supralicitează tensiunile dintre Eul Conștient care exprimă datele factuale cu conținut infracțional și structurile subconștiente energizate pulsional.

În timp, fie datorită detenției sau relaxării induse fie datorită oboselii și slăbirii vigilenței persoanei interogate conflictul dintre pulsunile inconștientului și actul conștient, determinat de raportul EU – Realitatea (fapta infracțională) se concretizează în manifestări ce scapă cenzurii conștientului fiind localizate la nivelul preconștientului. Astfel spus conținuturile cognitive sunt uneori respinse, refulate de către conștiință sau sunt suprimate ca stări ce trezesc interogatul atitudini de autocontrol în scopul acoperirii manifestărilor emoționale. Dar ele continuă să-și exercite presiunea asupra cenzurii conștiinței provocând acte greșite, lapsusuri sau stări emotive a căror exteriorizare este mai greu de stăpânit. Aceste manifestări, care scapă cenzurii conștientului îi dau reprezentantului autorității publice motive întemeiate să presupună că faptele relatate de cel interogat sunt fie încercări de a masca realitatea pentru îndrumarea interogatoriului pe piste greșite fie ceea ce mărturisește este purul adevăr.

Neliniștea psihică, tensiunea afectivă, pe care o traversează interogatul în timpul interogării va produce o presiune asupra căilor conștiente de exteriorizare, împingând astfel în conștiință situațiile neconsumate,

scopurile nelichidate.

Simptomatologii semnificative (detalii în bibliografia indicată la poziția 2)

În acord cu literatura psihanalitică în interogatoriul psihanalitic și interpretarea psihanalitică a comportamentelor persoanelor incluse în cercurile de bănuți, vom regăsi o gamă largă de simptomatologii semnificative conduitelor duplicitate și anume:

— Revenirea autorului în câmpul faptei (amestecat în grupul curioșilor sau oferindu-se să sprijine organele de cercetare) etc;

— Asociațiile de idei (cu ocazii relatării verbale);

— Erorile de scriere și lectură (cu ocazia dispozițiilor scrise);

— Actele ratate;

— Uitarea (de către autor) a obiectelor în câmpul faptei;

— Lapsusuri (uitări de nume proprii și cuvinte);

— Acte simptomatice accidentale;

— Acte agresive disperate;

— Conduite de simulare de tip Hysteroid etc.

Toate acestea constituind mesaje pentru funcționarul public însărcinat cu luarea interogatoriului, în sensul că aceste „acte nesemnificative” ce scapă conștientului, au o motivație determinată în mod obiectiv legată de interogatoriul în curs și de fapta comisă.

PERSPECTIVA VIITORULUI

Aplicarea psihologiei, de inspirație psihanalitică în interogatoriul judiciar va fi posibilă în viitorul imediat pe măsură ce acei desemnați s-o facă vor ști mecanisme și tehnici psihanalitice.

Demersul psihanalitic este o necesitate a viitorului nu numai din perspectiva necesității de a nu brutaliza fizic și psihic persoana interogată respectându-i drepturile și libertățile dar și dintr-un calcul al eficienței.

Din cazuistica personală am suficiente argumente să demonstrez că rezistența la mărturisire a celor interogați

crește proporțional cu gradul de abuz fizic practicat asupra lor, diminuându-se însă în urma abordărilor de tip psihanalitic.

Specialiștii în tehnicile interogatoriului judiciar ale viitorului trebuie să fie fără excepție specialiști în psihologie și drept, dubla licență oferindu-le doar temelia începuturilor.

Pe baza unui cumul de competență ei vor trebui să utilizeze și să construiască proceduri și tehnici de abordare psihanalitică a personalității implicate în drama judiciară. Fără îndoială vor fi intuitivi, inteligenți, spontani, actori, profesioniști, exigenți și totodată umani, căci a trata un om cu mijloace psihologice indiferent de gradul de dezumanizare al acestuia constituie o protecție, nu numai asupra lui, ci și asupra funcționarului public, care riscă altfel să se dezumanizeze și el în încercarea de a se purta cu interogatul pe măsura faptelor sale.

3.2. INTERPRETĂRI PSIHANALITICE ȘI REPERE ORIENTATIVE ALE PSIHANALIZEI ÎN INTEROGATORIUL JUDICIAR

Interogatoriul psihanalitic este interogatoriul viitorului, curat, fără violențe, torturi sau amenințări

Toată acumularea tensionată a adversarilor, psihologul criminalist pe de o parte și persoana bănuită pe de altă parte, rezidă exclusiv în interesele lor profund diferite; primul să descopere adevărul și să contribuie la înfăptuirea actului de dreptate, cel de-al doilea să ferece adevărul și să-l ascundă în adâncul ființei sale; unul slujește binele, celălalt este robul răului.

— Psiholog dr. Tudorel Butoi - expert criminalist

SEDIUL CONFLICTULUI

În cercetările noastre referitoare la conduitele simulate atragem atenția că forța nerodei rezidă în conflictul dintre matricea morală și matricea infracțională, ambele disputându-i supremația în raport cu răspunderea față de fapta a cărei investigație face obiectul detenției.

În mod similar vom vedea că psihanaliza criminală

pune accentul pe achizițiile sociale exprimate în cenzură și gama refulărilor aflate în subteranele sufletului delincventului.

Astfel, cenzura morală în sensul comentat de noi, nu este nimic altceva decât conștiința înțeleasă ca o grilă de exigențe ale societății interiorizată în individ, ea este glasul altuia, Eul social în noi.

Începând cu perioada, copilăriei, omul primește continuu valențe sancționar-prohibitive adresate hedonismului de tip anarhic capricios, energia voluptuoasă a libidoului fiind orientată de influența educativă a familiei către tablele de valori ale ambianței sociale, care i se grevează astfel în conștiință.¹⁵

Autorii utilizează termenii de matrice morală psihanalitic corespunzătoare cenzurii – principiul realității și matricea infrațională, psihanalitic corespunzătoare Sinelui, principiul plăcerii (hedonismul infrațional)¹⁶.

Astfel în structura personalității oricărui delincvent vom identifica două Euri:

- Eul înăscut, dominat de legile Libido;
- Eul social, interiorizat în timp prin contactul cu subiectul social.

Între aceste două Euri trebuie să existe armonie. Dacă echilibrul a fost deranjat, apar nevrozele și delictele ca expresie neliniștitoare a dezacordului materializat în conflictul trăit.

Prin săvârșirea crimei, a delictului său prin dezlănțuirea crizelor se intră în centrul conflictului care generează criza.

Mai devreme sau mai târziu, în forme clare sau numai prin acte simptomatice

- A căror detecție și interpretare face obiectul psihanalizei criminale – împotriva voinței sale, făptașul se

15 Butoi Tudorel, Zdrenghia Voicu, Investigația psihologică a comportamentului simulat, Serviciul Editorial al M.I., 1991.

16 Butoi Tudorel, Zdrenghia Voicu, Biodetecția Judiciară, Editura M.I., 1992.

va demasca, dându-se la iveală pentru a elimina tensiunea discordiei (conflictului) dintre cele două Euri.

Autorul infracțiunilor se poate ascunde de multe, numai de sine nu...

LĂSAREA OBIECTELOR

Deseori în cursul cercetărilor științifico-tehnice (inexact denumită cercetare criminalistică) desfășurate asupra câmpului faptei¹⁷, specialiștii identifică primele acte simptomatice ale subconștientului, care sunt veritabili indici orientativi în direcția identificării făptașului, psihanalitic ele constituind simptome de autodemascare.

Ne referim la lăsarea de obiecte, „uitarea” în câmpul faptei a unor corpuri delictive, obiecte personale (brichete, cuțite, legitimații, cărți etc.) care după cum vom vedea au o sorginte și o explicație simptomatice-psihanalitică.

Lăsarea obiectelor nu este o neglijență întâmplătoare (în psihanaliză totul este relevant; sufletul omenesc refuză hazardul deopotrivă cu actele gratuite) ci dorința confuz exprimată a Eului Social, refuzat, de autodenunțare, de revenire pe locurile crimei. Acest act simptomatic este explicabil prin automatismul psihologic dezvoltat în metafizică sub terminologia „eternei reveniri”.

REVENIREA LA LOCUL FAPTEI

Revenirea la locul faptei (deseori au fost identificați autorii unor crime din chiar grupul de curioși, cu ocazia cercetării științifico-tehnice la locul faptei) este o consecință a realității psihanalitice a necesității detensionării făptașului sub presiunea Eului social, care reprobă inconștient actul criminal.

Plăcerea înfiorătoare și dureros de dulce a tensiunilor emoțional-afective pe care i-o prilejuiește făptuitorului revenirea la locul faptei (fie chiar și retrăirea mentală sub forma reveriei celor întâmplătoare), contribuie la descărcarea treptată a tensiunilor. Desensibilizarea

17 Repere modeme asupra domeniului dezvoltă distinsul nostru coleg, prof. univ. dr. Emilian Stancu în „știința investigării infracțiunilor”, în Criminalistica, Editura șansa, București, 1994.

tensională poate fi asemuită obișnuinței treptate într-o situație de adaptare, fiind de fapt consecința psihanalitică a fenomenului de apărare-defensă. Refularea faptei nu poate fi păstrată multă vreme fără inconveniente și chiar pericol pentru sănătatea psihică.

În interogatorii profesioniste cu demers psihanalitic – anchetatori cu dublă pregătire (licențiați în psihologie și drept) din rețeaua de detecție a conduitelor simulate a Poliției Române au demonstrat excelent acest lucru – criminalii surprinși sunt aduși în situația de a mărturisi deschis și în detaliu comiterea crimelor (de fapt interogatoriul nu face nimic altceva decât să energizeze Eul social din conștiința individului, mărturisirea fiind în cele din urmă opțiunea sa personală ca act finalmente necesar de eliberare, detensionare a refulărilor).

COMENTARII ASUPRA INTEROGATORIULUI JUDICIAR DE TIP

PSIHANALITIC

În interogatoriul care se adresează unor bănuți criminali aceștia se vor autodemasca sub influența Eului sedimentat în subconștient alături de Eul primitiv și brutal, identificând la aceștia: lapsus-uri, erori caracteristice, acte simptomatice, uitarea sau deformarea unor nume familiare etc.

De modul în care sunt identificate și interpretate în comportamentul acestor criminali simptomaticele subconștientului delincventului depind de orientarea primelor cercetări către soluții corecte, juste și civilizate¹⁸.

Sarcina specialistului psiholog este de a pătrunde în mod indirect în subconștient, unde cenzura a refulat crima sau delictul, pentru a apăra individul față de eventuala demascare și responsabilitate.

Totuși cenzura este și ea supusă unor scăderi ale stării de vigilență (sentimentul religios, alcoolul,

¹⁸ Necesitatea pregătirii psihologice a funcțiilor publice din serviciile de interogatorii ale poliției, parchetului și judecătoriilor este o necesitate a gradului de civilizație și a aspirațiilor viitoare ale societății contemporane.

evenimente emoționale pozitive sau negative, stresul etc.) situații în care dacă nu direct și expus, atunci deghizat și simptomatic, ecouri ale refulărilor evenimentului criminal răzbat intempestiv în comportamentul vizibil. Intuiția psihologului expert¹⁹ constă tocmai în identificarea corectă și justa interpretare prilejuită de surprinderea acestor momente. Iată de ce o condiție esențială a interogatoriului psihanalitic este crearea unor stări de intimitate, confort și liniște, apte să inducă relaxarea și detenta (inclusiv diminuarea spiritului critic și vigilenței cenzurii) când bănuitul se supraveghează mai puțin, când cenzura se anihilază în stereotipul mental al ideilor, să nu mai fie supus restricțiilor cum este de obicei în starea de veghe²⁰.

Exemplificativ:

Porfiri Petrovici, genial judecător de instrucție al lui Dovstoevski, care utilizează metoda psihanalitică de delincvenți, poate nu atât în detalii cât în spiritul ei, caută atunci când îl anchetează pe Rascolnikov să-l facă să-și părăsească atenția care-i este concentrată asupra Eului său interior și să se îndrepte spre alte locuri. Îi vorbește cu persistență enervantă despre chestii indiferente. I. Rascolnikov care era un coleric, sfârșește prin a se enerva și a-și ieși din sărute, comițând gesturi și spunând lucruri semnificative pentru ceea ce căuta intuitivul Porfiri Petrovici.

Din experiența personală, facem remarca asupra faptului că uneori odată cu realizarea atmosferei de intimitate, se poate obține detenta, starea de încredere și climatul de încredere propice atmosferei în care un

²⁰ Ne opunem cu hotărâre utilizării în interogatorii a hipnozei sau utilizării narcoanalizei care induce artificial o stare de scădere a vigilenței — experții psihologi trebuie să-l respecte pe adversar, lăsându-i nealterată capacitatea de ripostă cognitiv-afectivă și volitivă, dreptul de a se apăra cu inteligență și viclenie -inclusiv de a-și nega fapta — demersul psihanalitic este prin excelență terenul care respectă drepturile și libertățile persoanei interogate, (asistent universitar, Ioana Teodora Butoi, observații personale)

interogatoriu profesionist permite Eului social - matricei morale (în sensul detecției conduitelor simulate) să se armonizeze cu tensiunile refulate, prin actul mărturisirii și detensionării matricei infracționale, până la anularea (recunoașterea faptei și acceptarea pedepsei).

PSIHANALIZA MEDICALĂ - PSIHANALIZA CRIMINALĂ

(SIMILITUDINI ȘI DEOSEBIRI)

Obiecția cea mai serioasă care se poate aduce psihanalizei criminale ca disciplină independentă de psihanaliza medicală este faptul că în acest din urmă caz, bolnavul are tot interesul să coopereze cu psihologul în identificarea motivelor ascunse care-i tulbură sistemul nervos, pe când delincventul va pune la contribuție toată reaua lui credință și toată viclenia perversă nu o dată înăscută sper a disimula și sustrage de la stabilirea vinovațiilor și răspunsurilor.

Această obiecție nu rezistă experienței practice, alături de Wittles remarcând nu o dată impendabilitatea arătată de unii din pacienții noștri, ca și de curioasa lor încăpățănare de a ascunde detaliile cele mai semnificative. Așa și faptul că, așa cum psihanalitic se cunoaște, bolnavul își face din boală un refugiu confortabil din care cu greutate evadează. Nu o dată pacientul se baricadează în sine și nu ține deloc ca detaliile, gândurile și preocupările-i interne să-i fie cunoscute și de ceilalți.

Același lucru și la criminal. Repulsia de a mărturisi este din fericire însă mai temporală fiindcă psihanalitic omul este supus legităților comentate de platon și Nietzsche - „eterna reîntoarcere” - ce-a fost vrem să fie, să mai simțim o dată plăcerea sau durerea retrăirii întâmplărilor trecute, să repetăm emoțiile violente sau delicate prin care am trecut. Ce-l împinge pe criminal să viziteze locul unde a comis crima dacă nu legea eternei reveniri. Experții psihologi specializați în interogatorii au remarcat faptul că o curiozitate ce nu ține seama de nicio primejdie îl îndeamnă pe infractor nu o dată să

reexamineze împrejurările în care a comis fapta. Reîntoarcerea pe urma pașilor tăcuți este o necesitate fundamentală a individului. Psihologii remarcă reveriile maturilor către tainele copilăriei și ale bătrânilor către vigoarea maturității, imposibile de reactualizat. „La retour eterne” – o forță irezistibilă îndeamnă pe fiecare să peregrineze în trecut! De aceea demersul interogațiilor de tip psihanalitic este mult ușurat. Pe lângă tendința de refulare, subzistă și voluptatea fatală a reîntoarcerii pe drumuri deja parcurse.

Astfel ne putem explica aviditatea cu care asasinii citeșc presa de senzație referitoare la abominabilele lor fapte – asasinii dirijorului Ioan Luchian Mihalea, la data arestării mărturiseau că citiseră cu o curiozitate diabolică tot ce se scrisese în presă, zi de zi cu privire la fapta pe care-o comiseseră.

În ce-i privește pe Rascolnikov puțin timp după omorârea bătrânei se întoarce la locuința ei și face o vizită amănunțită. Deși camera era goală, recunoaște după urma lăsată pe tapet, un ungher unde era locul tapetului și al icoanelor. Întreabă pe vopsitori unde este pata de sânge și trece în coridor să tragă clopoțelul. „Era același clopoțel, același sunet de tinichea! Sună o dată, a doua oară își aținti urechea chemându-și amintirile. Impresia grozavă ce o simți înainte, la ușa bătrânei, îi veni și acum în minte cu o claritate și o trăire mai pronunțată. De fiecare dată se înfioară și îi făcea o plăcere tot mai mare!”

Practica demonstrează că inclusiv autorii unor omoruri care premeditează până ia detalii crima scapă din vedere câte un lucru cu o neglijență de necrezut și în contrast frapant cu pregătirea metabolică a restului. Nu este neglijență de necrezut ci act simptomatic generat de subconștient și care arată dorința de reîntoarcere.

În conformitate cu nucleul personalității criminale compus de Jean Pinatel, asasinii cei mai insensibili afectiv care operează în câmpul faptei, făcând dovada unui calm sinistru sunt totodată și cei mai avizi de reîntoarcere la

locul crimei. În același timp tot ei sunt cei care fac o serie de greșeli frapante uitându-și în câmpul faptei uneltele ucigașe sau obiecte personale.

Ipoteza nervozității și a fricii este greu de acceptat dată fiind îndrăzneala, calmul și cinismul cu care înfăptuiesc omorurile. Singura explicație a acestei uitări este de a le considera acte simptomatice. E. Jones spune că un medic poate măsura gradul simptomatic pe care îl au clienții pentru dânsul după numărul umbrelor, galoșilor, ziarelor, fularelor etc. pe care le poate strânge în timp de o lună.

Deci, dorința de reîntoarcere într-un loc se manifestă prin uitarea unor obiecte acolo, care te obligă să te duci să le iei. Regularitatea cu care infractorul își lasă câte ceva care îi aparține dovedește nevoia de a reveni, lucrul care este întărit și de experiențele judiciare, căci nu o dată autorul faptelor a fost reținut din chiar „grupul curioșilor”⁴⁴ polarizați în jurul câmpului faptei.

În cadrul interogatoriului psihanalitic psihologul știe că la început cenzura îl va opri pe bănuț de la o confesiune, dar curând va fi slăbită de nevoia retrăirii a ceea ce a fost, retrăire care mai are avantajul detensionării eventualelor refulări.

Nu va fi o confesiune propriu-zis conștientă ci una inconștientă. În vorbele sale se va observa chiar că are lucruri pe care le ocolește. În felul în care evită punctele nevralgice se exteriorizează influența conștientului încă treaz iar slăbirea cenzurii se vedește prin comiterea de lapsusuri semnificative, acte simptomatice etc. pe care le vom examina în capitolele următoare.

Considerații de interogatoriu psihanalitic desprinse din dramatismul unor opere literare

Interogatoriile clasice (inclusiv cele contemporane) păcătuiesc prin aceea că se centrează aproape în exclusivitate pe construirea probațiunii, exclusiv pe baza materialității faptelor, uitându-se că nu întotdeauna se pot găsi dovezi concludente. Jocul coincidențelor și

întâmplarea pot produce erori pe cât de grosolane pe atât de iremediabil regretabile²¹. Un exemplu edificator îl oferă episodul misticului Nikolai din „Crimă și pedeapsă” a lui Dovstoevski, care se denunță pentru o crimă pe care nu o săvârșise aducă” J dovezi convingătoare. Însuși Porfiri Petrovici abilul judecător de instrucție, rămâne uimit. Inteligența sa care mânduie la perfecție metoda psihanalitică (cu mult înaintea lui Freud) la prezervat de comiterea unei dureroase erori judiciare. De altminteri, romanele marelui scriitor rus oferă un material documentar criminologie de primul ordin. Enrico Ferri a fost primul din școala pozitivistă italiană întemeiată pe baze științifice care a recunoscut intuiția genială în trasarea tipurilor de criminali a lui Feodor Dostoevski.

Găsim necesar să adăugăm că nu este numai intuiție genială ci și o vastă experiență căpătată în închisorile Siberiei. Se știe că autorul „Fraților Kamarazov” a fost condamnat la moarte ca deținut politic. Cu puțin timp înainte de execuție i s-a schimbat pedeapsa cu deportarea în Siberia. „Amintirile din casa morților” ca și romanele ulterioare cuprind o vastă colecție de tipuri de criminali. Observațiile sale pertinente cu privire la psihologia delincvenților se datorează nu numai timpului petrecut în Siberia ci și unei pătrunzătoare și geniale autoanalize, condusă în spirit creștin primitiv. Din punct de vedere al trăirilor autentice se spune că marele romancier într-un acces de epilepsie a violat o fetiță – coșmarul lubric al lui Svidrigailov, din noaptea care a precedat sinuciderea, constituie probabil reminiscență. Împins de remușcări și-a mărturisit crima lui Turgheniev pentru al cărui caracter de altfel avea un mare dispreț. La sfârșitul spovedaniei a mai

21 Vezi cazul „Anca”, 1977, București. În care interpretându-se strict tehnicist materialul probatoriu, excelent coroborat printr-un joc ai coincidențelor și hazardului – și cu totala ignorare a factorului uman - (negarea faptei de către presupusul asasin, atitudinea și conduita expresivă în interogatoriu, țară a mai vorbi de expertiza privind detecția conduitelor simulate care-1 excludea total) - a fost condamnat un nevinovat.

adăugat că acum îl disprețuiește și mai mult. Rusul occidentalizat Turgheniev rămase înmărmurit în fața acestor zguduitoare derulări. Romanele lui Dovstoievski, oferă, așadar, un material documentar de prim rang pentru psihologia delincvenților. Una din părțile slabe pe care o are metoda faptelor materiale în cercetarea judecătorească este demonstrată de probațiunea în autoacuzarea lui Nikolai, care în întregime conducea la vinovăția acestuia în așa fel încât însuși abilul Porfiri Petrovici l-a crezut culpabil. Dar judecătorul de instrucție în care Dovstoievski a pus atâta inteligență, subtilitate simț al datoriei și umană compasiune pentru vinovați vedea bine că probele materiale erau în conflict cu observațiile psihologice strânse de dânsul.

Interogatoriile psihanalitice cer iată așadar (și acesta credem că este saltul calitativ al interogatoriilor viitorului) interpretarea sufletului delincventului, punând accentul mai mult pe ceea ce delincventul spune și face în mod lămurit și conștient, decât pe acțiunile inconștientului.

Dostoievski a avut ca nimeni altul înaintea lui Freud intuiția felului cum se exteriorizează subconștientul. Tipic pentru cazurile de „uitare simptomatică” este interpretarea momentului când mama lui Rascolnikov vine împreună cu fiica sa Avdotia Romanova la Petersburg. Amândouă fac neuitata vizita în mansarda în care Rodea își concepute crima. Pe când se aflau cu toții acolo își face apariția și Sonia prostituata sfântă ca să-l invite la parastasul lui Marmeladov. La plecare mama sa n-a putut s-o salute și și-a luat rămas bun numai de la Razumihin.

Sora sa s-a înclinat însă cu amabilitate în fața prostituatei, iubită și respectată de Rodion. În coridor, deși își dăduse mâna pentru plecare Rascolnikov uită aceasta și-i spune: – Dunio, adio! Dar dă-mi mâna! La care Dunia îi răspunde oarecum contrariată: – Dar ți-am mai dat-o, ai uitat?!

Uitarea ad-hoc era o formă sub care se arată recunoștința lui și dorința de a-i strânge încă o dată mâna.

Detalii de genul acesta abundă în „Crimă și pedeapsă” - „Amintiri din casa morților” și în general în opera lui Dovstoievski - ceea ce dovedește că psihanaliza și interogatoriul psihanalitic au fost intuite genial de celebrul autor.

LAPSUS-UL

Se pare că el este tributar imaginilor flotante care sunt în apropierea cercului luminos al conștiinței. Influența lor se resimte făcând să devieze curgerea normală a vorbirii nu din cauza asemănărilor pur acustice dintre două cuvinte ci din pricina unui gând ținut ascuns sau din pricina unei stări sufletești general - contradictorii celei pe care-o afirmă verbal.

În interogatoriul judiciar psihanalitic, lapsus-ul este de o importanță evidentă în găsirea adevărului ascuns de bănuț. Nu este nevoie ca între înțelesul cuvântului care trebuia pronunțat și între cel care s-a pronunțat să fie o înrudire, căci lapsusul nu trebuie neapărat să se refere la crimă în înțelesul lui direct explicit.

Lapsus-ul dintr-un interogatoriu criminal apare de regulă fără legătură directă cu crima, dar apariția sa ca simptomatologie psihanalitică se poate interpreta în legătură cu crima.

Exemplificativ:

Un caz de amnezie temporală, urmat de lapsus este următorul: o pacientă a lui Freud nu-și poate aminti partea corpului „murdărit” de mângâierea unei mâini impertinente și voluptuoase. Câteva zile mai târziu era în vizită la o prietenă și se întreținea cu ea despre vacanță și călătorii. La întrebarea unde se găsește casa sa din localitatea M., aceasta răspunde: pe COAPSA muntelui, în loc să-i zică COASTA muntelui.

Similar se poate imagina un delincvent care a provocat leziuni în COAPSELE cuiva și nu vrea să mărturisească. La întrebarea unde se află situată casa lui, comite un lapsus: pe COAPSA dealului X. Specialistul psiholog inițiat în psihanaliză va interpreta lapsus-ul în

sensul legăturii bănuțului cu leziunile provocate pe coapsele victimei.

FENOMENELE DE „UITARE”.

Fenomenul frecvent și banal al uitării căruia nu i se dă altă importanță decât cea a unei enervări de-o clipă a fost ingenios studiat de Freud, descoperindu-i-se legi și mecanisme care ne pot pune în legătură cu preocupările intime ale delincventului.

Cercetarea numelor proprii în interogatoriu este de-o însemnătate primordială. Atenția trebuie îndreptată nu atât spre unele nume în legătură directă cu vina și asupra cărora conștiința vegnează, ci mai mult asupra numelor proprii incidentale. Deformarea lor într-un sens care indică o legătură cu numele victimei sau în relația cu victima este un indiciu concludent.

Adeseori încercăm zadarnic să ne reamintim un nume de care ne dăm bine seama că îl cunoaștem. În locul său se substituie alte nume a căror inexactitate este imediat recunoscută de memorie, între numele adevărat și cel substituit, Freud găsește o relație cu preocupările intime refulate.

Substituirea nu se face în mod cu totul întâmplător ci după legi posibile de stabilit. De altminteri, orice gest, orice cuvânt, orice mișcare au cauze previzibile și își găsesc întotdeauna o explicație.

Un gând intenționat ascuns face oricând o erupție. Pentru un psiholog specializat în interogatorii judiciare de tip psihanalitic care are o bănuială poate să și-o verifice cu ajutorul numelor deformate, al omisiunilor sau al substituirilor de nume. Datele sufletești, cu ajutorul cărora se poate reconstitui adevărul ascuns, sunt furnizate de aflarea până în cele mai mici detalii, nu numai a împrejurărilor în care s-a făcut delictul ci și prin cunoașterea directă a personalității și caracterului cel bănuț²²

22 Recomandăm în acest sens utilizarea tehnicilor proiective Rorschach, Szondi și Lucher

Analizând datele recoltate cu declarațiile obținute gândul refulat se poate indifica fie:

a) printr-o uitare a unui nume foarte familiar acuzatului, dar care este în legătură directă sau indirectă cu victima; b) printr-o deformare a unui nume, deformarea făcută în sensul unei afinități cu crima.

Ideea care este refulată răzbate la cea mai mică ocazie și felul cum se exteriorizează este specific pentru structura morală și intelectuală a individului.²³

La un individ caracterial format sub grila unor exigențe moral etice și religioase refulare îndelungată a crimei duce la o adevărată explozie, asemenea unei cantități de aburi foarte mari, închisă într-un volum prea mic. Rascolnikov după comiterea crimei, pentru a scăpa de tortura remușcărilor, face explozie, adică își mărturisește vina și își ușurează conștiința.

În cazul unui interogatoriu judiciar psihanalitic putem iniția următorul mecanism: găsim un nume care, din dosar, este familiar acuzatului și care să fie în legătură – chiar numai o simplă asemănare de sunete – cu numele pe care vrea să-l ascundă. Îi punem apoi întrebarea dacă își reamintește de acest nume, în legătură cu un fapt oarecare din viața lui. În cazul unei ezitări, a unei deformări, a unei uitări, evident că avem un indiciu mai bun că ceea ce i se imputa nu-i este străin.

ERORILE DE LECTURĂ ȘI DE SCRIS

Interpretarea erorilor de lectură și de scris își găsește de asemenea utilizarea în lumea labirintică a interogatoriilor psihanalitice, al cărui demers vizează descifrarea subconștientului.

Sorginta erorilor este aceeași ca și la lapsus: o idee refulată sub presiunea unei neplăceri ulterioare.

De altfel există o strânsă corelație între mecanismul

23 Petre Pandrea, Psihanaliză judiciară, Edit. Cartea Românească 1945, București, pag.50, prelucrări personale, și selectiv exemplificări semnificative.

unui lapsus și între felul cum se cont erorile de lectură și de scris.

Imaginile flotante din jurul conștiinței prin forța lor dinamică, modifică mersul normal al scrisului și al cititului! Este cunoscut de altfel faptul curent că în cazul când o emoție invadează psihicul cuiva, expresia nu mai urmează drumul obișnuit. Petre Pandrea dă în acest sens un exemplu foarte sugestiv în sensul că o doamnă, ridicând de pe jos un bilet de hârtie pierdut de soțul ei în sufragerie, citește pe dosul acesteia cuvântul TESTAMENT (scris de soțul acesteia). Uitându-se de fapt mai atent sesizează că era scris cu totul altceva TANASE-TEATRU, însemnarea având rostul de a aminti soțului să cumpere bilete de teatru.

Interpretarea erorii de lectură este următoarea: doamna respectivă avusese certuri cu soțul său, pentru a-i face proprietatea unei case pe numele ei personal, temându-se de un eventual divorț. Încercarea a fost zadarnică. Gândurile refulate și prea puțin favorabile la adresa soțului s-au dat însă la iveală prin această eroare de lectură care a pus-o în vădită perplexitate!...

Iată așadar că, analiza documentelor bănuितului (înscrieri, declarații date în dosar etc.) de dinaintea și după comiterea crimei, pot oferi indicii orientative cu privire la implicarea sa. Nu este lipsită de interes practica de a-l pune pe bănuित ca în final să-și citească propriile declarații interpretându-i erorile de lectură și comportamentul expresiv în raport cu anumite cuvinte sau pasaje pronunțate eronat.

ACTELE SIMPTOMATICE

În interpretarea psihanalitică actele simptomatice sunt mărturisiri involuntare ale unor gânduri, ale unor afecțiuni sau ale unor repulsii ce scapă de sub controlul vigilent al Eului conștient. Autorul unei acțiuni simptomatice își dezvăluie o intenție a subconștientului într-un moment când cenzura nu-și exercită cu strictețe rolul său. Cele mai mici tulburări funcționale ale vieții

noastre psihice au înțelesul lor profund. Influența lumii subterane din noi se arată nu numai la marile cotituri ale vieții, în momentele critice ci și într-o considerabilă sursă de fapte accidentale.

Hans Sachs ne dă în acest sens un exemplu semnificativ „... am avut ocazia să asist la masa unei perechi în vârstă, cu care sunt înrudit. Ea are o afecțiune hepatică și ține un regim riguros. Când s-a adus friptura, bărbatul a rugat-o pe soția sa să-i dea muștarul. Ea deschide bufetul, de unde ia un mic flacon ce conținea pastile pentru afecțiunea ei hepatică și-l pune în fața soțului. Între flaconul cu pastile și borcânașul de muștar nu era evident nicio asemănare susceptibilă de a fi creat vreo confuzie; totuși soția nu și-a dat seama de eroarea sa decât atunci când soțul i-a atras atenția făcând haz de această gafa banală de fapt expresie elocventă a unui act simptomatic...”

Actele simptomatice, pe care fiecare le facem aproape zilnic sunt determinate mai ales de fapta pe care Eul nostru interior o duce pentru adaptarea sa la realitate și mediul social. Între ceea ce dorim și ceea ce trebuie să facem este întotdeauna o diferență.

Cu cât organismul este mai puternic cu atât actele simptomatice se înmulțesc. Comiterea unei crime sapă o prăpastie între ceea ce simte și între ceea ce trebuie să facă cineva, de aceea și actele simptomatice sunt mai numeroase la delincvenți.

ASOCIAȚIILE DE IDEI

Aglutinarea ideilor și centrarea acestora pe un trunchi ideatic principal nu mai este o noutate în psihologie. În acest sens se vorbește de stereotipii ideatice, mentale în sensul că o idee aduce după sine o altă idee de care este legată într-un fel sau altul.

Anarhia și haosul mental nu se găsesc decât în delir sau în stări cu totul patologice. Chiar și în delir se găsește laitmotivul care ajută la sondarea abisurilor sufletești. În acest sens pentru Profiri Petrovici din „Crimă și

pedeapsă”, nu delirul lui Rascolnicov, ci laitmotivul perlelor și ascunderea ghetelor (pătate de sângele bătrânei cămătărese) au fost un indiciu pentru descoperirea crimei. Relativa ordine a inteligenței umane contribuie ca ideile să se asocieze unele cu altele după afinități. Un cuvânt sau o idee, care face parte dintr-un anumit complex psihic va avea ca ecou alt cuvânt sau altă idee din același complex.

Breuer și Jung au inițiat experiențe de asociații verbale, în care persoana examinată răspund la un cuvânt pronunțat înaintea sa prin alt cuvânt care îi vine în minte cu această ocazie; timpul scurt între excitație și reacție fiind măsurat.

Aceste experiențe pot fi pentru un psiholog un fel de tensiometru al evoluțiilor sufletești ale bănuitului. Modul cum reacționează față de un cuvânt oarecare, arată ceva din starea sufletească în care se află. Cuvintele alese ca excitante pentru producerea reacției sunt preferabile să se refere indirect la crimă sau delictul pe care acuzatul se încapățânează să-l nege, în experiență este bine să se repete. Pentru ca o excitație (stimulare verbală) să devină concludentă trebuie ca răspunsul să fie dat fără amestecul conștiinței, perioadă de latență (întârzierea răspunsului asociativ) sau simbolică răspunsului în raport cu stimulul inductor, devenind singurele repere semnificative în interpretarea celui ce conduce interogatoriul.

Din punct de vedere al metodei²⁴, inițial se realizează detenta prin așezarea delincventului într-un fotoliu comod, într-o cameră liniștită din care sunt absenți stimuli parazitari, pentru ca atenția să-i poată fi orientată exclusiv introspecționist. Psihanalistul se așază în spatele lui și-i sugerează să-i comunice tot ceea ce-i trece prin minte, pentru început banalități accesibile sau incitante.

Din când în când specialistul în interogatorii

24 Autorul recomandă excelenta contribuție în materie a redutabilului prof. univ. dr. George Ionescu (decedat) în lucrarea: „Tratat de psihologie medicală și psihoterapie”, Editura Asklepios, 1995, capitolul „Psihanaliza și psihoterapia psihanalitică” - pag.231-252

psihanalitice intervine în gândurile care se înlănțuie prin întrebări și cuvinte introductive semnificativ canalizării reveriei persoanei interogate, în sensul pe care-l bănuiește a fi adevărat. Criteriul care arată apropierea de complexe refulate este în primul rând emoția pe care o arată delincventul, la care se adaugă lapsusurile, epuizarea, plânsul sau râsul nervos etc.

În condițiile contemporane s-a agravat conflictul etern dintre Eul individual și cel social. În locul dualismului mai mult sau mai puțin echilibrat avem o numeroasă diversitate de idealuri, în conflict cu viața interioară individuală, creând astfel confuzie, haos și dezorientare. Neliniștea, spaima, torturile intime sau dezabuzarea, cinismul rece și ratarea sunt caracteristicile dedublărilor și multiplicărilor sufletești. Limanul salvator este totdeauna cunoașterea exactă a patrimoniului său veritabil în găsirea mijloacelor care vor duce la înlăturarea piedicilor din afară, în echilibrarea forțelor și a tendințelor interne și externe, aflate în conflict și mai ales în trăirea elementelor proprii, și nu a celor împrumutate. Cu ocazia comiterii unor crime, se interpune un element străin în angrenajul psihic. Refularea fără tulburări periculoase nu este posibilă decât pentru scurtă vreme.

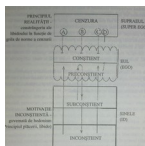
Interpunând verbiajului incoerent o asociație de idei descoperim complexe latente și ascunse ale individului. Dintre toate mijloacele tehnice ale psihanalizei judiciare, acesta pare a fi cel mai bun, deoarece omul are o pornire înnăscută de a da la iveală ceea ce a ascuns, după cum ochiul trebuie să elimine firele de praf care îl jenează pe pleoapă. În cazul contrar, a unei iritații dezagreabile și periculoase.

Mărturisirea unei greșeli, spovedania din punct de vedere religios, corespunde necesității de a elimina refularea. Nevoia de comunicare nu implică remușcare, sentiment cunoscut numai de criminali experți și absolut ignorat de criminalul iresponsabil. Refularea și demascarea refulării există însă la toate categoriile de

criminali.

Iată de ce în finalul acestei modeste contribuții la dezvoltarea psihanalizei la noi, pledez pentru captarea psihologului psihanalist-polițist în rândul celor care fac front comun împotrivirii la răul din om, punctându-i abisurile și scoțându-i la iveală răul din el în lumina pururea eternă a adevărului!

3.3. mecanisme operaționale și terminologie în PSIHANALIZĂ

A. O pornire pulsională a SINE-lui este reprimată de Supraeu (cenzură); exemplu: tendință-incest, este un stadiu prin care dat fiind mecanismul regres le i se conservă pornirea instinct.

B. Reîtoarcerea în inconștient prin refulare a unor porniri pulsionale instinctuale, reprimarea libidoului - mecanism creator de tensiune.

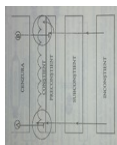
C. Sublimare, mecanism care ocolind cenzura permite exprimarea deghezată a pornirilor pulsionale (tendințelor) sinelui.

D. Cenzura tolerantă permite exprimarea sublimată prin deghezare a unei tendințe (ex. incestuoase) de a se exprima prin artă, muzică, pictură etc.

— Se realizează astfel catharsis-ul (detensionarea eliberatoare-hedonism estetic).

25

PRINCIPIUL REALITĂȚII - CONSTRÂNGERI ALE LIBIDOULUI ÎN FUNCȚIE DE GRILA DE NORME A CENZURII

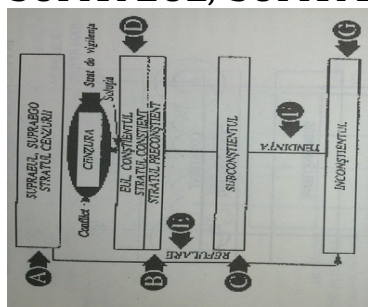
A. modalitatea de soluționare a conflictului prin penetrarea cenzurii de către tendința incestuoasă.

viol și incest - (infracțiune).

B modalitatea de soluționare a conflictului prin ocolirea cenzurii și exprimarea deghizată a tendinței.

sora, „copilul rău” al familiei întreține relații intime cu logodnicul surorii sale, „copilul bun” și preferat al familiei - (competiția dintre surori este tranșată prin acest gest sublimat - „copilul rău” devenind iată „performant”).

SUPRA EUL, SUPRA EGO - STRATUL CENZURII

A. Strat de vigilență, filtru cu conținut moral, etic și juridic. Strat artificial, creat prin interiorizarea normelor de instrucție și educație. Este propriu, individual și relativ fie. Formează coordonatele de bază ale caracterului. Reprimă și refulează tendințele neconforme standardelor sale.

B. Acceptă și ține în stare de rezervă tendințele și pulsionile nerefulate acceptate de cenzură, pregătindu-le pentru a accede și a fi conștientizate de către ego la momentul optim.

C. Conține puterea individului stocată, concluziile personale, complexe emoționale. Ține seama de cerințele individului și intră în conflict permanent cu realitățile externe.

D. Stratul conștient. Conștiința acțională, vie la un moment dat (starea trăită) și exprimă starea prezentă. Acceptă tendințe și pulsuni cărora le dă valențele prezentului, conștientizându-le în contextul stimulării externe. În termeni psihanalitici acesta este determinat de

subconștient. Reprezintă trăirea de o clipă a subconștientului.

E. Reîntoarcerea în inconștient a unor porniri instinctuale. O acumulare de energie ce se va elibera deghezit, sublimat.

F. Reprezintă pornirea tensională a sinelui. Este reprimată de supraeu atunci când nu concordă cu grila exigențelor sale.

G. Purtătorul experiențelor și trăsăturilor fundamentale ale speciei și rasei. Este un dat ancestral, natural, primar, biologic. Conține instinctul de conservare a speciei și individului.

SUPRA EUL, SUPRA EGO - STRATUL CENZURII

Reprezintă stratul de vigilență (ochiul interior al individului). Este un filtru cu conținut moral, etic și juridic, creat artificial în ontogeneză, este relativ stabil conservând coordonatele de bază ale caracterului, reprimă și refulează tendințele și pulsionile neconforme standardelor sale (de aici conotația de cenzură).

Sublimare: actul care permite deghezit exprimarea socializată a pulsionilor Sinelui, activ, onirică, activ ludică, artă, sport, politică etc.

Acceptă și ține în stare de rezervă tendințele și pulsionile nerefulate acceptate de cenzură pregătindu-le pentru a acorda și a fi conștientizate de către ego la momentul optim.

Subconștientul - Conține puterea individului stocată, concluziile personale, complexele emoționale. Ține seamă de cerințele individului și intră permanent în conflict cu realitățile externe. Eul, conștientul, stratul conștient

Stratul conștient. Conștientă acțională, vie la un moment dat (starea trăită și exprimă starea prezentă). Acceptă tendințe și pulsioni cărora le dă valențele prezentului, conștientizându-le în contextul stimulării externe. În termeni psihanalitici, acesta este determinat de subconștient. Reprezintă trăirea de o clipă a subconștientului. Refulare - Reîntoarcerea în inconștient a

unor porniri instinctuale. O acumulare de energie ce se va elibera deghizat.

Tendință - Reprezintă pornirea tensională a sinelui. Este reprimată de supra eu atunci când nu concordă cu grila tangențelor sale.

3.4. INTEROGATORIUL PSIHANALITIC PE TERENUL PRAGMATISMULUI, MIZEI ȘI RISCULUI - PSIHANALIZA JUDICIARĂ (SPEȚĂ EXEMPLICATIVĂ) - Scurt istoric

13 aprilie 1992... spre primăvară... Cercetarea la fața locului evidențiază tabloul tipic infracțiunilor de omor.

Victima numită, I.M. în vârstă de 58 de ani este găsită în decubit dorsal, cu fața plină de sânge și craniul plesnit de lovituri... câteva scaune răsturnate, pe jos două păhărele și o sticlă de vodcă, toate mirosind a alcool... La o primă vedere - lipsa buteliei de aragaz tăiată din furtun, pe pereți stropi de sânge... Urmele vizibile ale acestei morți violente au declanșat imediat procedurile ce se impun: cercetarea locului faptei, autopsia, expertizele medico-legale și investigațiile judiciare în vederea descoperirii autorului acestei crime odioase.

Cercetarea criminalistică evidențiasse un lucru extrem de interesant, pe paharele și sticla de vodcă răsturnate pe jos, experții identificaseră urme proaspete de ștergere a amprentelor papilare... și cam atât...

Investigațiile judiciare s-au extins cu rapiditate... cerc de prieteni, datorii neonorate, rivalități, interese materiale etc.

Cine avea interese să suprimă viața victimei?

Cu cine băuse victima? Cui acceptase aceasta să-i deschidă ușa și să-i fie gazdă?

Analize, versiuni, ipoteze, cerc de bănuți, interogatorii, verificarea alibiurilor, testări de identificare a indicilor conduitei simulate efectuate asupra martorilor și bănuților suspectați de nesinceritate și în final, excluderi, excluderi și din nou de la capăt.

De fiecare dată însă o realitate evidentă se impunea

cu pregnantă: victima acceptase vizita unei persoane apropiate cu care consumase vodcă și întreținuse discuții, deci, aceasta trebuia identificată din rândul persoanelor cunoscute apropiate, chiar rude, vecini, prieteni.

Iată de ce declarațiile vecinei de pe palier numită T.M. țigancă, evidențiind toate caracteristicile rasei, brunetă, cu ochii ca de maimuță, veșnic în mișcare iscoditoare, cu alunițe bătute în culori indigo și nări fremătând de animalitate și mlădiindu-se fentos plină de solitudine pentru curioșii aflați gură cască la fața locului, se impuneau a fi cercetate cu multă atenție...

A. Analiza și interpretarea psihanalitică a conduitelor femeii bănuite

Am luat cunoștință de dosar...

Analiza psihologică a comportamentului tinerei țigănci a evidențiat:

1. exces de zel cu privire la solitudinea cu care răspundea nevoilor mărunte ale specialiștilor care executau cercetarea la fața locului și care obiectiv vorbind se desfășură pe palier în pragul ușii sale.

a) indice psihanalitic - solitudinea se dorea a fi o pornire subconștientă legată de nevoia de securizare, de a fi permanent în legătură cu rezultatul cercetării la fața locului.

2. suspect de liniștitoare intervenții asupra faptului că victima nu mai fusese văzută, motivate prin aceea că ar fi putut pleca să-și ajute un frate infirm din provincie, aflate în contradicție cu ideea de a anunța autoritățile și mai ales cu îndoieli repetate pe care le făcea pentru a sparge ușa victimei.

b) indice psihanalitic - conduita contradictorie rezultă din tendințele subconștiente, pe de o parte de a amâna descoperirea faptei (nu sunt probleme, o fi plecat la fratele ei infirm din provincie), iar pe de altă parte de nevoia compulsivă a eternei întoarceri (să spargem ușa să vedem ce se întâmplă, de ce nu răspunde, unde-o fi, că n-am mai văzut-o de trei zile).

3. sărăcia datelor desprinse din declarațiile tinerei țigănci, toate lacunare, prudente, în esență susținând că n-a văzut pe nimeni, că n-a auzit niciun zgomot, că nu știa ultimele preocupări ale vecinei sale și că habar n-are ce s-ar fi putut întâmpla, cum s-ar fi putut desfășura lucrurile și cine ar fi putut fi autorul oribilei fapte.

c) indice psihanalitic – ermetismul deschiderii poate fi efectul vigilenței cenzurii, secretizării posibilei matrice infracționale depozitată în mentalul prezumtivei autoare.

B. Derularea interogatoriului de sorginte psihanalitică

Am cerut să-mi fie adusă...

Interogatoriul de sorginte psihanalitică se supune unor reguli tactice, între care una stipulează că orice anchetator știe realitatea conform căreia „înainte de a vorbi ești privit”.

Prin extrapolare, impresia creată persoanei bănuțului de ambianța în care se derulează interogatoriul psihanalitic cât și de personalitatea criminalistului psiholog în derularea ulterioară a demersului judiciar, are un rol hotărâtor...

O privesc pe sub ochelari trebăluind printre hârtiile de pe birou... creez un moment de tăcere supraveghind-o discret., mă privește cu suspiciune... halatul alb, pereții și ușile capitonate, mocheta pe jos, aparatura de pe birou, cablurile de conectare, electrozii captatori, penițele inscriptoare, ledurile în funcțiune, curățenie, liniște, calm... impactul cu sobrietatea și oficialitatea psihologului criminalist, copleșesc... Realizez intuitiv că pot tulbura apele subconștientului prin procedura stimulării frontale...

O privesc în ochi și-mi trag scaunul în fața ei... stăm față-n față, o fixez printre lentilele cenușii ale ochelarilor, îi simt respirația, pe nas și pe pomeții obrazilor îi apar stropi minusculi de sudoare... întreb brusc:

— Să-mi spui când ai stat ultima oară de vorbă cu vecina ta, doamna I. M? Repede, acum, nu sta pe gânduri vreau adevărul, și mă ridic trecând în spatele ei... Te

ascult...!

Intenționez să redeștept în ea ancestralul, structurile de arhetip ale criminalului încolțit, hăituit, aflat în fața pericolului iminent, teama1 de a-i fi descoperită fapta...

psihanalic comenzile de alarmă ale subconștientului se activează, instinctul de conservare trece pe primul plan, cenzura, și autocontrolul sunt paralizate de conduita primară emoțional-distructivă. Aștept fisura și ea se produce... Sunt din nou în fața ei, mă așez pe scaun liniștit, sigur și calm... spune fetițo!... încearcă să fugă cu privirea în stânga și-n dreapta, privește-n podea și dintr-odată mieroasă, lingușitoare...

— D-le doctor, dumneavoastră vă zic, ăloră nu le-am zis că s-au dat la mine și mi-au vorbit urât. Am văzut-o chiar cu două zile înainte de a fi găsită... am fost pă la ea, că mă mai duceam când și când... io vă zic adevărul că poate m-o și văzut o vecină și să nu ziceți că v-am mințit... am fost pă tanti, tanti a scos niște vodcă, am băut două ciocănele și pe urmă am plecat... zicea că se culcă...

Am plecat să nu zică femeia că stau pe capul ei.

Are buzele de cretă, un tremur incontrollabil îi trăbate tot corpul... mă privește-n ochi, forțându-și intuiția la maxim pentru a aprecia pe mimica mea efectele acestei versiuni pe care-o vrea salvatoare...

C. Interpretarea psihanalică

Din disputa matricei morale (cenzura) cu matricea infracțională (ca achiziție mentală pe planul-Eului a săvârșirii faptei), subconștientul îi dictase alegerea căii de mijloc (nici recunoașterea comierii faptei, nici negarea faptului că n-ar fi vorbit cu victima în urmă cu trei zile) ...

Mărturisind că o vizitase pe „tanti” la data critică, din punctul de vedere al logici criminalistice greșise fatal... Invadată de afectiv, cenzura nu realizase pericolul... obosită de preocuparea permanentă de a ține lucrurile sub control, cenzura fusese fisurată sub chinuitoarele întrebări ale bănuitalui oricărui interogatoriu. Ce probe are?... Cum de-a ajuns la mine?... Cine știe?... Cât știe?... De unde

știe?... În speță... „io vă zic adevărul că poate m-o și văzut fo' vecină și să nu ziceți că v-am mințit”...

Corelez rapid conținutul afirmațiilor bănuitei cu datele cercetării la fața locului și intuiesc brusc... nefericita comisese crima... Recunoaște că a intrat în casă și a băut votcă, subconștientul indictându-i această conduită ca supapă de atenuare a acumulării tensiunii instinctului de conservare, surescitat de pericolul demascării prin faptul că poate o fi văzut-o cineva intrând la victimă și-o denunțase polițiștilor...

În acest sens intuisem corect când alesesem procedeul stimulării frontale, chestionând-o direct cu privire la ultima întâlnire cu victima.

D. Exploatarea interpretării psihanalitice în planul probațiunii judiciare

În interpretarea logicii criminalistice, raționamentul era pe cât de riguros pe atât de simplu: dacă după cum susținea că ar fi fost o vizită obișnuită, fără legătură cu omorul, pe sticla și paharele răsturnate am fi găsit firesc și natural amprente digitale ale vizitatorului, ori specialiștii criminaliști identificaseră cert pe pahare și sticlă urme proaspete de ștergere a urmelor digitale. Ce interes a avut atunci tânăra țigancă să-și șteargă urmele de pe pahare?

— Unul singur și anume, să ascund! prezența ei în camera victimei în perioada critică! De ce? Bântuia T.M. trebuia să răspundă acestei „inofensive” întrebări. Am considerat că este încă prea devreme... doream atenuarea stării tensionale, încercând sondarea subconștientului folosindu-mă de procedura stimulării prin analogie indirectă, încet, încet, cu marginea halatului imaculat, încep să-mi șterg lentilele ochelarilor, pășesc spre birou calm și-mi șterg ochelarii cu meticulozitate, fără grabă.

Între noi se instalează tăcerea, doar mișcarea mea prin birou, gesturile stereotipe, mecanice ale ștergerii ochelarilor și țigancă privindu-mă cu ochii dilatați. Dintr-odată încep cu glas abia șoptit:

— Vezi ce fac? Știi de ce fac asta?!... Ce fac eu acum?

... răspunde cu gura uscată, cu glas abia șoptit și vocea gătuită...

— Ștergi ochelarii, D-le doctor!

— Da, dar de ce-i șterg... poți să-mi spui de ce-i șterg?...

— De dește... e murdari, de dește...!

Dintr-odată speriată tace... e prea târziu „E murdari de dește...” subconștientul ejectase răspunsul firesc „îi ștergi pentru că sunt murdari”... murdăria putând fi orice, transpirație, grăsime, praf și urme de degete fără îndoială... cenzura fusese penetrată, însă de reliefaarea „cauzei” urmele degetelor - efect al simetriei subconștiente a amprentelor slinoase pe care le ștersese autorul omorului de pe paharele și sticla de votcă.

Gestul inductiv provocase răspunsul analog indus prin simetrie acest lucru n-ar fi fost posibil dacă faptul real concret, „ștergerea amprentelor digitale de pe pahare și sticlă”, n-ar fi existat o realitate mentală obiectivă în matricea infrațională a săvârșirii faptei (amintirea).

Rapiditatea exploatării „momentelor psihologice” ale interogatoriului psihanalitic este o altă regulă care îi condiționează succesul, atac brusc fără a-i mai da nicio clipă de răgaz.

— Nefericite, citesc minciuna în ochii tăi... ai omorât femeia și te-ai umplut de păcate, credeai că o să scapi ștergând urmele degetelor de pe paharele și sticla de votcă?!... Salvarea ta este dar în mâinile lui Dumnezeu... Are umerii căzuți, privește-n pământ, niciun gest de apărare, nicio ripostă verbală, tace... Insist...

— Știi de la bărbatu* tău cum este prin gherle și pușcării, hotărăște-te repede căci timp nu prea mai ai, descarcă-ți sufletul și mărturisește.

Este bine de știut (psihanaliștii mai mult ca oricare alții confirmă) faptul că semantica cuvintelor, conotațiile mesajului comunicării energizate afectiv prin intonație, pauze, timbru, au ca efect transferul persuasiv al îndemnului, realizând prin inducție mentală transferul

către interlocutor aş intenţiei (sugestie-persuasiune) în sensul dorit de psihologul criminalist.

Apelul la divinitate, păcat, salvare, în condițiile tensionate ale crizei de timp, vis-à-vis de reprezentarea pedepsei interiorizate socio-cultural într-o manieră hiperbolizată în codul etniei din care face parte, a condus la reechilibrarea tensiunilor în conștiința criminalului. Mărturisirea, catharsis-ul în plan psihologic au curs firesc, eliberator de povara omorului; matricea infracțională ferecată în amintirea mentalului sub apărarea despotică a cenzurii s-a diluat odată cu mărturisirea faptei... „Sunt halită, să n-am parte, s-a dus tinerețile mele, blestemu-i pe capul meu și pă viața mea... să mor dacă nu spui tot... am intrat la tanti dă i-am adus niște bulinuri, butelia o ginisem mai demult. Femeia m-a cinstit, p'ormă m-a rugat să-i desfac butelia și mi-o dat cheia... da când m-am văzut în mâna cu cheia, mi-a venit așa o nebuneală în creier, de-am început să-i dau cu cheia în cap. După ce-am omorât-o m-a luat așa un tremurici și-am luat un cuțit și-am tăiat furtunul la butelie, am luat un capot a lui tanti de m-am șters de sânge cu el, am șters cu colțul capotului sticla și paharele să nu iasă pe ele, deștele mele, p'ormă am înfășurat butelia cu capotul... și-am trecut holul la mine... Când am ieșit, știu că nu m-a văzut nimeni, să n-am parte...”

Interogatoriul psihanalitic este interogatoriul viitorului, curat, fără violențe, torturi sau amenințări. Toată acumularea tensională a adversarilor, psihologul criminalist pe de o parte și persoana bănuită pe de alta, rezidă exclusiv în interesele lor profund diferite: primul să descopere adevărul și să contribuie la înfăptuirea actului de dreptate, cel de-al doilea să ferece adevărul și să-l ascundă în adâncul ființei sale: unul slujește BINELE, celălalt este robul RĂULUI.

Pe T.M. aveam să o mai revăd preț de câteva minute înainte de-a fi luată:

— Dom” doctor, io zic că mai bine c-am zis o, să n-am

parte m-am uşurat... De la morgă o luasem eu c-o soră de-a ei, d-am băgat-o la capelă. Sor-sa a dormit o noapte la mine cât i-am făcut cele de cuviință, că era de prin Ardeal și-i cam plăcea și la asta să bea... da noaptea... Dumnezeu e sus, să mă calce trenu dă spui minciuni, dă n-am visat-o pe tanti cum s-aburcase pe mine să mă strângă de gât... M-am trezit sufocată, lac dă apă și dă spaimă să nu mă fi scăpat dracu' prin somn cu ceva, să m-auză sora morții... Da' aia n-avea treabă, să n-am parte... puteai să tai butuci pe ea, numai io n-am închis ochii pân'la ziuă..."

Elocvent pentru sufletul criminal și evidențierea terenului pe care psihologul criminalist de sorginte psihanalitică îl are de explorat... sufocarea, gestul strângerii de gât, spaima... simbolica reflexă a oniricului, consecință a gândului că autoritățile polițienești erau pe urmele ei, interiorizarea psihanalitică inconștientă a cercului care începea să se strângă, diminuându-i orice șansă de scăpare...

T.M. a fost judecată și condamnată pentru infracțiunile de omor deosebit de grav și tâlhărie la ispășirea unei pedepse de 20 de ani. Butelia, capotul plin de sângele victimei și cheia, corpuri delict, au fost descoperite în locuința asasinei.

Psihologia interogatoriului judiciar - ancheta (personalitatea umană în raporturi de opozabilitate și confruntare) ²⁶.

Ne opunem ferm utilizării în interogatorii a hipnozei sau utilizării narcoanalizei care induce artificial o stare de scădere a vigilenței - experții psihologi trebuie să-l respecte pe adversar, lăsându-i nealterată capacitatea de ripostă cognitiv-afectivă și volitivă, dreptul de a se apăra inteligent sau viclean, inclusiv de a-și nega fapta sau retracta mărturisirile - demersul psihanalitic și psihologic rămâne prin excelență terenul pe care sunt respectate în

26 Vezi opera comună: N. Mitrofan, V. Zdrenghia, T. Butoi - Psihologia judiciară, Ed. Șansa, București. 1992, scurte extrase, selectiv din opera colectivă cap. V - prelucrări personale.

totalitate drepturile și libertățile persoanei interogate...”

4.1. Noțiuni introductive - distincții și conotații asupra interogatoriului judiciar din perspectiva adunării dovezilor (urmărirea penală în perspectivă psihologică)

A. definiția interogatoriului;

B. caracteristicile interogatoriului;

C. planurile situaționale.

Din perspectivă psihologică, urmărirea penală - prin excelență ancheta judiciară și cercetarea judecătorească 8 este o sumă de relații interpersonale ale unui subiect constant, reprezentantul organului de urmărire penală și ceilalți participanți, părți sau subiecți ai procesului.

Densitatea relațiilor interpersonale ale anchetatorului care rămâne același în timp ce partenerii săi se schimbă, indică de la bun început caracterul complex al activităților de anchetă, iar din perspectivă psihologică constatarea obligatorie a modalității mentale care trebuie să-l caracterizeze pe anchetatorul autentic.

Conform art. 200 din C.pr. pen. „Urmărirea penală are ca obiect strângerea probelor necesare cu privire la existența infracțiunilor, la identificarea făptuitorilor și la stabilirea răspunderii acestora pentru a se constata dacă este sau nu cazul să se dispună trimiterea în judecată”.

Din punct de vedere tehnico-tactic strângerea probelor necesare reprezintă atât operația de adunare a probelor, cât și examinarea și evaluarea lor pentru a se constata dacă sunt suficiente, în vederea luării hotărârii privind trimiterea sau netrimiterea cauzei în judecată.

Prin identificarea făptuitorilor legiuitorul a vrut să precizeze că în cadrul urmăririi penale, probele adunate trebuie să ajute la depistarea celor care au săvârșit fapta penală (autori, instigatori, complici), înțelegând prin aceasta atât stabilirea faptului că urmarea socialmente periculoasă se datorează unei activități umane, cât și aflarea datelor de identitate ale celui care a săvârșit fapta penală. Prin stabilirea răspunderii făptuitorului se înțelege că probele adunate în cursul urmăririi penale trebuie să

contribuie nu numai la lămurirea aspectelor privind fapta penală, ci ele trebuie să elucideze și aspectele legate de vinovăția făptuitorului, dacă acesta poate să fie sau să nu fie subiect al răspunderii penale²⁷.

În obiectul urmăririi penale, de asemenea se înscrie și identificarea victimei infracțiunii, deși acest lucru nu este prevăzut expres în art. 200. Această activitate este necesară pentru rezolvarea laturii penale și laturii civile a cauzei penale.

În ajutorul acestei afirmații vine art. 202, care arată că organul de urmărire penală este obligat să strângă probele necesare pentru aflarea adevărului și pentru lămurirea cauzei sub toate aspectele în vederea justei soluționări a acesteia, cât și art. 262, alin. 1 și art. 265 C.pr. pen. care stipulează necesitatea ca urmărirea penală să fie completă. Pe lângă toate acestea organele judiciare pot lua măsuri de constrângere cu caracter personal sau real (cele cu caracter personal fiind obligatorii în cazul în care legea prevede acest lucru) și măsuri de ocrotire în caz de reținere sau de arestare preventivă, acestea având tot caracter obligatoriu.

A. Definiția interogatoriului

(Comentarii și distincții de natură psihologică vis-à-vis de termenii:

ascultare, audiere, anchetă etc.)

Având în vedere că marea majoritate a infracțiunilor se săvârșește sub semnul clandestinității, descoperirea și administrarea probelor presupune o muncă de înaltă calificare și măiestrie profesională adaptată la „particularitățile fiecărui caz în parte”²⁸. Săvârșirea unei infracțiuni, având în vedere că infracțiunea este o faptă a omului, este însoțită de modificări materiale în aproape toate cazurile. Pe lângă acestea, se mai produc și anumite

27 Neagu Ion - Tratat de procedură penală, Ed. Pro. București. 1994, pag. 40

28 Stancu Eminian- Criminalistica. E& Actami, București 1995. pac 36.

transformări de natură imaterială (N. A. - matricea infracțională „păstrată ca trăire mentală în conștiința făptuitorului sub forma amintirii despre faptă”), reprezentând schimbările petrecute în plan psihic, la nivelul conștiinței a aceluia care a participat la săvârșirea unei infracțiuni, ca autor, complice, instigator, celelalte părți, martori. Aceste transformări care iau forma impresiilor în plan psihic, pot fi cunoscute de organul judiciar pe o cale indirectă, mijlocită și nu direct cum este cazul urmelor materiale. Purtătorul informației (cel care a perceput împrejurări legate de faptă, făptuitor) se află între organul judiciar și sursa informației. „Cunoașterea acestor informații presupune exteriorizarea, comunicarea, adică transpunerea în imagini verbale a expresiilor păstrate în memorie”²⁹. Acest lucru presupune, obligatoriu, contactul dintre purtătorul informației și organul judiciar, această tangentă realizându-se prin chemarea în fața organelor judiciare a celor care cunosc împrejurări legate de infracțiune pentru ascultarea lor.

Una din modalitățile de abordare a persoanei de-a lungul procesului penal este indubitabil ascultarea: „desfășurarea procesului penal, atât în cursul urmăririi penale cât și al judecății este de neconceput fără ascultarea celui în jurul căruia se va concretiza întreaga activitate a organelor judiciare și a părților, purtătorul celor mai ample și utile informații - învinuitul sau inculpatul”³⁰.

Ascultarea reprezintă actul procedural prin care anumite persoane, învinuitul sau inculpatul, celelalte părți, martorii, cu privire la care există o presupunere că dețin informații în legătură cu infracțiunea sau făptuitorul acesteia, sunt chemate să dea relații sau explicații în fața organelor judiciare penale. Alături de termenul de ascultare se utilizează și termenul de audiere, fără a mai

29 Aurel Ciopraga - Criminalistica. Tratat de Tactică, Ed. Gamma, București, 1996, pag. 129.

30 Idem - op. cit

vorbi de consacrată anchetă judiciară, iar atunci când această activitate îl are în vedere pe învinuit sau inculpat este denumită interogatoriu. Reproducerea orală este principala modalitate de obținere a informațiilor de la persoanele care apar în procesul penal în diferite calități. Această reproducere orală într-un proces judiciar poate să apară sub două forme:

relatarea liberă (nedirijată) a faptelor percepute; răspunsurile la întrebările adresate de organul judiciar – ancheta, interogatoriul.

Din perspectivă strict psihologică câteva comentarii se impun:

a) ascultarea, audierea par a fi termeni didactici mult mai apropiați verificării unor cunoștințe școlare sau schimbului unilateral de informații, conotațiile ambilor termeni, având caracter contemplativ-static ori această semnificație este departe de relația de opozabilitate interpersonală de tip special specifică urmăririi penale; b) termenul de anchetă, de asemenea, ni se pare impropriu, deoarece trimite către domeniile sociologiei pe de o parte, iar pe de altă parte acest termen prin specificul consacrării sale în trecut se asociază relelor tratamente și abuzului specific anchetatorului de tip torționar; c) deși părerile continuă să fie împărțite opinii pentru termenul de interogatoriu³¹ și respectiv interogarea judecătorească, judecata drept fiind cele mai nimerite denumiri ale realităților pe care în fond le vizează.

În literatura de specialitate, în practica judiciară, termenul de interogatoriu este impropriu folosit și îi este redus sensul, aria sa de activitate. În accepțiunile acestora, termenul în cauză vizează doar o latură a activității de ascultare, și anume momentul adresării întrebărilor și al primirii răspunsurilor neacoperind în

31 Conform „Dicționarului limbii română moderne”, termenul de interogatoriu desemnează „totalitatea întrebărilor adresate de organul judiciar persoanelor care sunt ascultate în procesul penal cu privire la faptele ce formează obiectul procesului și a răspunsurilor date de acesta”.

totalitate sensul acestui act procedural. În aceste accepțiuni nu se identifică cu noțiunea de ascultare care presupunea atât relatarea liberă a faptelor de către cel ascultat, cât și adresarea de întrebări de către reprezentanții organului judiciar. În sprijinul acestei afirmații vine C.pr. pen. prin art. 73, alin. 3; art. 71, art. 323; cât și opiniile unor specialiști consacrați: ascultarea persoanelor constituie rezultatul aplicării procedurii mixte de audiere.

În ceea ce ne privește continuăm să credem că definind interogatoriul ca „fiind contactul interpersonal verbal, relativ tensionat emoțional, desfășurat sistematic și organizat științific, pe care îl poartă reprezentantul organului de stat cu persoana bănuită în scopul culegerii de date și informații despre o faptă infracțională în vederea prelucrării și lămuririi împrejurărilor în care s-a comis fapta, a identifica făptuitorii și în funcție de adevăr a stabili răspunderile”³², ne apropiem cel mai mult de realitatea pe care urmărirea penală o reclamă.

O astfel de definiție pornește prin urmare nu numai de la o problemă dificilă, dar și de la o diversitate de aspecte, cărora autoritatea publică trebuie să li se adecveze pentru a-și îndeplini obiectivele:

a) strângerea probelor (dovezilor) care constă atât în operația de adunare a lor, cât și de examinare și coroborare pentru a se constata dacă sunt suficiente pentru soluționarea cauzei; b) existența infracțiunilor, consumate sau rămase în stare de tentativă; c) identificarea făptuitorilor și a poziției acestora față de infracțiune (autori, instigatori, complici, tăinuitori ori favorizatori); d) stabilirea răspunderii penale a făptuitorilor care comportă două aspecte principale:

— Existența sau inexistența stării de imputabilitate a făptuitorilor;

— Existența sau inexistența stării de culpabilitate a

32 Butoi Tudorel - Note de curs, Facultatea de Drept „Spiru Haret”, 1994/2000,

făptuitorilor, ca și formele specifice de culpabilitate.

B. Caracteristicile interogatoriului

Imaginea poziției psihologice a reprezentantului autorității publice în interogatoriu nu va putea fi recepționată și înțeleasă corect, nici dimensiunea reală a responsabilității sale sociale, inclusiv sensul profesional, dacă se ignoră complexitatea fenomenului de criminalitate și dificultățile cauzelor complexe pline de hățișuri cu care acesta se confruntă, fără a mai lua în calcul riscurile și amenințările cărora adesea trebuie să le facă față.

Tensiunea anchetei judiciare este esențială pentru a găsi soluția dreaptă, ea fiind comparabilă cu tensiunea psihologică specifică unei partide de șah, în care se confruntă parteneri cu stiluri diferite: anchetatorul tehnic și plin de imaginație pe de o parte, iar pe de alta infractorul viclean și speculativ.

Practica judiciară a impus evidențierea câtorva caracteristici distincte proprii interogatoriului judiciar:

1. opozabilitatea intereselor;
2. inegalitatea statutului;
3. tensiunea comportamentului expresiv;
4. demersul neuniform, contradictoriu, în „zigzag”;
5. intimitatea, stresul și riscul.

1. Opozabilitatea intereselor anchetatorul este motivat de standardele sale profesionale, aflarea adevărului cu privire la făptuitor și faptă, elucidarea comiterii faptei sub toate aspectele etc., pe când infractorul este motivat de diminuarea responsabilității sale în cauză; pe unul îl animă prestigiul profesional, pe celălalt miza apărării cu orice preț a libertății sale. De fapt, opozabilitatea de interese dintre învinuit sau inculpat și organul judiciar este explicată de statutul diferit al celor doi participanți la proces.

2. Inegalitatea statutului – inculpatul sau învinuitul apare în poziția celui ce a săvârșit infracțiunea, în poziția celui care a nesocotit legea, iar în cazul confirmării învinuirii ce i se aduce, urmează să suporte consecințele

faptei comise; organul judiciar ocupă o poziție opusă, el este investit cu autoritatea de stat, cu prerogative proprii funcției pe care o exercită în vederea tragerii la răspundere penală a învinuitului sau inculpatului. Aparent avantajul poziției este deținut de organul judiciar. El are posibilitatea de a ține sub un permanent control pe cel interogată de a observa acele indicii psihologice ale stării de emotivitate provocate de diverse tulburări neurovegetative, de a observa întreaga atitudine, modul de a se comporta al învinuitului sau inculpatului și pe această bază să identifice momentele psihologice de alternare și diversificare a procedeelor tactice de ascultare. De asemenea, organul judiciar se poate folosi și de „elementul surpriză” atunci când se află în posesia unor date verificate și pe care în cursul ascultării le poate folosi, nu o dată caracterul surprinzător al acestora, zdruncinând rezistența opusă.

Se întâlnesc însă și cazuri când organul judiciar este pus în situația de a duce confruntarea în condiții inegale. Este vorba de faptul că în timp ce organul judiciar folosește în exclusivitate mijloacele legale, învinuitul sau inculpatul poate uza de orice mijloace, chiar și ilegale, fără a fi sancționat în mod expres.

Toate acestea explică complexitatea activității de interogare a învinuitului sau inculpatului, importanța care trebuie să i se acorde, precum și multitudinea însușirilor cerințelor impuse celui chemat să o efectueze - „așadar ascultarea învinuitului sau inculpatului constituie o luptă, un joc al inteligenței, purtat, înainte de toate, cu arme psihologice”³³.

3. Tensiunea comportamentului expresiv atitudinea învinuitului sau inculpatului în interogatoriu este una voluntară, în care persoana, autoare a infracțiunii, își dirijează comportarea în mod conștient, ținând seama de situația reală prezentă și prevăzând și urmările actelor

33 Tudorel Butoi — Note de curs, Facultatea de Drept „Spiru Haret” — 1994/2000.

sale.

Habitudinile lui sociale vor fi prezente în atitudinea infractorului constituind unul din factorii ei determinanți. Atitudinea învinutului sau inculpatului este „rezultatul dintre habitudinile sociale și dominanta defensivă”³⁴ constând din prezența și persistența în scoarța cerebrală a învinutului sau inculpatului a unor puternice focare de excitație cu caracter dominant reprezentând pericolul care amenință libertatea lui. Există în jur de patru categorii de manifestări în timpul interacțiunii dintre anchetator și anchetat, care reprezintă elemente accesibile unei observări psihologice în timpul interogării:

— Anumite trăsături de comportament care apar din prima clipă de când învinutul sau inculpatul este introdus în cabinet (motricitatea, timpul de reacție, disconfort psihic etc.);

— Expresiile emoționale care se pot urmări fie prin libera lor manifestare fie prin modul discret de inhibare a lor (modificări de paloare, spasm glotic etc.);

— Gândirea învinutului sau inculpatului este și ea obiectul observării, dar și parte în raționamentul logic sau mai puțin logic privind faptele expuse sau în contradicții mai mari sau mai mici care compun relatarea faptelor (raționamente și judecăți, argumentație logică sau afectivă etc.);

— Atitudinea socială a învinutului sau inculpatului care se reflectă în comportamentul pe care îl are față de anchetator sau în modul în care răspunde la avansurile, serviciile pe care organul judiciar i le oferă în timpul interogatoriului.

Concluzionând cele spuse mai sus putem spune că „ascultarea (interogatoriul) aduce pe poziții opuse protagoniștii acestei relații interpersonale de tip special care nu colaborează, ci se confruntă”³⁵.

34 Bogdan Tiberiu — Curs de psihologie judiciară, Tipografia învățământului, București, 1957.

35 Tudorel Butoi - Note de curs.

4. Demersul neuniform, contradictoriu, în „zigzag”.

Practica judiciară demonstrează că infractorii, în special cei ocazionali, chiar dacă nu imediat, ajung să mărturisească din ce în ce mai mult din fapta comisă, iar în final, în funcție de abilitatea anchetatorului ajung la mărturisiri totale. În aceste cazuri dominanta defensivă se manifestă prin anumite ajustări mai mari sau mai mici ale realității, aici având de a face cu o atitudine lineară în cabinetul de anchetă.

Însă de cele mai multe ori infractorul „merge în zigzag” (rectiliniu), recunoscând o parte la început, negând apoi cu înverșunare, revenind câteodată asupra celor declarate, pentru ca în cele din urmă să facă mărturisirea finală, dar și aceea, de foarte multe ori incompletă. Aceste atitudini sunt expresia unor poziții tactice ale infractorului (învinuitului sau inculpatului) ce nu sunt determinate numai de gradul de vinovăție a lui, ci și de poziția relativă pe care o are față de anchetator. Dacă învinuitul sau inculpatul îl socotește pe organul judiciar inferior lui, fie ca posibilitate de gândire, fie în raport cu datele, dovezile deținute de acesta, atunci învinuitul sau inculpatul va fi foarte atent și va mărturisi cât mai puțin și nu va renunța la poziția lui, decât în fața celor mai zdrobitoare probe. Când însă superioritatea anchetatorului este clară și pentru infractor, atunci dominanta defensivă a acestuia se va manifesta doar prin ajustări ale faptei³⁶.

5. Intimitatea, stresul și riscul – sunt specifice derulării interogatoriului. Mărturisirea nu este o chestiune exclusiv tehnică, ci concomitent psihologică. Pentru ca aceasta să se pună în fapt, relația interpersonală devine specială prin intimitate. În cabinetul de interogare nu trebuie să pătrundă alte persoane, camerele trebuie izolate fonic, să aibă luminozitate și confort minim.

Nu o dată învinuitul trebuie să treacă peste sentimentul de rușine, peste starea de teamă, știut fiind că

³⁶ Studenții vor audia casete și video-cșsets din interogatorii realizate în cauze complexe. (Vezi T. Butoi – arhiv. pers.).

este extrem de greu să fie mărturisite fapte reprobabile: viol, incest, crimă etc., în prezența unor persoane, altele decât anchetatorul. În același timp, mărturisirea nu este posibilă decât odată cu câștigarea încrederii, cu trăirea sentimentului de înțelegere, cel puțin umană, a dramei judiciare pe care învinuitul o trăiește.

Desigur, rămas singur cu învinuitul, în raporturile de confruntare nu o dată tensionate, reprezentantul organului de urmărire penală poate avea în față o personalitate cu un mental disfuncțional, disperat, răzbunător, simulat etc., capabil de gesturi hetero și autoagresive.

Riscul profesional este o realitate la care anchetatorul consimte liber și pe care și-l asumă din perspectiva profesionistului.

C. Planurile situaționale

„Un bun magistrat ar trebui să aibă înțelepciunea lui Solomon, logica lui Aristotel, răbdarea lui Hristos, rigurozitatea științifică a lui Pasteur și inventivitatea lui Edison”³⁷.

Activitatea profesională a organelor de urmărire și cercetare penală constă într-o confruntare permanentă pe care o poartă în calitate de anchetator cu persoanele bănuite, concretizată în contextul unor relații interpersonale primare. Pe de o parte, anchetatorul cu tehnica și imaginația sa, iar pe de altă parte infractorul care speculează orice amănunt, creându-se o tensiune care se desfășoară pe mai multe planuri, oferind diferite situații în care rolul primordial în descoperirea adevărului îl are anchetatorul.

Din perspectiva experienței practice se disting următoarele patru situații (planuri situaționale)³⁸:

a) planul situațional deschis este caracterizat de situația în care datele despre comiterea infracțiunii sunt

37 A. B. Tucicov, M. Golu, P. Golu – Dicționar de psihologie socială, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1981.

38 N. Mitrofan, T. Butoi, V. Zdrengea — „Psihologie judiciară”, Ed. Șansa S.R.L., 1992.

cunoscute de ambele părți (ex. infracțiunile flagrante). Aici pot să apară unele capcane psihologice legate de infracțiunea în cauză, situație în care infractorul dându-și seama și cunoscând exact datele pe care le cunoaște sau despre care are cunoștință anchetatorul, le poate nega, pe considerentul că nu sunt probe suficiente împotriva sa. O altă situație delicată se ivește atunci când infractorul recunoaște cu ușurință fapta pentru care este cercetat, acoperind practic altele mai grave, dar despre care anchetatorul nu are informații. Deși în mod practic acest gen de situații nu ridică probleme deosebite din perspectiva probațiunii, trebuie acordată o atenție deosebită întregului context și dacă infractorul a recunoscut totul cu ușurință, trebuie să fie analizată cu atenție această poziție.

b) planul situațional orb este caracterizat de situația în care datele despre comiterea infracțiunii, probele materiale și informaționale sunt cunoscute numai de anchetator (ex. denunțurile, exploatarea mijloacelor speciale etc.). În această situație anchetatorul nu trebuie să-l determine pe infractor să recunoască faptele, punându-i probele direct în față prin procedeul frontal, deoarece este posibil să mai existe totuși alte date și informații ascunse despre care anchetatorul să nu știe. Interogatoriul trebuie să decurgă lent, urmărind toate detaliile, iar probele trebuie administrate pe rând, de la cele mai simple la cele complexe, urmărind reacția infractorului de fiecare dată când i se administrează erori flagrante în construcția apărărilor formulate, de obicei pline de contradicții, iar în final și-au recunoscut vinovățiile; c) planul situațional ascuns este caracterizat de situația în care datele despre comiterea infracțiunii sunt cunoscute numai de către persoana interogată. Aceste situații se întâlnesc predilect în cauzele cu autori necunoscuți, cauze vechi (A.N.-un), peste care timpul a curs în favoarea făptuitorilor. De regulă, este vorba de infracțiuni grave, complexe, faptele fiind comise cu

premeditare, în finalizarea acestora autorii ștergând urmele, distrugând sau ascunzând corpurile delict, denaturând și dezinformând, creându-și alibiuri sau determinând tăcerea eventualilor martori.

În practica judiciară se cunosc situații în care infractorii au fost cunoscuți în calitate de bănuți în cadrul interogatoriului, dar audierile clasice nu au condus la niciun rezultat, iar dosarele au rămas în stadiul inițial, cu urmărirea penală începută „in rem”, iar autorul continuând să rămână necunoscut. În condițiile utilizării investigațiilor comportamentului simulat prin tehnica poligraf, planurile situaționale ascunse sunt tot mai frecvent răsturnate, autorii fiind demascați prin identificarea matricei infracționale (amintirea despre faptă), structurată în conștientul acestora și concomitent (prin conversie) efectuându-se în mod operativ probațiunea completă³⁹;

d) planul situațional necunoscut este caracterizat de situația în care datele despre comiterea infracțiunii nu sunt cunoscute nici de anchetator (acesta nu știe dacă bănuitul din fața sa este cel care a comis infracțiunea vizată), nici de infractor (bănuitul neștiind dacă anchetatorul cunoaște vreuna din faptele comise de el, când? cum? și de unde? a aflat) (ex. tipic pentru suspiecții cercetați cu ocazia unor razii, scotociri, filtre de circulație etc.).

În situația planului necunoscut, convorbirea dintre anchetator și infractor este lipsită de temei informațional, iar respectarea prezumției de nevinovăție blochează orice dialog constructiv pentru anchetă, mai ales că o persoană invitată la poliție pentru o asemenea procedură de interogare ar putea reclama pur și simplu un abuz din partea organelor de urmărire penală.

Aceste situații sunt excelente oportunități de a clarifica prin investigațiile comportamentului simulat,

39 N. Mitrofan, V. Zdrenghia, T. Butoi - Psihologia judiciară, Ed. Șansa S.R.L, 1992 B vezi cap. „Biodetecția judiciară”.

implicarea sau nu a persoanei bănuite în speța care face obiectul interogatoriului.

Referitor la planurile situaționale ascunse sau necunoscute, apar situații neprevăzute care pot duce la descoperirea întâmplătoare a faptelor în cauză. Aceasta presupune răbdare, calm, tact în discuțiile purtate de către anchetator cu orice persoană care nu are aparent nicio legătură cu fapta comisă. Astfel se educă și se exersează intuiția, calitățile și aptitudinile personale, valorificându-se odată cu trecerea anilor în ceea ce se înțelege îndeobște prin fler profesional.

O deosebită importanță în cadrul relațiilor interpersonale o are autocontrolul anchetatorului asupra manifestărilor comportamentului său expresiv (nervozitate, superficialitate, duritate, labilitate emoțională, simpatie sau antipatie față de persoana interogată etc.).

Autocontrolul nu este un exercițiu în sine, gratuit, ci dimpotrivă este o necesitate menită a contracara studiarea anchetatorului de către persoana suspectă. Practica evidențiază în acest sens existența unei categorii de infractori extrem de intuitivi și vicleni, capabili să interpreteze cu abilitate comportamentul anchetatorului, reușind să-și dea seama de impresiile pe care le produc declarațiile sale, sau să deducă ce informații sau probe deține organul judiciar în legătură cu obiectul ascultării.

Creativitatea în gândire, capacitatea de prelucrare cu obiectivitate și simț critic a datelor, exersarea intuiției și îndeosebi utilizarea investigației tehnico-științifice a comportamentului simulat al persoanelor incluse în cercurile de bănuți pot duce la eliminarea situațiilor de blocaj, în opinia noastră, hazardul în soluționarea cauzelor complexe nefiind nimic altceva decât expresia limitelor de competență.

4.2. Investigarea personalității din unghiul observației comportamentului expresiv

Observația - constă în concentrarea tuturor

mecanismelor senzoriale prin care omul ia act de structura unui obiect sau de particularitățile desfășurării unui fenomen, a unei acțiuni, a unor acte de conduită. Observația nu reprezintă un proces care are la bază exclusiv funcția vederii. Datorită caracterului ei complex, cunoașterea care se bazează pe observație nu se limitează la aspectele de suprafață direct sesizabile, ci cu ajutorul mecanismelor gândirii (judecata, raționamentul de tip analitic sau sintetic, inductiv sau deductiv), pătrunde dincolo de acestea, dezvăluind laturi, aspecte noi, anterior necunoscute.

În domeniul judiciar, observația se bazează pe elementele de suprafață care sunt cel mai ușor de determinat, și anume: simptomatologia labilă (include toate aspectele dinamice ale corpului), pantomima (ținuta, mersul, gesturile), mimica (expresiile feței, modificările vegetative, vorbirea) (Ceașu, 1978) - citat selectiv

Fiecare persoană la întâlnirea cu o altă persoană (necunoscută) realizează, în cursul unui proces care la început este pur intuitiv și care treptat devine conștient, o cunoaștere a însușirilor psihice ale persoanei respective și în funcție de care își adaptează aproape automat propriile manifestări (gesturi, expresii etc.). Această cunoaștere se realizează la început pe baza elementelor exterioare care sunt cel mai ușor de sesizat: statura, ținuta, mersul, gesturile, fizionomia, mimica și exprimarea. Se formează, astfel, așa-numita „prima impresie”, care constituie cel mai important element de reglare reciprocă a conduitei, la nivelul simțului comun. Uneori, prima impresie poate fi eronată, dar chiar în situațiile în care este corectă, aceasta reprezintă în mod cert o formă insuficientă de cunoaștere a oamenilor. De aceea, trebuie să acordăm un credit limitat primei impresii și să apelăm ori de câte ori este posibil la observarea lucidă, sistematică.

Există în fiecare om tendința firească de a căuta să apară în fața celorlalți semenii, în lumina cea mai bună și dacă se poate ceva mai mult sau altfel decât este (mai

inteligent, mai important etc.). Aceasta duce la intensificarea voită a unor trăsături sau la ascunderea, mascarea altora (cu atât mai mult la persoanele care au comis fapte infracționale). De regulă, o reacție cu cât este mai rapidă, mai apropiată de limita spontaneității, cu atât este mai adevărată. La unele persoane există un decalaj, o lipsă mai mică sau mai mare, de suprapunere între structura reală și cea prezentată prin „mască sau poză”, ceea ce dă naștere unui comportament forțat, ascuns. De aceea, observațiile asupra conduitei oamenilor trebuie să fie mereu supuse analizei pentru a discerne ceea ce este adevărat de ceea ce reprezintă numai în continuare, vom analiza sursele de elemente semnificative din cadrul simptomaticii labile și câteva concluzii posibile:

Pantomima - reprezintă ansamblul reacțiilor la care participă întreg corpul: ținuta, mersul și gesturile.

Ținuta sau Atitudinea exprimă, printr-o anumită poziție a corpului, dar și printr-un anumit conținut psihic, răspunsul sau reacția individului într-o situație dată față de efectul unei solicitări; modul de a aștepta confruntarea cu un anumit eveniment. Cel mai adesea, poziția generală a corpului este edificatoare pentru trăirea psihică a individului în momentul respectiv. Astfel, atitudinea caracterizată prin: umerii „căzuți”, trunchiul înclinat în față, capul plecat, mâinile întinse de-a lungul corpului denotă în mod frecvent fie o stare de oboseală fie o stare depresivă, în urma unui eveniment neplăcut. Poziții corporale asemănătoare pot indica: modestie, lipsă de opoziție sau de rezistență, atitudine defensivă, un nivel scăzut al mobilizării energetice, tristețe.

Umerii dreupți, capul sus, mâinile evoluând larg pe lângă corp, picioarele ușor depărtate, denotă cel mai adesea siguranța de sine, tendință dominatoare.

O condiție importantă pentru descifrarea semnificației pe care o are atitudinea constă în cunoașterea situației, a contextului în care se plasează ea, pentru că aceeași ținută poate avea alte semnificații în

situații diferite.

Mersul furnizează anumite indicii asupra particularităților psihice ale oamenilor. Principalele particularități ale mersului sunt viteza, elasticitatea și fermitatea. Pe baza acestora se disting următoarele tipuri de mers: lent și greoi, lent, nehotărât, timid, rapid, energic, suplu și ferm. În general, se poate spune că mersul reprezintă unul dintre semnalele importante ale dinamicii neuropsihice. Mersul rapid denotă o mobilitate mare pe plan neuropsihic, iar un mers lent exprimă o mobilitate neuropsihică redusă. Desigur, prin calificativele rapid și lent se înțeleg caracteristicile naturale ale mersului și nu nivelurile de viteză ce pot fi imprimare mersului în mod voluntar. De asemenea, mersul exprimă fondul energetic de care dispune persoana și constituie un semnal al coloraturii afective a acesteia. Buna dispoziție, optimismul, încrederea în sine au drept corespondent mersul rapid, vioi, ferm, cu pași largi, în timp ce tristețea, stările depresive determină un mers lent, cu pași mici. La rândul lor, emoțiile determină perturbări ale mersului. Astfel, la unele persoane simpla senzație că sunt urmărite cu privirea de către cineva este suficientă pentru a le perturba automatismul mersului, iar emoțiile deosebit de puternice, așa-numitele șocuri emoționale, pot avea ca efect incapacitatea momentană de a merge.

Gesturile - reprezintă, alături de mers, unul dintre cele mai vechi mijloace de exprimare a reacției organismului la o modificare survenită în mediul exterior sau interior. Gesturile pot fi împărțite în trei categorii:

O aparență. O concluzie formulată în urma observării unei anumite manifestări, trebuie să fie considerată ca adevărată numai dacă este confirmată și de analiza altor reacții sau acte de conduită.

Observația are un caracter selectiv. Noi observăm modul de reacție al subiectului într-o anumită situație cu un caracter determinat. Se pune problema în ce măsură aspectele exterioare observate sunt caracteristice

subiectului sau situației.

a) gesturile instrumentale sunt cele prin intermediul cărora se efectuează o anumită activitate. Din analiza raportului dintre viteza și precizia gesturilor instrumentale se pot obține concluzii psihologice cu privire la dinamica personalității.

Astfel gesturile rapide, dar de o precizie mediocră, denotă în general o stare hiperexcitabilitate (caracteristică a temperamentului coleric).

Gesturile prompte, sigure și precise denotă calm, stăpânire de sine, încredere în sine, prezență de spirit (temperamentul sangvinic).

Gesturile lente, dar sigure și precise, semnifică meticulozitate, grijă deosebită pentru detalii – amănunte (temperamentul flegmatic sau melancolic).

b) gesturile retorice sunt cele care, fie însoțind, fie înlocuind vorbirea, au drept scop să convingă pe interlocutor sau să îi provoace o anumită stare emoțională, afectivă. O serie de concluzii psihologice pot fi desprinse în primul rând din caracteristicile de ordin formal ale gesturilor, cum ar fi frecvența, amplitudinea și energia.

Gesturile rare, de mică amplitudine (strânse pe lângă corp) pot denota: atitudine defensivă, teamă, nivel scăzut al mobilizării energetice, stare de indiferență, plictiseală, apatie, tendință de izolare.

Gesticulația bogată, impetuoasă, largă, poate denota: buna dispoziție, veselie, nivel ridicat de mobilizare energetică, receptivitate pentru o idee sau o cauză.

Gesturile rapide, violente, când însoțesc vorbirea cu ton ridicat semnifică: stare de iritație, dorință de afirmare proprie, de dominare, exercitarea autorității.

c) gesturile reactive sunt constituite din acele mișcări ale corpului și membrilor efectuate ca răspuns la diferitele solicitări sau situații neașteptate cu care se confruntă subiectul. Gesturile reactive au un rol de apărare și de obicei, nu sunt elaborate conștient. În funcție de promptitudinea declanșării, viteza de desfășurare,

frecvență, amplitudine și intensitate se pot obține indicii cu privire la dinamica neuropsihică.

Mimica - reprezintă ansamblul modificărilor expresive la care participă părțile nobile ale feței: ochii, sprâncenele, fruntea, gura, maxilarele, obrații.

În cadrul mimicii un rol esențial revine privirii, aceasta reprezentând cheia expresiei feței. În funcție de modul în care se îmbină deschiderea ochilor, direcția privirii, pozițiile succesive ale sprâncenelor, mișcările buzelor, expresiile feței sunt extrem de variate, exprimând: mirare, nedumerire, acceptare, melancolie, tristețe, veselie, mânie, severitate, plictiseală, surprindere, precauție, nerăbdare, suspiciune, confuzie etc.

Gradul de deschidere a ochilor este în mare măsură edificator pentru situația în care se află persoana. Astfel, ochii larg deschiși poate semnifica: neștiință, absența sentimentului de culpă sau de teamă, atitudine receptivă, de interes, de căutare, înțelegerea noutății pe care o aduc informațiile.

Deschiderea mai redusă a ochilor poate semnifica: atitudine de neacceptare, de rezistență față de informațiile primite, suspiciune, tendința de a descifra eventualele gânduri ascunse ale interlocutorului, tendința de a ascunde, de a masca propriile gânduri sau intenții, oboseală, stare de plictiseală.

Direcția privirii joacă un rol important în determinarea expresiei feței.

Privirea în jos sau în lateral poate semnifica atitudine de umilință, sentiment al vinovăției, rușine.

Privirea în sus, peste capul interlocutorului, denotă de regulă lipsă de respect pentru acesta.

Ochii îndreptați ferm către interlocutor, susținând fără dificultate privirea acestuia, arată sinceritate, atitudine deschisă, hotărâre sau în altă situație, atitudine critică sau provocare.

În strânsă legătură cu direcția, este necesar să se ia în considerare mobilitatea privirii. Persoanele la care

privirea le fuge în permanență, în toate direcțiile, neputându-se fixa și susține pe cea a interlocutorului se pot caracteriza prin lipsă de fermitate, tendință de a-și ascunde intențiile, gândurile, iar uneori prin sentiment al vinovăției sau lașitate. Privirea fixă, imobilă, denotă o anumită lipsă de aderență, de contact cu realitatea sau uneori, atitudine de înfruntare a interlocutorului.

De regulă, când două persoane se privesc, coborârea sau întoarcerea privirii în altă parte de către una din ele semnifică retragerea acestuia pe poziții defensive.

În domeniul judiciar, utilitatea cunoașterii comunicării extraverbale constă în faptul că pe acest canal se transmite un surplus de informații, iar în condițiile tensionale în care se desfășoară audierea, astfel de manifestări nu mai sunt cenzurate de către subiect, scapă controlului conștient.

Vorbirea poate fi, de asemenea, analizată și valorificată din punct de vedere psihologic. Analiza trebuie să vizeze concomitent atât aspectele formale, cât și aspectele legate de semnificația termenilor.

Analiza formală distinge în special însușirile de ordin fizic ale verbalizării, cum sunt: intensitatea medie a sunetelor (sonoritatea), fluența, debitul sau viteza, intonația, pronunția (și în legătură cu aceasta, eventualele defecțiuni de limbaj). Aceste însușiri nu sunt lipsite de semnificație psihologică. Astfel: intensitatea medie a sunetelor constituie un indice al fondului energetic al individului, dar și al unor însușiri ca hotărârea, autoritatea, calmul, încrederea în sine. Ca urmare, vocea puternică, sonoră, denotă energie, siguranță de sine, hotărâre etc., în vreme ce vocea de intensitate sonoră scăzută indică lipsa de energie, eventual oboseala, nesiguranța, emotivitatea, nehotărârea etc.

Fluența, respectiv, caracterul continuu sau discontinuu al vorbirii constituie un indice direct al proceselor cognitive, al vitezei de conceptualizare, de ideeție. Vorbirea fluentă denotă ușurința în găsirea

cuvintelor, a termenilor convenabili pentru exprimarea ideilor dorite, ceea ce presupune, printre altele, rapiditate și precizie în desfășurarea activității cognitive (implicând procese de gândire, memorie, atenție etc.), precum și un tonus neuropsihic ridicat. Dimpotrivă, vorbirea lipsită de fluentă (discontinuuă, întreruptă frecvent de pauze) denotă dificultăți de conceptualizare, deci dificultăți în găsirea cuvintelor potrivite. Desigur nu este vorba aici de situațiile de necunoaștere a problemei în discuție în care orice individ poate prezenta o anumită lipsă de fluentă în exprimare, ci de acelea în care este evident că lipsa de fluentă reprezintă o caracteristică a individului. Dificultățile de conceptualizare ce reies de aici pot avea cauze multiple: tonus neuropsihic scăzut (lipsă de dinamism, oboesală precoce), desfășurare lentă a activității psihice în general și a celei cognitive în special, reactivitate emoțională sporită (lipsă de încredere în sine, teamă), dificultate în elaborarea deciziilor etc.

O formă specială a lipsei de fluentă o reprezintă așa-numita „vorbire în salve”. Aceasta se caracterizează prin grupuri de cuvinte rostite precipitat, dar cu pauze relativ mari între ele, prezentând de regulă și multe aspecte de incoerență – cel puțin din punct de vedere gramatical. Aceasta denotă adesea o reactivitate emoțională crescută.

Debitul sau Viteza exprimării constituie cel mai adesea o caracteristică temperamentală. Astfel, în vreme ce colericul vorbește mult și repede, flegmaticul se exprimă cu un debit deosebit de redus. Pe de altă parte, debitul depinde de gradul de cunoaștere a obiectului discuției, de relația afectivă în care se află individul care vorbește cu interlocutorul său. Astfel, cu cât cunoașterea obiectului este mai amplă, cu atât debitul va fi mai mare. De asemenea, debitul este mai mare atunci când relația dintre indivizii între care se poartă discuția are un caracter de afinitate. Relația de respingere, unilaterală și cu atât mai mult bilaterală, se caracterizează în primul rând prin reducerea sau chiar suspendarea comunicării verbale

dintre indivizii în cauză.

În aprecierea caracteristicilor fizice ale vorbirii este necesar să nu se facă confuzia între fluentă și debit. Astfel debitul scăzut, deci viteza de exprimare redusă, nu înseamnă neapărat și lipsa de fluentă. Vorbirea poate fi fluentă și atunci când viteza de exprimare este mai mică, tot așa cum lipsa de fluentă poate fi întâlnită și în condițiile exprimării cu un debit ridicat.

Intonația are, de asemenea, multe componente psihice. Cea mai importantă ar putea fi considerată capacitatea sau tendința exteriorizării pe plan social a trăirilor emoțional-afectiv. Astfel, intonația bogată în inflexiuni este caracteristică indivizilor cu un fond afectiv bogat și în același timp tind, conștient sau nu, să-și impresioneze (afectiv) interlocutorii. În schimb, intonația plată, monotonă, săracă în inflexiuni poate denota fie un fond afectiv sărac, fie anumite dificultăți sau inhibiții în comportamentul social ea: incapacitatea exteriorizării propriilor sentimente, dificultăți în stabilirea de contacte cu oamenii din cauza timidității etc. În lectura cu voce tare, intonația săracă, neadaptată semnelor de punctuație, denotă lipsă de exercițiu în materie de seris-citit. Dar chiar și în vorbirea liberă intonația reflectă până la un punct gradul de cultură și de educație.

Pronunția depinde pe de o parte de caracteristicile neuropsihice, iar pe de altă parte de nivelul de cultură generală și profesională a individului. Ca tipuri se disting: pronunția deosebit de corectă (reflectând pentru corectitudine, mergând până la pedanterie), pronunția de claritate și corectitudine medie, pronunția neclară, neglijentă, de exemplu: eliminarea din unele cuvinte a unor sunete, contopirea într-un sunet confuz a sfârșitului unor cuvinte, coborârea tonului și pronunțarea neclară a sfârșitului unor cuvinte, coborârea tonului și pronunțarea neclară a sfârșiturilor de frază etc.

Cel mai frecvent, formele defectuoase de pronunție pot fi întâlnite la temperamentele extreme, la colerici și la

melancolici. Astfel, colericii din pricina grabei, deformează unele cuvinte, iar pe altele le elimină din vorbirea lor înlocuindu-le cu gesturi sau prin expresii de mimică.

Pe de altă parte, la melancolici se constată adesea scăderea sensibilă a sonorității și contopirea în sunete confuze a unor sfârșituri de cuvinte sau de fraze.

În strânsă legătură cu pronunția trebuie să fie luate în considerare eventualele particularități sau chiar defecțiuni de limbaj. Acestea pot servi pe de o parte la identificarea vocii, în absența imaginii interlocutorului (în convorbirile telefonice), iar pe de altă parte de pot da și unele indicații asupra trăsăturilor sale psihice. De exemplu, în cazul manifestărilor de bâlbâială se poate presupune, fără mari riscuri de a greși, că individul se caracterizează și printr-o rectivitatea emoțională sporită. Analiza semantică vizează o altă latură a vocabularului, și anume semnificațiile termenilor utilizați. În legătură cu aceasta pot fi supuse analizei: structura vocabularului, cantitatea de informație și nivelul de abstractizare a termenilor, adecvarea lor la conținutul sau obiectul comunicării, coerența în judecăți și raționamente, plasticitatea și expresivitatea termenilor.

Prin structură se înțelege, în linii mari, numărul și varietatea termenilor. Un vocabular bogat și variat denotă, abstracție făcând de nivelul cunoștințelor generale sau profesionale, interes pentru cunoaștere, precum și o anumită capacitate intelectuală, respectiv posibilitatea de a înțelege și rezolva mai ușor situațiile întâlnite în viață sau activitate. Cantitatea de informație reprezintă o dimensiune a vocabularului, reflectând frecvența de utilizare a termenilor. Cu cât vocabularul este constituit din termeni comuni, de largă utilizare, cu atât cantitatea sa de informație, respectiv de „noutate”, este mai scăzută, și invers, cu cât termenii sunt mai deosebiți, mai rar utilizați, cu atât cantitatea de informație este mai ridicată. În strânsă legătură cu cantitatea de informație se află nivelul de abstractizare al termenilor. În general, nivelul

de abstractizare este cu atât mai ridicat cu cât cantitatea de informație este mai mare. Desigur, toate cuvintele „abstractizează” realitatea, dar nu în egală măsură. Astfel, în vreme ce unele cuvinte redau proprietăți concrete, larg cunoscute, ale lucrurilor, altele se referă la însușiri sau relații mai puțin evidente care se plasează în mod firesc la un nivel mai ridicat de abstractizare. Nivelul de abstractizare furnizează și el o serie de indicații asupra calității „instrumentelor” intelectuale cu care operează individul, precum și asupra „produselor” judecăți, raționamente, teorii etc., obținute cu ajutorul lor. Adecvarea la conținut reprezintă măsura în care termenii utilizați sunt potriviți pentru a exprima cele dorite. Se întâmplă ca unii oameni din dorința de a impresiona pe cei din jur, să folosească termeni de circulație mai redusă, dar fără a le cunoaște precis semnificația. Aceasta denotă nu numai o informare insuficientă asupra problemei, dar și înfumurare, atitudine de supraestimare a propriilor posibilități. De o atare atitudine poate fi vorba însă și în cazul în care astfel de termeni sunt utilizați, chiar corect în locul altora cu aceeași semnificație, mai cunoscuți, și care tocmai de aceea sunt considerați banali.

Un alt aspect al exprimării îl constituie coerența în judecăți și raționamente, respectiv în gândire. Orice manifestare verbală a omului, oricât de scurtă, reprezintă independent de conținutul comunicării și o mostră a modului său de a judeca, a felului în care interpretează datele realității. Până la un punct, modul de a judeca este dependent de pregătirea școlară și profesională, de educația primită, de suma influențelor sociale ce s-au exercitat asupra individului. În același timp însă prin aceasta se dezvăluie și o parte din însușirile intelectuale proprii structurii sale. Drept criterii pentru aprecierea coerenței în gândire pot fi folosite: precizia în judecăți și raționamente (cu deosebire înlănțuirea dintre premise și concluzii), originalitatea în aprecierea oamenilor și a diverselor evenimente, cunoașterea și aplicarea regulilor

gramaticale în vorbire și scris etc.

Plasticitatea și expresivitatea termenilor sunt noțiuni înrudite. De cele mai multe ori, pentru a exprima un lucru este necesar să se aleagă între mai multe expresii verbale, asemănătoare ca semnificație, dar cu nuanțe diferite. Alegere, nu este niciodată întâmplătoare deoarece, chiar fără voia individului, ea este determinată în mare măsură de atitudinea față de realitatea luată în considerare: acceptarea sau respingerea, minimalizarea sau supraaprecierea etc. Pe de altă parte, se știe că oamenii se deosebesc mult sub raportul capacității de exprimare: în vreme ce unii pot spune multe, cu ajutorul unor cuvinte puține, dar bine alese, alții, chiar cu prețul a numeroase cuvinte spun în realitatea foarte puțin. Astfel, prin plasticitate și expresivitate, din punct de vedere psihologic, se înțeleg acele însușiri ale limbajului care reflectă capacitatea individului de a reda nu numai realitate ca stare, ci și atitudinea sa față de ea, într-un mod susceptibil de a provoca și la cei din jur aceeași rezonanță afectivă. Din plasticitatea și expresivitatea termenilor se pot deduce: nivelul, bogăția, fondului lexical, raportul în care se plasează individul cu lumea în general, caracteristicile sale de ordin afectiv etc.

Tot în cadrul simptomatiei labile intră ticurile, reacții stereotipe ce se repetă des, de multe ori fără știrea și, în orice caz, fără voia individului, ce pot apărea fie numai într-una din categoriile menționate (pantomimă, mimică, gesturi, vorbire), fie ca o manifestare complexă împrumutând elemente din mai multe categorii. Uneori ticurile dezvăluie anumite particularități psihice ca nervozitate, emotivitate etc., ajutând la particularizarea cunoașterii oamenilor, facilitând evocarea lor. Se întâmplă chiar ca un detaliu în aparență neînsemnat, cum este un tic, o dată reamintit, să fie suficient pentru evocarea unei serii întregi de însușiri sau fapte ale unui om.

În condițiile procesului judiciar, comportamentul învinuitului sau inculpatului este afectat de situația

specială în care se află, de starea de frustrare în fața autorității etc. impunându-se o cât mai atentă analiză a datelor observației, pentru a se elimina eventualele erori de apreciere a comportamentului.

În continuare, prezentăm o altă sursă de date cu privire la însușirile psihice ale oamenilor, care însă nu se mai încadrează în ceea ce am denumit mai sus simptomatologia stabilă sau simptomatologia labilă. Este vorba de aspectul vestimentar.

Îmbrăcămintea constituie un indiciu asupra stării materiale a individului, dar dincolo de aceasta ea are și multiple semnificații psihologice. Astfel, ea reflectă preferințele estetice, gustul celui ce o poartă, dar în mare măsură și ideea pe care acesta și-o „face” despre sine, respectiv cea pe care ar dori ca lumea să și-o facă despre el. Desigur, îmbrăcămintea standard, de serie mare, nu îngăduie prea multe concluzii cu privire la simțul estetic al individului ce o poartă, alegerea fiind determinată, în mod evident, în primul rând de criterii materiale.

Principalele aspecte ale îmbrăcăminții care au o semnificație psihologică sunt: croiala, îmbinarea culorilor, concordanța sau discordanța față de moda zilei etc.

Croiala neobișnuită, culorile stridente și, cu atât mai mult, îmbinările frapante de culori, precum și tendința exagerată de a fi în pas cu moda, denotă o oarecare superficialitate, o concepție despre lume și viață care pune prea mult preț pe aspectul exterior al oamenilor și lucrurilor. Aceasta nu înseamnă însă că la polul opus întâlnim însușiri psihice. Dimpotrivă, atunci când îmbrăcămintea este neglijentă, vădind absența oricăror preocupări de estetică și ordine, concluziile de ordin psihologic sunt, cel puțin, la fel de severe ca și în primul caz. Se poate vorbi de: mentalitate retrogradată, lipsă de respect sau chiar atitudine de sfidare a normelor și uzanțelor sociale. În urma observațiilor comportamentului subiecților se pot detecta câțiva indici care constituie expresia psihologică a temperamentelor.

Temperamentul exprimă dinamica generală a persoanei, disponibilul său energetic care se manifestă și imprimă o notă dominantă tuturor trăirilor și comportării sale. Dinamica temperamentală se exteriorizează atât în mișcările persoanei, cât și în afectivitate, în conduitele voluntare sau procesele de cunoaștere; ea se exprimă în mimica persoanei, în viteza și ritmul vorbirii, în aspectele scrisului său etc.

Indicii psihologici ai temperamentului sunt:

Impresionabilitatea, respectiv, profunzimea și tăria cu care sunt trăite fenomenele psihice, îndeosebi cele senzoriale și afective. După capacitatea de recepție a stimulărilor și profunzimea impresiilor produse, precum și după ecoul lor în întreaga ființă a subiectului, unele persoane sunt adânc impresionabile, iar altele doar superficiale. În primul caz, informațiile primite, ca și impresiile formate au o rezonanță mare în sfera personalității, iar trăirile afective o fac să vibreze puternic; impulsivitatea, care se referă la caracterul brusc al răspunsurilor, la descărcări sacadate în desfășurarea proceselor sau, dimpotrivă, înregistrând perioade de latență mărită și intensitate redusă; ritmul reacțiilor și al trăirilor interioare ne înfățișează alternarea lor uniformă sau neuniformă între răspunsuri și pauze sau o instabilitate psihică și neregularități evidente; tempoul modificărilor neuropsihice temperamentale se exprimă în frecvența fenomenelor într-o anumită unitate de timp. Sub acest aspect există persoane cu modificări abundente, cu frecvență mare în unitatea de timp având un tempo tumultuos, ridicat și persoane cu o frecvență de evenimente psihice și trăiri reduse manifestând un tempo scăzut, pe aceeași unitate de timp; expresivitatea psihică în descifrarea temperamentului apare în intonația, debitul și fluenta limbajului, în mișcările de mers automatizate, în expresiile emoționale și mimice, în sensul și direcția relațiilor persoanei cu ceilalți din colectivitate.

Temperamentul colorează întreaga viață psihică a

persoanei. El redă, atât tabloul comportamental al persoanei sub aspect dinamic, cât și proprietățile fundamentale ale sistemului nervos central. Legătura dintre tipul de activitate nervoasă superioară definit prin intensitatea, echilibrul și mobilitatea proceselor centrale de excitație și inhibiție și temperament este directă și strânsă. Tipul de activitate nervoasă superioară formează baza neurofuncțională a temperamentului; temperamentul fiind manifestarea tipului de activitate nervoasă superioară în sfera activității psihice. Deși aceste două noțiuni sunt în interdependență, ele nu trebuie confundate. Tipul este o noțiune fiziologică, temperamentul – una psihologică, între tip și temperament nu există o coincidență, ci o corespondență.

Fiecare din tipurile de activitate nervoasă superioară se manifestă în activitatea psihică și în conduită ca tip de temperament (Roșea colab., 1976; Radu & colab., 1991). Astfel, s-a stabilit o corespondență între tipul puternic-neequilibrat-excitabil și temperamentul coleric, tipul puternic-echilibrat-inert și temperamentul flegmatic, tipul slab și temperamentul melancolic (desigur, toate sunt pure teoretizări).

Colericul neliniștit, impetuos, uneori impulsiv, mișcări rapide, limbaj cu intonații oscilante, trăiri afective intense, dar inegale, reacții explozive, adesea manifestă momente de încordare și o stare de alarmă internă, dar ambele nejustificate, stăpânirea de sine lasă de dorit, conduita privită în ansamblu este inegală (când foarte activ, agitat, când foarte pasiv, cuprins de stări depresive), doarme agitat, întâmpină dificultăți în realizarea unei acțiuni sistematice, se supune greu la disciplină; capabil de sentimente puternice și durabile.

Sangvinicul – mobil, cu o mare capacitate de adaptare la orice fel de împrejurări, aproape întotdeauna bine dispus, stabilește cu ușurință relații cu cei din jur; este vesel, energic, cu posibilități de păstrare a calmului, are o vorbire clară, curgătoare, cu intonații; se adaptează

ușor la condițiile noi de viață, receptiv la nou; poate deveni repede indiferent față de o activitate migăloasă și neinteresantă, sentimentele apar și se substituie cu repeziciune, nefiind înclinat spre sentimente puternice și stabile, se poate stăpâni cu ușurință dacă este educat în acest sens.

Flegmaticul - liniștit, de un calm aproape imperturbabil; lent în mișcări, nu are reacții emoționale vii și rapide, pare deseori indiferent, se impresionează mai greu; vorbirea este monotonă, dar egală; necesită mai multe repetiții pentru a învăța un material, este ordonat; stările afective se desfășoară lent, dar sunt stabile; își păstrează calmul chiar în situații dificile; rezervat: în activitate se concentrează puternic și nu este distras cu ușurință; are un semn liniștit, chiar înainte sau după unele solicitări mai intense.

Melancolicul - sensibil, afectiv, timid, închis, nehotărât; tonus slab al conduitei; rezistență scăzută la eforturile intelectuale; o slabă capacitate de concentrare, cu înclinații spre reverie; se adaptează greu la situații noi, mai puțin prietenos; nu rezistă la stările de încordare și suprasolicitare, dar în condiții de liniște, este capabil de acțiuni analitice, migăloase, de mare finețe care cer multă răbdare și grijă pentru detalii.

Temperamentele nu pot fi apreciate „în sine” ca fiind bune sau rele, acceptabile sau neacceptabile, izolate de conținutul persoanei a cărei dinamică o exprimă. Fiecare prezintă calități, dar și riscul unor însușiri negative. În viață, tipurile temperamentale pure apar foarte rar. Cel mai frecvent întâlnim temperamentele combinate în care domină trăsăturile unui anumit tip.

În determinarea temperamentului, rolul fundamental îl are situația concretă pe care o trăiește persoana (situație care poate fi obișnuită, inedită, critică sau limitată). Indiferent de situația în care se află persoana la un moment dat, există mecanisme de compensare învățate în cursul vieții care pot completa sau chiar masca un anumit

tip de temperament.

4.3. Problematica psihologică a relației anchetator-anchetat⁴⁰

Relația interpersonală anchetator-anchetat pune în evidență, în primul rând, trăirea emoțională creată de contactul cu reprezentantul oficial al autorității, în cadrul căruia se va derula o activitate cu caracteristici absolut speciale (anchetă judiciară). Atitudinea oficială, politicoasă, dar rezervată, profesională, prin ținută și vocabular a anchetatorului, care solicită lămuriri, chestionează, pune în vedere, precizează etc., creează un fond difuz emoțional pentru persoana anchetată (bănuț, învinut, inculpat), fapt resimțit de altfel de oricare altă persoană chemată în mod oficial pentru a da relații în cauză (martori, reclamant etc.).

Datorită acestui fapt, majoritatea cercetărilor se desfășoară într-o anumită tensiune emotivă sau nervoasă, cel interogat, de multe ori, apreciind hiperbolizat gesturi, expresii, fapte etc. ale anchetatorului. „Din motive diferite (între care: lipsa obișnuinței de a avea de-a face cu autoritățile, tradițiile deformate referitoare la caracterul represiv ori optica relor tratamente exercitate de organele de cercetare etc.) persoana anchetată manifestă teamă” 16. Fie și numai din aceste motive, iată de ce cunoștințele de psihologie devin obligatorii pentru magistratul însărcinat cu derularea anchetei judiciare, în cadrul căreia psihologul vine să „cenzureze” penalul în sensul benefic aflării adevărului, aceasta presupunând consolidarea așa-zisului „fler” prin „știința anchetei” în efortul mereu perfectibil de a-i reda acestei activități profesionalismul și demnitatea care i se cuvin în actul de justiție independentă.

4.3.1. Contactul interpersonal în biroul de anchetă judiciară

40 C. Aionițoaie, T. Butoi - Ascultarea învinutului sau inculpatului, în volumul „Tratat de criminalistică”, Ed. Carpați, 1992, pag. 109-122.

În baza contactelor inițiale, anchetatorul apreciază comportamentul expresiv, în mod special mimica învinutului ca pe o realitate evidentă, ca pe o totalitate de trăsături și caracteristici dinamico-funcționale care evidențiază stări, sentimente și dispoziții sufletești a căror interpretare corectă este o necesitate absolută. În acest sens, anchetatorul trebuie să fie atent asupra componentei voluntare a comportamentului expresiv, înțelegând prin aceasta procesele funcționale dinamice mai mult sau mai puțin deformatate emoțional, deghizate, simulate în scopul de a masca adevăratele stări sufletești resimțite în timpul ascultării. Învinutul poate simula stăpânirea de sine, calmul, nedumerirea, unele stări de suferință (boală, leșin) atitudinea de revoltă ori protest, toate cu scopul de a impresiona, de a intimida pe anchetator.

Lipsa de naturalețe și de convingere a acestor simulări este evidentă în fața unei conduite ferme, ofensive a anchetatorului, înlăturarea lor fiind, de regulă, consecința exploatării calificate a unor momente psihologice abil create pe parcursul ascultării. Spre deosebire de acestea, manifestările involuntare reprezintă reacții fiziologice interne ale anumitor sisteme funcționale aflate preponderent sub dependența sistemului neurovegetativ, ele nu pot fi mascate și nici nu pot fi provocate de om în scop voit.

Literatura de specialitate subliniază că cele mai ilustrative manifestări în acest sens sunt: înroșirea (paloarea feței), creșterea volumului vaselor sanguine (observabile la tâmple sau în zona carotidei), spasmul glotic, tremurul vocii, sudorația temporală, frământatul mâinilor, perioada de latență în răspunsuri, ezitarea privirii anchetatorului. Este evident că un anchetator experimentat nu poate scăpa un astfel de comportament. Pentru acesta, tremurul vocii, al mâinilor, culegerea unor scame imaginare, mototolirea pălăriei ori a poșetei, pauzele, contra întrebările etc. vor fi suficient de lămuritoare asupra conduitei unei persoane care trăiește

din plin disconfortul psihic intern în contact cu autoritatea. Experiența demonstrează nu greutatea de a surprinde aceste aspecte, ci deficiența de a le interpreta corect.

Nu rareori inhibiția emoțională (teamă inocentului prilejuită de contactul interpersonal cu reprezentantul autorității) este interpretată ca indiciu al vinovăției, iar comportamentul învinuitului se apreciază ca fiind simulat. Cu privire la problematica interpretării corecte a tabloului psiho-comportamental, ea își fundamentează temeiurile în psihologia persoanei, psihologia medicală etc. dar a cere acestor discipline punerea în formule interpretative precise a gesturilor, a mimicii, a conduitei de relație și expresie a unei persoane într-o împrejurare, este mult prea pretențios.

Trecerea de la știință către arta anchetei judiciare se face prin personalitatea anchetatorului, observator și investigator fin, a cărui intuiție profesională este izvorul interpretării.

Revenind la acest aspect, trebuie să se discearnă între motivele care provoacă starea emoțională. Ele sunt, ca primă posibilitate, legate de abilitatea psihotemperamentală a învinuitului, de trecutul său infracțional, de starea prezentă, de problemele personale pur și simplu (inclusiv starea de sănătate psihomedicală) sau ca o a doua posibilitate, izvorând exclusiv în raport cu problematica critică a cauzei pentru care acesta este cercetat. De regulă, procedând la discuții introductive, corelate, legate de situația familială, profesională, antecedente, stare de sănătate, probleme de perspectivă ș.a. se obține o anumită deconectare a individului, o încălzire a relației interpersonale, absolut necesară trecerii către chestionarea cu privire la bănuiala care i se aduce.

În cazul persoanelor sincere, dar labile emoțional (sfera în care, de regulă, intră minorii, femeile, bătrânii, convalescenții), fără experiență în raport cu situațiile de acest gen, este necesară, ca o condiție a reușitei, crearea

unui climat de siguranță și încredere reciprocă, a unui dialog deschis, degajat în care ele să-și înțeleagă statutul în fața autorității și ce obligații le revin. Nerealizarea acestui climat poate duce (mai ales atunci când se utilizează procedeul frontal al ascultării), odată cu atacarea problemei critice, la inhibări emoționale artificiale, cu întregul lor cortegiu de manifestări mimico-gesticulare și neurovegetative. Labilul emoțional (chiar fără a fi vinovat) va reacționa și-și va argumenta spusele împovărat de disconfortul inhibant al temerii naturale pe care o resimte față de implicațiile conjuncturale referitoare la învinuire, la care se adaugă blocajul afectiv față de interlocutorul însuși. Gesturile de nervozitate, ticurile sau ridicarea tonului pe lângă faptul că semnifică lipsa de profesionalism a anchetatorului, pot provoca o adevărată degringoladă în gândirea și stările sufletești ale învinuitului (bănuitului) emotiv.

Există în acest punct al contactului interpersonal, pericolul de a se interpreta greșit așa-zisul „moment psihologic” creat și de a-l „exploata eficient” prin chestionare directă, implicare. Precizările cu caracter acuzatorial sau prezentarea de probe poate complica și mai mult tabloul psiho-comportamental al emotivului, el putând ajunge, în ultimă instanță, chiar la recunoașterea unor fapte pe care nu le-a săvârșit. Din acest motiv trebuie privită cu multă precauție orice relatare a învinuitului și, în special, tot ceea ce afirmă și îi este defavorabil. Așa stând lucrurile, dacă labilului emoțional (în situația bănuitului-învinuitului care totuși nu a comis fapta), i s-a creat un climat introductiv de încredere (realizabil prin abordarea în faza contactului inițial, a unor problematici colaterale, față de care organul de urmărire să manifeste interes, să dea un sfat, să aibă o intervenție, să strecoare o glumă sau să știe să asculte cu răbdare) i se poate aduce în față problematica critică fără niciun risc. Mai mult, aceasta prilejuiește, de regulă, un comportament în care se descifrează ușor indiciile naturale și dezinvolturii în

argumentare și justificări, sinceritatea surprinderii, învinuitul manifestând, mai degrabă, curiozitate față de învinuire decât teamă, exprimându-și păreri, răspunzând prompt la întrebări și punând, la rândul său, o serie de întrebări.

Astfel stau lucrurile în situația în care în persoana învinuitului se află chiar autorul faptei. Se constată, de regulă, că discuțiile introductive pe problematica colaterală nu dau roadele scontate. Ambianța rămâne rece, răspunsurile sunt monosilabice, învinuitul nu se angajează sincer în dialog, „nu dă nimic de la el”⁴¹. Analizând comparativ reactivitatea mimico-gesticulară a învinuitului, o fină interpretare va surprinde faptul că, dacă totuși pe fondul sărac al dialogului colateral, se obțin răspunsuri și crâmpie de discuții în limite relativ normale, nu același lucru se întâmplă atunci când se atacă problemele critice. Revenind la exemplul menționat, prin aducerea în discuție a problematicii ridicate de împrejurările săvârșirii omorului, s-au evidențiat pe lângă negările stereotipe („nu. cunosc”, „nu știu”, „nu-mi amintes”), manifestări frecvente de evitare a privirii, pauze înainte de răspuns, spasmul glotic, sudorație, tremurul mâinilor, lipsa oricărei inițiative, toate acestea pe un fond general de suspiciuni din partea învinuitului. Manifestarea acestor tulburări psiho-comportamentale net diferențiate se explică printr-un mecanism psihologic extrem de subtil. Esența sa constă în aceea că persoana care a comis fapta dispune, în planul intim al personalității sale, de capacitatea psihică de a se degaja cu ușurință de situația de învinuit în cauză. Ea, neavând nimic cu cauza care este ascultată, își comută cu

41 De exemplu: în discuțiile inițiale avute cu N. V. învinuit de omorul comis la 16.11.1986, a cărui victimă a fost numitul M. N., deși au fost puse în discuție aspecte cu o problematică diversă, antrenantă, respectiv profesie, cerc de prieteni, timp liber, relații cu partenerii de sex opus apropiate vârstei și preocupărilor firești ale acestuia, totuși nu s-a putut obține o deschidere către dialog, atmosfera rămânând artificială, cu lungi tăceri, lipsită complet de inițiativa firească și spontaneitatea contextului care i se oferea.

ușurință sfera preocupărilor și a atenției către problematica introductivă, colaterală ce o captivează și pe care o acceptă cu plăcere și interes. Dimpotrivă, învinuitul care a săvârșit infracțiunea „nu are posibilități pentru tematici colaterale”, cu alte cuvinte, nu se dispune de capacitatea psihică de comutare. Problematica sa centrală se exercită cu o forță inhibitorie deosebită asupra oricăror altor aspecte care se aduc în discuție. Centrul excitației sale nervoase polarizează întreaga personalitate exclusiv către fapta săvârșită și implicațiile acesteia. Chiar dacă i se oferă posibilitatea destinderii, structurile subconștiente, prin mecanisme inhibitive îl țin prizonierul condiției de învinuit în cauză, statut și rol pe care nu le poate abandona.

Deși în fața organului de urmărire penală, învinuitul își impune conștient ieșirea din rol, stă în posibilitățile anchetatorului experimentat să desprindă cu ușurință și să interpreteze corect notele artificialului, lipsa de participare, starea de disconfort psihic, teama și suspiciunea continuă în întreaga atitudine de relație și expresie a învinuitului nesincer. Această teamă rezultă din aceea că persoana care a comis fapta realizează natura pur introductivă a discuțiilor colaterale. Ea este preocupată de ceea ce bănuiește că va urma după aceasta, fiind continuu în gardă cu privire la aspectele critice pe care le intuiește că urmează și în raport cu care își făurește alibiurile⁴².

42 De exemplu: în cauza privind omorul comis la 15.11.1980 a cărui victimă a fost numitul A. A., învinuita B. A., concubina victimei, deși s-a antrenat în discuții colaterale, a participat la un dialog lipsită de naturalețe, stângace, artificială, fără tonus, viață, întreaga personalitate a învinuitei era parcă „la pândă” în intenția de a urmări și „descifra”, ia rându-i, efectele spuselor sale pe mimica anchetatorului. Față de întrebările critice și problematica împrejurărilor rezultând din câmpul infracțiunii, învinuita a relatat permanent o istorioară verosimilă, lipsită însă de vigoare, precum și invariabilele „nu știu”, „nu-mi pot explica”, rostite în mod stereotip, indiferent de forța și logica probelor în acuzare, care au întărit în mod cu totul justificat, convingerea că acest comportament este

Cât privește învinuitul care nu a săvârșit fapta ce i se impută, acesta se dăruiește lesne tematicii abordate, participând cu naturalețe la dezvoltarea ei. Odată fiindu-i lămurite statutul și rolul în cadrul ascultării, el va alunga din plan psihic toată problematica ce-i provocase temere, iar cu privire la învinuire va argumenta natural, dezinvolt, participativ, dezinhibat, neavând, cu alte cuvinte, nimic care să-i inspire teamă.

Rezultate deosebit de interesante în diferențierea celor două conduite opuse se pot obține prin interpretarea manifestărilor psiho-comportamentale și a reactivității de expresie a învinuiților față de întrebările directe în raport cu aspectele critice. Astfel, adresându-i-se întrebări de genul:

Dacă susțineți că nu ați săvârșit fapta, atunci pe cine bănuieți?

Ce credeți, va fi descoperit autorul acestei fapte?

Ce credeți că ar merita autorul pentru fapta sa? etc.

Învinuitul care nu a săvârșit fapta va fi caracterizat printr-o participare autentică.

De regulă, persoana sinceră este deosebit de spontană, își spune părerea deschis și chiar dacă de exemplu, nu bănuiește o persoană anume, oferă totuși, păreri care se vor plauzibile, cu forță, cu argumente. De obicei, aceasta își exprimă convingerea că autorul „nu poate scăpa de rigorile legii”, că „oricât de târziu, adevărul tot va ieși la lumină”. În privința, de exemplu, a pedepsei, își exprimă, de regulă, indignarea și ura pentru făptuitor, cerând sancțiuni foarte mari sau suplicii. Toate acestea pe fondul unei atitudini sincere, apropiate, deschise, care oferă indicii suficiente pentru un comportament natural, degajat, dincolo de implicațiile cauzei.

În fața aceleiași întrebări, învinuitul care a comis infracțiunea este ezitant, stânjenit, „deosebit de încurcat”. Explicația psihologică constă în efectul paralizant

— Inhibitoriu, în stupoarea creată de întrebarea de genul „Ce credeți, va fi identificat autorul omorului?”... pusă tocmai într-o împrejurare deloc plăcută pentru acesta, vizând tragerea la răspundere penală pentru înfăptuirea justiției. De asemenea, referitor la identificarea făptuitorului, răspunsurile sale de obicei sunt: „eu știu ce să zic?”, „depinde”, iar în privința pedepsei pe care o consideră că ar merita-o autorul, cele mai frecvente răspunsuri sunt: „ce-o vrea legea” sau „eu știu ce să zic?”, „nu mă pricep”. De aceea, ce trebuie interpretat este nu atât răspunsul în sine, care poate să difere de la o persoană la alta, ci mai ales, efectele de-a dreptul paralizante ale acestor întrebări în conștiința individului care ascunde adevărul.

Suspiciunea bănuitalui în raport cu sărăcia datelor pe care le deține referitor la ce știe anchetatorul, cât știe, de la cine știe, împovărează la maximum conduita acestuia. Neparticipativ, ostil, rămânând în expectativă, de regulă, nu are puterea de a bănui pe cineva, vine cu justificări și temeri de genul „nu pot să dau vina pe nimeni” ori „s-ar putea să greșesc”, nepropunând soluții sau, chiar dacă o face, devine stângaci, neplauzibil, artificial.

Neputând fi marcate, dar nici provocate de om în scop voit, manifestările comportamentale și psihofiziologice amintite vor acompania ca un veritabil cortegiu starea de disconfort psihic pe care o trăiește învinuitul. Cu privire la această complexă problemă trebuie subliniat însă faptul că, a socoti asemenea manifestări drept probe de vinovăție înseamnă a face o greșeală tot atât de mare ca și atunci când s-ar afirma că siguranța de sine ori promptitudinea și certitudinea răspunsurilor date sunt probe certe ale vinovăției. Ceea ce trebuie reținut este faptul că expresiile emoționale, coroborate cu probe verificate, pot sublinia, adică pot confirma sau infirma, ca un argument în plus, o teză valabilă, constituind indici, orientativi asupra tentativelor

comportamentului simulat în ancheta judiciară.

4.3.2. Comunicarea non-verbală - reguli tactice specifice raporturilor interpersonale de opozabilitate și confruntare

Comunicarea dintre anchetator și învinuit sau inculpat nu se efectuează numai pe plan verbal utilizând limbajul natural articulat, ci oamenii realizează transfer de informații și pe alte canale, prin așa-numita comunicare non-verbală, extralingvistică (gestică, mimică, fond sonot al vorbirii).

Canalele non-verbale realizează un surplus de comunicare, transmițându-se stări psihoemoționale, anxietate, depresie etc. Avantajul comunicării extra-verbale constă în faptul că acesta scapă, în general, controlului voluntar, conștient creând astfel o posibilitate de acces spre procesele informaționale, atât din sfera gândirii reflectate, cât și a nivelurilor psihologice nereflectate, antrenate în comunicarea realizată involuntar.

Majoritatea transferului informațional al afectivității are loc prin canalele extra-verbale. În timpul conversației, comunicarea extra-verbală, și, în concret, „contactele oculare” care au loc între privirile interlocutorilor în timp ce vorbesc sunt foarte importante. Controlul din privire se efectuează de către emițător (învinuitul sau inculpatul) chiar și în timpul în care el vorbește. Pe parcurs urmărește reacția partenerului, reacție încă neverbală, și în funcție de ceea ce i se pare că vede la el își ajustează a doua parte a emisiunii sale. Astfel de controale oculare sunt făcute frecvent în cabinetul de interogatoriu, mai ales atunci când învinuitul sau inculpatul nu știe de ce probe dispune anchetatorul și mai ales atunci când emite informații denaturate sau false. Pentru învinuit sau inculpat este important să constate dacă anchetatorul a „înghițit” sau nu informația incorectă.

În timpul unei conversații obișnuite sau al unei relatări, privirea pendulează la partener cu intermitență.

În momentele cruciale, exact la argumentele cele mai importante, ori unde ar fi, privirea revine la interlocutor spre a controla dacă a înțeles, dacă este de acord sau nu cu cele relatate. Urmărirea acestei pendulări oculare cere din partea anchetatorului foarte multă experiență și inteligență, căci revenirea la privirea directă poate semnala că învinuitul sau inculpatul a ajuns la un punct nodal, unde vrea să strecoare un neadevăr care ar putea avea importanță.

Anchetatorul va obține o informație prețioasă, fie că este un adevăr și atunci îl apropie de lămurirea cazului, fie că este o minciună, și atunci poate evalua mai corect gradul de sinceritate, respectiv de nesinceritate a bănuیتului.

Cunoașterea valorii informative a pendulării privirii trebuie să îl facă circumspect pe anchetator, care este dator să-și însușească controlul cât mai perfect al mimicii, al privirilor sale. Cu cât anchetatorul vrea să fie mai puțin permisiv, să nu se lase tatonat de bănuیت, cu atât trebuie să fie mai stăpân pe cele mai mici reacții involuntare care l-ar putea trăda și ar da o armă valoroasă bănuیتului.

În anumite momente ale dialogului, bănuیتul nu trebuie să știe sub niciun motiv că anchetatorul aprobă sau nu unele din afirmațiile sale. Privirea interlocutorului nu este o sursă de informații, ci și un mijloc de condiționare a interlocutorului. La prima audiere, când i se cere bănuیتului să relateze faptul incriminat, și unde el va da o versiune evident favorabilă lui, anchetatorul trebuie să îl lase să spună tot ce vrea, să aibă mare fluentă în expunere. Dacă în cursul acestei relatări spontane învinuitul nu este întrerupt, ci dimpotrivă, prin privirea sau prin mișcările capului, anchetatorul îl încurajează, foarte probabil el va furniza suficient material pentru ca monologul odată terminat, să se ajungă la un dialog critic. Această condiționare prin gratificare este o capcană eficientă, care îl va ajuta pe anchetator să elaboreze în continuare o tactică adecvată situației.

În credința populară, cei care evită privirea interlocutorilor sunt oameni nesinceri. Mulți psihologi sunt însă de părere că evitarea privirii în ochii altora, mai ales în ochii celor investiți cu autoritate, este un semn de frustrare. Prin definiție, orice învinuit sau inculpat, cei aflați în detenție preventivă, sunt într-o puternică stare de frustrare. Pierderea, chiar și vremelnică a libertății, contribuie la acea stare de frustrare, care în majoritatea cazurilor va duce la manifestări agresive. Agresivitatea în camera de audiere se manifestă mai ales în răspunsuri insolente, încercări de sfidare și ca reacție la privirea scrutătoare a anchetatorului, evitarea de a-l privi în față. Simptomul stării de frustrare nu trebuie să fie deci confundat cu o trăsătură de personalitate (sinceritate - nesinceritate).

Anchetatorul care vrea să stabilească un contact uman cu învinuitul sau inculpatul trebuie să evite orice privire, gest sau vorbă care ar potența, cât de cât, starea de frustrare în care se găsește acesta.

4.3.3. Reguli tactice specifice raporturilor interpersonale de opozabilitate și confruntare⁴³

În literatura de specialitate, sunt câteva reguli tactice care pot facilita nu numai stabilirea unui contact verbal între interlocutori, dar și în același timp, pot aduce un oponent în situația de a colabora:

1. În contactul cu adversarul înainte de a fi ascultați, suntem priviți;

2. exprimarea clară, în limbaj inteligibil a interlocutorului este obligatorie;

3. Înainte de a vorbi, trebuie să știm să observăm și să ascultăm. Din primele clipe de contact cu bănuitul trebuie să-l studiem la început în ansamblu, și apoi mișcările necontrolabile în momentul în care este chestionat asupra problematicii critice. Mare semnificație

43 bis Tiberiu Bogdan, Ion Sîntea, Rodica Drăgan Comianu, (citând pe Cl. Duval și J. A. Michand) „Comportamentul uman în procesul judiciar”, Edit. MI, București 1988 pag. 151/152, - prelucrări și interpretări personale.

au și pauzele pe care le face bănuitul, durata acestora putând fi interpretată ca indice al efortului de denaturare sau disimulare;

4. față de interlocutor se recomandă a se avea o atitudine deschisă. Adesea cel anchetat trebuie să fie încurajat, fie prin flatare („Eu te știam de băiat deștept...”), fie prin utilizarea unei formule de generalizare și nu de particularizare („Da, au mai făcut și alții așa ceva, nu ești dumneata singurul...”), ori de minimalizare și îndepărtare a pericolului („Vezi unde duce anturajul, consumul de alcool, în alte împrejurări fapta asta nu s-ar fi putut întâmpla...”) etc.

5. Învinuitul sau inculpatul trebuie să fie convins că este ascultat cu cea mai mare atenție, căci această atitudine exprimă respectul anchetatorului față de el. De aceea după ce își termină relatarea și are impresia că a fost integral crezut se pot valorifica momentele psihologice create de întrebările de verificare a elementelor contradictorii sau nonconcordante, consecință a neadevărurilor structurate de interlocutor;

6. față de interlocutor se recomandă a avea o atitudine echilibrată, exasperant de calmă, răbdătoare (de fapt tenacitate și rezistență - „mai insistă încă puțin după momentul în care tu însuți simți că totul este zadarnic”). Aceasta deoarece în majoritatea cazurilor, timpul operează în defavoarea învinuitului sau inculpatului, starea tensională în care se află, până la mărturisirea completă, insecuritatea crescândă pe care o resimte în privința viitorului făcându-l să comită greșeli;

7. Înțelegerea umană față de învinuit, prescrisă de legile noastre, dar care nu se confundă cu „bunăvoința” sau cu „iertarea”, respectul persoanei învinuitului sau inculpatului, oricare ar fi crima pe care a săvârșit-o, creează un climat favorabil pentru a obține în limitele posibilului, cât mai multe informații de la învinuit sau inculpat - un gest de prietenie (apropierea scaunului, oferirea unei țigări, a unei cafele etc.), un sfat, istorisirea

unei întâmplări asemănătoare prin consecințe, un proverb, o bătaie prietenească pe umăr etc., pot duce în momentele psihologice adecvat create, la mărturisiri complete.

4.4. Etape și strategii de interogare a învinuitului sau inculpatului

4.4.1. Etapele ascultării învinuitului sau inculpatului⁴⁴

Atât faza urmăririi penale cât și faza cercetării judecătorești, audierea învinuitului sau inculpatului, cuprind trei etape distincte:

verificarea identității civile a învinuitului sau inculpatului, adică cunoașterea statutului de persoană fizică a învinuitului sau inculpatului, în sensul legii civile; ascultarea relatării libere; adresarea de întrebări, din partea anchetatorului în faza de urmărire penală; a procurorului și a părților în faza cercetării judecătorești, prin intermediul președintelui completului de judecată și de către președinte sau membrii completului, tot prin intermediul președintelui de complet.

a) Verificarea identității civile⁴⁵ a învinuitului sau inculpatului

Parcursul acestei etape este obligatoriu pentru a nu fi învinuită altă persoană decât cea care a săvârșit infracțiunea. Verificarea identității constă în întrebări cu privire la nume, prenume, poreclă, data și locul nașterii, numele și prenumele părinților, cetățenia, studii, situația civilă a învinuitului.

Un moment important al acestei etape îl constituie introducerea în atmosfera învinuitului, scop în care i se pot

44 Aionitoaie, C. Butoi, T. - op.cit., pag. 90-120.

45 S-ar putea formula anumite obiecții privind utilizarea termenului de identitate civilă. Susținem această formulare pornind de la necesitatea ca identificarea să se facă pe baza buletinului de identitate sau a actelor de stare civilă. În practică se cunosc situații când identificarea s-a făcut pe baza unor legitimații, iar autorii infracțiunilor s-au sustras apoi urmăririi. De asemenea, s-au întâlnit situații, mai rare, de trimitere în judecată, în lipsă, a unor persoane ce nu aveau identitatea corect stabilită.

adresa întrebări ce nu au legătură cu cauza, în vederea stabilirii contactului psihologic. În continuare se aduce la cunoștința învinuitului fapta care face obiectul cauzei, punându-i-se în vedere să declare tot ceea ce știe cu privire la fapta și învinuirea care i se aduce în legătură cu aceasta. Înainte de a fi ascultat, învinuitului i se solicită să dea o declarație scrisă personal cu privire la învinuirea adusă. Prima etapă a ascultării reprezintă, de fapt, primul contact dintre învinuit și cel care efectuează ascultarea și este hotărâtoare pentru orientarea modului cum se va desfășura activitatea ulterioară a organului de urmărire penală.

Verificarea identității nu constituie doar un simplu act tehnic, ci un bun prilej de a studia comportamentul învinuitului față de situația în care se află, modul cum reacționează la întrebările ce i se adresează, gesturile, starea de tensiune sau calmul pe care le afișează. Aceste observații ajută la stabilirea procedurilor tactice de ascultare; cu cât ele sunt mai complete și mai temeinice, cu atât ascultarea va fi mai ușoară.

b) Ascultarea relatării libere.

Începe prin adresarea unei întrebări cu caracter general prin care învinuitului i se solicită să declare tot ceea ce are de arătat în legătură cu învinuirea ce i se aduce, în acest mod, organul de anchetă judiciară oferă învinuitului posibilitatea de a declara tot ceea ce consideră că interesează cercetarea. O astfel de întrebare ar putea fi formulată în maniera: „Sunteți învinuit de săvârșirea infracțiunii de omor, faptă prevăzută și pedepsită de art. 174 C.p., constând în aceea că în ziua de... ați aplicat numitului B.N. mai multe lovituri de cuțit, în urma cărora acesta a decedat. Ce aveți de declarat cu privire la această învinuire?”

Învinuitul are posibilitatea să prezinte faptele în succesiunea lor firească, fără a i se limita în vreun fel expunerea prin adresarea altor întrebări. În același timp, anchetatorul are posibilitatea să-l studieze pe învinuit, să-l

observe și să noteze omisiunile, ezitățile, aspectele cu privire la care apar contradicții pentru ca, ulterior, pe marginea lor, să-și stabilească procedeele tactice ce le va adopta în ascultare. În timpul ascultării libere, anchetatorul trebuie să evite întreruperea relatării învinuitului, aprobarea sau dezaprobarea afirmațiilor acestuia, să-și manifeste satisfacția sau nemulțumirea. În funcție de poziția celui ascultat trebuie să dovedească stăpânire de sine, răbdare, calm și, în general, o atitudine prin care să nu-și exteriorizeze sentimentele față de învinuit.

Relatarea liberă este un bun prilej pentru anchetator de a cunoaște și de a analiza poziția învinuitului prin compararea celor prezentate cu materialul probator existent la dosarul cauzei. Toate observațiile făcute în cursul acestei etape vor constitui temei pentru stabilirea procedeeleor tactice care vor fi folosite în continuare. De aceea, chiar și atunci când învinuitul neagă faptele, denaturează adevărul, nu trebuie adoptată o poziție rigidă, ostilă față de acesta, deoarece există posibilitatea ca ulterior, să i se demonstreze poziția obstrucționistă în anchetă.

c) Adresarea de întrebări și ascultarea răspunsurilor învinuitului sau inculpatului. După ce învinuitul a relatat liber referitor la învinuirea adusă, i se adresează întrebări cu privire la fapta ce formează obiectul cauzei și învinuirii. Adresarea de întrebări în scopul lămuririi tuturor împrejurărilor cauzei reprezintă ultima etapă a ascultării învinuitului ori inculpatului, etapă în care se oglindește în acel mai înalt grad modul cum a fost pregătită această activitate⁴⁶:

46 Bieltz, P., Gheorghiu, D. — Logică judiciară, Ed. Pro Transilvania, București, 1998 - „Propozițiile interrogative numite și „întrebări”, ocupă un loc important și au o însemnătate deosebită, deopotrivă în activitatea științifică și în activitatea practică, iar analiza lor sistematică este de competența unei discipline logice speciale - logica erotetică - parte a logicii aplicate ale cărei rezultate au o importanță specială și pentru logica juridică. De pildă, printre cele mai importante

să fie clare și precise; să fie formulate la nivelul de înțelegere al celui ascultat; să nu sugereze răspunsul pe care-l așteaptă organul de urmărire penală; să oblige pe învinuit să relateze și nu să determine un răspuns scurt de genul da sau nu; să nu pună în încurcătură pe învinuit, mai ales atunci când acesta este bine intenționat, interesat în a declara adevărul.

În această etapă se adresează întrebări prevăzute în planul de ascultare care pot fi completate cu întrebări formulate pe parcursul ascultării, în funcție de răspunsurile învinuitului, de poziția sa, de problemele nou apărute în timpul ascultării.

Întrebările folosite în timpul ascultării pot fi clasificate în mai multe categorii, în raport cu scopul urmărit, cu natura și aria de cuprindere a aspectelor care urmează a fi lămurite, astfel:

Întrebări „temă” (cu caracter general), care vizează fapta - învinuirea în ansamblul său; întrebări „problemă” prin care se urmărește lămurirea unor aspecte ale activității ilicite desfășurate, anumite aspecte ale cauzei; întrebări „detaliu”, având caracter strict limitat la anumite amănunte prin care se urmărește obținerea de explicații ce pot fi verificate. Aceste întrebări pot fi de precizare, de completare, de control, prin adresarea cărora se urmărește determinarea cu exactitate a unor împrejurări, pentru lămurirea unor aspecte omise cu ocazia relatării libere, pentru verificarea siguranței și constanței în declarații a persoanei ascultate.

Alegerea întrebărilor care vor fi folosite în timpul anchetei depinde, în primul rând, de poziția învinuitului cu privire la învinuire, poziție ce poate consta în

instrumente la care apelează cercetările psiho-sociale (sondajul de opinie, ancheta socială și interviul), iar altele se dovedesc indispensabile juriștilor în diferite etape esențiale pentru activitatea lor, cum sunt: interogatoriul, ancheta sau biodetecția judiciară, nu sunt altceva decât sisteme de întrebări cu particularități și organizare specială” Studenții vor aprofunda pag. 169-203 din op.cit. și vor prezenta cel puțin două

recunoașterea faptei și a învinuirii, negarea, respingerea învinuirii, diminuarea – atenuarea învinuirii prin recunoașterea parțială, de regulă a unor aspecte mai puțin grave ale activității ilicite desfășurate, refuzul de a face declarații.

În cazul recunoașterii învinuirii, după terminarea expunerii libere, dacă se apreciază că declarația nu este completă sau unele probleme sunt neclare, se procedează la adresarea unor întrebări de completare, de precizare și de control.

Întrebările trebuie să se refere la fapte, împrejurări concrete, evitându-se a se solicita învinuitului să facă aprecieri, presupuneri ori să exprime opinii personale.

În condițiile când învinuitul încearcă să nege faptele, pe lângă întrebările de completare, de precizare și de control, trebuie să se folosească, în mod deosebit, întrebările detaliu. O situație aparte o prezintă aceea că învinuitul refuză să facă declarații. Cunoșcând personalitatea și psihologia celui ascultat, anchetatorul trebuie să stabilească motivele pentru care el refuză colaborarea.

4.4.2. Strategii de interogare a învinuitului sau inculpatului (bănuیتului)⁴⁷

Cunoașterea împrejurărilor în care a fost săvârșită infracțiunea și stabilirea corectă a datelor privind persoana învinuitului (inculpatului) folosesc anchetatorului la stabilirea procedeeleor tactice de efectuare a ascultării.

Tactica ascultării învinuitului (inculpatului) cuprinde metode și mijloace legale folosite în activitatea de ascultare, în scopul obținerii unor declarații complete și veridice, care să contribuie la aflarea adevărului și clarificarea tuturor aspectelor cauzei. Dispozițiile legale și regulile tactice criminalistice reprezintă elemente de bază în stabilirea tacticii. O tactică adecvată presupune adaptarea regulilor generale în fiecare cauză în parte, la personalitatea celui ascultat și la poziția învinuitului

47 Aionițoaie C., Butoi T. – op.cit., pag. 109-120.

(inculpatului).

În cele ce urmează vom prezenta procedeele tactice de ascultare a învinuitului, cunoscute în practica autorităților judiciare:

a) Strategii de interogare vizând folosirea întrebărilor de detaliu

Întrebările de această natură se folosesc pentru a obține de la învinuit amănunte referitoare la diferitele împrejurări ale faptei săvârșite, care să permită verificarea explicațiilor. Scopul utilizării acestor întrebări este de a demonstra bănuitalui netemeinicia susținerilor sale și de a-l determina să renunțe la negarea faptelor săvârșite. Practica atestă că acest procedeu tactic dă rezultate bune în cazul învinuiților recidiviști (infractori cu experiență) care, deși își pregătesc atent declarațiile, comit totuși erori și inconsecvențele logice. Ori, tocmai asemenea aspecte trebuie exploatate, prin folosirea acestui gen de întrebări, pentru a determina furnizarea datelor necesare aflării adevărului, colaborarea învinuitului, clarificarea problemelor cauzei. De aceea, întrebările detaliu, împreună cu alte procedee de ascultare, sunt folosite frecvent în cazul când învinuitul face declarații nesigure, contradictorii.

b) Strategii de interogare repetată

Acest procedeu constă în reaudieri ale învinuitului cu privire la aceleași fapte, împrejurări, amănunte, la intervale diferite de timp. Între diversele declarații ale învinuitului vor apare, inevitabil, contraziceri, nepotriviri, cu toate încercările de a reproduce cele relatate anterior, pentru că detaliile nu vor putea fi puse la punct, nu vor putea fi repetate, cu toate pregătirile făcute în acest sens de către acesta, demonstrându-i-se, astfel, netemeinicia afirmațiilor pe care le-a făcut anterior și putând fi determinat să recunoască adevărul.

c) Strategii de interogare sistematică

Acest procedeu se folosește atât în cazul învinuitului sincer, pentru a-l ajuta să lămurească complet toată

problematica cauzei, mai ales în cauzele complexe, cât și al celor nesinceri pentru că îi obligă să dea explicații logice și cronologice la toate aspectele privind învinuirea.

În cadrul acestui procedeu, prin intermediul întrebărilor problemă, învinuitului i se solicită să clarifice sistematic cum a conceput și pregătit infracțiunea, persoanele participante și modul în care a acționat fiecare. Atunci când cel ascultat a săvârșit mai multe infracțiuni, în raport cu personalitatea și psihologia acestuia, anchetatorul va stabili dacă ascultarea va începe în legătură cu infracțiunea cea mai ușoară sau cea mai gravă. Când există mai mulți învinuiți în cauză, fiecare trebuie ascultat atât cu privire la activitatea proprie, cât și separat, cu privire la activitatea fiecărui participant.

d) Strategii de interogare încrucișată

Scopul acestui procedeu este de a înfrânge sistemul de apărare al învinuitului nesincer, care se situează pe poziția negării totale a faptelor săvârșite. Este un procedeu ofensiv și constă în ascultarea aceluiași învinuit de către doi ori mai mulți anchetatori ce s-au pregătit în mod special an acest scop și cunosc problemele cauzei în care se face ascultarea. Procedul prezintă un anumit avantaj, dar și dezavantaj. Avantajul constă în faptul că învinuitului sau inculpatului nu i se dă posibilitatea să-și pregătească răspunsuri mincinoase, întrebările fiind adresate de fiecare anchetator alternativ, într-un ritm susținut, alert. Dezavantaje: derutarea persoanelor cu structură psihică slabă, încurcarea celui ascultat, anchetatorii înșiși putându-se încurca reciproc, mai ales atunci când nu toți stăpânesc perfect problema cauzei.

e) Strategii de interogare vizând tactica complexului de vinovăție

Acest procedeu constă în adresarea alternativă a unor întrebări care conțin cuvinte afectogene (critice) privitoare la faptă și la rezultatele ei și a unor întrebări ce nu au legătură directă cu cauza. Pentru realizarea scopului – obținerea unor declarații sincere

— Trebuie observate, atent reacțiile învinuitului la diversele întrebări ce i se adresează, întrucât reușita procedului nu depinde numai de răspunsurile celui ascultat, ci și de observarea și aprecierea acestuia.

f) Strategii de interogare vizând folosirea probelor de vinovăție

Procedeul se folosește în ascultarea învinuitului nesincer, care încearcă să denatureze adevărul, să îngreuneze cercetările, mai ales dacă este recidivist, ce, de regulă, recunoaște faptele numai în măsura în care este convins despre existența și temeinicia probelor administrate împotriva sa. Procedeul se utilizează numai după cunoașterea exactă a poziției învinuitului. Aceasta presupune ca învinuitului ascultat să i se consemneze declarația, indiferent de poziția avută față de faptele pentru care este învinuit, întrucât numai astfel se poate adopta procedeul tactic de ascultare adecvat.

Obținerea de rezultate bune prin folosirea acestui procedeu este asigurată de respectarea unor cerințe, printre care:

cunoașterea temeinică de către anchetator a tuturor probelor din dosar, a legăturii ce există între acestea și activitatea ilicită desfășurată de către învinuit; cunoașterea valorii fiecărei probe din dosar; stabilirea celui mai indicat moment pentru folosirea probelor de vinovăție și a ordinii în care acestea vor fi prezentate; stabilirea judicioasă a întrebărilor ce vor însoți prezentarea probelor.

Atenția care trebuie acordată folosirii acestui procedeu de ascultare se explică prin aceea că orice eroare din partea anchetatorului poate compromite întreaga muncă desfășurată pentru determinarea învinuitului să facă declarații veridice și complete; luând cunoștință prematur de probele existente, cel ascultat va recunoaște numai ceea ce este dovedit sau, convingându-se de insuficiența ori de forța probantă redusă a dovezilor de vinovăție prezentate, va continua să persevereze în a

respinge învinuirea adusă. În raport cu personalitatea și psihologia învinutului se poate proceda la prezentarea frontală sau prezentarea progresivă a probelor de vinovăție. Prima metodă presupune prezentarea în mod neașteptat, de la început, a probelor care îi dovedesc vinovăția și adresarea de întrebări directe cu privire la fapta săvârșită. Înaintea acestui moment, învinutul sau inculpatul trebuie să fie întrebat în legătură cu împrejurările dovedite prin probele care urmează a fi folosite, urmărindu-se, astfel, crearea momentului psihologic necesar cunoașterii faptelor, renunțării la poziția de nesinceritate.

În practica organelor de anchetă judiciară este mai frecvent folosită prezentarea progresivă a probelor de vinovăție, ce constă în ascultarea în mod treptat, plecându-se de la aspecte mai puțin importante, cu prezentarea de probe care nu dovedesc nemijlocit săvârșirea faptei, vinovăția, continuându-se cu cele ce au relevanță deosebită, din care rezultă direct vinovăția.

g) Strategia interogării unui învinuit sau inculpat despre activitatea celorlalți participanți la săvârșirea infracțiunii

Procedeul se aplică atunci când în cauză există mai mulți învinuiți (inculpați) participanți la săvârșirea aceleiași infracțiuni. Cunoașterea învinuirilor inculpaților implicați în cauză permite anchetatorului să găsească veriga cea mai slabă în rândul participanților și cu aceasta să înceapă ascultarea. Se solicită celui ascultat să declare ceea ce cunoaște despre activitatea celorlalți participanți la infracțiune, lăsându-i impresia că persoana sa interesează mai puțin organul de urmărire penală.

În acest mod, învinutul poate prezenta date valoroase în legătură cu infracțiunea săvârșită, date pe care ulterior, va trebui să le explice, iar apoi să facă declarații despre propria activitate.

Procedeul prezintă și dezavantaje pentru că nu întotdeauna cel ascultat este dispus să divulge activitatea

participanților, având în vedere înțelegerile stabilite înainte, dar mai ales după săvârșirea infracțiunii, privitoare la modul de comportare în eventualitatea descoperirii faptelor. Neștiind dacă și ce au declarat ceilalți participanți, fiecare va avea rețineri, dar va manifesta, în schimb, un interes deosebit pentru a afla din anchetă care este poziția celorlalți învinuiți. Cu răbdare, tact și perseverență se poate ajunge la determinarea învinuiților să facă mărturisiri, să declare despre faptele comise de către ceilalți participanți.

Prin confruntarea datelor obținute din declarațiile participanților, chiar dacă nu au declarat totul despre propria activitate, anchetatorul poate desprinde concluzii cu privire la sinceritatea celor implicați în cauză. Acest procedeu permite obținerea unor rezultate pozitive, întrucât fiecare învinuit aflat în fața unor date cunoscute de anchetator, despre care el nu declarase nimic anterior, va fi mai cooperant în relatarea activităților infracționale a celorlalți participanți, în măsura în care le cunoaște.

h) Strategia interogării vizând spargerea alibiului⁴⁸ sau justificarea timpului critic.

Timpul critic reprezintă suma duratei activităților ce au precedat săvârșirea infracțiunii a acțiunilor ce caracterizează săvârșirea infracțiunii și perioada imediat post-infracțională. Acest procedeu se folosește, de regulă, atunci când bănuitul refuză să facă declarații. Cunoscându-se activitatea bănuitolui i se va solicita să declare locul unde s-a aflat, cu cine a luat legătura, ce a întreprins înainte, în timpul și după săvârșirea infracțiunii. Explicațiile date vor fi verificate minuțios pe zile, ore, minute și locuri. De asemenea, procedeu se folosește în

⁴⁸ Definim alibiul ca pe „un construct mental (strategie) cognitiv-demonstrativă, parțial acoperită faptic, prin care persoana bănuită caută:

- a) în timp – să rămână cât mai aproape de timpul comiterii faptei;
- b) în spațiu – să se plaseze cât mai departe de locul comiterii faptei unde
- c) să-și facă simțită prezența.

ascultarea infractorilor nesinceri, refractari, oscilanți în declarații, care încearcă să îngreuneze aflarea adevărului. Acestora li se va cere să arate ce au făcut pe zile și ore, să prezinte locurile unde s-au aflat și persoanele cu care au luat legătura.

Verificarea datelor furnizate de bănuít oferă anchetatorului posibilitatea constatării nesincerității relatărilor, întrucât în declarațiile acestuia apar neconcordanțe în justificarea timpului critic.

Pe baza rezultatelor verificărilor, folosindu-se starea psihică a bănuítului, acesta va putea fi determinat să recunoască faptele cu ocazia unei noi ascultări. În cazul acestui procedeu se mai poate solicita bănuítului să justifice sursa mijloacelor de existență (în cazul celor neîncadrați în muncă) să dea explicații cu privire la proveniența bunurilor, valorilor găsite cu ocazia perchezițiilor corporale sau domiciliare.

Utilizarea procedurii de justificare a timpului critic permite extinderea anchetei judiciare asupra altor infracțiuni și făptuitori mai ales că, așa cum demonstrează cazuistica judiciară, tăcerea reprezintă, la fel ca și alibiul, încercarea de a ascunde și alte fapte, ca și pe participanți.

I) Strategii vizând interogatoriu] psihanalitic

Interogatoriul psihanalitic⁴⁹ este interogatoriul viitorului, este inofensiv, curat, respectă „integral demnitatea, drepturile și libertățile cetățeanului din perspectiva prezumției de nevinovăție, este un joc al inteligenței prilejuit preponderent de o simplă discuție asupra cazului și care dă posibilitatea individului de a se apăra cu toate mijloacele – cele legale sau ilegale”.

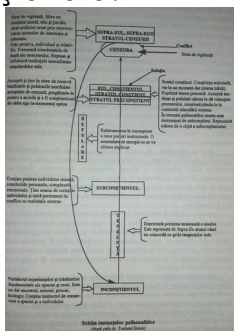
Comportamentul duplicitar este des întâlnit în practica judiciară, simularea desemnând efortul conștient întreprins cu perseverență de către subiectul interogat pentru a masca trăiri, unele stări sufletești, intenții, acțiuni, fapte și probe cu scopul de a aduce ancheta

49 Butoi T. - Psihanaliza crimei, Ed. Științifică și Tehnică, București, 1994.

judiciară pe căi greșite, în vederea sustragerii de la pedeapsă. Duplicitatea (simularea) este caracteristica unei persoane care adoptă două atitudini și joacă premeditat două roluri, afișează sentimente și gânduri diferite de cele pe care le simte cu adevărat. Analizând minciuna la intersecția dintre forma gândită, forma transmisă și factualitate, se reține:

— Simularea este asigurată de divergența dintre forma gândită și cea exprimată;

Minciuna reprezintă constructul mental strategic, apărarea, pe care, din perspectiva psihologiei judiciare, bănuitul o îndreaptă împotriva celui ce îi interoghează, adoptând un comportament voit contrafactual cu referință voit pragmatică și vizând o finalizare persuasiv intențională.

În timpul anchetei apare la individul supus ei, un dezechilibru psihic provocat de excesiva acumulare de energie determinată de conflictele interpsihice. Astfel, conflictul dintre pulsunile inconștientului și actul conștient determinate de raportul Eu-realitate, se concretizează în manifestări ce scapă cenzurii conștientului, fiind localizate la nivelul preconștientului.

Altfel spus, conținuturile intelectuale sunt respinse, refutate de conștiință ca stări ce trezesc anchetatorului atitudini de autocontrol în scopul acoperirii manifestărilor emoționale, dar ele continuând să-și exercite presiunea asupra cenzurii conștientului, provocând acte greșite. În interogatoriul care se adresează făptuitorului acesta se va autodemasca sub influența Eului sedimentat în

subconștient, alături de Eu-ul primitiv și brutal, identificând la aceștia lapsusuri, erori caracteristice, acte simptomatice, uitarea sau deformarea unor nume familiare etc.

— Lăsarea obiectelor, în cursul cercetării câmpului faptei, specialistul criminalist identifică primele acte simptomatice ale subconștientului care sunt veritabili indici orientativi în direcția identificării făptuitorului. Acest act simptomatic de uitare a obiectelor în câmpul faptei se explică prin faptul că se scapă de sub controlul cenzurii a unora din elementele asupra cărora acesta veghează, aceasta slăbindu-se din cauza instinctului de conservare activat de teama de a fi identificat;

— Revenirea la locul faptei este consecința necesității detensionării psihice a făptuitorului sub presiunea Eului social care dezaproabă inconștient actul criminal. Unii autori cred că eterna reîntoarcere la locul faptei este generată de plăcerea înfiorătoare și dulce a tensiunilor emoțional afective pe care o dă făptuitorului retrăirea actului infracțional și descărcarea treptată a tensiunilor. Psihanalitic credem că revenirea vine din instinctul de conservare, de a asigura că nu s-a comis nicio greșală;

— Lapsusul este tributar imaginilor flotante care sunt în apropierea conștiinței. Influența lor se resimte făcând să devieze curgerea normală a vorbirii, nu din cauza asemănărilor pur acustice dintre două cuvinte, ci din cauza unui gând ascuns sau din cauza unei stări generale contradictorie celei pe care o afirmă verbal;

— Uitarea cuvintelor și a numelor proprii: cercetarea numelor proprii în interogatoriu este de o mare importanță. Atenția trebuie îndreptată asupra numelor în legătură directă cu vina, asupra cărora conștiința veghează cu rezonanță sau contiguitate în acest sens.

2 erorile de lectură și de scris: cauza este aceeași ca și la producerea unui lapsus. O idee este refulată sub presiunea unei neplăceri ulterioare, imaginile flotante din

jurul conștiinței prin forța lor dinamică modifică mersul normal al scrisului și cititului, de aceea nu este lipsit de importanță obiceiul unor magistrați de a-l pune pe reclamant să-și citească singur declarațiile;

3 actele simptomatice accidental, sunt mărturisiri involuntare ale unor gânduri, afecțiuni, repulsii, care scapă de sub controlul vigilent al Eului conștient. Autorul unui act simptomatic își dezvăluie o intenție a subconștientului într-un moment când cenzura nu își exercită cu strictețe rolul său;

4 asociațiile de idei⁵⁰ se bazează pe aglutinarea ideilor și centrarea lor pe un trunchi ideativ, un cuvânt sau o idee ce face parte dintr-un complex psihic.

Condiția interogatoriului psihanalitic este realizarea atmosferei de intimitate din care se poate obține starea de contanță permițând Eului social, matricei morale să se armonizeze cu tensiunile refulate prin actul mărturisirii, acceptării comiterii faptei și a pedepsei.

j) Coordonatele psihologice ale instituțiilor confruntării, prezentării pentru recunoaștere și reconstituiri ca activități ale urmăririi penale

Confruntarea

Din perspectivă strict psihologică, confruntarea, ca activitate de urmărire penală, constă în ascultarea a doua persoane, una în prezența celeilalte, între declarațiile lor existând contradicții esențiale cu privire la aceeași problemă.

Deși scopul principal al confruntării îl constituie înlăturarea contradicțiilor dintre declarațiile persoanelor ascultate cu privire la una și aceeași problemă, totuși nu trebuie să se omită faptul că efectuarea acestui act poate duce și la realizarea altor obiective. În practica organelor de urmărire penală, confruntarea este folosită și în scopul verificării și precizării unor declarații ale învinuiților sau

⁵⁰ Butoi T. - Psihanaliza crimei, Ed. Științifică și Tehnică, București, 1997 - Studenții vor studia comportamentele mecanismului psihanalitic și analizele de caz (omorul cu jaf-victimă Ionescu Maria, autor Tarantoc Maria și criminalul în serie Pascu Nicolae).

inculpaților participanți la aceeași infracțiune prin care aceștia și-au recunoscut faptele săvârșite.

Procedând la pregătirea confruntării, organul de urmărire penală trebuie să cunoască persoanele ce vor fi confruntate și sub aspectul *dominantelor de ordin psihologic*.

Este știut faptul că emotivii pot fi neclari în declarații, într-o oarecare măsură nesiguri, se pot contrazice, se pot inhiba ușor, mai ales atunci când se află în confruntare cu persoane superioare lor prin cultură, statur social, forță fizică. Trebuie ținută seama de faptul că procedura confruntării creează, de regulă, chiar și pentru persoanele de bună-credință, un climat tensional, de îngrijorare prin prisma reflexiei asupra „consecințelor”. În timpul confruntării se impune observarea atentă a persoanelor confruntate și, în special, a celei care neagă, considerată nesinceră, pentru a vedea cum reacționează la diferitele întrebări care i se adresează, la care întrebare a manifestat neliniște, care a surprins-o, la care a evitat răspunsul, reacțiile sale față de răspunsurile persoanei cu care este confruntată. De fapt pentru cel ce instrumentează cauza, confruntarea este un bun prilej de observare psihologică a persoanelor confruntate. Organul de urmărire penală trebuie să acorde atenție nu numai declarațiilor persoanei confruntate, ci și manifestării ei, efectelor pe care le produc asupra acesteia, diferitele întrebări care i se adresează, modului cum sunt formulate și promptitudinea răspunsurilor pe care le dă. Fin observator, cu temeinice cunoștințe psihologice, anchetatorului i se oferă așadar prilejul de a discerne asupra simptomatologiei comportamentului simulat al persoanelor confruntate.

Permanent atent, nu va pierde niciodată din vedere faptul că dacă interpretarea psihologică a datelor desprinse cu ocazia ascultărilor anterioare este importantă, aceasta este esențială la confruntare.

Se recomandă contactul psihologic direct, față în față

al organului de urmărire penală cu persoanele confruntate pentru asigurarea tuturor posibilităților de studiu și supraveghere. Practica demonstrează că tatonarea directă, îndeosebi vizuală, observativă, pune în stare de inferioritate psihică pe cel care ascunde adevărul. În general, la acesta se constată pe parcursul confruntării, un întreg cortegiu caracteristic comportamentului simulat: scădere a fermității argumentării, ezitări, reveniri și perioada de latență în răspunsuri. Un anchetator cu o bună pregătire psihologică poate să le surprindă pentru că este greu de susținut un neadevăr în fața celui care cunoaște realitatea.

Prezentarea pentru recunoaștere

Prezentarea pentru recunoaștere are un loc distinct în cadrul urmăririi penale, prin această activitate urmărindu-se identificarea persoanelor, cadavrelor, lucrurilor sau animalelor care au legătură cu cauza prin mijlocirea persoanei care le-a perceput anterior și a reținut în memorie semnalmente, trăsăturile exterioare ale persoanelor, ori caracteristicile obiectelor și animalelor. Precizarea se impune pentru a se preveni orice confuzie între realitatea psihică de recunoaștere și noțiunea de recunoaștere în accepțiunea sa juridică, respectiv, de mărturisire a adevărului.

Recunoașterea este un proces psihologic mai ușor pentru că reactualizarea informațiilor percepute anterior nu solicită un efort mare, spre deosebire de reproducerea întâlnită în cazul mărturiilor obișnuite. Datorită faptului că reprezintă rezultatul unor mecanisme psihologice: observare, memorare și redare, recunoașterea poate fi mai mult sau mai puțin precisă. De aceea în desfășurarea prezentării pentru recunoaștere, și mai ales, în aprecierea rezultatelor obținute, trebuie să se țină seama de legile psihice care guvernează procesul cognitiv, de factorii obiectivi și subiectivi ce pot influența perceperea, memorarea și reproducerea. De asemenea, trebuie să fie avut în vedere pericolul apariției unei false identificări, din

cauza imposibilității localizării în spațiu și timp a unor fapte și împrejurări, persoane, ori obiecte ce prezintă unele trăsături asemănătoare și apar ca familiare persoanei chemate să facă recunoașterea.

Sublinierea posibilităților de apariție a erorilor, a identificărilor false, se impune în mod deosebit, deoarece în cadrul prezentării spre recunoaștere, elementele de sugestie pot să influențeze ușor declarațiile persoanelor chemate să facă recunoașterea. Se poate aprecia că prezentarea pentru recunoaștere are o importanță egală cu a activității de ascultare propriu-zise a oricărui subiect procesual ce cunoaște despre vreo faptă sau împrejurare de fapt de natură să servească la aflarea adevărului, inclusiv la identificarea autorului ori victimei unei infracțiuni.

Psihologia judiciară atrage atenția că valoarea probantă a recunoașterii se exprimă exclusiv în coroborare cu toate celelalte materiale de probă administrate în cauză. Faptul că o anumită persoană bănuită de săvârșirea unei infracțiuni a fost recunoscută de către un martor nu este un motiv suficient și temeinic ca acesta să fie în mod cert și autorul faptei.

Interogatoriul în cazul prezentării pentru recunoaștere se desfășoară după regulile privind ascultarea persoanelor sau părților vătămate, martorilor, învinuiților ori inculpaților, însă prezintă unele particularități datorită faptului că în cazul primului fel de ascultare, persoana nu este solicitată să redea împrejurări și condiții ale săvârșirii infracțiunii, ci să descrie semnalmente sau caracteristicile care pot duce la recunoașterea obiectului supus identificării. Ascultarea persoanei ce urmează să facă recunoașterea vizează realizarea mai multor obiective:

5 cunoașterea posibilităților reale de percepere, memorare și redare a persoanei;

6 stabilirea condițiilor de loc, timp și mod de percepere, precum și al factorilor obiectivi ori subiectivi

care ar fi putut-o influența;

7 determinarea datelor referitoare la caracteristicile de identificare percepute și memorate de persoane, pe baza cărora va putea face recunoașterea.

Tot cu ocazia ascultării, trebuie să se stabilească dacă perceperea s-a făcut cu ocazia și în condițiile săvârșirii infracțiunii ori în alte împrejurări, aspect deosebit pentru aprecierea posibilităților persoanei de a reține elementele de bază în virtutea cărora urmează a se face recunoașterea. Este cunoscut faptul că perceperea se realizează de cele mai multe ori, în momentul săvârșirii infracțiunii. Dacă la acestea se adaugă faptul că persoana sau obiectul de recunoscut au fost văzute o singură dată, rezultă dificultățile pe care le întâmpină cel chemat să facă identificarea cu ocazia ascultării, apoi a prezentării pentru recunoaștere. Deci, imposibilitatea persoanei de a prezenta elementele pe baza cărora urmează a se face identificarea nu înseamnă și incapacitatea acesteia de a face recunoașterea.

De aceea, organizarea aceste activități sau renunțarea la efectuarea ei, atunci când, cu ocazia ascultării, persoana nu reușește să redea elementele caracteristice care să formeze convingerea posibilităților sale de a face identificarea, se hotărăște de la caz la caz, în raport cu particularitățile cauzei, ținându-se seama de condițiile ce au putut influența perceperea, memorarea și reproducerea. Avându-se în vedere aceste dificultăți, se impune organizarea prezentării pentru recunoaștere într-un moment cât mai apropiat de cel în care s-a făcut perceperea, pentru a se înlătura posibilitatea ștergerii din memorie a semnalmentelor ori influența persoanelor interesate în rezultatele acestei activități.

Reconstituirea

Poate fi definită ca fiind reproducerea artificială a împrejurărilor în care a fost săvârșită infracțiunea sau oricare fapt care prezintă importanță în cauză pentru a se stabili dacă fapta a avut ori putea să aibă loc în condițiile

date (spațiu, condiții meteo etc.).

Reconstituirea constă în reproducerea tuturor împrejurărilor săvârșirii infracțiunii sau numai în reproducerea unora dintre episoadele ei ori chiar a unor fapte izolate, care, însă prezintă importanță pentru cauză, în sensul că ajută la clarificarea unor probleme ale acesteia.

Perspectiva psihologiei judiciare asupra reconstituirii evidențiază următoarele:

8 în cadrul reconstituirii, organul judiciar percepe nemijlocit, fenomenele, acțiunile și nu urmele acestora, obiectul percepției este fenomenul, experiența și rezultatele lor;

9 în cursul reconstituirii se pot reproduce și verifica fapte, fenomene care nu lasă urme materiale. De exemplu, în cazul reconstituirii efectuate în scopul verificării posibilităților de a vedea sau de a auzi;

10 la reconstituire, faptele, fenomenele examinate sunt întotdeauna provocate artificial, de aceea ele sunt asemănătoare, dar nu identice cu cele adevărate;

11 reconstituirea este, de fapt, o experiență, este o încercare de a stabili pe cale experimentală posibilitățile de existență a faptelor sau fenomenelor;

12 cu ocazia reconstituirii, nu o dată, se obțin probe noi și se asigură extinderea urmăririi penale.

4.5. Sondarea sentimentului de vinovăție⁵¹

Procedeele tactice în audierea bănuțitului, învinuitului sau inculpatului se utilizează de către anchetator în funcție de caracteristicile cauzei, precum și de particularitățile psihice ale persoanelor aflate în ancheta judiciară, în diversele ipostaze, impuse de stadiul urmăririi penale. Aceste procedee pot fi utilizate atât la modul singular, la opțiunea anchetatorului față de una din metode, cât și în mod combinat.

De fiecare dată însă, anchetatorul se află în fața unei

51 A. Ciopraga — Sondarea sentimentului de vinovăție, în Criminalistică. Tratat de Tactică, Ed. Gama, București, 1996.

chestiuni fundamentale:

Problema – de a ști care anume sentimente se află la originea simptomelor constatate.

Sentimentele se exprimă prin anumite simptome. Sub formă de simptome se manifestă acele urme lăsate în psihicul nostru de impresia faptului produs. La autorul infracțiunii trebuie să se regăsească expresia unui sentiment de culpabilitate care indică participarea sa la comiterea infracțiunii.

Dificultăți – ce se pot întâlni:

13 simptomele pot fi mai mult sau mai puțin transparente, exteriorizate;

14 simptomele pot fi contrafăcute, impure, depinzând de o dispoziție particulară a subiectului sau de împrejurarea că acestea se pot raporta la alte sentimente;

15 simptomele pot constitui expresia mai multor sentimente;

16 sentimentul poate fi slab dezvoltat sau exprimat, poate fi frânat sau stăpânit;

17 sentimentul poate fi simulat;

18 învinuitul sau inculpatul poate încerca un sentiment de culpabilitate pentru o infracțiune săvârșită anterior, rămasă nedescoperită, deși în legătură cu infracțiunea pentru care este cercetat el afirmă adevărul;

19 în fizionomia celui vinovat, pot fi semnalate simptome înșelătoare de vinovăție la gândul că va putea fi condamnat datorită acuzațiilor nedrepte care planează asupra sa.

METODA: Se referă la: – utilizarea simptomelor psihologice în vederea aflării adevărului în procesul penal, atunci când învinuitul sau inculpatul contestă săvârșirea faptei.

Constă în: – încercarea de a desprinde, prin maniera de interogare diverse simptome pe care le poate manifesta cel ascultat, de natură a releva sentimentele sale.

Finalitatea: – manifestarea diverselor simptome ce relevă sentimentele trăite.

Pași - un anumit interval de timp, învinuitul sau inculpatul este ascultat asupra faptelor ce i se pun în sarcină sau asupra unor împrejurări exterioare cazului;

— Nu mult după aceea, obiectul interogatoriului este deliberat îndreptat pe un alt făgaș;

— Apoi organul judiciar formulează față de cel ascultat opiniile, observațiile și explicațiile sale, adoptând față de acesta, când o atitudine conciliantă, când o atitudine severă.

Scopul - obținerea asupra învinuitului sau inculpatului a unui efect psihologic care să se exprime prin simptome ale sentimentelor trăite.

Soluții - utilizarea unei serii de reguli și procedee în vederea: interpretării, investigării, elucidării simptomelor de culpabilitate sau de inocență, de minciună sau verocitate.

1. Interpretarea

Se impune: - determinarea *în* cazul dat, care anume din sentimente a provocat simptomul sau ansamblul de simptome explicate.

Se recomandă: - intensificarea/atenuarea, încercarea de a face să dispara pentru moment simptomele manifestate.

Exemplu: - față de cel care plânge, organul judiciar va face o primă remarcă de natură a spori încrederea și a doua natură de a intensifica neliniștea sub stăpânirea căreia se află.

Dacă: - intensitatea acestor simptome se diminuează sau încetează în primul caz, rezultă un sentiment de verocitate.

— Continuă și sporește în cel de-al doilea caz, rezultă un sentiment de culpabilitate.

2. Investigarea:

— Dublează procedeele de interpretare prin urmărirea determinării, dacă simptomele manifestate în cursul dialogului dintre organul judiciar și învinuit sau inculpat se raportează la obiectul interogatoriului și sunt

pertinente și pentru abordarea faptului imputat sau dacă, dimpotrivă, acestea se datorează unor cauze străine și trebuie eliminate.

Se impune: - cunoașterea trăsăturilor caracteriale ale subiectului pentru a ne putea explica cum se exprimă sentimentele și măsura în care formarea acestora se poate abate de la tipul normal.

Se recomandă: - comutarea obiectului interogatoriului pe un teren neutru față de fapta ce i se pune în sarcină, pentru a îndepărta efectul sentimentului de culpabilitate dat de minciună, constatat inițial când interogatoriul se purta asupra faptei imputate. Dacă în acest caz efectele dispar, și fac loc unor sentimente contrarii, înseamnă că sentimentul de culpabilitate sau de minciună este real.

Verificarea concluziei: - pe neașteptate interogatoriul este readus la obiectul cauzei. Dacă o nouă schimbare se produce în sensul inițial, concluzia este bună.

3. Elucidarea:

— Se folosește pentru a pune în evidență simptomele ce au fost slab exprimate. Atunci când învinuitul sau inculpatul relatează un fapt cu intenția de a spune adevărul, o face limpede, clar, iar dacă are impresia că anumite aspecte nu au fost bine înțelese, reia expunerea căutând să fie cât mai persuasiv, însoțind relatarea cu o gestică anumită pentru a explica ceea ce s-a întâmplat (simptom semnificativ sincerității).

Precauții: - organul judiciar trebuie să se abțină de la orice intervenție de natură a suscita asupra subiectului sentimente străine (iritare, indignare);

— După depunerea jurământului, martorilor importanți trebuie să li se adreseze un avertisment, circumstanțiat de solemnitate, de natură a da naștere unui conflict de conștiință în eventualitatea în care ar avea intenția de a nu confirma adevărul sau de a-l ascunde. Dacă perseverează în această intenție, conflictul va spori simptomele de minciună în timpul interogatoriului. Pentru

a avea efectul psihologic scontat, avertismentul trebuie rostit clar, pe un ton ferm, care să convingă martorul de importanta declarațiilor sale sincere și, totodată, de gravitatea consecințelor la care se expune dacă nesocotește obligația de a spune adevărul;

— Confruntarea învinutului sau inculpatului cu alți participanți la procesul penal, sporește eficiența interogatoriului.

4.6 Elemente explicative privind procesele psihologice post-infracționale

Etapă post-infracțională aflată în legătură indisolubilă cu momentul ascultării învinutului sau inculpatului se caracterizează prin apariția procesului psihic determinat de teamă, de lupta dusă de făptuitor pentru evitarea răspunderii penale specifice încercărilor de simulare, de disimulare și, în general, minciunii.

Dacă în primele două etape, conturarea laturii subiective a infracțiunii și desfășurarea activității infracționale, întâlnim o succesiune de stadii, de momente intra-psihice: reprezentarea și tendința de înfăptuire a actului, deliberarea și ezitarea, conturarea intenției, alegerea mijloacelor, hotărârea momentului săvârșirii, punerea în act a rezoluției infracționale (executarea), strategia eludării identificării și probării faptei, elementul caracteristic psihologiei infractorului după săvârșirea faptei este tendința de a se apăra, de a se sustrage identificării învinuirii sau sancțiunii. Comportamentul este, în genere, reflexiv-acțional, activitatea psihică dominantă constă în trecerea în revistă a celor petrecute (inclusiv revenirea în câmpul faptei, dezinformarea etc.).

După săvârșirea unei fapte infracționale, la marea majoritate a infractorilor se instalează o stare de tensiune psihică, alta decât cea preinfracțională, mai mult sau mai puțin evidentă, detensionată de teama de a nu fi descoperit și care motivează dominantă defensivă a individului. Aceste procese psihice, caracteristice acestor momente, generează neliniște, nesiguranță și un comportament

nefiresc, explicându-se astfel o serie întreagă de acțiuni întreprinse de făptuitori după săvârșirea infracțiunii⁵²:

- Plecarea precipitată de la locul faptei;
- Distrugerea sau ascunderea unor mijloace de probă;
- Disparația de la domiciliu (internarea, părăsirea localității etc.);
- Încercarea de creare a unor alibiuri prin deplasarea imediată într-un alt loc în care încearcă să se facă remarcant.

Infractorii mai versați încearcă să-și ascundă fapta gravă prin simularea unor alte infracțiuni. De exemplu, în cazul delapidării se simulează un furt, o tâlhărie, incendiu, în cazul omorului se simulează o sinucidere, un accident etc.

Alții după ce constată că fapta a fost descoperită încearcă să obțină date despre evoluția cercetărilor, revenind la fața locului sau căutând să intre în contact cu persoanele ascultate⁵³. Toate aceste acțiuni efectuate sub o evidentă stare de tensiune psihică conduc la erori, greșeli, la scăpări foarte variate, ca de exemplu:

- 20 contradicții ulterioare în declarații;
- 21 negarea unor fapte stabilite cu certitudine;
- 22 dorința de revenire asupra unor declarații.

Organul judiciar trebuie să aibă în vedere că aceiași factori care influențează percepția unui martor, pot influența și procesul de percepție al învinuitului sau inculpatului.

Situația în care infractorul reapare la locul desfășurării anchetei, căutând să obțină informații despre evoluția investigațiilor, poate duce la acțiuni ulterioare

52 Se exemplifică studenților prin studiu asupra unor declarații de recunoaștere a faptelor în cauze deosebit de grave. (Vezi T. Butoi - arhiv. pers.).

53 Se exemplifică studenților prin interogatoriul psihanalitic, vezi „Visul asasiniei” - Psihanaliza crimei, T. Butoi - și prin reîntoarcerea în câmpul faptei - Roskolnikov - vezi Crimă și pedeapsă, Dostoievski.

prin denunțuri, scrisori anonime⁵⁴, modificări ale câmpului faptei, înscenări, înlăturări de probe cu scopul de a deruta ancheta în curs.

Reîntoarcerea la locul infracțiunii se poate explica și prin fenomenul de amnezie post-infracțională - vezi Tiberiu Bogdan.

Având în vedere solicitarea deosebită a instanțelor subcorticale, aceasta cauzează lacune în memorie în perioada post-infracțională. În stare de neliniște generală, mărită datorită lacunelor memoriale infractorul nu se simte în siguranță, nu-și poate aminti bine dacă totul a fost pus la punct, dacă nu cumva a comis o greșeală fatală, trădătoare. Din acest motiv, cu greu poate rezista impulsului de a se reîntoarce la locul faptei, întoarcere fatală în cele mai multe cazuri.

Duplicitatea infractorului care joacă rolul omului cinstit, al omului cu preocupări cu totul diferite infracționalității, dă artificialitate întregului său comportament, denaturând chiar actele și faptele obișnuite, cotidiene, făcându-l depistabil pentru un bun observator.

Strădania obsesivă de a nu fi descoperit face ca în orice caz infracțional să existe sau nu o greșeală trădătoare prin executare.

Frica dominantă inhibă parțial instanța superioară corticală în funcționarea căreia se vor ivi lacune, iar necesitatea vieții duble, care sapă o prăpastie între infractor și societate, duce la creșterea presiunii psihice. În căutarea satisfacției morale sau materiale infractorul acționează fără să fie frânat în ultimă instanță de un sistem inhibitoriu elaborat pe linie socială. Conștient de caracterul eminamente distructiv al actului său, lucrează în taină, observă, plănuiește, execută ferit de ochii oamenilor și ai autorităților, în special, de unde

54 Se explică studenților prin cauza Postolache Ion - omor - Valea Tutovei, Bacău, autor necunoscut, descoperit după 3 ani de la comitere. Vezi corespondența simulată.

duplicitatea lui, căci infractorul nu are o altă etică, ci o altă practică.

4.7 Elemente de psihologie a infractorului din perspectiva tipologiilor umane. Contracararea atitudinilor de rezistență la interogatoriu

Fiecare individ uman prezintă o anumită formulă psiho-comportamentală, care cuprinde o serie de trăsături specifice. Cunoașterea profilului de personalitate învinutului sau inculpatului, prezintă o mare importanță pentru organul judiciar care organizează activitatea de ascultare a acestuia.

În funcție de structura sa de personalitate, învinutul sau inculpatul se va manifesta, și se va exterioriza într-un anume fel în timpul confruntării cu organul judiciar, manifestând o rezistență mai mare sau mai mică în fața instanțelor organului judiciar de a stabili adevărul.

Tot în funcție de tipologia sa, învinutul sau inculpatul se va manifesta într-un anume fel față⁵⁵ de fapta comisă, fiind mai mult sau mai puțin afectat de ea sau manifestând chiar indiferență față de aceasta.

Neliniștea, anxietatea pot pune stăpânire în mare măsură pe personalitatea învinutului sau inculpatului, producându-i unele schimbări, dezorganizări sau asemenea stări pot fi total inexistente.

Cunoașterea structurii de personalitate de către organul judiciar are o mare importanță pentru că în funcție de aceasta se pot adopta strategii de influențare a acestuia.

Un individ care adoptă o structură psihică deosebit de anxioasă în fața organului judiciar poate adopta o serie de acte comportamentale care să constituie pentru organul judiciar „dovezi” ale vinovăției celui ascultat. Astfel, acesta poate deveni incoerent, se încurcă în relatări și poate prezenta într-un grad exagerat teamă, neliniște, nestăpânire de sine. În linii mari se pot departaja două

55 Vezi Rev. Dreptul nr. 12/93 - „Tipologia umană și implicații asupra activității de ascultare a învinutului sau inculpatului”.

situații, în ceea ce privește utilitatea cunoașterii structurii psihologice a infractorului:

— Învinuitul sau inculpatul, grație structurii sale de personalitate, manifestă o mare rezistență în anchetă, el manifestându-se calm, liniștit, logic, coerent, cooperant, sociabil, apărând cu multă abilitate punctul său de vedere. Ascultându-l și urmărindu-i reacțiile, un simplu ascultător ar putea fi tentat să-l considere total nevinovat sau mult mai puțin vinovat decât este;

— Învinuitul sau inculpatul, tot grație structurii sale de personalitate, manifestă o mică rezistență în fața învinuirii sau acuzării devenind extrem de neliniștit, illogic, incoerent, foarte sigur pe sine și foarte puțin cooperant. Un simplu ascultător, ascultându-l și urmărindu-i reacțiile, în mod pripit ar putea fi tentat să îl considere în mod indubitabil vinovat sau mai puțin vinovat decât este.

Chiar de la început, organul judiciar trebuie să înlăture acest ecran pe care îl oferă comportamentul expresiv al tipului de personalitate a învinuitului sau inculpatului pentru a analiza obiectiv datele pe care acestea le furnizează în relatări sau ce răspunde la întrebări.

Cunoscând structura de personalitate a celui ascultat, organul judiciar va dirija în așa manieră procesul ascultării încât factorii de posibilitate ai acestuia, emotivitatea, extroversia-introversia, gradul de sociabilitate, stăpânirea de sine, să devină mijloace ajutătoare pentru conturarea și definitivarea adevărului.

De exemplu, extrovertul are cu mult mai deschise canalele de comunicare cu alte persoane (deci și cu organele judiciare) decât introvertul care este mult mai rezervat, mai atent și căruia îi scapă foarte greu amănuntele.

Din punct de vedere tactic, pentru fiecare categorie de indivizi, se vor aborda procedee specifice de interogare.

De exemplu, extrovertul, mult mai orientat către lume și mai puțin orientat către propria persoană, poate cădea mai ușor pradă capcanelor psihologice față de

introvertit care este mai interesat de propriul Eu, de lumea interioară.

Învinuitul sau inculpatul caracterizat prin hiperemotivitate, în timpul ascultării trebuie să fie astfel abordat încât să se evite stările de blocare emoțională care pot aduce deservicii atingerii obiectivelor ascultării. Dacă acesta încearcă să nege comiterea faptei, în felul de abordare trebuie introduse cuvinte cu mare încărcătură afectogenă care-i vor măcina rapid rezistența psihică, determinându-l, în final, să-și recunoască vinovăția. În fața învinuitului sau inculpatului caracterizat prin hipoemotivitate și chiar indiferentism afectiv nu pot fi utilizate mijloace de influențare de natură psihoemoțională, ci în acest caz se vor utiliza mijloace logico-raționale.

Colericul își poate ieși repede din fire, este irascibil, inconstant în reacții și uneori mai superficial. Vis-à-vis de „invazia” de întrebări a anchetatorului intoleranța sa se exprimă în pierderea autocontrolului și comiterea unor gafe ușor de exploatat ulterior în interogatoriul judiciar.

Melancolicii, caracterizați prin energie nervoasă, scăzută, prin lentoare în reacții, tendință spre introversiune și culpabilitate, sunt mult mai ușor de manevrat tactic în momentul ascultării.

În privin (a dimensiunii de personalitate, rezonanța reprezentărilor sau gradul de impresionabilitate, indivizii umani se pot încadra în două categorii: tipul primar și tipul secundar.

Viața tipului primar se află sub dependența directă a evenimentelor prezente și acționează sub influența prezentului, iar tipul secundar se orientează după trecut, după ceea ce s-a întâmplat. Astfel, tipul primar va fi orientat spre în afară, iar tipul secundar spre interior. Tipul primar este capabil de adaptări rapide, cu reacții vii, dar superficiale, pe când tipul secundar se angajează profund în tot ceea ce face, înlocuiește spontaneitatea prin reflexie, fiind omul întoarcerii spre sine. El se adaptează

mai greu circumstanțelor noi, dar face față surprizelor prin simțul său de prevedere. La individul cu funcție secundară predominantă, orice reflexie, orice activitate continuă să exercite o influență asupra activității psihice actuale.

4.8. Coordonatele psihologice ale recunoașterii comiterii faptei. De la refuzul recunoașterii la mărturisire

În timpul ascultării, învinuitul sau inculpatul se poate situa fie pe poziția recunoașterii, fie pe poziția nerecunoașterii față de învinuirea care i se aduce.

1. În cazul recunoașterii se pot distinge două situații:

a) învinuitul sau inculpatul își recunoaște vinovăția și recunoașterea este sinceră pentru că el este cel care a săvârșit infracțiunea, iar faptele s-au petrecut astfel cum acesta apar în declarațiile sale; b) învinuitul sau inculpatul recunoaște în total sau în parte învinuirea care i se aduce, dar declarațiile sale nu sunt sincere.

2. În cazul nerecunoașterii învinuirii aduse, de asemenea, se pot deosebi două situații distincte:

a) învinuitul sau inculpatul nu recunoaște învinuirea care i se aduce, dar declarațiile sale sunt de rea-credință; b) învinuitul sau inculpatul nu recunoaște faptele sale, dar declarațiile sale sunt sincere, pentru că nu el este autorul faptei.

3. Alături de atitudinea de nerecunoaștere, este cea de a refuza să dea declarații, adică atitudinea de tăcere a învinuitului sau inculpatului.

1. a) În practica cercetării infracțiunilor se întâlnesc situații în care dintr-un motiv sau altul, fără să opună rezistență, învinuiții sau inculpații recunosc faptele săvârșite, recunoaștere care este determinată de diverse cauze și care poate fi sinceră sau nesinceră.

Prezumția de sinceritate a recunoașterii (mărturisirii) își are fundamentul psihologic în faptul că cei ce se recunoaște vinovați de săvârșirea unei infracțiuni este conștient de gravitatea consecințelor la care se expune, fiind nefiresc ca cineva să se acuze în mod fals de comiterea unei infracțiuni, o astfel de conduită opunându-

se acelei tendințe naturale de autoconservare, tendință instinctuală căreia niciun om adult normal nu i se poate sustrage.

Recunoașterea poate fi determinată de diverse motive:

23 la o anumită categorie de infractori, după săvârșirea infracțiunii, propria activitate este supusă unei analize critice, unui examen de conștiință care duce uneori la o atitudine de dezaprobare a faptei comise sau la luarea hotărârii de a înlătura consecințele dăunătoare ale propriei activități. „În aceste situații motivul determinant al recunoașterii este regretul, căința, mustrarea de cuget: dorința de a dobândi liniștea sufletească, nevoia de descătușare, împing făptuitorul la mărturisire”⁵⁶

24 de multe ori recunoașterea este pornită din nevoia de ușurare interioară, din nevoia de a se elibera. În cursul ascultării între învinuit sau inculpat și organul judiciar se duce o luptă psihică care inevitabil crează celui ascultat o stare de extremă încordare. De-a lungul acestei lupte, efortul prelungit, permanentul autocontrol, pot înfrânge orice capacitate de rezistență, iar recunoașterea constituind pentru el o adevărată eliberare;

25 alteori, recunoașterea este pornită din nevoia de a se confesa, de a se destăinui, tendință proprie celor care au săvârșit infracțiuni sub stăpânirea unor puternice sentimente. Această atitudine este provocată de învinuirea care i se aduce, în fața căreia făptuitorul nu rezistă tentației de a exprima punctul său de vedere, de a explica mobilul care l-a împins la săvârșirea faptei, toate acestea într-un scop defensiv, de scuză;

26 recunoașterea poate fi provocată și de rațiuni logice atunci când probele care susțin învinuirea sunt imbatabile, iar învinuitul sau inculpatul se află în impas, convingându-se de inutilitatea negării unor fapte de deplin dovedite. În acest caz, recunoașterea este favorizată de

⁵⁶ A. Ciopraga - Criminalistica. Tratat de tactică, Ed. Gama, 1996, pag. 241.

apelul repetat al organului judiciar de a spune adevărul și de asigurarea că recunoașterea sinceră va constitui o împrejurare favorabilă care va fi luată în considerare la individualizarea pedepsei;

27 recunoașterea poate fi rezultatul regretului provocat de posibilitatea condamnării pe nedrept a unei persoane nevinovate, regret care poate să învingă reflexul de autoapărarea făptuitorului și ca urmare a acestui fapt se va recunoaște drept autor al faptei puse pe seama altcuiva. Mărturisirea pornește din dorința de a se evita tragerea la răspundere penală a unei persoane nevinovate și poate interveni atât în cursul urmăririi penale, cât și în timpul judecării cauzei sau după pronunțarea hotărârii de condamnare;

28 - recunoașterea, la unii infractori, poate fi determinată de orgoliu, de o varietate nemărginită.

1. **b)** Recunoașterea poate fi sinceră sau nesinceră. Sinceritatea sau nesinceritatea ei, nu poate fi întotdeauna constatată în cursul efectuării ascultării. Există situații când audierea învinutului sau inculpatului se plasează într-un moment al cercetărilor în care organul judiciar se află în posesia unor sumare informații care îl împiedică să se pronunțe asupra poziției pe care se situează acesta. În situații ca acestea, sinceritatea sau nesinceritatea recunoașterii se constată într-un moment ulterior, în procesul verificării declarațiilor, al confruntării lor cu celelalte mijloace de probă existente în cauză.

Oricât de convingătoare ar fi declarațiile de recunoaștere ale învinutului sau inculpatului, chiar și atunci când nu există nici cea mai mică îndoială în privința acestora, nimic nu garantează că de aici înainte inculpatul se va menține pe aceeași poziție. De exemplu, în situația în care recunoașterea este obținută în momentul imediat următor săvârșirii infracțiunii, când făptuitorul se află sub o stare de tulburare, mărturisirea este pusă pe seama unor sentimente superioare, însă cu trecerea timpului, intensitatea unor asemenea simțăminte se atenuază, iar

diversele motivări menite a justifica propria conduită nu vor întârzia să apară. Odată depășit momentul de tulburare sub a cărui stăpânire, făptuitorul a mărturisit faptele, sentimentul de regret se stinge.

Primejdia retractării mărturisirii este și mai evidentă în cazul învinuiților sau inculpaților de rea-credință. Învinuiții sau inculpații abili, cu experiență în viața infracțională, prin recunoașterea faptelor urmăresc să determine trimiterea lor în judecată fără ca recunoașterea să fie sprijinită și de alte probe temeinice, pentru ca în fața instanței de judecată să retracteze declarațiile, în scopul sustragerii de la răspunderea penală.

Pentru a împiedica aceste situații, trebuie avut în vedere, pe lângă simpla recunoaștere și consemnarea la modul general a declarației, circumstanțierea, raportarea mereu obligatoriu a acestora la fapte. „Aprecierii sincerității declarațiilor impune detalierea acestora, adică consemnarea tuturor împrejurărilor comiterii infracțiunii – circumstanțe de loc, timp, mod, mijloace de săvârșire, mobilul și scopul infracțiunii, participanții la infracțiune etc.”⁵⁷ – precum și a probelor care să permită verificarea ulterioară a acestor împrejurări.

2. **b)** În practica judiciară sunt cunoscute, deși puține la număr, falsele mărturisiri, adică situațiile în care învinuitul sau inculpatul recunosc integral sau parțial faptele, dar declarațiile nu sunt sincere pentru că sunt pornite din mobiluri străine de realitate.

Falsa recunoaștere se opune instinctului primar, instinctului de conservare, și cel care conștient de gravitatea consecințelor la care se expune se recunoaște vinovat pentru o faptă pe care în realitate nu a săvârșit-o, având probabil motive serioase să o facă, sau uneori integritatea facultăților mintale să fie pusă sub semnul întrebării.

Astfel, motivele care pot duce la falsa recunoaștere

57 A. Ciopraga - Criminalistica. Tratat de tactică, Ed. Gama, 1996, pag. 245.

se pot căuta fie în limitele normalului, al conștientului, fie în limitele patologicului.

În cauzele de natură patologică se înscriu afecțiunile psihice (melancolia, isteria etc.). Ori de câte ori modul de manifestare a celui adus în fața organului judiciar sau chiar și conținutul declarației acestuia pun sub semnul întrebării integritatea psihică a acestuia, organul judiciar trebuie să ceară concursul unui medic de specialitate.

În seria motivelor situate în sfera normalului se înscriu cauze diverse:

29 falsa recunoaștere inspirată de motive altruiste; devotamentul față de adevăratul făptuitor, de care este legat prin sentimente extrem de durabile (părinți, frați, surori);

30 situația în care o persoană recunoaște săvârșirea unei infracțiuni mai ușoare pentru a scăpa de răspundere pentru o infracțiune mai gravă (recunoaște o infracțiune de furt, pe care nu a săvârșit-o pentru a scăpa de răspundere pentru o infracțiune de omor);

31 constrângerea exercitată de către adevăratul făptuitor sau de către organul judiciar;

32 sau cel care se autoacuză se află în eroare datorită unei false convingeri cu privire la propria responsabilitate.

Recunoașterea poate fi integral falsă ori integral adevărată. Cel mai des întâlnită în practica judiciară este recunoașterea parțial sinceră. Făptuitorul silit de evidența probelor, recunoaște fapta, dar alături de elementele reale, adaugă circumstanțe false, sau pentru a-și ameliora situația omite anumite împrejurări.

Astfel, se întâlnesc situații când învinuitul sau inculpatul este cercetat pentru mai multe infracțiuni, recunoaște doar una dintre ele, negându-le pe celelalte. Per a contrario, când este urmărit pentru o singură infracțiune, care este posibil să fi fost comisă în condiții agravante, recunoaște fapta în forma ei simplă pentru a beneficia de o pedeapsă în limite mai reduse.

Organul judiciar, pentru a dezvălui caracterul fals al mărturisirii, are la îndemână câteva posibilități.

Atunci când recunoașterea este integral falsă, declarațiile celui care se autoacuză pot fi rezultatul fanteziei, situație care se datorează unor cauze de ordin patologic. În această ipoteză, cel chemat în fața organului judiciar se acuză de săvârșirea unui fapt inexistent în realitate. Constatarea discordanței dintre realitate și declarațiile date constituie dovada falsității mărturisirii. Același scop servește și conținutului declarației al cărui conținut și aspect fantezist, poate să constituie un indiciu că ne aflăm în prezența unei recunoașteri false, explicată de motive patologice.

Alteori fapta este săvârșită în realitate, iar acela care se autoacuză, a luat cunoștință de faptă, de la adevăratul autor, sau pe altă cale. În această ipoteză, organul judiciar se poate afla în posesia unor informații obținute prin mijlocirea unor alte activități.

Organul judiciar cunoaște împrejurări legate de acea infracțiune în urma cercetării modificărilor produse la locul săvârșirii infracțiunii. „Existența unor discrepante între constatările făcute nemijlocit de către organul judiciar și declarațiile date, poate constitui, ca și în situația precedentă, dovada falsității recunoașterii.”⁵⁸

Recunoașterea falsă, ca de altfel și cea sinceră, trebuie să cuprindă cât mai multe elemente de detaliu, prin întrebările adresate să se obțină date, care după ce au fost verificate, să poată demonstra caracterul fals al mărturisirii.

Altă tactică ce ar putea dezvălui nesinceritatea declarației, este ascultarea repetată, ce pune în evidență existența unor contradicții între o primă declarație și cele ce i-au succedat. Eficient va fi și procedeul întrebărilor cu privire la acele împrejurări pe care cel ce face o falsă mărturisire, dacă ar fi fost cu adevărat făptuitorul, în mod obligatoriu ar fi trebuit să le cunoască.

58 A. Ciopraga - op.cit., pag. 248.

3. **b)** Nerecunoașterea învinuirii aduse de către inculpat sau învinuit, este cea mai tipică atitudine întâlnită în practica judiciară.

Importanța deosebită a declarațiilor învinuitului sau inculpatului pentru justa calificare și soluționare a unei cauze penale, face necesară și obligatorie aplicarea unor reguli tactice specifice, începând cu pregătirea ascultării și terminând cu fixarea rezultatelor acesteia. Pregătirea ascultării trebuie minuțios organizată de la studierea materialului existent în cauză și până la organizarea modului de desfășurare a ascultării.

Un rol important îl joacă cunoașterea personalității învinuitului ce are „o incidență directă și imediată asupra tacticii de ascultare servind la conturarea ulterioară a laturii subiective a infracțiunii⁵⁹. Toate acestea trebuie avute în vedere în toate cazurile, deci inclusiv în cele prezentate anterior.

În cazul inculpatului sau învinuitului ce contestă învinuirea, criteriul de diferențiere a procedeeleor tactice de ascultare trebuie raportate la cazul particular în care se află acestea. Individualizarea procedeeleor se va face în funcție de natura și gravitatea infracțiunii săvârșite, de caracterul probelor, adaptate toate acestea la personalitatea celui ascultat, la trăsăturile sale caracteriale și temperamentale.

Personalitatea individului este pusă în lumină de însușirile caracteriale și temperamentale definitorii, cu trăsăturile care îl caracterizează ca individ. Astfel că „organul judiciar trebuie să fie înzestrat cu acea capacitate de a descifra trăsăturile de caracter, trăsăturile personalității învinuitului sau inculpatului de natură a explica poziția pe care se situează, iar în raport de aceasta să precizeze propria atitudine, propria linie tactică⁶⁰.

Față de un învinuit sau inculpat care, atunci când informațiile în posesia cărora se află organul judiciar, cât și

59 E. Stancu – Criminalistica, vol. 2, București, 1981 pag. 57.

60 A. Ciopraga – op.cit., pag. 248.

constatările directe sunt facilitate de contactul direct cu acesta, arată un caracter dârz, tenace, o capacitate de rezistență la eforturi prelungite, perseverență în minciună, trebuie adoptată o linie directă, energică, pe măsura rezistenței opuse, menită a distruge sistemul său defensiv.

Aceeași metodă a mijloacelor severe, defensive se poate folosi și atunci când învinuitul sau inculpatul aparține tipului nervos, echilibrat, care se domină cu ușurință, ce reprimă până la un moment dat, manifestările specifice emoțiilor. Aceeași linie tactică se impune și atunci când învinuitul sau inculpatul este un tip abil, insidios, perfid, inteligent, care are capacitatea de a aprecia autocritic efectul motivelor invocate, iar întrebările adresate de către organul judiciar le contracarează cu motivări plauzibile.

Din punct de vedere al temperamentului, procedeele tactice utilizate trebuie să difere după apartenența învinuitului sau inculpatului la tipul emoțional sau neemoțional.

Psihologia învinuitului sau inculpatului ce aparține tipului emoțional, după săvârșirea infracțiunii, este dominată de un sentiment de regret, de remușcare, de sentimentul vinovăției. În această situație, cea mai indicată tactică este atitudinea conciliantă, de înțelegere a situației în care învinuitul sau inculpatul se află, a creării acelei atmosfere de apropiere propice recunoașterii sincere a faptelor.

În cazul învinuitului sau inculpatului care aparține tipului neemoțional, care nu încearcă muștrări de conștiință sau care, dacă există, sunt de o intensitate redusă, atitudinea de înțelegere a organului judiciar se dovedește a fi mai puțin eficientă, în această ipoteză, tactica utilizată trebuie să aibă la bază analiza faptelor, prezentarea riguroasă a probelor incriminatoare. Tactica folosită de organul judiciar „trebuie să se adreseze bunului simț elementar, rațiunii ce dictează renunțarea la minciună și într-o mai redusă măsură sentimentelor. Finalitatea

urmărită prin aplicarea acestor procedee este aceea de a convinge prin forța faptelor, că vinovăția învinutului sau inculpatului este stabilită sau că va fi curând stabilită, și că, așa fiind, este logic să o constate”⁶¹.

Temerea că recunoașterea ar atrage oprobriul public, desconsiderarea și supradimensionarea pedepsei ce îl așteaptă, cât și a gravității faptei.

Organul judiciar trebuie să știe exact ce anume probe urmează să fie prezentate, numărul acestora, modalitatea și momentul în care vor fi înfățișate.

Necesitatea de a nu dezvălui, într-un anumit moment de desfășurare a procesului, aspecte ce nu trebuie cunoscute de învinuit sau inculpat, este o regulă tactică potrivit căreia nu trebuie prezentate de odată toate probele de învinuire, ci acestea trebuie prezentate rând pe rând, la anumite intervale de timp. Dacă nu s-ar respecta acestea, organul judiciar ar comite o gravă greșeală ce ar putea avea repercusiuni asupra întregii activități de cercetare, pentru că s-ar găsi dezarmat în fața învinutului sau inculpatului ce se menține pe poziția nagării faptelor, deoarece acesta intuiește că probele deținute de organul judiciar sunt insuficiente.

Prezentarea tuturor probelor ce confirmă învinuirea – ca procedeu tactic – se va folosi atunci când prin numărul și caracterul lor demascator se asigură un efect psihologic cert, iar negarea în continuare, contestarea vinovăției, este inutilă.

Cunoașterea și identificarea motivelor reale ce explică rezistența opusă, este de asemenea, importantă. Negarea faptelor poate fi determinată de motivații și de cauze diverse, cum ar fi:

33 convingerea că împotriva sa nu sunt și nu pot fi strânse probe suficiente, și în lipsa nerecunoașterii sale, nu poate fi tras la răspundere penală;

34 dorința de a nu dezvălui identitatea participanților la infracțiune, dacă printre aceștia se află persoane

61 Idem, pag. 250.

apropiate lui.

Dacă organul judiciar se află în posesia numai a câtorva din probele incriminatoare, iar prezentarea deodată a lor ar putea duce la dovedirea parțială a vinovăției lui, se va adopta procedeul tactic al prezentării izolate a probelor. Dacă față de dovezile aduse, învinuitul sau inculpatul furnizează noi explicații, activitatea de strângere a probelor trebuie continuată. Dacă se ajunge la situația în care organul judiciar a epuizat toate probele, iar învinuitul sau inculpatul sesizează aceasta, fie se întrerupe ascultarea, iar până la reluarea ei, organul judiciar va căuta să strângă alte probe, ori va continua ascultarea într-o altă direcție astfel încât cel ascultat să nu-și dea seama de ce probe dispune organul judiciar.

Tot de ordin tactic este și alegerea momentului în care urmează a fi prezentate probele. Determinarea învinuitului sau inculpatului să renunțe la atitudinea de tăgăduire a faptelor depinde de alegerea judicioasă a celui mai propice moment, a momentului optim în care trebuie să prezinte probele ce confirmă vinovăția. Modul în care ascultarea evoluează, caracterul, forța demascatoare a probei care urmează a fi prezentată, poziția pe care se situează învinuitul sau inculpatul reprezintă tot atâtea împrejurări ce trebuie luate în considerare la identificarea celui mai potrivit moment pentru efectuarea aceste activități. Aprecierea exactă a stării psihice sub stăpânirea căreia se află învinuitul sau inculpatul reprezintă un element de care trebuie să se țină seama neapărat. Stările de tensiune, de derută, reduc capacitatea de rezistență a învinuitului sau inculpatului și de aceea reprezintă cele mai propice momente în care pot fi prezentate probele de învinuire.

Mai înainte de a se prezenta probele ce confirmă prezența celui ascultat la locul faptei, învinuitul sau inculpatul trebuie întrebat dacă a fost în acel loc, când, și în ce împrejurare. În general, la astfel de întrebări se obține un răspuns negativ, învinuitul sau inculpatul

invocând un fals alibi. Acesta este momentul în care organul judiciar trebuie să intervină pentru demascarea minciunii, momentul în care învinuitul sau inculpatul contestă prezența sa la locul săvârșirii faptei. În acest caz ar fi greșit ales momentul dacă înainte de a i se cere învinuitului sau inculpatului vreo lămurire cu privire la acea împrejurare, s-ar recurge la prezentarea concluziilor de specialitate, pentru că acesta ar putea găsi ușor motivări plauzibile care să justifice prezența sa în acel loc.

În cursul audierii, sunt întâlnite și situații când prezentarea unor probe este socotită inoportună, însă din motive de ordin tactic este indicat ca învinuitului sau inculpatului să i se facă cunoscut faptul că organul judiciar ar deține astfel de probe, să se insinueze existența acestora.

În acest caz, normele eticii profesionale, ce trebuie să coordoneze atitudinea organului judiciar de-a lungul întregului proces, impun o comportare coerentă, incompatibilă cu inducerea în eroare a învinuitului sau inculpatului. Astfel, este interzisă încercarea de a convinge învinuitul sau inculpatul de inutilitatea negării pe considerentul că unul din participanți ar fi recunoscut faptele, când de fapt nu este așa, sau să se susțină că bunurile ce constituie produsul infracțiunii au fost găsite într-un anumit loc, la unul dintre complici, când de asemenea, nu este așa. Acestei conduite i se opun mai multe justificări temeinice. Una dintre ele este faptul că este nedemnă o astfel de atitudine, constituind un obstacol în calea realizării rolului educativ al procesului penal. Apoi, o astfel de atitudine aduce prejudicii autorității, prestigiului celui pe care statul l-a investit cu atribuții de organ judiciar. Nu în ultimul rând, acest fapt poate avea repercusiuni asupra reușitei activității de cercetare, căci învinuitul sau inculpatul care constată că organul judiciar afirmă neadevăruri își va da seama că acesta nu este în posesia unor probe convingătoare, incriminatoare și va continua să nege cu și mai mare rezistență fapta.

Procedeul tactic cu o mare eficiență îl constituie prezentarea probelor ce confirmă învinuirea, precum și a celor ce infirmă apărările formulate de învinuit sau inculpat.

Experiența activității de cercetare a infracțiunilor recomandă două principale procedee de prezentare a probelor incriminatoare față de învinuitul sau inculpatul care neagă faptele. Aceste două procedee sunt numite progresiv și frontal de audiere sau de interogare ori de prezentare a probelor de învinuire. Utilizarea uneia sau alteia pun în discuție chestiunea de ordin tactic a caracterului, a importanței probelor ce urmează a fi prezentate într-un anumit stadiu de desfășurare a ascultării învinuitului sau inculpatului și în raport cu importanța lor să se stabilească ordinea în care vor fi înfățișate pentru a convinge pe cel ce contestă faptele de inutilitatea negării lor.

Pentru a se aprecia importanța și eficiența probelor ce vor fi prezentate, ele trebuie raportate la faptele și împrejurările a căror existență sau inexistență o dovedesc. Forța doveditoare a unor probe este mai redusă, prin mijlocirea lor, se poate stabili doar existența unor împrejurări accesorii, iar la concluzia existenței faptului principal, dovedirea săvârșirii infracțiunii și a vinovăției făptuitorului, ajungându-se pe o cale ocolită.

Alte probe, care stabilesc existența faptului principal, fac direct dovada săvârșirii infracțiunii și a vinovăției infractorului.

„După cum în cursul ascultării învinuiților sau inculpaților, înfățișarea dovezilor în învinuire debutează cu probele cele mai importante sau cu cele mai puțin importante, în literatură și în practica interogatoriilor se face distincție între procedeele tactice progresiv și frontal”⁶².

Atunci când organul judiciar se află în posesia unor probe elocvente, puternice cu privire la modul de comitere

62 A. Ciopraga - op.cit., pag. 251.

a unei infracțiuni, se poate utiliza procedeul tactic al evocării de către organul judiciar, episodic, a principalelor etape ale activității infracționale, din primul și până în ultimul moment al săvârșirii faptei.

Procedeele tactice în situațiile în care infracțiunea cercetată a fost comisă fie în participație (procedeul ascultării unui participant despre activitatea celorlalți), fie învinuitul sau inculpatul are o anumită experiență în domeniul vieții infracționale și pentru a-și susține nevinovăția își creează un alibi (procedeul verificării timpului liber), sau fie la ascultarea învinuitului sau inculpatului participă mai multe organe judiciare, concomitent sau succesiv (ascultarea încrucișată, ascultarea repetată), vor fi detaliate în capitolul vizând „Strategiile de interogare”.

Indiferent de metodele sau procedeele tactice utilizate, ancheta penală modernă este incompatibilă cu tortura. Astfel, în conformitate cu prevederile art. 4 al Convenției împotriva torturii și a altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, la care România a aderat prin Legea nr. 19/1990: „1) Fiecare stat parte veghează că toate actele de tortură constituie infracțiuni în raport cu dreptul său penal. Se va proceda tot astfel în legătură cu tentativa de a săvârși tortura sau cu orice act comis de oricare persoană, care constituie complicitate sau participare la actul de tortură. 2) Fiecare stat parte consideră aceste infracțiuni ca fiind pasibile de pedepse corespunzătoare, dată fiind gravitatea lor”⁶³.

Prin tortură, în sensul Convenției, se înțelege „orice act prin care se provoacă unei persoane, cu intenție, o durere sau suferințe puternice, fizice sau psihice, mai ales cu scopul de a obține de la această persoană sau de la o persoană terță informații sau mărturisiri”.

Tortura, așa cum este definită, are în vedere subiectul calificat pentru că în continuarea textului citat se stipulează că există tortură „atunci când o asemenea

63 Monitorul Oficial al României nr. 112/10.10.1990.

durere sau astfel de suferințe sunt aplicate de către un agent al autorității publice sau la instigarea ori cu consimțământul expres sau tacit al unor asemenea persoane”⁶⁴.

Nu putem încheia problematica pe care o ridică ancheta judiciară din perspectivă psihologică fără a sublinia, încă o dată, impactul pozitiv al utilizării de către organele de anchetă judiciară din România (ale poliției și Ministerului Public) a procedurilor biodetecției judiciare cărora, generalizând experiența acumulată de mai bine de un deceniu, le-am consacrat un capitol special.

4.9 Aspecte psihologice privind calitățile personale ale anchetatorului

Experiențele legale și morale, ca și cele de competență care se formulează față de un anchetator, responsabil de aplicarea legii și de protecția societății în fața recrudescenței criminalității, justifică chiar și o asemenea exagerare.

Exigențele legale cer anchetatorului cunoașterea profundă și nuanțată a dispozițiilor legii penale și procesual penale, a drepturilor fundamentale ale omului, la care ar trebui să se raporteze în permanență; de asemenea, a modului în care legislația procesuală, îndeosebi cea din materia probelor, permite abordarea procedurilor de tactică și metodică în efectuarea anchetei judiciare.

Exigențele morale, într-o perspectivă mai largă, vizează raportarea reală și sinceră a anchetatorului la valorile umane – perene de adevăr, dreptate, justiție, bună-credință. Din acest punct de vedere anchetatorul va trebui să cunoască și cât au fost de lezate valorile și interesele legitime ale omului în colectivitatea semenilor săi, în lumina drepturilor și obligațiilor sale. Atitudinea generală a anchetatorului se raportează la suma de valori și norme

64 Art. 1 din Convenția împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, în Monitorul Oficial al României nr. 112/10.10.1990.

morale unanim acceptate, care se sprijină și vin în întâmpinarea literei și spiritului legii.

Exigențele de competență au în vedere pregătirea modernă de specialitate, experiența pozitivă, și, nu în ultimul rând, abilitatea anchetatorului de a utiliza, în condițiile pe care i le permite legea, tehnologia judiciară integrată științei criminalisticii, de a solicita contribuția expertizelor de specialitate pe care le reclamă cauzele judiciare. Armonizarea, într-o sinteză echilibrată a cerințelor generale ce fundamentează statutul deontologic al anchetatorului va permite acestuia să aplice legea conform gradului înalt de responsabilitate pe care îl cere profesia lui.

Interesante prevederi în sensul considerațiilor menționate sunt cuprinse în „Codul de conduită pentru persoanele răspunzătoare de aplicarea legii”, adoptat de Adunarea Generală a ONU, în decembrie 1979, din care cităm:

„Art. 1 - Persoanele răspunzătoare de aplicarea legii trebuie să se achite permanent de datoria pe care le-o impune legea, servind colectivitatea și protejând orice persoană împotriva actelor ilegale, conform înaltului grad de responsabilitate pe care li-l cere profesia lor.

Art. 2 - în îndeplinirea sarcinilor pe care le au cei răspunzători de aplicarea legii trebuie să respecte și să protejeze demnitatea umană, să apere drepturile fundamentale ale oricărei persoane.

Art. 5 - Nicio persoană răspunzătoare de aplicarea legilor nu poate aplica, provoca ori tolera un act de tortură sau orice altă pedeapsă ori tratament crud (a), inuman (a) sau degradant (a), nici nu poate invoca un ordin al superiorilor săi ori împrejurări excepționale, cum ar fi: starea de război, o amenințare contra securității naționale, instabilitatea politică internă sau orice altă stare de excepție, pentru a justifica tortura ori alte pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante”.

Revista Internațională de Poliție Criminală,

comentând aceste prevederi, subliniază: „Persoanele responsabile de aplicarea legilor ce se conformează dispozițiilor prezentului Cod merită respectul, sprijinul moral activ și concursul colectivității în care își exercită funcțiile, pe cel al serviciului de care aparțin, precum și al colegilor lor”⁶⁵.

35 Calități psiho-intelectuale și moral-afective ale anchetatorului

Între calitățile ce structurează profilul-intelectual și moral-afectiv al anchetatorului, psihologia judiciară se oprește în mod constant asupra gândirii, memoriei, integrității senzoriale, echilibrului psihologic și mai puțin sau deloc asupra capacității de a judeca diferite roluri și a bunei-credințe.

Gândirea este un proces psihic de integrare a informației la nivel conceptual prin care subiectul cunoașterii individuale „devine capabil să depășească limitele hic et nunc ale percepției și să pătrundă mai adânc, nu atât constatativ, cât mai ales comprehensiv – explicativ, în esența realității”⁶⁶

În cazul anchetatorului, gândirea sa orientată spre esența realității judiciare, a evenimentului, căci numai această esență poate fundamenta o soluție judiciară, trebuie să se caracterizeze prin claritate, profunzime, rigoare și să se bazeze pe un dezvoltat spirit critic autoreflexiv. De regulă, faptele relatate în ancheta judiciară par întotdeauna reale, verosimile, dar se întâmplă ca unele din afirmații să fie, mai ales la nivelul amănuntelor, contradictorii sau neplauzibile.

De aceea, pentru sesizarea inadvertențelor, a decelării aspectelor reale de cele imaginare sau a semnificativului de nerelevant, anchetatorul trebuie să acționeze cu perspicacitate și o mare putere de

65 Revue Internationale de Police Criminele nr. 358, mai 1982, pag. 129-131.

66 Golu M. - Principiile psihologiei cibernetice, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1975, pag. 158.

discernământ. În felul acesta gândirea, ca proces psihic cognitiv, distinct de celelalte procese psihice cognitive, va putea să asigure:

1 calitatea informației judiciare;

2 integrarea informației în raport cu realitatea externă din care aceasta a fost extrasă (evenimentul judiciar);

3 informația să fie codificată într-un limbaj care să exprime în mod fidel esența evenimentului judiciar.

Memoria⁶⁷. În cadrul sistemului psihic, memoria ocupă un loc distinct și are o individualitate specifică. Ea prezintă un subsistem, ale cărui elemente le constituie conținuturile informaționale elaborate în cursul comunicației anterioare a individului cu mediul extern și a cărui dinamică rezidă în transformările de tip *integrativ sau instrumental executiv* efectuate de grupuri speciale de operatori asupra acestor conținuturi. Astfel spus, într-o primă aproximare, memoria este ceea ce se obține în urma operațiilor de stocare și conservare a informației despre stările surselor externe și despre acțiunile și trăirile subiective în raport cu ele. În structura memoriei nu vom găsi obiecte și evenimente ca stare, ci mesaje informaționale de tipul *codurilor - imagine, codurilor simbolic-conceptuale sau codurilor „tensiunilor” sau „relaxărilor”* variabilelor motivaționale afective. Caracteristica principală a acestor mesaje constă în faptul că ele dau *„dimensiunea istorică”* a sistemului psihic și a sistemului personalității în ansamblu, legând în timp și după principiul opus direcției de scurgere a timpului cel al reversibilității sau recursivității - stările și comportamentele anterioare de cele actuale⁶⁸.

În activitatea de stabilire, pe bază de probe, a stării de fapt, anchetatorul operează reversibil și recursiv. Pe de altă parte, în procesul de coroborare și verificare a probelor, anchetatorul stochează informațiile și „menține

67 Idem, pag. 209-227.

68 Idem, pag. 210.

continuitatea fluxului informațional în cadrul sistemelor analizatorilor un timp suficient pentru codificare - recodificare, prelucrare și interpretare”⁶⁹.

Anchetatorului îi este necesară memoria de lungă durată, adică acea memorie care prezintă „principalul rezervor de păstrare a experienței acumulate în cursul activității anterioare”⁷⁰. „Memoria de lungă durată nu cuprinde numai informație pur constatativă despre evenimentele percepute sau trăite, ci și evaluările, interpretările ei prin prisma unor criterii și etaloane de esență socio-culturală, științifică, filosofică, etică, estetică etc.”⁷¹.

Este limpede că întrucât ancheta judiciară debutează la nivelul fiecărui partener al relațiilor interpersonale, în mod oral, anchetatorului îi este necesară și memoria de scurtă durată pentru a reuși să consemneze și în scris relatările partenerilor relației, operațiune care este ulterioară convorbirii.

Integritatea senzorială are în vedere condiția fiziologică normală a analizatorilor anchetatorului, cunoscut fiind că „valorile funcției sensibilității sunt supuse unor oscilații ca urmare a fenomenelor de adaptare, depresie, oboseală, involuție, sau a celor de sensibilizare, contrast, învățare (evoluție)”⁷². Integritatea senzorială a anchetatorului constituie fundamentul psihofiziologic al corectitudinii și exactității redactării documentelor de anchetă ce constituie suportul material al mijloacelor de probă. De aceea, anchetatorul trebuie să posede o stare corespunzătoare a sănătății și să dispună de o mare capacitate de efort voluntar. Integritatea senzorială definește în ultimă analiză personalitatea anchetatorului, permițându-i acestuia un comportament profesional echilibrat pe fondul psihofiziologic general

69 Idem, pag. 221-222.

70 Idem, pag. 225.

71 Idem, pag. 226.

72 Idem, pag. 130.

pozitiv.

Echilibrul emoțional vizează componenta afectivă a psihicului anchetatorului. Procesele afective iau naștere prin „corelare informațională, din perspectiva sarcinilor de reglare sau a stării echilibrului optim, a cursului evenimentelor din planul intern al subiectului”⁷³.

Complexitatea și durabilitatea contactelor comunicaționale specifice activităților de anchetă judiciară implică întotdeauna acțiunea mai puternică sau mai slabă a unui factor de noutate, declanșând mecanismul psihic al afectivității ce se poate exterioriza prin manifestări incompatibile cu profesiunea de anchetator, cum ar fi: dezgustul, plictiseala, sila, agresivitatea etc. Asemenea manifestări trebuie contracarate prin autocontrolul pe care și-l impune anchetatorul și exercițiul perseverent al răbdării, toleranței, disponibilității de a asculta și stăpânirii de sine.

Dacă anchetatorul nu va reuși să-și asigure „o suprafață psihică perfect plană” și, prin manifestările sale negative, va apărea în fața interlocutorului ca un om impresionabil, nervos, agresiv, frământat de problemele proprii, atunci în cadrul general al desfășurării anchetei va deveni precar, șansele de realizare a scopurilor propuse diminuându-se.

Echilibrul emoțional al anchetatorului este condiționat și de lipsa de prejudecăți sau a dușmăniei față de persoana anchetată. Importante garanții juridice pentru eliminarea prejudecăților sunt stabilite în art. 267 C.p. care, incriminând tortura, menționează în mod expres „pentru orice alt motiv bazat pe o formă de discriminare oricare ar fi ea”. De asemenea, în art. 2 din „Codul de conduită pentru persoanele răspunzătoare” de aplicarea legii este stabilită obligația juridică a acestora „să respecte și să protejeze demnitatea umană, să apere drepturile fundamentale ale oricărei persoane”. Este, credem, în afara oricărei discuții că dispozițiile documentului de drept

73 Idem, pag. 249.

internațional citate oglindesc preocuparea legislației penale moderne pentru înlăturarea prejudecăților din conduita autorităților judiciare răspunzătoare de aplicarea legii.

Importante din perspectiva echilibrului psihologic al anchetatorului sunt și dispozițiile art. 7 și 8 din Codul de conduită în conformitate cu care:

„Art. 7 - Persoanele care răspund de aplicarea legilor nu trebuie să comită niciun act de corupție. Ele trebuie să se opună cu vigoare oricăror acte de acest gen și să le combată.

Art. 8 - Persoanele răspunzătoare de aplicarea legilor trebuie să respecte legea și prezentul Cod. De asemenea, ele trebuie să împiedice orice încălcare a legii sau a prezentului Cod și să li se supună cu hotărâre, cu întreaga lor capacitate”.

Capacitatea anchetatorului de a judeca protagoniștilor din afacerile judiciare.

În literatura de specialitate se apreciază că anchetatorului îi este necesară și o capacitate actricească pentru a putea, la nevoie, să simuleze perfect orice stare sau trăire, sau să joace orice personaj pentru a-i înțelege mai bine motivele, stările afective și reacțiile existente în momentul comiterii faptei și, în general întreaga personalitate.

În activitatea de anchetă judiciară nu se justifică, nici legal și nici moral, procedeele artei teatrale și nici scenariile. Anchetatorul nu joacă un rol de infractor sau victimă, „nu intră în pielea infractorului sau victimei”, aceasta fiind numai expresia metaforică a abilității anchetatorului, inteligenței și talentului său profesional de a intui jocul infractorului sau al falsei victime.

Ancheta judiciară prezintă o anumită duritate, fiind presărată cu obstacole, cu răsturnări de situații, cu coincidențe stranie care solicită la maximum inteligența, priceperea și rezistența psihică a anchetatorului.

Legislația procesuală asigură un cadru juridic

adekvat anchetei, sobru și solemn, procedee suficiente pentru descoperirea adevărului, principii și garanții corespunzătoare pentru asigurarea drepturilor și respectarea demnității fiecărui participant la procesul penal, nefiind necesar împrumutul procedeelor din arta dramatică. De asemenea, metodele tactice, tehnica criminalistică, ca și cunoștințele operaționale de psihologie judiciară permit identificarea autorilor și adevărul faptelor lor în condițiile impuse de standardele moderne ale procesului penal.

Pentru toate aceste argumente, teza jucării rolurilor de către anchetator, după procedeele artei dramatice, ni se pare vetustă. În realitate, anchetatorul face mai în realitatea judiciară nemijlocită cu care se confruntă anchetatorul, actul profesional frecvent utilizat este cel al analizei și judecării rolurilor pe care diferitele persoane implicate în afacerile judiciare le joacă și dacă acestea sunt reale sau fictive⁵⁰.

În toate cazurile prezentate activitatea anchetatorului a fost una cerebrală, de analiză psihologică a comportamentului persoanelor aflate în relația sa profesională. Această activitate s-a fundamentat pe informațiile obținute în anchetă, pe logica sau lipsa de logică a faptelor sau a unor împrejurări legate de faptă, pe analiza contradicțiilor apărute în anchetă.

Tactica de cercetare în exemplele prezentate se constituie pe indicii de probabilitate ce se grupează în algoritmul „ipotezelor pereche”⁷⁴

specific în disimularea faptelor penale, algoritm frecvent utilizat în ancheta judiciară, îndeosebi în cauzele complicate în care este implicată și activitatea laboratorului de psihologie judiciară. Un sinoptic simplu este edificator pentru a învedera ceea ce înseamnă o „ipoteză pereche”.

74 Iată câteva exemple în acest sens:

Versiunea reclamată (falsă)	Versiunea anch
Dispariție de persoane	Omor
Accident rutier	Omor
Incendiu cu victimă	Omor
Sinucidere	Omor
Tâlhărie cu autor necunoscut	Inexistența fap
Furt cu autor necunoscut	Inexistența fap

1. Șeful grupei de pază și gardă al unui demnitar, audiat în cazul unui furt de valută de la reședința demnitarului, fiind întrebat pe cine suspicionează, a furnizat o listă de suspecti, sugerând verificarea minuțioasă a acestora pe perioada timpului critic. În acest stadiu al anchetei a intervenit psihologicul care, situându-se pe ipoteza judecării rolului pe care și l-a asumat șeful gărzii demnitarului de a coopera cu anchetatorul, și-a pus problema dacă acesta este un rol real, adică și-a propus să-i judece rolul din perspectivă psihologică. Temeiurile acestui demers sau indiciile de probabilitate spre versiunea opusă celei susținute de șeful gărzii au fost furnizate de lipsa oricăror urme la fața locului, după o cercetare criminalistică „lege artis”. În consecință i s-a propus șefului gărzii să urmeze procedura firească a investigației vizând detecția comportamentului simulat pentru a fi exclus din cercul suspectilor și pentru ca anchetatorul să se convingă că sprijinul pe care s-a declarat dispus să-l ofere anchetei judiciare este dezinteresat și de bună-credință. Cel în cauză a acceptat testarea, necunoscând că aceasta se va face prin biodetecție. Când însă s-a aflat în laboratorul de testare psihologică, în fața aparatului „Polygraph”, despre eficiența căruia era foarte bine informat (din surse străine) a recunoscut fără nici o ezitare că este autorul flirtului valutei pe care trebuia să o păzească.

Cazul a fost soluționat în urma șocului psihologic creat de impactul tehnicii de biodetecție asupra unei persoane perfect documentate despre metodologia de testare și rezultatele acesteia, la mai puțin de 2 ore de la primul contact cu organele de anchetă ale poliției judiciare ale Inspectoratului de Poliție a Municipiului București. O lovitură de teatru s-ar putea afirma. La prima vedere, da. Procedeu utilizat are însă o fundamentare științifică, de psihologie judiciară, îndelung exersată și validată de zeci de cazuri.

Viol comis în grup	Inexistența fapt
Furt din avutul public	Delapidare

În asemenea situații cercetările bazate pe algoritmul „ipotezelor pereche” aduc în fața anchetatorului datele (indicii) de disimulare care se polarizează în jurul versiunii anchetei și care, în mod firesc, îl orientează pe anchetator spre actul profesional al judecării și stabilirii adevăratului rol al protagoniștilor cazului judiciar.

În toate situațiile de infracțiuni disimulate au apărut perioade de blocaj a anchetei, lipsa acută de informații autentice i-a obligat pe anchetatori, pornind de la particularitățile cazului, să reconstituie variante a unor posibile moduri de acțiune, să încerce să penetreze necunoscutul. Toate aceste activități, esențialmente psihologice, nu sunt altceva decât activități de inferență

2.Un soț reclamă dispariția soției de la domiciliul conjugal, susținând și versiunea unei posibile aventuri amoroase. În mod surprinzător, prin utilizarea unor martori mincinoși, direcționați subtil spre organele de anchetă, soțul obține confirmarea oficială a fugii soției cu un amant. Evident o soluție eronată. După 3 ani de la reclamație, printr-o acțiune de judecare a rolului soțului, ce s-a declanșat în urma unei reclamații a părinților dispărutei, cu sprijinul biodetecției, se stabilește rolul real al soțului – acela de ucigaș al soției sale – al cărei cadavru l-a ascuns într-o fântână.

3.Un afacerist reclamă că a fost tâlhărit de autori necunoscuți, în holul de la intrarea în locuința sa, prilej cu care i s-a luat o importantă sumă de bani. Leziunile constatate prin certificatul medico-legal sunt însă disproporționate și atipice în raport cu descrierea agresiunii din plângerea penală. La o analiză psihologică de finețe a conținutului reclamației, transpiră ipoteza înscenării. Testul de specialitate, constând în verificarea prin biodetecție a sincerității reclamației, infirmă rolul de victimă și îl confirmă pe cel de escroc, pentru că prin reclamarea tâlhăriei afaceristul a intenționat să-și însușească sumele aparținând asociațiilor săi.

4.Pentru a-și motiva lipsa de acasă, în fața părinților, o tânără reclamă că a fost victima unui viol, săvârșit de trei tineri. Fiind testat rolul de victimă al tinerei, acesta nu se confirmă. Testul asupra tinerilor îi Înocentează. Așadar, „victima” era autoarea unei plângeri penale calomnioase, iar „infractorii” inocenți.

operativă, de efort cerebral, de căutări care depășesc, indiscutabil, un simplu joc dramatic.

Prin urmare, anchetatorul nu joacă roluri, activitatea sa nu este cea a unui actor, ci esența activității sale constă în a gândi și, așa cum constată Jean Piaget: „a gândi înseamnă, în primul rând, a experimenta mental pentru a se putea trece de la problemă la ipoteză, de la aceasta la verificarea ei”. A gândi logic (a experimenta logic, cum se exprimă Piaget), implică posibilitatea unui control conștient asupra cursului operațiilor mentale, asupra mecanismului acestor operațiuni. Ori, acest control implică, în mod necesar, posibilitatea de a ne desprinde de succesiunea faptelor mentale, posibilitatea de a reveni la punctul de plecare, de a reface sau reconstitui unele secvențe etc., „într-un cuvânt, capacitatea reversibilității”⁷⁵.

Acestea sunt argumentele pentru care pledăm pentru judecarea rolurilor, nu pentru jucarea lor, pornind – așa cum sublinia Piaget – de la problema (de soluționat) la ipoteză, iar de la aceasta la verificarea ei.

În mod practic, acesta este algoritmul anchetatorului în situația „ipotezelor pereche”: problema de soluționat pusă în actul de sesizare este transpusă în „ipotezele pereche”, iar apoi se trece la verificarea acestora, una trebuind să se confirme, iar a doua, evident, să fie infirmată. Nu de puține ori, cazuri judiciare deosebit de grele au fost rezolvate prin utilizarea biodetecției judiciare⁷⁶.

Buna-credință. Anchetatorul, magistratul, trebuie să fie profesioniști de bună-credință. În ce măsură buna-credință își justifică tratarea într-un curs de psihologie judiciară vom încerca să demonstrăm în considerațiile următoare.

Buna-credință s-a cristalizat ca un concept juridic

⁷⁵ Piagei, J. – Psihologia inteligenței, Ed. Științifică, București, 1965, pag. 9.

⁷⁶ A se vedea cazuistica din capitolul dedicat acestei probleme.

fundamental în dreptul roman și este specific sistemelor de drept din familia romano-germană, deci și sistemului de drept român. În lucrarea, pe care o considerăm de referință în materia bunei-credințe, „Buna-credință în raporturile juridice civile”, este citată și definiția ilustrului 0111 politic, filosof, scriitor și jurist roman Marcus Tullius Cicero, conform căreia buna-credință constă în: „sinceritate în cuvinte (veritas) și fidelitate (constantia) în angajamente”⁷⁷. „Pornind de la această definiție, se poate spune că faptele generatoare ale bunei credințe creează două stări de concordanță sau de conformitate: pe de o parte, conformitatea între ceea ce omul gândește și ceea ce el afirmă (sinceritate în cuvinte), iar pe de altă parte, conformitatea între cuvinte și actele sale (fidelitatea în angajamente)”⁷⁸. La rândul lor, doctrinele moderne de drept dau diferite definiții bunei-credințe, toate pornind însă de la cunoscuta maximă romană „Honeste vivere, alterum non laedere, suum quique tribuere”.

Având în vedere ideea fundamentală ce ne preocupă, respectiv buna-credință a anchetatorului, am preferat, după autorul citat, o definiție analitică și deci mai didactică, pornind de la convingerea că o prezentare a laturilor conceptului buneicredințe în știința și practica dreptului (aceasta din urmă incluzând și exercitiul psihologiei judiciare) servește mai eficient deontologia activității de anchetator și ideea de justiție.

Așadar, laturile conceptului bunei-credințe pot fi grupate în următoarea ordine:

a. un grup de fapte psihologice determinate care alcătuiesc onestitatea („honeste vivere”) constând în: loialitate, prudență, ordine și temperanță, toate acestea având un conținut etic; b. un grup de elemente intrate în sfera dreptului ca o consecință a faptelor psihologice menționate și anume: intenția dreaptă, diligența, liceitatea

⁷⁷ Gherasim D. – Buna-credință în raporturile juridice civile, Ed. Academiei Române, București, 1981, pag 7

⁷⁸ Idem, pag. 24-35.

și abținerea de la producerea prejudiciului⁷⁹.

Cum se caracterizează aceste elemente în activitatea anchetatorului și magistratului, vom încerca să răspundem, pornind de la datele pe care le furnizează practica anchetei și a instanțelor penale:

36 intenția dreaptă: subordonarea activității autorităților judiciare obiectivului aflării adevărului, respectării legii și ordinii de drept; respingerea oricăror ingerințe în actul de justiție; soluționarea cauzelor numai pe probe certe;

37 diligenței: circumscrierea eforturilor de soluționare a cauzelor judiciare în limitele admise de procedurile legale; evitarea abuzurilor de orice fel;

38 liceitatea: utilizarea în ancheta judiciară numai a procedurilor admise de legislația procesual penală și procesual civilă; respectarea garanțiilor procesuale, a prezumției de nevinovăție și a dreptului la apărare, precum și a drepturilor omului stipulate în actele de drept internațional, fără niciun fel de discriminare;

39 abținerea de la producerea prejudiciilor: observarea posibilelor vicii în activitatea de urmărire penală sau de judecată, sesizarea și înlăturarea acestora; receptivitate la cererile apărării față de posibilele prejudicii.

Buna-credință va trebui să conducă la soluții temeinice și legale atât în activitatea de urmărire penală, cât și în cea a instanțelor judiciare.

În antiteză cu buna-credință, „reaua-credință” se va fonda întotdeauna pe fapte psihologice situate exact la antipodul celor menționate, adică: intenție răufăcătoare, imprudentă, ilicite și vătămare, toate ca rezultat al lipsei de onestitate.

4.10 Intima convingere

Vom porni la analiza acestui concept de la Hagel care, în „Principiile filosofiei dreptului”, sublinia: „ultimul cuvânt în decizie îl constituie convingerea subiectivă și

79 Idem, pag. 34.

conștiința (animi sententia), așa cum, în ce privește dovada, care se sprijină pe declarații și mărturii ale altora, jurământul rămâne garanția ultimă, deși subiectivă”⁸⁰.

Dacă pentru mărturii, jurământul rămâne garanție ultimă, se pune în mod firesc întrebarea care este garanția ultimă a intimei convingeri pe care se fundamentează o soluție judiciară. Din perspectivă psihologică această garanție nu poate fi alta decât respectarea de către anchetator a principiilor și legilor de formare a probelor, a utilizării criteriilor psihologice, iar din perspectivă etică, garanția este moralitatea anchetatorului și buna sa credință.

Din perspectiva judiciară, garanția intimei convingeri este dublă, pornind de la principiul constituțional al separației puterilor în stat, care trebuie prevăzut expres în orice constituție democratică și terminând cu principiul independenței magistraților și supunerii lor numai legii. Credem că această dublă garanție este obligatorie și pentru celelalte categorii ce funcționează în sistemul autorităților judiciare, răspunzătoare de corecta aplicare a legilor”.

În plus, legea organică de organizare judecătorească stabilește și inamovibilitatea magistraților pentru că, din categoria mare a celor ce contribuie la înfăptuirea actului de justiție, magistrații sunt aceia care soluționează cauzele penale, constatând că, prezumția de nevinovăție a început să nu mai funcționeze în favoarea inculpatului, acesta fiind declarat vinovat.

În ultimă analiză există și un drept la intimă convingere, pe care se fundamentează posibilitatea magistraților ce constituie un complet de judecată de a avea opinie separată.

Pentru a asigura corecta funcționare a intimei convingeri și a feri deliberarea de orice influență, aceasta va avea loc imediat după încheierea dezbaterilor și se va

80 Hegel G.F.W. - Principiile filosofiei dreptului, Ed. Academici Române, București, 1963, pag. 256.

face în secret. La deliberare nu asistă nici reprezentantul Ministerului Public și nici grefierul. Judecătorii vor delibera mai întâi asupra chestiunilor de fapt, deci cele strâns legate de probațiune și apoi asupra celor de drept, adică calificarea faptului și aplicarea pedepsei.

În Codul de procedură penală în vigoare se menționează că „toți membrii completului de judecată au îndatorirea să-și spună părerea asupra fiecărei chestiuni” (art. 343, alin. 4); „Președintele își spune părerea cel din urmă” (art. 343, alin. 5).

În art. 324, alin. 2 din Codul de procedură penală Carol al II-lea, se pretinde că părerile sunt culese de președinte începând cu judecătorul cel mai mic în grad și continuând în ordinea numirilor. Evident legiuitorul a ținut seama în această reglementare de un însemnat motiv psihologic: „pentru că judecătorii cu o experiență mai mare, deci cu o prestanță față de ceilalți, să nu îi influențeze”⁸¹.

Prin urmare și instituția deliberării are o componentă psihologică, mai puțin relevantă în literatura de specialitate.

Oricum, procesele psihologice ale deliberării pot fi surprinse în motivarea hotărârilor judecătorești, care sunt opera gândirii magistraților și care, volensnolens, încorporează și psihologia lor.

Credem că intima convingere este o stare psihologică comună tuturor oamenilor în legătură cu părerea lor fermă, de neclintit despre anumite fenomene, evenimente, situații etc.

În drept, intima convingere este starea psihologică a persoanelor răspunzătoare de aplicarea legilor, bazată pe buna-credință, care sunt împăcate cu propria lor conștiință morală, care i-a călăuzit în aflarea adevărului, prin utilizarea mijloacelor legale și în stabilirea măsurilor

81 Vrăbicescu G. — Curs de procedură penală, Ediția a II-a, revăzută și întregită conform ultimelor modificări aduse Codului de Procedură Penală Carol al II-lea, pag. 413.

legale consecutive stărilor de fapt stabilite.

Mai rămâne, în mod evident, validarea acestei convingeri intime, care va opera în momentul rămânerii definitive a hotărârii ce o încorporează.

Credem, în finalul tuturor considerațiilor expuse, că structura anchetei judiciare realizată din perspectivă psihologică poate și trebuie să fie sistemul de referință al temeiurilor unor soluții judiciare fundamentale pe adevăr și justiție.

4.11. Modele de conduită și tipuri de anchetatori

Contactul îndelungat cu învinuiții ori inculpații, în situații și împrejurări complexe, își pune amprenta formativă în educarea (în condițiile unui fond nativ existent) la anchetatori a unor calități speciale ca: perspicacitatea, spiritul de observație, insistența, subtilitatea deducțiilor și sintezelor, rapiditatea sesizării unor relații și forța argumentării logice, a căror rezultantă formează intuiția profesională, așa-zisul fler. Un anchetator bun trebuie să fie o persoană căreia să-i placă să lucreze cu oamenii, pentru că, nu va reuși niciodată să câștige încrederea și respectul celui ascultat, nu va poseda niciodată forța de persuasiune, ca o condiție absolut necesară unei interogări eficiente.

Anchetatorul trebuie să posede capacitatea de a se exprima clar și de a discuta în mod inteligent, atribut al unei gândiri suple și mobile și al unui înalt grad de profesionalism⁸².

În contextul exigențelor menționate sunt incompatibile deontologic: mulțumirea de sine generată de încrederea exagerată în propriile calități și în experiența proprie; ruperea contactului cu elementele teoretice sau de noutate din profesie, instalarea stereotipurilor, automatismelor și spiritului rutinei; bănuiala excesivă privind orice persoană anchetată; tendința de a suspecta orice om de activitate infracțională; amplificarea nefondată

82 Altavilla E. — Psihologia judiziaria voi. I, Unione tipografico — editrice torinese, 1955, pag. 902-908.

a unor date sau exagerarea semnificației acordată unor gesturi și manifestări secundare din conduita celor anchetați; modul uneori absent sau defectuos de a formula întrebări; impertinență, aroganță sau chiar vulgaritate în relațiile cu persoanele anchetate, ș.a.⁸³.

La toate acestea se adaugă atitudini absolut particulare adoptate în raport cu categoriile de învinuiți: vanitoși, orgolioși, sensibili la flatare și la aprecieri, care-și fac din statutul de infractor un renume. Oricum, a începe ascultarea fără a fi cunoscut în profunzime persoana celui cu care urmează confruntarea este ca și aruncarea în valuri fără cunoașterea înotului. La toate acestea se adaugă o serie de *calități profesionale*, între care: obișnuința de a privi interlocutorii în ochi pe tot parcursul ascultării, sondându-le și interpretându-le corect comportamentul expresiv în raport cu întrebările semnificative; deprinderea de a asigura anchetei liniștea și intimitatea necesară; deprinderea anchetatorului de a nu-și permite gesturi de nervozitate, ticuri, ridicarea tonului ori alte accese de slăbiciune; deprinderea de a intra în anchetă cu încredere în capacitatea personală, calm și echilibrat, precum și tăria morală de a mai insista încă puțin din momentul în care s-a ajuns la concluzia că totul este zadarnic.

Studierea comportamentului anchetatorilor, în relația anchetator – anchetat, a condus la diferite clasificări, între care cea mai frecvent întâlnită în literatura de specialitate îi categorisește pe anchetatori în următoarea tipologie, frecvent întâlnită și în clasificarea tipurilor de conducători:

Anchetatorul temperat: se caracterizează printr-un comportament firesc, își ascultă cu atenție și interes interlocutorul, răbdător, calm și analitic. Intervine oportun și eficient, cu tactul corespunzător situației, pentru lămurirea aspectelor esențiale ce interesează ancheta.

Anchetatorul amabil: manifestă o anumită transparență în relația cu interlocutorul și jovialitate, nu

83 Idem, pag. 866-882.

ezită să-și trateze interlocutorul cu o țigară sau o cafea. Atmosfera degajată pe care o creează oferă premisele unui studiu psihologic mai adecvat a anchetatului. Dacă amabilitatea nu este constatată, echilibrul anchetei se poate rupe, anchetatul se inhibă, iar investigația poate fi compromisă.

Anchetatorul autoritar: se particularizează printr-o atitudine rigidă, gravă, cu accent de solemnitate, impunându-și la modul imperativ voința în fața interlocutorului. Nu este interesat în studiul psihologiei anchetatului și din această cauză nu găsește modalitățile optime de a stimula pozitiv convorbirea. Anchetatorul autoritar mizează mai mult pe intimidarea anchetatului decât pe stimularea psihologică a acestuia pentru a coopera.

Anchetatorul vorbăreț este un tip complexat de necesitatea afirmării sau necesitatea de a se descărca de o tensiune afectivă, iar logoreea este modalitatea de a se elibera de aceste stări. Din motivele menționate, sau a altora asemănătoare, anchetatorul vorbăreț intervine inoportun și lipsit de eficiență în relatările anchetatului, putând compromite ancheta.

Anchetatorul cabotin: este cel care exagerează în utilizarea procedeelelor actoricești, ce caracterizează stilul unor anchetatori. Asemenea exagerări pot provoca stări improprii pentru ancheta judiciară, cum ar fi: amuzamentul, disprețul, penibilitatea sau chiar inhibarea anchetatului, situații ce pot prejudicia rezultatele anchetei.

Anchetatorul patern: adoptă un comportament blând în anchetă, manifestând uneori chiar compasiune față de anchetat. Asemenea atitudini pot fi speculate de infractorii recidiviști care nu vor ezita să-și atenueze faptele.

Nu am inclus în această clasificare pe anchetatorii violenți, întrucât în sistemul judiciar modern existența acestora este greu de imaginat. Istoria cunoaște însă această categorie de anchetatori sub diverse denumiri, între care cea mai frecventă este aceea a anchetatorilor

torționari, categorie specifică sistemelor judiciare ale statelor totalitariste.

Partea V

5. Simptomica comportamentului simulat¹

- Aparent-inaparent pe terenul duplicității
- Indici orientativi în detecția matricei infraționale
- Tehnica „lie detector”.

Poligraful este un mijloc auxiliar de investigație foarte folositor dacă rezultatele obținute cu ajutorul său sunt operativ valorificate în cadrul urmăririi penale... Departe de a fi un mijloc de probă, el nu poate înlocui o temeinică muncă operativă și de cercetare, ci va trebui înțeles ca fiind un instrument aparținând tehnicii și tacticii criminalistice, cu ajutorul căruia se elimină tatonările, se diminuează riscurile in justiției și se dă o corectă orientare primelor activități ce decurg din interogarea persoanelor incluse în cercurile de bănuți... Investigația poligraf are un specific aparte, este din toată criminalistica singura care atacă bănuțul direct în structura sa mentală, perversă, predilect duplicitară, (matricea infrațională), terenul ei fiind mult mai fragil decât acela al prelucrării urmelor create de om...

De aceea suntem primii care avertizăm că a nu ține seama de relativitatea concluziilor investigațiilor poligraf este tot atât de grav cu a le acorda un credit total sau a le ignora cu desăvârșire...”

”... Omul se poate ascunde de multe dar de sine nu...”

Secțiunea I - Comportamentul infrațional din perspectiva psihologică⁸⁴

5.1.1. Considerații de psihologie judiciară asupra vinovăției ca atitudine psihică și realitate juridică

În săvârșirea faptei ce prezintă pericol social se

⁸⁴ Pentru interesante aspecte interdisciplinare, specialiștii și studenții pot aprofunda în cap. VII - Biodetecția judiciară din N. Mitrofan. V. Zdrenghia, T. Butoi - Psihologia judiciară, Ed. Șansa, București, 1992 (în accepțiunea lector univ. avocat Zdrenghia - Școala românească de biodetecție).

reflectă o anumită poziție a făptuitorului față de valorile sociale ocrotite prin normele dreptului penal, ceea ce face ca infracțiunea să fie caracterizată de lege și printr-o trăsătură de natură morală, subiectivă, constând în vinovăția făptuitorului, adică fapta să fie expresia unei anumite atitudini psihice a subiectului în ceea ce privește voința de a săvârși fapta și conștiința caracterului și a urmărilor acesteia.

Astfel spus, fapta este o expresie materializată a proceselor psihice contrare intereselor și valorilor sociale protejate prin norme juridice.

Vinovăția constă în atitudinea psihică a (persoanei) făptuitorului față de fapta socialmente periculoasă săvârșită de el și față de consecințele acelei fapte, adică atitudinea psihică pe care autorul a avut-o la momentul săvârșirii faptei ilicite, mai exact, la momentul imediat anterior săvârșirii acesteia, față de faptă și urmările ei.

a) Teoria normativă a vinovăției

Pentru prima dată, Frank Reinhard a conceput vinovăția ca o judecată de valoare asupra conținutului psihic al faptei, ea exprimând un raport de contrarietate între voința subiectului și norma de drept, fiind resimțită la nivel afectiv ca trăire, sentiment de culpabilitate.

În ceea ce privește cele două forme sub care se exprimă vinovăția – intenția și culpa – se consideră că faptul intenționat este un fapt involuntar care nu trebuia produs, caz în care se reproșează voinței că nu a împiedicat producerea faptei.

Vinovăția apare astfel ca o atitudine reproșabilă sub aspectul modului în care agentul concepe obligațiile sale față de ordinea juridică, un mare rol avându-l valoarea motivelor care au stat la baza vinovăției.

În această teorie, vinovăția devine un concept autonom fără un conținut psihic. Evaluarea reproșului se face după criterii individuale și sociale. Criteriul individual va avea în vedere modul de comportare a altei persoane care, într-o situație similară cu cea în care s-a găsit

agentul și având aceleași însușiri ca și aceasta (vârstă, sex, pregătire profesională etc.) ar fi acționat în alt mod, respectând legea.

Însușirile individuale ale agentului și specificitatea situației sunt transferate altei persoane luate ca termen de referință. Criteriul social va ține seama de anumite circumstanțe concomitente faptei legate de condițiile familiale, economice, sociale în care a acționat agentul și au influențat asupra motivației faptei.

În cadrul acestei teorii se subliniază dubla poziție a intenției: pe de o parte, intenția este un proces psihic care explică finalitatea și caracterul acțiunii volitive, iar pe de altă parte, este un factor revelator al atitudinii interioare a agentului față de ordinea juridică. De fapt teoria normativă nu conduce la o desprindere a proceselor psihice care însoțesc și se manifestă în luarea hotărârii de a acționa și în punerea în execuție a hotărârii, ci duce la o adâncire a acestora, la o examinare a lor în lumina întregii personalități a agentului. Accentul analizei se mută deci, de la procesele psihice implicate în săvârșirea faptei, la procesele psihice care explică comportarea făptuitorului, atitudinea sa internă față de ordinea juridică.

b) Teoria psihologică a vinovăției

Teoria psihologică a vinovăției consideră că aceasta nu poate fi analizată decât în raport cu o persoană responsabilă, capabilă să-și dea seama de condițiile în care acționează și de consecințele faptei și să-și coordoneze activitatea în raport cu aceste cunoștințe. În lipsa capacității psihofizice, agentul poate comite doar fapte periculoase, dar nu fapte intenționate sau culpoase. Rezultatul nociv pe care l-ar putea produce persoanele incapabile apare mai degrabă ca o consecință mecanică, pur cauzală a mișcării membrilor persoanei incapabile.

Distinsul prof. univ. dr. George Antoniu⁸⁵ subliniază cele două ipostaze ale vinovăției: aceea de element al

85 G. Antoniu - Vinovăția penală, Ed. Academiei Române, București, 1995.

conceptului de infracțiune și aceea de proces psihic descris în noima de incriminare (în subsidiar, trăire psihică a culpabilității între conștiința culpabilă și norma juridică incriminatoare).

5.1.2. Matricea infracțională (culpabilizatoare). Matricea morală din perspectiva contradictorialității

Sub aspect psihologic, punerea în operă a proiectului infracțional este precedată de procesul specific al concepțiunii faptei penale care cuprinde analiza posibilităților de acțiune, evaluarea avantajelor și dezavantajelor, a riscurilor acțiunilor ilicite, a măsurilor de împiedicare a identificării. Evaluarea acestor elemente se poate finaliza fie prin renunțarea la proiectele ilicite, fie, dimpotrivă, la deliberarea și asumarea riscurilor și, în consecință, la executarea proiectului infracțional.

Procedeele psihice ce preced și însoțesc săvârșirea infracțiunii precum și cele ce succed acesteia sunt integrate conștiinței infractorului sub forma unui patern infracțional stabil, cu conținut și încărcătură afectiv-emoțională specifică și cu o caracteristică fundamentală – psihosensibilitatea – în virtutea căreia este posibilă conservarea în structurile memoriei a unei realități psihice obiectivată în mod fascinant la nivelul amintirii despre faptă (inclusiv substratul ei afectiv-emoțional).

Structurile informaționale reprezentând matricea infracțională, rămân implementate în neuronii scoarței cerebrale datorită psihosensibilității latente ce poate fi reactivată, dislocată și exteriorizată (monitorizată) în biodiagramele specifice investigației conduitelor simulate fiind identificabilă (exclusiv la autorii faptelor infracționale) sub impactul stimulilor de natură psihologică.

Definită strict, matricea infracțională este o realitate a conștiinței infractorului, filmul netrucat al derulării infracțiunii, autoimplementat secvență cu secvență în memoria infractorului.

5.1.3 Comportamentul infracțional din perspectiva

reperelor sale psihologice

5.1.3.1 Dinamica secvențelor comportamentale

Structura informațională psihosensibilă are în conținutul său patru secvențe distincte sub aspect psihologic, care se diferențiază în intensitate și se delimitează în timp⁸⁶.

Secvența primară însumează procesele psihice care se nasc și se consumă până la decizia de a comite infracțiunea proiectată. Această etapă se caracterizează prin perceperea și prelucrarea de către agentul infractor a informațiilor declanșatoare de tendințe și motivații antisociale, pe care se fundamentează opțiunea pentru mobilul comportamentului ilicit, adică deliberarea.

Secvența secundară cuprinde procesele psihice care au loc din momentul luării deciziei infracționale până la pregătirea materială și săvârșirea faptei. Această etapă se caracterizează printr-un intens consum lăuntric, problematica psihologică fiind axată pe coeficientul de risc, mai ales pe miza pusă în joc. Un rol deosebit în luarea deciziei infracționale îl are funcția de proiecție-anticipare, care stimulează câmpul reflecției asupra consecințelor în raport cu reușita sau nereușita, sentimentul satisfacției coexistând cu trăirea anxietății, nesiguranței și îndoielii.

Fiind intime și deosebit de intense, toate aceste procese psihologice sunt caracterizate printr-un mare consum de energie nervoasă, manifestându-se la unii infractori printr-un anumit grad de surescitare. În acest stadiu, intenția infracțională primește un contur precis generând reechilibrarea sferei afectiv-emoționale, pe primul plan trecând de această dată procesele reflexiv-volitive.

Secvenței secundare îi sunt specifice procesele de analiză și sinteză a datelor deținute de agentul infractor și de structurare a acestora pe variante de acțiune, din care

⁸⁶ Doctrina dreptului clasic acceptă următoarea evoluție: apariția motivului, lupta motivelor, adoptarea hotărârii și, în fine, executarea acțiunii.

se va alege varianta optimă. Activitățile specifice etapei secundare se desfășoară sub forma reprezentării mentale a unui plan de acțiune despre mijloacele și modalitățile de realizare a scopului, timpului de săvârșire a infracțiunii, asigurarea rezultatelor acesteia, măsurile de acoperire și sustragere de la identificare și răspundere, precum și alte elemente necesare reușitei.

Un rol deosebit de important în prelevarea și anticiparea mentală a finalității acțiunilor proiectate îl au stabilirea orientării antisociale și experiența din trecut a agentului infractor, acestea fiind componente esențiale ale potențialului său criminogen. O dată definită hotărârea de a comite infracțiunea, latura imaginativ-prospectivă a acesteia este urmată de acțiunile materiale cu caracter pregătitor. Specificul actelor preparatorii constă în procurarea de instrumente și materiale necesare actelor de executare a infracțiunii, contactarea de complici, culegerea de informații despre victimă (e), despre locul infracțiunii, supravegherea obiectivului și studiul acestuia, recunoașterea locului faptei, experimentarea privind pătrunderea și ieșirea de la locul faptei, posibilitățile de acoperire și fugă în caz de surprindere etc.

Rezultanta comportamentului infractorului din faza actelor preparatorii poate fi, după caz fie fundamentarea în plan material a hotărârii de a comite fapta prin realizarea condițiilor optime reușitei, fie desistarea ori amânarea, în așteptarea unor condiții și împrejurări favorizante.

Secvența terțiară cuprinde procesele psihologice care însoțesc săvârșirea infracțiunii (în faza tentativei și consumării faptei). În timpul comiterii infracțiunii, agentul infractor trăiește stări emoționale deosebit de intense. Actele și acțiunile care se derulează în câmpul infracțiunii sunt tributare crizei de timp și neprevăzutului, care generează trăirea unui acut sentiment de precipitare și teamă.

Psihologic, obiectele, ființele sau fenomenele percepute de agentul infractor în timpul comiterii faptei

(instrumentele destinate săvârșirii infracțiunii, valorile ce constituie obiectul material al infracțiunii, victima/victimele), contextul spațio-temporal al desfășurării activităților specifice comiterii infracțiunii etc., în funcție de proprietățile lor fizico-chimice (intensitate, formă, mărime, culoare, dispunere spațială, rezistența victimei etc.) determină trăiri și reacții emoționale tributare atât imperfecțiunii simțurilor, cât și surescitării nervoase în care aceasta se derulează. Teamă de a fi descoperit, necesitatea de a găsi noi soluții unor situații de fapt neprevăzute, trăirea reală a riscului bulversează structurile emoționale și precipită acțiunile făptuitorului. Lipsa unui autocontrol caracteristic pentru un mod de acțiune și gândire în situații normale, generează scăpări, chiar și în cazul infractorilor ce operează „cu sânge rece”. Astfel, din cauzele menționate, infractorului i se diminuează autocontrolul, acesta poate pierde obiecte personale în câmpul faptei, uită obiecte corp-delict purtătoare de urme, sau uită să șteargă anumite categorii de urme, renunță în cursul activității infracționale la portul mănușilor, se accidentează etc. Toate acestea sunt exploatate de poliția științifică, prin metode criminalistice, în scopul identificării autorului și soluționării cauzei.

Secvența a patra cuprinde procesele psihologice care se produc după săvârșirea infracțiunii, în intenția sustragerii de la răspunderea penală. Elementul caracteristic psihologiei infractorului după săvârșirea faptei penale este efortul de a se sustrage identificării, inculpării și pedepsei. În general, comportamentul agentului infractor în această fază - post-infracțională - este reflexiv-acțional, întreaga lui activitate psihică fiind dominată cu autoritate de trecerea în revistă a celor petrecute.

Istoria criminalității demonstrează existența, încă din cele mai vechi timpuri, a unor strategii și scenarii de contracarare a activităților de identificare și tragere la

răspundere penală a autorilor.

În contextul acestor strategii și scenarii, nu puțini sunt infractori care își creează alibiuri, încercând să convingă că era imposibil ca ei să fi săvârșit fapte (faptele) sau mizează pe imposibilitatea administrării probelor de către organele judiciare.

În cazul alibiului, stratagema utilizată este, de regulă, aceea de a se îndepărta în timp util de la locul infracțiunii și de a apărea cât mai curând în alt loc, unde, prin acțiuni menite a atrage atenția, caută să fie remarcați pentru a-și crea probe, bazându-se pe ideea că, după o anumită scurgere a timpului, organului de urmărire penală îi va fi greu să stabilească cu exactitate succesiunea în timp a celor două evenimente⁸⁷. Alteori, dimpotrivă, infractorul apare în preajma locului unde se desfășoară cercetările, căutând să obțină informații referitoare la cursul acestora, acționând prin denunțuri sau scrisori anonime, modificări în câmpul faptei, înscenări, înlăturări de probe, dispariții de la domiciliu, internări în spitale sau săvârșirea de noi infracțiuni mărunte pentru a fi arestat și a dispărea din aria de investigare a poliției.

În urmărirea scopului lor, infractorii nu ezită a întrebuința orice mijloace care i-ar putea ajuta: minciuna, perfidia, încercări de intimidare a anchetatorului, deseori lăsând să se înțeleagă că vor apela la „persoane influente” care să curme „șirul ilegalităților”.

5.1.3.2 Etiologia suportului psihologic (mobilul, trebuința, motivul, idealul, concepția, scopul etc.)

Mobilul, ca element subiectiv al conținutului

87 Cu studenții se vor analiza strategiile de contracarare a identificării și a probării infracțiunii prin strategia alibiului de către frații Iulian – Nicolae și Radu – asasinii prof. Racu Iulian în feb. 1994. Se va evidenția faptul că distanța CFR București-Iași, în perioada critică, fusese blocată prin înzăpezire, documentele oficiale ale CFR fiind utilizate în spargerea alibiului criminalilor care justificaseră absența din București, tocmai prin deplasarea la Iași în timpul critic, călătoria cu trenul fiind practic imposibilă. În final, autorii vor recunoaște comiterea omorului, de la ei recuperându-se corpurile delict: 2 butelii și 1 ceas de buzunar din aur.

infracțiunii - Comportamentul uman este determinat de modificările interne (neuro-endocrine) și de stimuli (excitanți) externi care influențează scoarța cerebrală⁸⁸. Modificările psihofiziologice determină starea de tensiune psihică care inițiază un comportament propriu fiecărui individ. Motivația acțiunii/inacțiunii infracționale constituie forța motrice interioară, elementul primar care asimilează și sedimentează influențele externe și va genera fapta, persistând până la reducerea tensiunii psihice apărute (prin săvârșirea sau desistarea de la producerea faptei).

Conduita individuală este rezultatul intervenției unui ansamblu de factori conștienți, inconștienți, fiziologici, afectivi, intelectuali, sociali, aflați în interacțiune⁸⁹ care incită, sedimentează sau amplifică structura psihică individuală (influențată de anumite predispoziții individuale). Motivația acțiunii/inacțiunii este declanșată de trebuințe, interese, convingeri, idealuri, concepții care dezechilibrează biopsihosocial infractorul și încetează prin satisfacerea acestora.

Trebuința infractorului având o natură diferită (socială, biologică, materială) impune stări și imbolduri acționale tensionate, orientând comportamentul individual spre reducerea tensiunii prin satisfacerea acestora sau amplificarea tensiunii din cauza neîmplinirii lor. Tendința de a trece la satisfacerea unor trebuințe în mod conștient sau inconștient, constituie faze comportamentale ale motivației individuale reprezentată de mobilul acțional care declanșează, impulsionează și orientează acțiunea/inacțiunea infracțională.

Selectarea și asimilarea trebuințelor și mobilurilor (motivelor) într-o structură constantă și eficientă în domeniul infracțional, formează interesele infractorilor.

Motivele se află într-o interacțiune instabilă care generează stări tensionale sau chiar între infractor și societate, determinând pe infractor să opteze între

88 N. Sillamy, pag. 202.

89 Idem, pag. 203.

satisfacerea prin infracțiune sau respingerea motivelor prin desistarea sa.

Trebuințele și interesele infractorului se contopesc uneori cu unele convingeri trăite afectiv, fiind implicate în sentimentele, pasiunile, emoțiile și dorințele sale.

Convingerile stabilizează propriile aprecieri despre unele fenomene și situații psihosociale, infractorul intervenind sau acționând pentru menținerea sau înlăturarea celor care nu-l satisfac. Derularea existenței sociale poate să fie idealizată de infractor în sensul preluării unor modele comportamentale sau a anticipării unor soluții care să justifice propria sa atitudine infracțională.

Idealul infractorului va constitui un țel suprem al acțiunii - omisiunii socialmente periculoasă, atât sub aspectul formei de realizare, cât și a finalizării acesteia reprezentând un înalt grad de pregătire acțională idealizare infracțională ce trebuie să caracterizeze sensul, scopul și modelarea întregii activități infracționale a unui individ.

Sfera conceptului de motivație comportamentală se încheie cu elementul de concepție despre viață și societate a infractorului, ca orientare fundamentală a comportamentului individual spre domeniul infracțional. Concepția despre rezolvarea conflictelor individuale și sociale numai prin infracțiune (ca rezultat al experienței proprii) se caracterizează printr-un grad mai mic de înțelegere a exigențelor sociale și este o negare a educației individuale.

Mobilul (motivul) acțiunii - inacțiunii infracționale reprezintă clementul subiectiv al conținutului infracțiunii și constă într-o cauză determinată, un imbold psihic care impulsionează, declanșează fapta socialmente periculoasă. Mobilul dezvăluie natura morală a acțiunii - inacțiunii. Reprezentând o caracteristică de impuls afectiv după selectarea, asimilarea și sedimentarea unor influențe externe, mobilul se materializează în obiectul rezoluțiunii

delictuoase și în direcționarea executării dinamice a acestora pentru satisfacerea unor cerințe morale individuale: gelozie, glorie, gratitudine, fanatism, lăcomie, răzbunare, sacrilegiu. Guvernând întreaga motivație acțională, mobilul reprezintă un factor declanșator al faptei în sensul determinării stării psihice necesare orientării spre satisfacerea cerințelor individuale, devenind astfel un obiect al cunoașterii individualității psihologice a infractorului responsabil. În funcție de geneza și conținutul mobilului acționai, în comportamentul infractorului se regăsesc elemente esențiale ale temperamentului, obișnuințelor, direcționării morale, experienței și adaptării la un anumit tip de viață, precum și ale tulburărilor mentale (frustrări, nevroze, obsesii, maladii mentale).

Mobilul faptei este variabil și se caracterizează printr-un grad mai mic sau mai mare, mai simplu sau mai complex de organizare, ceea ce înseamnă că sensul său diferă de la infractor la infractor sau după condițiile specifice de realizare „non sine causa acceditur” (nu se acționează fără motiv). Nivelul de profunzime în reflectarea realității psihosociale a mobilului infracțional va caracteriza și gradul de responsabilitate socială sau de iresponsabilitate a infractorului. Determinând infracțiunea, mobilul o individualizează și o califică, însă prezența sa nu este obligatorie pentru desăvârșirea conținutului infracțiunii. „Mutabile semper causa” (mobilul se schimbă mereu), însă el poate lipsi din derularea unor infracțiuni spontane, fapta care nu exclude realizarea conținutului infracțiunii deoarece acțiunea – omisiunea săvârșită cu intenție sau din culpă are un rezultat socialmente periculos dacă infractorul are capacitatea psihofizică să răspundă penal. Practic, nu există acțiune – omisiune care să nu aibă la bază un mobil acționai ce însoțește psihic și acționai comportamentul infractorului, însă în anumite situații, legea penală califică infracțiunea și după existența perceptibilă a mobilului: omorul săvârșit din interes

material (art. 175 lit. **b** C. pen.); în anumite situații legea impune cu necesitate existența mobilului pentru a se împlini elementul subiectiv al conținutului infracțiunii (abuzul în serviciu prin îngrădirea unor drepturi pe temei de naționalitate, rasă, sex sau religie – art. 247 C. pen.), astfel că în lipsa mobilului, infracțiunea nu va exista, iar fapta nu va fi sancționată.

Uneori, mobilul reprezintă o circumstanță agravantă în realizarea infracțiunii, devenind astfel și un element circumstanțial în activitatea de individualizare legală și judiciară a pedepsei: art. 75, lit. **d** C.pen. (existența motivelor josnice). Categoriile specifice de mobiluri sunt perceptibile și inedite, atipice, de manifestare bizară a unor motive acționale, legea propunând aplicarea unor pedepse până la maximul special, iar dacă acesta este neîndestulător, se va adăuga un spor în limitele prevăzute de art. 78 C.pen.

Mobilul infracțional se dezvoltă, în genere, înaintea debutului faptei, devansând fazele acționale și devenind o circumstanță subiectivă a acțiunii – inacțiunii socialmente periculoasă. Formarea mobilului și acceptarea acestuia de către infractor reprezintă o parte componentă a afectivității individuale care este preponderent și stabil negativă, constituind un caz tipic de neacceptare a exigențelor sociale, explicând din ce motiv a fost săvârșită fapta penală.

Scopul, ca element subiectiv al conținutului infracțiunii – Scopul infracțional este reprezentat de considerentele fixate în mod conștient de infractor care se vor realiza în mod concret prin săvârșirea unei acțiuni-inacțiuni. Prin scop, infractorul anticipează rezultatul faptei care urmează a se definitiva ulterior. Scopul este rezultatul unui proces psihic, al unei deliberări prin care făptuitorul anticipează satisfacerea unor interese și își fundamentează modul de acțiune concretă pentru a se finaliza rezultatul propus. În sens restrâns, scopul reprezintă reflectarea subiectivă, conștientă a unui

rezultat infracțional viitor, intuit, realizat și acceptat de infractor. În sens larg, scopul semnifică stabilizarea conștiință, volitivă a gândirii infractorului asupra unui obiectiv, deliberarea și adoptarea unei strategii acționale adecvate modului și condițiile concrete de săvârșire a faptei pentru obținerea rezultatului anticipat.

Sensul scopului se precizează în contextul acțiunii, exprimând caracteristica procesului acționai, a însușirilor, a circumstanțelor în care va avea loc acțiunea pentru a se ajunge la rezultatul prevăzut inițial. Scopul este dependent de rezultatul infracțional, fiind element subiectiv al conținutului infracțiunii doar în anumite condiții. Scopul realizează joncțiunea între actul deliberativ, volițional și rezultatul urmărit, însă nu în toate cazurile sfera și felul scopului urmărit de făptuitor face parte din sfera și felul scopului incriminat ca element subiectiv al conținutului unei infracțiuni. Dacă scopul infracțiunii concrete se ocupă de modul cum este organizată aceasta pentru producerea rezultatului, infracțiunea abstractă stabilește un scop generalizat socialmente periculos pentru întreaga categorie de acțiuni posibile a se realiza. În acest mod, scopul devine element subiectiv al conținutului infracțiunii doar în condițiile în care fapta a urmărit realizarea scopului generalizat, socialmente periculos. În conținutul infracțiunii, scopul este utilizat sub înțeleșurile de destinație, de rezultat și de circumstanță și face parte din latura obiectivă a infracțiunii.

5.1.4. Matricea morală

Înainte de a fi un concept, matricea morală (aflată în raporturi de incompatibilitate cu matricea infracțională) este o realitate mentală, un construct cognitiv-intelectiv plasat la nivelul conștiinței individuale și ușor identificabilă la fiecare individ al speciei umane, normal din punct de vedere biopsihic.

Premisele demersului se pot constitui din definirea moralei: „Morala poate fi definită din diferite puncte de vedere; ea poate fi definită ca știința binelui și a fericirii.

Morala este știința profilaxiei și a terapiei răului. Ea este filosofia și igiena fizică și psihică a vieții sociale, conștiința echilibrului social, știința moralității și imoralității, a drepturilor, a îndatoririlor, a viciilor și a virtuților. Morala este știința moravurilor, a ansamblului regulilor care guvernează raporturile dintre oameni, ea este știința acordului sau a societății, știința reacțiilor între indivizi și arta de a le evita: știința prudenței și a prevederii, știința estimării propriei slăbiciuni⁹⁰ sau din altă perspectivă „morala este ultimul capăt al unei asociații alternative între acțiune și reacție, între rău și răzbunare, între căință și consolare” - „există o morală pozitivă (morală binelui) - în joncțiuni pozitive, comandamente pozitive, ceea ce trebuie făcut, alături de o morală a răului (prohibiții) - comandamente negative, ce trebuie să ometem sau să ne abținem de a face”⁹¹.

Morala, chiar condiționată istoric, constantă și actuală, în fiecare din noi, este matricea noastră morală, spațiul psihologic, forul interior de dicizie, sau cum spunea Kant - „liderul arbitru”.

Matricea morală cuprinde legea morală implacabilă ce nu poate fi modificată, tocmai pentru că este lege. Legea morală cunoaște și răul și binele, și nu poate transforma răul în bine și nici binele în rău, ea este infailibilă, categorică, se supune unui singur comandament, cel al imperativului categoric.

În sinteză, matricea morală este o constelație de exigențe moral-etice structurată la nivel mental într-un construct cu rol de filtru selectiv, aflată în raporturi de excludere cu matricea infracțională, vis-à-vis de care dezvoltă la făptuitori sentimentul culpabilității (vinovăției) de fiecare dată când exigențele sale sunt încălcate.

Psihobiodectia este posibilă tocmai în virtutea realității și caracterului modificabil al matricei morale

90 Odobleja Șt. - Psihologia Consonantistă, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, pag. 553.

91 Idem, pag. 554.

sedimentară mental a speciei umane, pentru că psihobiodecția se adresează unui comandament moral – comandamentul adevărului și sincerității, coordonate ale personalității morale a omului.

În virtutea acestor realități, toate experimentele de biodecție judiciară confirmă, la unison, că sindromul relevant se află în consonanță cu legea morală a planului decelării răului de bine, în timp ce comportamentul simulat se află în contradicție cu legea morală.

Secțiunea a II-a – Comportamentul simulat

5.2.1 Noțiuni și definiții asupra comportamentului simulat

Una dintre formele de simulare (sau disimulare) o constituie minciuna, atunci când este comunicată prin limbaj. Rousseau comenta definiția în felul următor: „a minți înseamnă a ascunde un adevăr ce trebuie dat în vileag”, afirmând totodată că trecerea sub tăcere a acestor adevăruri pe care nu ai obligația de a le face cunoscute nu înseamnă „a minți”.

Sinceritatea este o prescripție morală care nu poate fi întotdeauna o realitate psihologică.

Minciuna afirmată de subiect este justificată sau nu, astfel ea reprezintă starea unei încercări de a falsifica răspunsul just la o întrebare, ascunzând stările emoționale demascatoare. Din punct de vedere psihofiziologic, detectarea simulării poate fi studiată și este analizată uneori în aspectele ei mai grave, infracționale, cât și, mai ales, în laborator – fără a fi interesați de doza de justificare a celor implicați sau de caracterul oarecum artificial în care sunt induși subiecții de experiență⁹².

O altă formă mai intimă de simulare, nu mai puțin răspândită însă, o constituie refuzul de a-și mărturisi și de a recunoaște o anumită atitudine reală față de o persoană oarecare sau încercarea de a-și camufla față de sine însuși o anumită dorință pe care totuși o simt⁹³.

92 Ciofu I. – Comportamentul simulat, pag. 51.

93 Idem, pag. 51.

Simulând, oamenii caută să-și convingă auditorii de poziția pe care și-o expun aparent. La anxioși, de exemplu, se observă adesea tănuirea adevăratului motiv de anxietate. Simularea îmbracă în exterior intenția de inducere în eroare prin trei procedee mascate:

40 printr-o atitudine raționalizatoare în care individul încearcă să ofere rațiuni cât mai plauzibile pentru justificarea unor greșeli sau a unui comportament pe care singur îl bănuiesc a fi condamnabil;

41 alții caută să-și proiecteze atitudinile personale în contul altora;

42 inversul acestui tip de mascare o constituie identificarea, prin aceasta individul atribuindu-și voit componente sau atitudini ale altor persoane.

Schema acestor procedee de mascare a motivelor reale, care sunt surse ale anxietății, aparține lui Coleman (influența freudiană).

Ca și în minciună, în orice alt tip de simulare există un anumit grad de intenționalitate în a înșela. Intenția este acea caracteristică esențială care deosebește o eroare de un fals. Simularea este, deci, o semnificație socială. Odată cu complicarea vieții sociale, tipurile de simulare, unele mai mult, altele mai puțin justificate, devin tot mai numeroase și, în general vorbind, niște necesități.

Cazul simulării absolute, a falsificării voite a adevărului printr-o formă exprimată verbal „minciuna” - cu ascunderea expresiilor aparente ar putea-o demasca. Oricărui comportament aparent îi corespunde, cu necesitate aspectul lui inaparent. Ceea ce este fals este sensul imprimat de individ componentei oferite spre observație directă, adică sensul care trebuie atribuit, după intenția sa, comportamentului aparent.

Comportamentul este, în fapt, inseparabil de formele sale de manifestare și acționează ca un tot. De aici și posibilitatea cunoașterii sigure a simulării comise. Inaparența în simulare este până la urmă nu numai ceea ce se încearcă a fi ascuns, ci produsul dintre inaparența care

corespunde cu ceea ce este lăsat voit să se exteriorizeze și inaparența care trebuie să rămână un secret personal.

5.2.2 Exprimarea aspectului inaparent în comportamentul simulat

Acțiunea simulării are un aspect aparent (care ne poate induce în eroare), dar și unul inaparent. Formele comportamentului inaparent – evidențiabile cu ajutorul indicatorilor fiziologici – sunt numeroare, de la modificările bioelectrice surprinse de EEG într-un moment de atenție, până la creșterea tonusului sau la mișcări musculare care anticipează direcționarea unor organe senzitive sau apatice către obiectul atenției.

Prima schemă la care apelăm se referă la „comportamentul de acomodare”. Astfel, între o funcție a sistemului (S) și comportament (R) au loc o serie de procese:

1 de prelucrare a informațiilor primite implicând procesele receptive (prin care se selecționează stimulii care dezvăluie, care arată o semnificație anumită);

2 de evaluare (prin care se definesc cerințele de acomodare și se formulează acțiunile posibile);

3 de selecție (prin care se aleg acțiunile, după riscul și recompensa pe care le presupun).

Toată această prelucrare este influențată de:

a. cadrul de referință al individului; b. patternul motivațional: trebuințe, interese etc.; c. resursele de mînuire a acțiunii comportamentale: capacitate, talent, învățare, potențialități etc.; d. condiții diverse, momentane: implicații emoționale, oboseală etc.

Rezultă, din această schemă, că între factorii perfect vizibili și controlabili, (S) și R), există unele variabile intermediare care influențează și întârzie răspunsul vizibil. Comportamentul simulat trece printr-o succesiune asemănătoare de etape – procese, dintre care, în unele comportamentul se poate exprima în ambele lui aspecte, în altele numai în formele inaparente. Dintr-o astfel de schemă se remarcă existența a două elemente importante

pentru conduita simulată, și anume:

— Primul element este reprezentat de momentul în care stimulului i se stabilește sau i se reactualizează o anumită semnificație pentru subiect, semnificație care poate fi cu totul alta decât cea unanim stabilită;

— Al doilea element îl constituie evaluarea, mai concret spus, selectarea tipurilor de răspunsuri, de acțiuni. Aici se controlează punctul în care subiectul care încearcă o simulare trebuie să-și traducă într-un stadiu aparent intențiile asupra cărora a deliberat, cât și formele de exprimare găsite a fi convenabile.

Într-o a doua schemă, comportamentul punctează și mai clar verigile inaparente incluse în acțiunea de simulare: stimul - semnificație - mediere - intenție - răspuns. În această schemă care aparține lui Smedslund este de reținut existența a două „zone nelegiferae” („now lawfull region”) în care sunt introduși factori de incertitudine: una după recepționarea stimulului, o a doua înaintea răspunsului efectelor. Prima zonă indică lipsa unei reacții logice între (S) și o anume semnificație constantă. A doua arată lipsa acestei reacții din stimularea respectivă și semnificația personală locală. Rezultă că odată cu sau după apariția intenției de a răspunde, un răspuns poate fi întârziat, viciat, falsificat cu un altul care nu corespunde uneia de tipul statistic, ca depersonalizat. A doua zonă de incertitudine împreună cu intenția de a răspunde, reprezintă, posibil, momentul și locul cel mai caracteristic pentru acțiunea demascatoare a aspectului inaparent din comportamentul de simulare, în care obiectiv ar fi poate imposibil de pătruns dacă ea n-ar fi strâns legată de coloratura emoțională a acțiunilor planificate, de efectul atitudinii pregătitoare și nesiguranța asupra rezultatului acestor acțiuni care presupun un risc pentru individ.

În comportamentul inaparent al simulării există unele verigi, unele etape semnificative. Desfășurarea acestor etape nu are loc fără un anumit ecou efectiv, emoția le însoțește, dându-le o anumită consistență, adică, o

implicare în primul rând a manifestărilor organice, musculare și glandulare care îngroașă cu mult latura evidențiable a acestor evenimente.

5.2.3 Indicatorii verbali, motori și fiziologici ai conduitei simulate în expresia aparentă (semnificația și sensul stimulilor declanșatori de emoție)

a. Metoda asocierilor de idei în detecția minciunii își bazează eficiența pe faptul că o stare emoțională, o anumită semnificație a cuvintelor ce se prezintă sau se spun cuiva poate influența asocierile pe care acesta le stabilește uneori. Libertatea unui subiect de a stabili asociații de limbaj la un cuvânt-stimul dat este îngrădită, orientată de o serie de criterii care uneori scapă controlului individual. Asociația făcută poate să apară – atât pentru experimentator, cât și pentru subiectul însuși – ca fiind întâmplătoare. Totuși, din punct de vedere al legăturilor, circuitelor condiționate care sunt reactive și care stau la baza asocierilor verbale, formularea de „asociație întâmplătoare” trebuie privită cu circumspecție. Există cercetări ale căror date probează faptul că în conținutul asocierilor pe care le facem pot fi incluse până și aspectele unor percepții subliminale. Ideile nu ne vin în minte, deci, la întâmplare.

Folosirea metodei asocierilor verbale în scopul detectării unui anumit conținut de idei, legat de o stare momentană (emoțională, mentală) capătă șansa de a deveni, prin intermediul unei metode adecvate, un singur instrument investigator.

Ca o concluzie referitoare la folosirea metodei asociațiilor verbale, se afirmă că „dacă viteza de reacție verbală este diferită la cuvintele critice față de acelea nesemnificative, dacă subiectul refuză răspunsul la cuvintele critice sau repetă voit, în lipsa unui cuvânt înlocuitor la îndemână, răspunsurile verbale anterioare – atunci vinovăția simultanului (subiectului) poate fi dovedită”.

b. Indicatori vegetativi. În multe cazuri

experimentale s-a constatat că stimulii prezentați subiectului au și un aspect afectiv, dar cel cognitiv este primordial. Într-un context afectiv situația se schimbă. Simularea constituie tocmai unul dintre aceste cazuri: aspectul emoțional este mai viu, datorită însuși contextului afectiv în care este silit să acționeze subiectul sau infractorul. De aceea, indicatorii vegetativi se situează pe primul plan prin modificările pe care le produc: pulsul crește imediat după minciuna afirmată, poziția verticală a undelor pulsațiilor înscrise este modificată, Dintre alți indicatori vegetativi, unii autori susțin că EDG are o mare eficiență în detectarea răspunsurilor simulate. Personalul de specialitate care lucrează în criminalistică opiniază însă că în condițiile anchetei (cu un stres mai ridicat, deci), EDG are o eficiență într-adevăr mai bună, dar mai scăzută comparativ cu alți factori, cum ar fi presiunea sangvină, c. Înregistrările fiziologice sunt asociate cu alți indicatori de detecție a simulării și contribuie considerabil la detectarea comportamentului simulat.

d. Un alt indicator, expresia sonoră a răspunsului verbal, a stat la baza detecției comportamentului simulat într-o melodii pusă la punct de Olechowski.

5.2.3.1 Indicatorii fiziologiei, semnificația și sensul stimulilor declanșatori de emoție în simulare

După 1900, cercetările întreprinse în direcția „detectării simulării”, „a minciunii au fost tot mai numeroase, specialiștii plecând de la faptul că stările de tensiune psihică, apărute în momentele de nesinceritate, cum sunt și cele specifice învinuitului sau inculpatului care caută să ascundă adevărul, determină o serie de modificări fiziologice. Unele dintre aceste modificări (răgușeala, congestionarea, crisparea, scăderea salivației, dereglarea ritmului respirației și a celui cardiac etc.), pot fi sesizate direct de către cel ce efectuează ascultarea, dacă are cunoștințe de psihologie, fiziologie și, bineînțeles, spirit de observație adecvat profesiei.

Plecându-se de la manifestările specifice tensiunii

psihice, în literatura de specialitate s-a încercat chiar stabilirea unor reguli după care se poate detecta minciuna, vinovăția sau inocența. Astfel, potrivit lui Le Clerc:

a. răspunsul vinovatului este mai lent și ezitant, cel al inocentului este spontan, detaliat și deseori indignat; **b.** vinovatul suportă mai greu privirea, spre deosebire de inocent care însă, roșește mai ușor; **c.** inocentul face apel la corectitudinea sa și caută să demonstreze că nu ar avea niciun interes pentru laptele care i se impută; **d.** inocentul dă mai greu explicații privind modul în care și-a petrecut timpul critic, spre deosebire de vinovat care oferă imediat un „excelent” alibi; **e.** inocentul este inconsecvent în declarațiile pe care le face⁹⁴.

Tehnicile de investigare, care detectează emoția și nu cauzează acesteia, se bazează, în esență, pe următoarele elemente:

— În momentul simulării, individul prezintă o serie de manifestări emoționale⁹⁵;

— Persoana ascultată nu-și poate controla în întregime aceste manifestări emoționale.

Indicatorii fiziologici care pot servi la depistarea tensiunii emoționale folosiți în actualele tehnici de detecție a simulării, a sincerității sau a nesincerității, sunt consecința unor procese fiziologice (cauzate de tensiunea psihică specifică sistemului nervos vegetativ), cum ar fi:

43 modificările activităților cardiovasculare, manifestate în ritmul și amplitudinea pulsului, precum și în tensiunea arterială;

44 modificarea caracteristicilor normale ale respirației care, în prezența emoției, devine neregulată și mai grea;

45 modificarea rezistenței electrice a pielii, denumită reacția electrodermică (R.E.D.);

94 E. Stancu - Criminalistică, pag. 145.

95 Vezi anexa: T. Butoi și I. Butoi - Psihologia comportamentului criminal - ghid de observație, Ed. Enmar, București, 1999, pag. 137 și următ.

46 modificarea caracteristicilor normale ale vocii, funcției fonatorii influențată de schimbarea tremurului fiziologic al mușchiului aparatului fonorespirator; modificarea caracteristicilor scrierii, îndeosebi în privința vitezei de execuție și a presiunii, care se poate accentua sau reduce⁹⁶.

Alți indicatori fiziologici sunt:

47 tensiunea musculară (crisparea);

48 temperatura corpului;

49 comportamentul ocular;

50 activitatea electronică a scoarței cerebrale, înregistrată prin intermediul electroencefalografului sub forma electroencefalogramei (EEG), fiind un indicator important al tensiunii psihice.

5.2.3.2 Mijloace psihologice de detectare a tensiunii psihice cuprinse în chestionare și teste de personalitate

Performanța realizată de un subiect într-o cercetare experimentală depinde, printre altele, de calitatea și intensitatea simulării, de anumite capacități psihofizice, de disponibilitatea de moment, de gradul de sănătate și oboseală, de motivația pentru experiment. Influența acestor condiții asupra creșterii sau descreșterii performanței, în obținerea unor rezultate care corespund realmente sau nu posibilităților subiectului a fost deseori abordată obiectiv.

O importanță deosebită o are asupra rezultatelor și influența sau încrederea subiectului față de adevăratul scop al activității experimentatorului, uneori, condiții care îl pot determina să apeleze în ceea ce spune sau face, la răspunsuri nesincere.

Este necesară o analiză amănunțită privind rolul stimulărilor în cercetarea psihologică, influența acestora asupra nivelului performanței și, în general, asupra îmbunătățirii modelului de investigare a simulării.

Se observă indici de simulare în:

⁹⁶ T. Bogdan, T. Butoi - Tratat practic de criminalistică, voi. II, pag. 368.

a chestionarele psihologice - care răspund anumitor tematici - în care o parte dintre cei solicitați au tendința de a face o „bună impresie” examinadorului. În cazul în care indivizii sunt preveniți că obiectul urmărit, odată cu prezentarea chestionarului, îl constituie investigarea tendinței de a minți, are loc o mai frecventă formare a răspunsurilor, cu o puternică dorință de a face aceeași „bună impresie”. Astfel, pentru a preveni falsitatea răspunsurilor, s-a pus problema introducerii în chestionare a „scalelor speciale” de detecție a unor disimulări reușite (fake good responses); b testul M.M.P.I. conține, de asemenea, o „scală specială” de 18 elemente, asemănător testului de personalitate al lui Manddiley (M.P.I.) și o „scală specială pentru copii” (J.M.P.I.), cu doi indici de simulare (F-K, K-L), identificați ca fiind factori care exprimă o „tendință de a minți” și o „apărare perceptivă”, disimularea și apărarea perceptivă având un factor comun: starea de apărare („liberty”); e testul de apercție tematică (T.A.T.), aplicat într-o condiție standard, comparat cu o agresivitate simulată poate avea ca rezultat evidențierea încercărilor de a da răspunsuri false.

d testul de frustrație ROSENZWEIG - acumularea agresivității este’s introproiectată, exteriorizată sau mediată.

Secțiunea a III-a - Detectarea științifică a conduitelor duplicitare (simulate-mincinoase) - utilizarea tehnicii „Lie detector” - Poligraf⁹⁷

„A nu ține seama de relativitatea concluziilor investigațiilor poligraf este tot atât de grav cu a nu le lua în seamă sau a le acorda un credit total”.

Prof. dr. Tudorel Butoi - prim expert în tehnica poligraf

5.3.1 Scurt istoric și evoluție în materie

Preocupările obiective științifice, îndreptate către

97 Integral opera colectivă Tudorel Butoi, Tiberiu Bogdan — Tratat practic de criminalistică, vol. II, Ed. M.I., 1985 — cap. referitor la identificarea stressului emoțional prin tehnica poligraf.

detectia stărilor de tensiune emoțională care evidențiază disimularea adevărului, sunt de dată relativ recentă.

Este cunoscut faptul că cercetările asupra poligrafului au apărut pentru prima oară în jurul anilor 1920 în S.U.A., izvorând din necesitatea practică a orientării anchetatorilor în dirijarea cercetărilor judiciare, ulterior poligraful „fiind amplu folosit în instrucția penală”⁹⁸.

Plecând de la faptul că disimularea adevărului (minciuna) este însoțită în mod obișnuit de unele schimbări fiziologice caracteristice reacțiilor emoționale, „un număr de tehnicieni și criminologi ca V. Benussi, H.D. Burt, J.A. Larson, Summers, Keller, Reid, Imbau, pentru care lupta contra crimei se reducea adesea la o luptă între adevăr și minciună, dar preocupați de asemenea să stabilească nevinovăția indivizilor acuzați pe nedrept, au făcut cercetări și au construit aparate amplificatoare și înregistratoare capabile să traducă și să studieze aceste fenomene interioare”⁹⁹

Pentru diagnosticarea minciunii și sincerității, V. Benussi a utilizat pneumograful. Problema pe care și-a pus-o Benussi a fost dacă se schimbă respirația când se minte, cu alte cuvinte dacă se pot preciza sau nu simptomele respiratorii pentru minciună. Tehnica utilizată de Benussi a constatat în următoarele: subiectului i se prezentau diferite bucăți de hârtie pe care erau imprimate cifre, litere sau imagini. El (subiectul) trebuia, într-un caz, să spună sau să citească corect ceea ce se găsea pe foaia de hârtie, iar în alt caz să declare semne care nu se găseau pe foaia de hârtie, simulând adevărul. Experiențele au fost făcute în prezența unei asistențe compuse din experți, al căror rol era acela de a observa atitudinea și fizionomia subiectului și de a conchide după impresiile lor dacă subiectul a mințit sau a spus adevărul. În acest timp,

98 J. Pinatel – El detector de mentiras Mundo-Policial, nr. 25.1974, Buenos Aires, pag. 58.

99 M. Sicot – A la barre de l’Interpol Paris, 1961, pag. 170.

experimentatorul se ocupa de înregistrarea respirației subiectului. Pentru diagnosticare, experimentatorul s-a folosit numai de curbele respirației. Rezultatele obținute au fost din cele mai tipice: în caz de minciună, expirația era de mai lungă durată decât inspirația, iar în cazurile de sinceritate, dimpotrivă, inspirația era aceea care dura mai mult. Prin urmare, ceea ce permite diagnosticul nu este nici frecvența, nici profunzimea respirației, ci numai forma. Încercările făcute de subiecți de a schimba în mod voluntar curba respirației au fost fără succes. Interesant de remarcat este însă faptul că aprecierea experților a fost justă în 50% din cazuri, ceea ce după Benussi se putea datora pur și simplu întâmplării, pe câtă vreme diagnosticul bazat pe curbele respirației prezenta o exactitate de aproape 100%.

Experiențele lui Benussi au fost reluate cu mici modificări de H.D. Burtt. El a înregistrat însă, nu numai respirația, ci și presiunea sanguină sistolică. Concluzia la care a ajuns a fost că presiunea sanguină sistolică avea o mai mare valoare diagnostică decât respirația. După Burtt, diagnosticul bazat pe respirație este just în proporție de 73%, iar cel bazat pe presiunea sistolică în proporție de 91%¹⁰⁰.

În S.U.A., primele cercetări se leagă de numele lui John A. Larson¹⁰¹ care, în colaborare cu profesorul de psihologie Robert A. Gesell, a realizat în 1920 un aparat poligraf portabil (instrument capabil să înregistreze în mod continuu 3 fenomene fiziologice – tensiune arterială, puls și respirație), pe care-l utiliza mai ales pe când lucra pentru poliția din Berkley¹⁰².

Keller, care urmărise primele lucrări ale lui Larson, a construit în 1925 cu ajutorul Universității Northwestern, un poligraf îmbunătățit, sub denumirea de „Keller

100 Al. Roșea – op.cit., pag. 127-128.

101 A. Parker – Au nom de la loi, Paris, 1965, pag. 98.

102 C. Tumer – Detection scientifique du mensonge dans l'Armee Americane, în „Revue Modeme de la Police“, nr. 61, 1963, pag. 16.

Polygraph” (nedepășind însă stadiul înregistrării parametrilor clasici: tensiunea arterială, pulsul și respirația). Cu acest aparat, el pune bazele poligrafului industrial¹⁰³.

În 1938, Compania de cercetări asociate din Chicago, adaugă la aparatul lui Keller, inspirându-se din lucrările lui Walter Summers asupra reacției galvanice a pielii, un înregistrator capabil să măsoare variațiile acesteia.

O formă îmbunătățită este realizată în 1945 de John Reid, care stabilește legătura între activitatea musculară neobservabilă și tensiunea arterială, poligraful „Reid” putând astfel înregistra: tensiunea-pulsul, respirația, reacția electrodermogalvanică, reactivitatea neuromusculară. Realizările în acest domeniu au fost posibile datorită, pe de o parte, necesității impuse de practică de a se efectua detecția disimulării adevărului și, pe de alta, datorită preocupării unor minți ingenioase de a fructifica în mod superior rezultatele psihofiziologiei.

Ulterior acestor prime începuturi, a avut lor o perfecționare considerabilă a poligrafului, atât în sens strict tehnic, cât și ceea ce privește metodologia de utilizare a aparaturii.

Pe plan statistic, Laboratorul de detectare al poliției din Chicago a efectuat între 1938 și 1941 un număr de 1127 de teste. În registre a fost relevată culpabilitatea în 84% dintre cazuri¹⁰⁴.

Au existat multe discuții privind aspectele morale și juridice ridicate de folosirea tehnicii poligraf. Astfel, M. Sicot sublinia: „În domeniul respectului persoanei umane, se cuvine să se precizeze bine că utilizarea aparatului este de ordin pur extern. Firele și electrozii săi nu afectează cu nimic integritatea sau demnitatea individului care conservă toate calitățile sale volitive și intelectuale și nici

103 Guy Mondet - Le polygraph et son utilisation en justice, în „Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique”, nr. 4, 1959, Geneva, pag. 298.

104 Ibidem.

nu trebuie măcar să se dezbrace, în timp ce în multe țări, legile autorizează recoltarea de sânge care necesită înțepături și prelevări corporale”¹⁰⁵.

În ce privește opinia europeană față de aspectul juridic al problemei, majoritatea specialiștilor sunt de aceeași părere cu Marcel Sicot, care subliniază: „Reacțiile înregistrate la poligraf nu pot fi considerate nici ca declarații, nici ca mărturii, nici ca mărturisiri, pe care nimeni nu este, în mod legal obligat să le facă. Mie mi se pare în actuala stare de lucruri că ar trebui să fie clasate în categoria indiciilor care rezultă mai curând din tehnica polițistă, decât din procedura penală. Ele nu au, desigur, valoarea urmelor relevate la fața locului, și, mai puțin încă, forța probantă a amprentelor digitale, recunoscută astăzi în mod universal. Dar justiției i-au trebuit numeroși ani ca să recunoască valoarea probatorie a dactilotehniei”¹⁰⁶.

Nu trebuie neglijat faptul că „adversarii detectorului de minciuni, uitând fără îndoială pe nevinovați, pe care acesta permite să-i scoată în afara cauzei, estimează că utilizarea sa este incompatibilă cu principiul de a dispune liber de tine însuți, că singura amenințare de a recurge la acesta constituie deja o presiune, că operația însăși este un act de intimidare care poate aduce subiectul să mărturisească ceea ce n-ar fi recunoscut altfel, că el riscă să mărturisească crezându-se depistat, că anchetatorul poate, dacă individul refuză să se supună detectorului, trage din acest refuz concluzii injuste sau imprudente, că subiectul vinovat este susceptibil să vrea el însuși să înșele, în sfârșit, că uneori este dificil să interpretezi graficele și să controlezi autenticitatea acestora”¹⁰⁷.

În prezent, folosirea tehnicii poligraf în procesul penal este o realitate nu numai pe continentul american, ci și în numeroase țări europene (Germania, Franța, Italia, Polonia etc.), în Japonia, în Israel etc.

105 M. Sicot – Op.cit., pag. 170-171.

106 Ibidem.

107 Ibidem.

În țara noastră, testările cu ajutorul tehnicilor poligraf sunt de dată recentă și se fac în compartimentele tehnico-științifice ale Poliției. Preocuparea de bază este aceea a perfecționării metodologiei de testare (prin valorificarea experienței practice a muncii de poliție și a cercetărilor de psihologie judiciară de la noi), în direcția măririi capacității de precizie în ceea ce privește depistarea disimulării adevărului în cursul cercetărilor. Scopul final exclusiv este acela de a orienta (în baza unor indicii) cercetările judiciare, de a aduce un plus calitativ activității de urmărire penală.

6.3.2 Fundamentul științific al constatării stresului psihologic a) Indicatorii psihofiziologici de depistare a nesincerității

Observația empirică milenară a evidențiat faptul, îndeobște cunoscut, constând în aceea că ori de câte ori se ascunde adevărul prin rostirea unei minciune, acest fapt este însoțit de un întreg cortegiu de trăiri lăuntrice și de sentimentul stingheritor al vinovăției. „În strădania de a ascunde adevărul nu am simțit oare în unele ocazii o creștere bruscă a bătăilor inimii, urcarea sângelui în obraz, un impuls incontrollabil de a înghiți, sau alte astfel de fenomene rezultând din teama asupra posibilității ca minciuna să fie descoperită? Și nu ne-am întâlnit cu multe ocazii în care am putut decela minciunile altor persoane prin diverse manifestări ca roșirea, contractarea buzelor, strângerea ochilor, evitarea de a privi pe cel ce întreabă «drept în ochi», o monotonie specială a vocii, un «râs forțat», contra întrebare de «cine, eu?», o cerere inutilă de a se repeta întrebarea, mișcări ale mâinilor și picioarelor arătând o stare de stânjeneală, o activitate mărită a «mărului lui Adam» și multe alte reacții de natură asemănătoare?”¹⁰⁸. Deosebit de frecvent, asemenea manifestări se întâlnesc în domeniul psihologiei judiciare, oglindite concret în munca de urmărire penală, de ascultare a învinuiților și infractorilor. În marea majoritate

108 Ibidem.

a cazurilor, aceștia, profitând de lipsa unor probe hotărâtoare și ținând raționamente cu aspecte de verosimilitate, zădărnicesc aflarea adevărului și soluționarea justă a cauzelor. Dacă în plan rațional, logico-cognitiv (acela al dialogului dintre anchetator și infractor), manifestarea de voință a acestuia din urmă de a se apăra de acuzațiile aduse se desfășoară plenar, nestingherit, uneori dându-i chiar câștig de cauză, nu același lucru este posibil în sfera trăirilor emoționale și a reacțiilor psihofiziologice, unde, de obicei, autocontrolul voluntar rămâne fără efect¹⁰⁹. „Persoana care a comis o infracțiune, în timpul ascultării se află într-o stare de excitație emoțională puternică, în special atunci când există un pericol real de a face cunoscute fapte pe care vrea să le ascundă. La o reacție emoțională puternică intervin modificări în presiunea sângelui, în forța și viteza de lucru ale inimii, în respirație (schimbarea ritmului), în reacția epidermo-galvanică. Aceste modificări pot fi înregistrate pe aparate speciale, analizându-se mai apoi abaterile intervenite”¹¹⁰.

b) Mecanismul psihofiziologic al producerii stărilor emoționale

În săvârșirea unei fapte penale (furt, tâlhărie, delapidare, omor etc.) subiectul (infractorul) participă cu întreaga sa ființă, mobilizându-și pentru reușita infracțională întregul său potențial volitiv și cognitivo-afectiv. Punerea în act a hotărârii de a comite fapta prevăzută de legea penală este precedată de o serie de

109 J.E. Reid, F.E. Inbau - Truth an Deception, The polygraph (Lie Detector) Technique, Baltimore, 1966, pg. 14.

110 De aici și o serie vastă de preocupări către detecția în mod indirect a aspectelor de nesinceritate, începând cu Abrahamsen Kent-Rosanoff, Jung, Roșea (timpul de latență); A.R. Lucia Mira y Lopez (dereglările în curba experienței motrice); I. Molnar (chestionarul tendinței generale de a fi nesincer), și terminând cu substanțele psihofarmaceutice (House-Claude Hererra) sau electroșocul (Corletti și Bini) - vezi Tiberiu Bogdan - Psihologia judiciară, Ed. Științifică, București, 1956, pag. 180-190.

procesele de analiză și sinteză și de o luptă între motive, deliberarea și actele executorii antrenând profund întreaga personalitate a individului. Acest lucru face ca faptul infracțional să nu rămână ca o achiziție întâmplătoare, periferică a conștiinței infractorului, ci să se integreze în aceasta sub forma unei structuri informaționale stabile cu conținut și încărcătură afectiv-emoțională specifică, cu un rol motivațional bine diferențiat. Asimilarea faptei are loc în momentul săvârșirii acesteia, în procesul perceperii și acțiunii nemijlocite cu obiectele și fenomenele din mediul (infracțional) înconjurător și al sedimentării semnificațiilor lor în experiența adaptativă în raport cu situația infracțională. Psihologic, obiectele, ființele sau fenomenele percepute de infractor în timpul comiterii faptei (scule sau instrumente de spargere, arme, victimă, martori, contextul spațio-temporal al desfășurării faptei etc.), în funcție de proprietățile lor fizico-chimice (intensitate, formă, mărime, culoare, dispoziție spațială, rezistență a victimei sau de efectele acestora (țipăt de durere, strigăt, zgomot de împușcături etc.) determină trăiri și reacții emoționale pozitive sau negative ale subiectului. Subordonându-se caracteristicilor informaționale ale faptei, componentele experienței afective corespunzătoare se asociază, integrându-se în calitate de componentă a imaginii individuale sau categoriale despre fapta infracțională, conform principiului psihologic după care stabilizarea și organizarea sistemului de imagini implică și stabilizarea și organizarea substratului lor afectiv.

Tehnicile poligraf, abordând în mod indirect planul conștiinței subiectului, caută să evidențieze dacă acesta redă cu fidelitate și în mod sincer „ceea ce știe”, adică elementele de conținut ale „realității subiective” pe care o poartă în planul conștiinței sale (elemente de timp și de loc legate de faptă, de modul de operare și de împrejurările care au declanșat comportamentul infracțional). Stările emoționale iau naștere încă din momentul în care bănuitul

este invitat pentru a da relații legate de faptă și, în general, cunosc următoarea dinamică în manifestare:

Starea inițială a conștientizării pericolului (în cazul unui vinovat) de a fi identificat și demascat introduce organismul uman, ca sistem autoreglator, într-o stare de vigilență crescută (alarmare¹¹¹). Această stare inițială are un caracter difuz, general, global, cu declanșare și realizare involuntare, pregătind (prin mecanismele autoreglării psihofiziologice) organismul pentru contracaraarea pericolului. În cazul unei persoane nevinovate, de regulă, stările emoționale sunt slab evidențiate, având în general, un caracter stenic, pozitiv, motivat de curiozitate și interes pentru scopul chemării în fața anchetatorului. Ele se realizează, de asemenea, prin mecanismele psihofiziologice involuntare, reflexe și au un caracter difuz general, fiind slab evidențiate.

Odată cu începerea chestionării bănuیتului, conștientizarea mesajului informațional al întrebărilor ce i se adresează realizează în planul cognitiv al acestuia reactualizarea involuntară a momentelor informaționale obiectual afective care au însoțit comiterea faptei, prin declanșarea reacțiilor funcționale ale memoriei intenționale și ale celei latente. Datorită factorului surpriză și elementului de neprevăzut al întrebărilor, reprezentările despre faptă apar brusc, intempestiv, surprinzând compartimentul de analiză și decizie nepregătīt, în deficit de date și subsansambluri logice în fața pericolului iminent de demascare.

Concomitent, caracteristicile afective, stările emoționale și trăirile care au întovărășit reprezentările despre faptă inundă planul conștiinței, dominându-l, în virtutea ineficienței asupra lor a controlului voluntar. La acest nivel, trăirea emoțională se integrează în structura primară a instinctelor (instinctul de conservare), conștientizarea pericolului demascării declanșând trăirea

111 C.T. Morgan - Physiological psychology, Megraw-Hill Books, 1965, pag. 337 și urm.

stării de frică (uneori bruscă blocare a unei funcțiuni motorii)¹¹², cu caracter bine precizat și distinct față de un pericol anume (rezultând din conținutul mesajului informațional al întrebării) și însoțită de puternice descărcări neurohormonale declanșate pe cale reflexă.

O sursă puternică de geneză a stărilor emoționale este (alături de „teamă de detecție”, mai ales după testul cartonașelor de stimulare) și conflictul care apare în plan cognitiv și în procesul de decizie, între domeniul datelor de cunoaștere ce fundamentează situația adevărată și domeniul datelor intenționale care fundamentează minciuna.

Disimularea adevărului făcută în mod conștient necesită un efort voluntar, care declanșează stări emoționale ușor decelabile în parametrii psihofiziologici. Dacă negarea adevărului este posibilă în planul verbal al dialogului (în cursul anchetei libertatea de conștiință nefiind limitată în niciun fel), acest lucru nu este posibil în planul reacțiilor neurovegetative, unde conflictul capătă proporții, instanța corticală conducând, prin structurile subordonate, centrii sistemului vegetativ către dezechilibrări și reechilibrări succesive cu caracter adaptiv situației de pericol în care se află individul.

Plecând de la aceste date științifice fundamentale (în literatura românească de specialitate, Ion Ciofu, în cadrul Institutului de psihologie al Academiei, s-a impus prin cercetările asupra comportamentului simulat), tehnica poligraf nu face altceva decât să depisteze emoția în mod indirect prin depistarea reacțiilor activatorii generale, care implică mecanisme fiziologice atât de centrale, cât și periferice¹¹³.

112 Tiberiu Bogdan, - Probleme de psihologie judiciară, Ed. Științifică, 1973, pag. 102 și mm

113 Aceste reacții pot fi identificate deoarece sunt transmise de o parte specială a sistemului nervos. Putem spune că sistemul nervos al omului are două componente. Una somatică responsabilă de transmiterea impulsurilor nervoase somatice musculare și de postură a scheletului. Alta, mai veche și relativ independentă de sistemul nervos

În acest sens există corelații directe între viață psihică și modificările cardiovasculare. Accelerarea ritmului cardiac în timpul emoției a fost bine cunoscută cu mult timp înainte ca problema să fie analizată științific (Bîkov).

Experimental s-a obținut tahicardie în cursul aplicării unei baterii de teste care au introdus o stare de stress (Thiessen), la așteptarea șocului electric (Kransogorski), chiar dacă această așteptare se întinde pe zeci de minute (Lundberg), stabilindu-se că în timpul imediat anterior, cât și după acțiunea aceluiași stimul nociv, anxietatea provoacă o descreștere a acestui ritm. Emoția de teamă, de frică este, deci, legată de interceptia cardiacă, relație exprimată perfect de clinicianul Brown: frica este o „proprietate esențială a psihismului cardiac”. Un alt parametru al activității cordului

În emoție îl constituie modificările vasculare. Observațiile, mai întâi clinice (Pșonic), au stabilit că are loc o dilatare a vaselor sanguine cerebrale în timpul stărilor afective de orice fel (Franck), în durere și rușine (Mosso) sau în neliniște (Negel) ¹¹⁴. Totodată, emoția este însoțită și de o creștere a tensiunii arteriale. Legat de activitatea aparatului cardiovascular amintim și efectele glandulare decelabile în emoție. În emoția puternică (mânie) are loc o activare a sistemului nervos simpatic, însoțită de un exces de adrenalină. Ca rezultat apare un întreg cortegiu de reacții fiziologice care pregătesc

central, cea autonomică sau vegetativă, care se ocupă cu activitatea vitală subconștientă: Noi respirăm, inima bate, digestia are loc, hormonii sunt eliminați în debitul sanguin care trece prin corp, este reglată temperatura, pupila se dilată sau se contractă, fără nici un fel de adaptare conștientă... aceste schimbări includ îmbujorarea ori paloarea feței, transpirația excesivă, creșterea vitezei inimii, uscarea gurii, multe senzații viscerale și altele” - H.J. Eysenk - Sense and nonsense in psychology, Penguin Books, 1966, pag. 78.

114 „Impulsurile sistemului simpatic pot cauza bătăi rapide ale inimii. Ele pot determina constricția vaselor de sânge..., iar accelerarea vitezei inimii și constricția vaselor de sânge pot crește presiunea sângelui” C.T. Morgan, op.cit.. pag. 334-336 și urm.

organismul pentru a putea face față situației (Canon, Funkenstein); respirația devine mai profundă, ritmul cardiac mai frecvent, tensiunea arterială crește, apare afluxul de sânge către inimă și mușchi, procesele din canalul alimentar se diminuează ș.a.m.d.; ficatul se dilată și secretă provizii de zahăr în sânge, iar acesta din urmă coagulează mai rapid (Ruch, Bîkov). În tensiunea psihică, cum ar fi cea provocată de frică, sunt secretați diverși hormoni pe lângă adrenalină: noradrenalină, serotonină, acetilcolină, care, la un loc, constituie un mecanism de „agitație vegetativă” (Kreindler).

Emoțiile determină prin sistemul nervos vegetativ și modificări electrice în piele, atât de rezistență electrică, cât și de potențial¹¹⁵. Încă de la primele cercetări ale aplicării tehnicii cutanogalvanice (Pierron, Campbellman) s-a stabilit dependența relației emoție-rezistență și potențial electric nu numai de caracterul de noutate a excitării organismului, de caracterul de efort fizic sau intelectual, ci, în foarte largă măsură, și de stările afective în care rezistența electrodermică (RED) este deosebit de activă. Folosind o metodă poligrafică au fost obținute schimbări de potențial în raport cu încărcătura emoțională a cuvântului stimul (Kreindler). Paralel cu reacția electrodermografică are loc o intensificare a activității glandelor sudoripare. În emoție este prezentă mai ales transpirația palmară. Aceasta poate fi eficient detectată în stresul emoțional (Funk Hausser)¹¹⁶.

Modificarea caracteristicilor normale de respirație sub influența emoției. Sufocările, înghițirea aerului, gâfâiala și îngreuierea respirației sunt printre schimbările respirației care se pot produce în cazul unei emoții. Impulsurile sistemului simpatic dilată bronhiile pulmonare

115 „Răspunsurile psihogalvanice au fost folosite în toate testele psihologice de cercetare vizând condițiile emoționale ori măsurarea reacțiilor emoționale la stimuli” – C. T. Morgan, Ibidem.

116 34.1. Ciofu – Comportamentul stimulată, Ed. Academiei R.S. România, București, 1974, pag. 38-39; 75.

sporind schimbarea oxigenului și bioxidului de carbon¹¹⁷. De obicei, după un răspuns mincinos al infractorului, în traseul ritmului respirator fie că se evidențiază una, două unde rapide cu o amplitudine mărită, fie că respirația se blochează un moment sau capătă un caracter scalariform (ceea ce operatorii de poligraf denumesc „în trepte”).

În timpul anchetei, ofițerul experimentat poate, desigur, să descopere și să demaște comportamentul simulat al infractorului, uzând de o logică impecabilă și fisurând sistemul defensiv al acestuia prin evidențierea caracterului contradictoriu și uneori absurd al unor afirmații care-i aparțin.

De asemenea, gama largă de întrebări care surprind infractorul, supunându-l la raționamente imprevizibil și generează un comportament caracteristic în mimică, gestică, intonație, nu face decât să ofere o serie de indicii ce reliefează nesinceritatea și încercările de a induce în eroare. Deși această cale de investigare dă uneori rezultate bune, descoperirea simulării se face incert la unii indivizi, la alții fiind chiar imposibilă, datorită unui autocontrol mărit în manifestările exterioare ale comportamentului simulat, obținut printr-un antrenament oarecare sau prin obișnuință la infractorii recidiviști, înrâiți. De aceea, calea cea mai utilizată și mai sigură pentru detecție o constituie sondarea simulării prin indicatori fiziologici, mai ales prin aceia care evidențiază comportamentul inaparent. Conștiința vinovăției, a fricii mobilizatoare a unei stări emotive care poate fi mascată cu dificultate, îl determină pe individ să reacționeze

117 „C.A. Ruckmick face în 1934 o trecere în revistă a studiilor privind respirația, observând modificarea acesteia în diverse stări emoționale: ritmul respirator ar crește în cazul unei stimulări plăcute și ar descrește în cazul uneia neplăcute. Benussi pretinde că raportul inspirație-expirație este semnificativ mărit înaintea răspunsului adevărat comparativ cu cel falsificat, pe durata câtorva cicluri respiratorii. Invers, după afirmarea adevărului, raportul I/E este ceva mai mic decât după afirmarea minciunii” -1. Ciofu, Op.cit., pag. 38-39, 69, 72, 75.

emoționat ori de câte ori i se prezintă vreun obiect sau i se enunță vreun cuvânt în legătură cu infracțiunea comisă. Indicatorul cardiac și ceilalți indicatori vegetativi reacționează vizibil, chiar dacă infractorul nu minte efectiv, ci tănuiește doar adevărul, încercând să eludeze eficiența testului, să-l învingă („to beat the test”). Efortul de a tănui este însă inutil. După cum bine probează Mandsley, tristețea (ca una din manifestările emoției), dacă nu se manifestă în lacrimi, obligă în schimb organele interne să „plângă”. Detectorul de minciuni (poligraful) exploatează tocmai această posibilitate științifică fundamentală de a înregistra modificările fiziologice surprinse în ritmul respirator, tensiune, puls și RED, concomitente stărilor emoționale corelate cu negarea adevărului și starea de frică resimțită de infractor față de posibilitatea demascării sale¹¹⁸.

c) Criterii ce stau la baza folosirii poligrafului

„Detectoarele de minciuni”, termen de largă circulație, desemnează de fapt, aparatura poligraf de înregistrare a unor reacții psihofiziologice caracteristice stărilor de tensiune emoțională. La baza folosirii tehnicii poligraf stau următoarele criterii:

- funcționarea acestor aparate se bazează pe faptul că o minciună spusă conștient, pe lângă efortul mental pe care îl necesită, produce și o anumită stare de tensiune emoțională (teamă);

- producerea tensiunii emoționale își are originea în declanșările involuntare ale sistemului neurovegetativ concomitent conștientizării pericolului și în trezirea prin aceasta a instinctului de autoconservare;

- prin folosirea poligrafului nu se lezează cu nimic integritatea sau demnitatea individului, care-și conservă toate calitățile sale volitive și rațional-afective;

- folosirea poligrafului nu lezează cu nimic integritatea sau demnitatea individului, care-și conservă toate calitățile sale volitive și rațional-afective;

118 Al. Roșea - Psihologia martorului. Clui. 1934. oae. 124 si urm.

- folosirea poligrafului se face numai cu acordul subiectului și consimțământul apărării. Fără conlucrarea subiectului, un test nu se poate efectua;

- metodologia de testare nu este interzisă de lege, nefăcând parte din categoria mijloacelor prohibitive; ea își aduce contribuția la aflarea adevărului și justa soluționare a cauzelor. Testarea la poligraf poate fi făcută atât în scopul stabilirii nevinovăției unei persoane, cât și în scopul dovedirii vinovăției sale.

Tehnicile poligraf înregistrează, în principal, modificările indicilor psihofiziologici oglindite în următoarele diagrame: diagrama puls-tensiune arterială, diagrama ritmului respirator, diagrama rezistenței electrodermice d) Eventualele posibilități de eroare în folosirea tehnicii poligraf

O posibilitate de eroare rezidă în raționarea excesivă și pledarea până la autoconvingere a nevinovăției, situație pe care, teoretic, literatura de specialitate o semnalează în legătură cu acele infracțiuni pentru care este prevăzută o pedeapsă foarte severă. Explicația psihologică constă în aceea că întreaga activitate psihică este comutată asupra conștientizării pericolului, lăsând în conul de umbră aspectele legate de fapta comisă. Teama față de sentința ce va fi pronunțată este în acest caz, un factor cu mult mai predominant decât teama că minciuna ar putea fi detectată (Maurice Floch). De asemenea, pledarea până la autoconvingere (în susținerea nevinovăției), duce în timp la o raționalizare „la rece” a faptelor și la o descărcare afectivă, care provoacă diminuarea sentimentului vinovăției (efectul obișnuinței trăirii, fapt realizabil uneori și printr-o interogare excesivă înainte de test). Uneori, subiecții supuși testării cu poligraful se abat de la instrucțiunile primite și, în dorința de a se sustrage detectării vinovăției, se dedau la o serie de tentative de a denatura reprezentările grafice (Reid, Imbau, H.J. Eysenk). Ceea ce asemenea indivizi nu cunosc, este faptul că acest comportament, diferit, de cel indicat prin instructaj, devine

semnificativ pentru minciuna lor, traseele diagramelor fiind o regularitate și o lipsă de naturalețe care trezesc suspiciuni examinatorului. De altfel, indivizii din această categorie recurg la o serie de tactici defensive, în scopul sustragerii de la examenul poligraf (oboseală excesivă, consum de medicamente, de alcool etc.). Nu rare sunt și cazurile când, în funcție de cunoștințele științifice pe care le posedă, subiecții încearcă să denatureze rezultatele prin diferite eforturi de autocontrol.

Respirația controlată este o altă posibilitate de eroare. Ea se evidențiază în regularitatea nefirească a ritmului sau în diferențele dintre caracteristicile respirației la testul cartonașelor față de testul de bază.

Mișcările musculare și acuzarea jenei create de aparatura de detecție, atunci când apar la aplicarea testului de bază și sunt absente în testul de cartonașe, sunt indicii ale unor tentative de eludare a detecției vinovăției.

5.3.3 Mijloace tehnice de examinare

Dintre mijloacele tehnico-științifice de detectare a tensiunii emoționale, folosite în diverse țări, de către organele de cercetare penală, iar în unele state occidentale și de către instituții particulare, cele mai apreciate ca răspunzând nevoilor anchetei sunt considerate următoarele¹¹⁹:

Poligraful, cunoscut și sub denumirea populară de „detector de minciuni” (Ite detector) este rezultatul experimentelor efectuate de către Larson (1925), în Statele Unite, ulterior fiind concepute aparate tot mai perfecționate. Se poate prezenta sub forma aparaturii complexe de laborator (de exemplu, „Complete Kecier Poligraf”) sau ca aparatură de tip portativ utilizabilă în teren și putând fi alimentată cu baterii, liste un instrument care înregistrează sub formă grafică trei indicatori de bază ai modificărilor fiziologice tipice stărilor de stress psihologic:

1 tensiunea arterială și pulsul;

2 dereglările respirației (cu două trasee);

3 rezistența electrodermică (RED).

Înregistrarea se face pe o bandă de hârtie specială, prin intermediul unor pârgii prevăzute cu penițe, a căror acționare se face electronic, penițe care descriu trasee specifice, din interpretarea cărora se pot deduce momentele de tensiune ale persoanei ascultate. La aparatele mai noi se înregistrează un al patrulea indicator: presiunea musculară exercitată de mâinile și picioarele celui ascultat, care se modifică în momentele de stres-tensiune.

Fig. 1 - Poligraf

2 - Detectorul de stres emoțional în voce (PSE), cunoscut și sub denumirea de „Dektor”. Indicatorul fiziologic folosit pentru detectarea tensiunii psihice îl reprezintă microtremurul vocii, determinat de stările neurovegetative specifice emoției.

3 - Detectorul de stres emoțional în scris este un dispozitiv anexă al scrisului unei persoane aflate într-o stare de tensiune psihică. Se înregistrează trei caracteristici ale scrisului:

51 timpul de latență;

52 durata scrierii răspunsului;

53 presiunea scrisului.

5.3.4 Caracteristici care pun în evidență emoția determinată de disimularea adevărului¹²⁰

a) În traseul respirator

În lipsa stării de stres, respirația este liniștită, regulată, fără tensiune emoțională. Ea este reprezentată grafic prin trasee normale, ce înregistrează 12 - 22 cicluri de respirație pe minut (fig. 2, traseele A, B, C, D, E, F, G și H). Se remarcă o ușoară nervozitate, oglindită în aspectul incidental al traseelor B, F și G, care se include însă normal.

120 J.E. Reid, F.E. Inbau — op.cit., pag. 50.

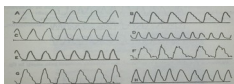

Fig. 2 - Respirația normală în lipsa stării de stres

Emoția determinată de disimularea adevărului este evidentă în traseul respirator prin următoarele caracteristici:

Blocaje respiratorii, care pot dura 5 - 20 secunde. Ele pot păstra la sfârșitul stadiului de exalare al ciclului respirator (a), la sfârșitul stadiului de inhalare (B) și între aceste stadii (C) - fig. 3.

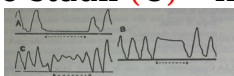

Fig. 3 - Blocaje respiratorii

Respirația în trepte. Aceasta este consecința unei rețineri a respirației, ce îmbracă aparența unei trepte sau a unui set de trepte în pantă și care începe imediat după ce s-a răspuns întrebării-test. Grafic, această reacție apare în variate forme de manifestare (fig. 4).

Fig. 4 Respirația în trepte

Ridicarea liniei de bază a respirației, așa cum este marcată prin săgeți în fig.5.

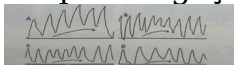
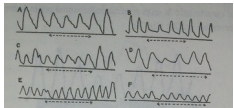

Fig. 5 - Ridicarea liniei de bază a respirației

Încetinirea respirației (fig. 6).

Traseul tensiune-puls

Reacțiile de stres provocate de minciună sunt concretizate în modificări de tensiune arterială și de puls și apar grafic astfel (fig. 7):

2 A și B - răspuns tipic mincinos prin ridicarea nivelului bazei graficului;

2 C - răspuns tipic mincinos nu atât de pronunțat ca

în A și B, deoarece provine de la o persoană obeză;

2 D - răspuns tipic mincinos pentru o persoană care anticipează întrebarea relevantă: se observă ușurarea de tensiune după răspunsul mincinos;

2 E - răspuns tipic mincinos pentru o persoană cu puls extrem de încetinit;

2 F - răspuns tipic mincinos de tensiune arterială-puls de forma unui „rollercoaster” (mișcarea unei nave pe hulă)

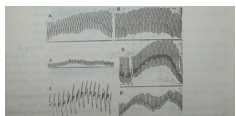

Fig. 7 - Șase tipuri de reacție de stres pe traseul tensiune-puls c) În ambele trasee: respirator și tensiune-puls

Răspunsul caracteristic de stres generat de minciună poate apărea concomitent în ambele reprezentări grafice (fig. 8).

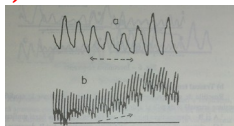

Fig. 8 - Stres dublu: a) în traseul respirator și în traseul tensiune-puls d) În traseul rezistenței electrodermice

Reprezentarea grafică a rezistenței electrodermice (RED) din fig. 9 constituie înregistrarea „testului cu cartonașe”, în care apare ilustrat răspunsul mincinos la cartonașul (14) ales.

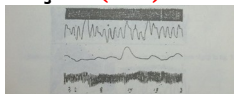

Fig. 9 - Stres manifestat în traseul rezistenței electrodermice la întrebarea 14

În fig. 10 este redată înregistrarea de „test tensiune vârf” într-un caz real de furt, în care graficul rezistenței electrodermice a pus în evidență stresul generat de minciună la întrebarea 3.

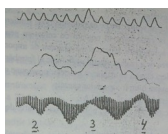

Fig. 10 - Stres pus în evidență pe traseul RED la întrebarea 3

5.3.5 Etapele examinării a) Examinarea medicală a subiectului

Aceasta este o etapă obligatorie, având drept scop eliminarea unor eventuale incompatibilități de examinare și, în ultimă instanță, a erorilor de interpretare a diagramelor. În acest sens, înainte de testare sunt necesare următoarele examinări medicale:

4 examenul sistemului cardiovascular, în scopul depistării unor eventuale afecțiuni sau particularități ale activității cardiovasculare (efectuarea electrocardiografei);

5 examenul sistemului respirator, în scopul depistării unor eventuale afecțiuni sau particularități (examen spiroergometric);

6 examenul neuropsihiatric și psihologic, în scopul depistării unor eventuale boli neuropsihice, oligofrenii etc.

b) Întocmirea testelor

În general, afecțiunile sistemelor amintite sunt eliminatorii pentru examinările poligraf. De regulă, produc greutate în efectuarea examinării (și, mai ales, în interpretarea diagramelor) și persoanele de vârstă înaintată, cele suferind de obezitate sau care prezintă în timpul examinării afecțiuni pasagere (răceală, tuse, surmenaj excesiv etc.).

Condiția obligatorie a prezentării la examinarea poligraf este existența integrității stării psihice și fiziologice.

Se mai impune o precizare pentru organele de cercetare penală care dispun testarea, și anume aceea ca subiectul înainte de testare să nu fi fost ascultat, întrucât orice întrebare legată de faptă este de natură a îngreuna activitatea de interpretare a diagramelor.

Întocmirea testelor se realizează de examinator, după studierea atentă a tuturor materialelor cauzei, în colaborare cu organul de cercetare penală căruia îi este repartizat cazul spre soluționare. Este o etapă deosebit de importantă, dificultatea constând în capacitatea de a realiza efectul psihologic al întrebărilor.

În general, maniera clasică de elaborare a testelor presupune următoarele etape:

a) informarea asupra tuturor aspectelor cauzei; b) întocmirea testului de bază (testul A); c) întocmirea testului de excitare, provocare (cu o carte de joc sau o cifră testul B); d) repetarea testului de bază (testul C); e) întocmirea testului întrebărilor amestecate (testul D).

Lista de întrebări se compune din următoarele categorii:

— Întrebările neutre, neavând nicio legătură cu cauza, și scopul calmării subiectului și diminuării tensiunii emoționale resimțite de el;

— Întrebările cu încărcătură, cu valoare afectogenă, direct legate de cauză;

— Întrebările de control, ale căror răspunsuri exprimate pe diagramă servesc drept criteriu de comparație cu întrebările relevante.

Unele cauze prezentând o serie de particularități reclamă testări cu caracter specific, cum ar fi, de exemplu:

· Testul „complexului de vină”, constând în a pune întrebări referitoare la un caz fictiv, însă verosimil și asemănător cu cel în speță. Testul are drept scop eliminarea persoanelor cu grad de emotivitate ridicată.

· Testul „tensiunii vârf” (POT) este un test care vizează obținerea reacțiilor semnificative din aproape în aproape, fixându-se, de regulă, pe detalii (cu caracter discriminatoriu din întrebare în întrebare), până la obținerea reacției semnificative (se folosește în scopul depistării unor ascunzători, a unor scule folosite în infracțiune, al determinării unor valori etc.). Testul este realizabil și în varianta prezentării de diapozitive.

c) Asigurarea condițiilor necesare examinării

Testările poligraf trebuie efectuate într-o cameră separată, liniștită, pe cât posibil izolată fonic. Zgomotele din afară, ca soneria unui telefon sau conversația, prezența altor persoane sau „spectatori” în cameră pot induce tulburări și distrageri ale atenției, care să determine denaturarea unor reacții fiziologice ce interferează cu un diagnostic de poligraf satisfăcător. Camera trebuie să fie sobră în ce privește zugrăveala și mobilierul. Dispozitivele de iluminat ale camerei trebuie să fie aranjate în asemenea mod, încât să dea o lumină bună, dar nu excesivă sau orbitoare. Este important ca această cameră să fie aerisită în mod corespunzător și să aibă o temperatură plăcută.

d) Instrucțiunile făcute subiectului înainte de testare

Niciun test nu trebuie efectuat fără o convorbire pretest, care să cuprindă în mod obligatoriu instrucțiunile făcute subiectului în scopul pregătirii sale pentru testare. Pe durata a 20 - 30 minute, examinatorul trebuie să dea subiectului toate datele în legătură cu funcționarea aparatului, prezentându-i principiile care fundamentează științific metoda. Aceasta va servi la sporirea preocupării persoanei testate asupra problemelor ce formează obiectul examinării.

Instrucțiunile are menirea de a deduce orice teamă pe care ar încerca-o o persoană nevinovată și, în același timp, de a spori preocuparea persoanelor vinovate cu privire la răspunsurile ce trebuie să le dea.

După ce i se vor expune principiile de examinare și drepturile legale de care beneficiază, se va cere consimțământul subiectului pentru testare.

Dacă este de acord, subiectul va completa o declarație pe care o va semna, aceasta fiind apoi atașată la raportul de constatare tehnico-științifică.

După ce examinatorul se asigură că persoana se simte bine, că mediul ambiant este propice, îi face instructorul cu privire la modul de comportare în timpul testării. Se recomandă ca instrucțiunile să cuprindă

următoarele indicații:

- se va cere subiectului ca în timpul efectuării testului să stea relaxat în scaun, să fie atent la întrebările puse și să nu miște corpul sau mâinile;

- se cere subiectului să răspundă la întrebările puse cu „DA” sau „NU”, fără a da în timpul testului explicații suplimentare;

- se explică subiectului că în pauza după test are posibilitatea să dea explicațiile pe care le crede necesare.

e) Instalarea subiectului la poligraf

Instalarea subiectului la poligraf nu este un ceremonial deosebit, ci o activitate firească, naturală, compusă din manevre asemănătoare celor medicale. Subiectul este așezat în fotoliu, relaxat, cu spatele întins, cu picioarele întinse, ușor depărtate.

Un tub pneumograf este fixat cu ajutorul unui lanț „bordat” în jurul toracelui sau abdomenului persoanei. Un manșon de tensiune arterială, de tipul aceluia utilizat de medici, este fixat în jurul unuia din brațele persoanei. Un set de electrozi este atașat la suprafețele palmare și dorsale ale mâinii sau la degetele celuiilalt braț.

Tensiunea arterială-pulsul, respirația și RED sunt înregistrate simultan și continuu pe suprafața hârtiei care rulează, fiind redade prin sistemul de penițe inscriptoare. Din cauză că modificările de presiune pot fi influențate de unele tipuri de mișcări musculare neobservabile, este recomandabil ca poligraful să fie înzestrat cu un element pentru a înregistra o astfel de activitate musculară.

f) Verificarea exactității funcționării aparatului

Verificarea modului în care funcționează aparatul cuprinde manevre elementare: verificarea penițelor, a alimentării cu energie electrică, a butoanelor și cadranelor, a etanșeității mecanismelor pneumografice etc. Se cuplează sistemul de derulare a hârtiei și se lasă un timp să curgă în scopul realizării desenului normal al curbelor, urmărind ca pe o durată de 30 sec. - 2 min. să se realizeze stabilitatea acestora. La fiecare nouă testare vor trebui

stabilite noile curbe normale. Această etapă este un prilej de cooperare cu subiectul, care va fi întrebat dacă este jenat de ceva și dacă are o poziție confortabilă. Totodată, se vor face ultimele ajustări ale electrozilor, ale manșonului tensiune-puls și tubului pneumograf pentru respirație.

g) Efectuarea testelor

Formularea întrebărilor constituie partea critică a acestei activități. Întrebările se formulează scurt, pentru a asigura spontaneitatea răspunsului, și conțin, de regulă, termenii cei mai familiari interogatoriului. Se răspunde numai cu „DA” sau „NU”. În mod curent, trei până la cinci diagrame sunt suficiente pentru a pune un diagnostic exact. Dintre acestea, cel puțin două trebuie să conțină aceleași întrebări importante, înserate printre cele neutre și de control. Primul test cu întrebări generale trebuie să fie cât mai amplu posibil și să indice legătura subiectului cu infracțiunea cercetată. Chiar dacă primul test nu trădează o conștiință încărcată, este indicată o chestionare asupra detaliilor.

Dacă primul test trădează o conștiință încărcată, detaliile vor fi testate în câteva încercări succesive. În funcție de situație, de modul de manifestare a personalității subiectului și de complexitatea cauzei se vor executa și testele „complexului de vină” și cel al „tensiunii de vârf”. Pe tot timpul testării este important ca vocea examinatorului să fie sub un control absolut. Nu se fac sublinieri de cuvinte, expresii sau propoziții, excepție făcând cazurile când examinatorul face acest lucru în scop de autocontrol. Procedeele clasice sunt caracterizate prin chestionarea verbală (stimulii verbali) și prin răspunsurile „DA” sau „NU” la fiecare întrebare. Nu sunt lipsite de interes procedeele în care se utilizează stimulii, în acest din urmă procedeu subiectului prezentându-i-se la intervale de 10 - 15 sec. diapozitive înfățișând aspecte legate de faptă. Șocul emoțional poate fi sesizat pe diagramele poligraf și în raport cu recunoașterea unor

persoane sau a unor obiecte corp-delict (prezentate concret sau prin diapozitive-fâlm).

Pentru procedeele clasice, operatorul poligraf adresează întrebările din 10 în 10 sec., iar subiectul nu răspunde decât afirmativ sau negativ. În momentul în care operatorul poligraf pune întrebarea, notează numărul acesteia pe diagramă, adăugând în funcție de răspunsul afirmativ sau negativ al subiectului semnul (+ sau). Operatorul poate nota pe diagramă și alte aspecte incidente testării: mișcări, comentarii, tuse, oftat etc. Diagrama se derulează cu viteza constantă, penițele înregistrând simultan traseele ritmului cardiac, ritmului respirator și reacției electrodermice, surprinzând modificările caracteristice care însoțesc răspunsurile subiectului.

h) Interpretarea diagramelor

Este partea cea mai dificilă a întregii operații de testare cu ajutorul poligrafului. Diagrama este o reprezentare grafică, cuprinzând ritmurile și modificările caracteristice fiecărei întrebări, semnele (+) sau (), înscrise de operator, consemnând afirmația sau negația.

Procesul interpretării este o desfășurare de raționamente în care se împletește intuitivul cu științificul și care se fundamentează pe cunoștințe de psihofiziologie și pe o bogată experiență în ceea ce privește psihologia infractorului. La baza interpretării diagramelor stau procesele de comparație, analiză și sinteză atât maniera global-generală, cât și detalii. Corelațiile se fac pe de o parte între caracteristicile calitative ale traseelor răspunsurilor unor întrebări distincte și pe de alta între parametrii cantitativi cantitativi (amplitudine, frecvență, durată etc.) ale aceluiași caracteristici de traseu.

În interpretarea diagramelor se procedează, în prima fază, astfel:

a se stabilesc caracteristicile de traseu care evidențiază răspunsurile sincere (lipsite de emotivitate), corespunzătoare întrebărilor neutre fără încărcătură,

caracterizate prin „DA” sau „NU” sincer; **b** se stabilesc caracteristicile de traseu ce evidențiază răspunsurile nesincere (în care tensiunea emoțională este prezentă) corespunzătoare întrebărilor de control cu încărcătură generală și care caracterizează răspunsurile de „DA” și „NU” nesincere; e se compară caracteristicile de traseu ale răspunsurilor întrebărilor cu încărcătură, cu caracteristicile corespunzătoare răspunsurilor afirmative și negative la întrebările neutre și cele de control; din urma procesului de analiză a asemănărilor și deosebiriilor dintre caracteristici, cele semnificative pentru aspectele de nesinceritate se compară cu caracteristicile traseelor etalon și se trag primele concluzii de ordin calitativ.

Faza a doua presupune prelucrarea matematică a celor trei categorii de caracteristici și sesizarea variațiilor semnificative care apar în parametrii constituenți ai acestora (amplitudine, latență, durată, frecvență etc.). Rezultă astfel concluzii referitoare la aspectele cantitative ale diagramelor.

Faza a treia implică compararea caracteristicilor răspunsurilor semnificative cu modificările care apar la răspunsurile verbale ce trădează prezența emoției în voce.

Faza a patra presupune compararea caracteristicilor răspunsurilor semnificative cu modificările care apar la traseele date în scris ce trădează emoția în forma grafică a răspunsului.

I) Formularea concluziei

Specialistul în tehnica poligraf poate formula, după caz, una din următoarele categorii de concluzii:

— Certă pozitivă. De exemplu: „Numitul V.N. a prezentat modificări caracteristicile stresului psihologic la următoarea întrebare: «Aveți vreun amestec în dispariția concubinei dumneavoastră?»”;

— Certă negativă. De exemplu: „Numitul V.V. nu a prezentat modificări caracteristice stresului psihologic la întrebările cu relevanță pentru fapta infracțională.”;

— De imposibilitate. De exemplu: „Nu se pot stabili

modificări caracteristicile stresului în testarea numitului O.A., întrucât înainte de testare acesta a fost interogat excesiv”.

5.3.6 Constatări tehnico-științifice ce se pot efectua

— Cazuistică exemplificativă - Situațiile care impun testarea cu ajutorul poligrafului:

a) Când se cere stabilirea sincerității subiectului testat:

În aceste împrejurări specialistul poate stabili dacă:

— Subiectul a dat răspunsuri sincere la întrebările puse;

— Subiectul a dat răspunsuri nesincere la întrebările puse;

— Subiectul nu poate face obiectul unei testări la poligraf.

b) Când se cere să se stabilească locul unde se găsesc corpurile delictive:

În aceste cazuri specialistul poate stabili locul unde au fost ascunse corpurile delictive. Pentru aceasta, se vor pune întrebări de la general la particular, care vor permite delimitarea, din aproape în aproape, a zonei, a subzonei și, în final, a locului respectiv.

Cazuistică exemplificativă - (declarații de consimțământ, rapoarte de constatare tehnico-științifică în cauze reale, acte procedurale de dispunere, diagrame etc.).

RAPORT DE CONSTATARE TEHNICO-ȘTIINȚIFICĂ
ÎN DOMENIUL DETECȚIEI COMPORTAMENTULUI
SIMULAT - DE EXCLUDERE - MINISTERUL DE INTERNE
DIRECȚIA GENERALĂ DE POLIȚIE A
MUNICIPIULUI BUCUREȘTI

SERVICIUL CRIMINALISTIC
LABORATORUL DE DETECȚIE PSIHOLOGICĂ A
COMPORTAMENTULUI SIMULAT
DE CONSTATARE TEHNICO-ȘTIINȚIFICĂ PRIVIND
DETECȚIA

PSIHOLOGICĂ A COMPORTAMENTULUI SIMULAT
Nr... din...99

SPECIALIST: Col. psiholog. Butoi Tudorel din Serviciul Criminalistic al Direcției Generale de Poliție a Municipiului București

I. OBIECTUL CONSTATĂRII

Prin revoluția motivată nr... din...

...a... s-a dispus cu tehnica de detecție a comportamentului simulat a numitului (lor) ...

persoană (e) inclusă (e) în cercul de suspecți care interesează cauza privind...

...În scopul stabilirii:

DACĂ RĂSPUNSURILE SUBIECTULUI FAȚĂ DE ÎNTREBĂRILE RELEVANTE ALE CAUZEI SUNT ÎNSOȚITE DE MODIFICĂRI ALE STRESULUI EMOȚIONAL, SEMNIFICATIV CARACTERISTIC COMPORTAMENTULUI SIMULAT?

II. CONDIȚIILE EXAMINĂRII

În baza rezoluției motivate sus menționat, în conformitate cu prevederile art. 112, 113, 115, din C.p.p. și în deplină cunoștință de dispozițiile art. 259 alin. 2 și art. 260 C.p. În ziua de... am procedat la testarea subiectului (lor) conform metodologiei de folosire a tehnicii poligraf de către organele de poliție, înaintea examinării, subiectului i s-a solicitat să completeze declarația de consimțământ la examinare (anexa nr. 1), i s-a prezentat și a acceptat chestionarul cu întrebări (anexa nr. 2), i s-a adus la cunoștință că are dreptul să refuze testarea, trecându-se apoi la realizarea diagramelor anexate prezentului raport.

III. CONSTATĂRI ȘI MENȚIUNI SPECIALE

Interpretarea diagramelor a evidențiat că răspunsurile subiectului la întrebările critice (relevante) ale chestionarului cauzei, respectiv...

NU AU PROVOCAT în traseele psihofiziologice ale diagramelor poligraf (puls, T.A., respirator, bioelectric) modificări specifice stresului emoțional, cum ar fi: accelerări de puls și creșteri ale tensiunii arteriale, urcări ale nivelul de bază, stopuri respiratorii, creșterii de

amplitudine și durată ale curbei G.S.R.

COMPORTAMENTUL EXPRESIV al subiectului (lor) s-a caracterizat prin ABSENȚA REACTIVITĂȚII MIMICO-GESTICULARE obiectivată în: evitarea privirii, spasm glotic, modificări de paloare, contra întrebări, latență în răspunsuri, sudorație, disconfort psihic, etc.

MENȚIUNI SPECIALE...

...

...

Față de cele constatate formulez următoarea

CONCLUZIE

Răspunsurile numitului (lor) ...

...la întrebările critice (relevante)

ale cauzei NU AU PROVOCAT ÎN TRASEELE DIGRAMELOR OBȚINUTE MODIFICĂRILE SEMNIFICATIVE STRESULUI EMOȚIONAL CARE ÎNSOȚESC DE REGULĂ COMPORTAMENTUL SIMULAT

Prezentul raport conține două pagini și... anexe

SPECIALIST.

Col. Psiholog Butoi Tudorel

RAPORT DE CONSTATARE TEHNICO-ȘTIINȚIFICĂ
ÎN DOMENIUL DETECȚIEI COMPORTAMENTULUI
SIMULAT - DE IMPLICARE - MINISTERUL DE INTERNE
DIRECȚIA GENERALĂ DE POLIȚIE A
MUNICIPIULUI BUCUREȘTI

SERVICIUL CRIMINALISTIC

LABORATORUL DE DETECȚIE PSIHOLOGICĂ A
COMPORTAMENTULUI SIMULAT

DE CONSTATARE TEHNICO-ȘTIINȚIFICĂ PRIVIND
DETECȚIA PSIHOLOGICĂ A COMPORTAMENTULUI
SIMULAT Nr... din...99

SPECIALIST: Col. psiholog. Butoi Tudorel din
Serviciul Criminalistic al Direcției Generale de Poliție a
Municipiului București

I. OBIECTUL CONSTATĂRII

Prin rezoluția motivată nr... din...

a... s-a dispus cu tehnica de detecție a

comportamentului simulat a numitului (lor) ...

persoană (e) inclusă (e) în cercul de suspecți care interesează cauza privind...

...În scopul stabilirii:

DACĂ RĂSPUNSURILE SUBIECTULUI FAȚĂ DE ÎNTREBĂRILE RELEVANTE ALE CAUZEI SUNT ÎNSOȚITE DE MODIFICĂRI ALE STRESULUI EMOTIONAL, SEMNIFICATIV CARACTERISTIC COMPORTAMENTULUI SIMULAT?

II. CONDIȚIILE EXAMINĂRII

În baza rezoluției motivate sus menționat, în conformitate cu prevederile art.112, 113, 115, din C.p.p. și în deplină cunoștință de dispozițiile art. 259 alin. 2 și art. 260 C.p. În ziua de... am procedat la testarea subiectului (lor) conform metodologiei de folosire a tehnicii poligraf de către organele de poliție. Înaintea examinării, subiectului i s-a solicitat să completeze declarația de consimțământ la examinare (anexa nr. 1), i s-a prezentat și a acceptat chestionarul cu întrebări (anexa nr. 2), i s-a adus la cunoștință că are dreptul să refuze testarea, trecându-se apoi la realizarea diagramelor anexate prezentului raport.

III. CONSTATĂRI ȘI MENȚIUNI SPECIALE

Interpretarea diagramelor a evidențiat că răspunsurile subiectului la întrebările critice (relevante) ale chestionarului cauzei, respectiv...

...

...

AU PROVOCAT în traseele psihofiziologice ale diagramelor poligraf (puls, T.A., respirator, bioelectric) următoarele modificări specifice stresului emoțional:

accelerări de puls și creșterea tensiunii arteriale, urcări ale nivelului de bază, stopuri respiratorii, creșteri de amplitudine și durată ale curbei G.S.R.

COMPORTAMENTUL EXPRESIV al subiectului (lor) s-a caracterizat prin PREZENȚA REACTIVITĂȚII MIMICO-GESTICULARE obiectivată în:

evitarea privirii, spasm glotic, modificări de paloare,

contra întrebări, latență în răspunsuri, sudorație, disconfort psihic, etc.

MENȚIUNI SPECIALE...

...

...

Față de cele constatate formulez următoarea

CONCLUZIE

Răspunsurile numitului (lor) ...

...la întrebările critice (relevante) ale cauzei AU
PROVOCAT ÎN TRASEELE DIGRAAMELOR OBȚINUTE
MODIFICĂRILE SEMNIFICATIVE STRESULUI
EMOȚIONAL CARE CONSTITUIE INDICII ALE
COMPORTAMENTULUI SIMULAT

Prezentul raport conține două pagini și... anexe
SPECIALIST.

Col. Psiholog Butoi Tudorel

DECLARAȚIE DE CONSIMȚĂMÂNT LA EXAMINARE

MINISTERUL DE INTERNE

INSPECTORATUL DE POLIȚIE AL CAPITALEI

— SERVICIUL CRIMINALISTIC-Data examinării:

...

DECLARAȚIE DE CONSIMȚĂMÂNT LA EXAMINARE

Subsemnatul, fiul lui și născut la data de in
localitatea

— Județul (sectorul) cu domiciliul stabil în de profesie
cu loc de muncă ta, având telefon acasă la serviciu cu
următoarele antecedent polițienești și medicale:

fiind inclus de către organele de cercetare în cercul
de persoane ale căror declarații contradictorii ridică
suspiciuni de nesinceritate, conform cu art. 112 C.p.p.,
pentru lămurirea urgentă a faptelor și a împrejurărilor
cauzei privind:

consimt să fiu examinat la biodetectorul stresului
emoțional („LIE DETECTOR44).

— Mi s-au adus la cunoștință întrebările care îmi vor
fi adresate, sunt de acord cu conținutul acestora și accept
să răspund la ele sub controlul tehnicii de investigație a

comportamentului simulat.

— Asupra mea nu s-au exercitat mijloace de intimidare sau de constrângere și nu s-au făcut presiuni psihice sau fizice.

— Mi s-a adus la cunoștință faptul că prezenta examinare nu-mi va produce niciun fel de rău fizic sau psihic, în prezent sau în viitor, precum și faptul că, dacă doresc, am dreptul să o refuz.

— Declar că la data prezentei examinări sunt într-o stare psihomedicală normală, fără scuze.

SPECIALIST: PERSOANA EXAMINATĂ

Col. Psiholog Butoi Tudorel expert criminalist

MINISTERUL DE INTERNE

Nr. din

Dosar nr.

REZOLUȚIE MOTIVATĂ

Anul 1980, luna octombrie, ziua 21, Drobeta Turnu Severin, lt. maj. Stăncioiu Damian din Miliția jud. Mehedinți, efectuând cercetări la fața locului în cauza privind violul și incestul comis de Bălăceanu Dumitru asupra fiicei sale Bălăccanu Constanța, în baza art. 23, Cod procedură penală, constatând că pentru este necesară concluzia unor specialiști, în baza art. 112, 113 și 115 Cod. Procedură penală.

DISPUN:

1. Efectuarea în cauză a unei constatări tehnico-științifice de psihologie judiciară.

2. Constatarea tehnico-științifică va fi efectuată de specialiști din Institutul Criminalistic al I.G.M. – București.

3. Specialiștii vor răspunde la următoarele întrebări:

a) Dacă la întrebările relevante ale faptei răspunsurile subiectului provoacă modificări de traseu caracteristice stresului emoțional:

b) Dacă modificările de trasee pot fi interpretate ca reprezentând indicii nesincerității răspunsului.

4. Pentru efectuarea constatării se pun la dispoziția specialiștilor următoarele:

- Dosarul de urmărire penală
 - Subiectul supus examenului psihologic
5. Raportul de constatare urmează a fi depus până la data de
6. Un exemplar din prezenta se anexează la dosarul cauzei.

OFİTER DE CERCETARE PENALĂ

PROCURATURA ROMÂNIEI

Procuratura Județeană Mehedinți 13 august 1980

Nr. 54/B/1980

ORDONANȚA

pentru efectuarea constatării tehnico-științifice

Procuror Câmpeanu Cornel de la Procuratura județeană Mehedinți, studiind dosarul penal privind pe Bulată Nicolae, învinuit de săvârșirea tentativei la infracțiunea de omor, constat că, pentru verificarea sincerității acestuia, este necesară testarea lui la poligraf.

În baza prevederilor art. 112 - 115 Cod procedură penală.

DISPUN:

Efectuarea unei constatări tehnico-științifică de către specialiști din I.G.M. Institutul de criminalistică. Specialiștii vor răspunde la următoarele întrebări:

1. Dacă inculpatul prezintă reacții emoționale la întrebările formulate?

2. Dacă reacțiile emoționale pot fi interpretate ca indicii de nesinceritate?

Pentru efectuarea constatării, punem la dispoziție chestionarul cu întrebările formulate și pe inculpat.

PROCUROR.

Câmpeanu C.

TRIBUNALUL BUCUREȘTI SECȚII A A II-A PENALĂ

Dosar nr. 134/1999

ÎNCHEIERE

Sedința publică de la 08.02.1999

Tribunalul compus din:

PREȘEDINTE LAVINIA LEFTERACHE

GREFIER ZORITĂ LAZEA

Pe rol soluționarea cauzei penale de față.

Ministerul Public prin procuror UDANGIU RĂZVAN.

La apelul nominal făcut în ședință publică au răspuns inculpatul Adam Gheorghe în stare de arest și asistat de avocat Olga Nicul cu delegație din oficiu, lipsă fiind părțile civile.

Procedura necompletă cu părțile civile.

S-a refăcut referatul cauzei de către grefierul de ședință, care:

Tribunalul față de probele de la dosar, tribunalul din oficiu pune în discuție testarea inculpatului la poligraf.

Reprezentantul Parchetului declară că nu se opune la administrarea acestei probe.

Apărătorul inculpatului declară că, este de acors cu administrarea acestei probe deoarece nu au fost de față martori oculari.

TRIBUNALUL

Față de probele de la dosar consideră necesară administrarea probei cu testarea inculpatului la poligraf, astfel încât,

DISPUNE:

54 Se va înainta dosarul la Ministerul de Interne. DGMPS Serviciul Criminalistic

55 Laboratorul de detecție psihologică a comportamentului simulat.

56 Se vor cita părțile, pentru termenul din 8 martie 1999 dată în ședința publică

PREȘEDINTE GREFIER

Termen la data de 8 martie 1999

Inculpatul din Penitenciarul Jilava

Adam Gheorghe (Gheorghe și Stela ns. 29.08.1956)

MINISTERUL PUBLIC

PARCHETUL DE PE LÂNGĂ

TRIBUNAL BUCUREȘTI

Dosar nr. 2608/P/1996

RECHIZITORIU

— 15 ianuarie 1998 - Procuror LIVIU SAMSON de la Parchetul de pe lângă Tribunalul București;

Examinând actele și lucrările dosarului privind pe inculpatul:

ADAM GHEORGHE - cercetat în stare de arest preventiv pentru săvârșirea infracțiunii de omor calificat și deosebit de grav, prevăzut de art. 174 - 175, lit. „E”, 176 lit. „A” din codul penal și constatând că urmărirea penală este terminată;

CONSTAT:

În cursul nopții de 6/7 noiembrie 1996 aflându-se într-o stare avansată de ebrietate pe fondul unei discuții în contradictoriu cu victima ADAM ELENA, soția sa, a aruncat asupra acesteia conținutul unei canistre cu benzină, dându-i foc și provocându-i astfel acesteia leziuni prin ardere care au condus la moarte.

*

* * *

Inculpatul și cu victima erau căsătoriți de peste 20 ani, și au locuit și gospodărit împreună în imobilul situat în str. Tufanilor nr. 6, sector. 5. Întrucât inculpatul obișnuia să consume băuturi alcoolice, în mod frecvent între acesta și soția sa aveau loc discuții pe această temă.

În cursul nopții de 6/7 noiembrie 1996 inculpatul s-a întors la domiciliu în jurul orei 24.00, în stare de ebrietate, victima reproșându-i aceasta. Între cei doi a avut loc o discuție în contradictoriu referitor la acest aspect. Pentru a evita ca discuția să degenereze în violențe inculpatul a părăsit locuința, continuând să consume băuturi alcoolice împreună cu martorul NEACȘU VIRGIL și s-a întors în domiciliu în jurul orei 1.00.

Victima a continuat să-i adreseze acestuia reproșuri, pe un ton care i s-a părut acestuia ridicat.

Având în vedere și starea de ebrietate avansată în care se afla, inculpatul nu și-a mai putut stăpâni starea de nervozitate. Inițial, a lovit-o pe victimă în locuință, cu pumnii, însă aceasta a reușit să iasă în curte. A urmat-o în

acel loc și văzând în apropiere o canistră cu benzină, a luat-o și a deșertat conținutul acesteia peste corpul victimei. Imediat după aceasta printr-o sursă de foc, brichetă, a aprins lichidul inflamabil. Văzând că obiectele de vestimentație ale victimei ardeau a încercat să stingă flăcările, inițial cu V ajutorul unei umbrele (parasolar) și ulterior, după ce inculpatul a ieșit în stradă, aruncând asupra corpului acesteia nisip. După ce a reușit să stingă flăcările inculpatul a apelat la martorul PETRE VIRGIL, transportând-o pe victimă, cu autoturismul proprietatea sa, la spitalul de Chirurgie Plastică și Reparatrice STEAUA, unde a fost internată.

În încercarea de salva victima inculpatul a suferit și el arsuri de față, antebraț și mâna dreaptă, care au necesitat 14 - 15 zile de îngrijiri medicale pentru vindecare.

Din copia foii clinice de observație nr. 2365 (filele) rezultă că victima ADAM ELENA a avut la internare, diagnosticul „arsuri prin flacără gr. III-IV pe față, gât anterior și posterior, abdomen și mâna dreaptă, precum și pe torace și gamba stângă, și organele genitale externe. În cursul aceleiași zile la ora 18.00, a survenit decesul victimei; ca minare a șocului post-combustional, a insuficienței cardio-respiratorii și renale.

*

**

Raportul medico-legal de autopsie nr. A.3/2445/1996 (filele) s-a întocmit ca urmare a efectuării necropsiei cadavrului, a concluzionat în sensul că:

„Moartea numitei ADAM ELENA a fost violentă.

Ea s-a datorat șocului postcombustional consecutiv unor arsuri pe circa 80% din suprafața corporală.

Arsurile tegumentare s-au putut produce prin flăcări. Echimozele s-au putut produce prin lovire cu corpuri contondente iar plaga antebrațului prin corp ascuțit tăietor.

Sângele recoltat de la cadavru nu conține alcool (BA nr. 1 743/c) și aparține grupei sanguine „O” cu aglutinina

alfa parțial distrusă (B.A. nr. 1619).

Ulterior, prin Avizul nr. E. 2/2248 (fila) Comisia de Avizare și Control de pe lângă Institutul de Medicină Legală București a aprobat concluziile raportului de autopsie sus menționat.

*

**

În drept, fapta inculpatului ADAM GHEORGHE, săvârșită în împrejurările de fapt mai sus menționate, întrunește elementele constitutive ale infracțiunii de omor calificat și deosebit de grav, prevăzut de art. 174 - 175, lit „e” - 176 lit. „A” din C.p.

Pentru a reține această încadrare juridică a faptei au fost avute în vedere mijloacele folosite de inculpat în realizarea scopului urmărit, apte să producă moartea.

Săvârșirea infracțiunii prin cruzimi apare ca fiind de natură evidenței, având în vedere suferințele fizice la care a fost supusă victima, desigur intense, arsurile provocate prin flacăra deschisă cuprinzând 80% din suprafața corpului acesteia.

Fapta săvârșită de inculpat depășește limitele unei acțiuni obișnuite, proprii laturi obiective în cadrul unei infracțiuni de omor, reflectând ferocitate deosebită din partea inculpatului, constituind un act nemilos care inspiră groază, ecoul său în conștiința oamenilor fiind oroarea.

Pe plan subiectiv, inculpatul a acționat cu intenția, fie și indirectă de a suprima viața victimei, prevăzând rezultatul faptei sale, pe care deși nu l-a urmărit, a acceptat posibilitatea ca acesta să se producă.

*

**

Activitatea infracțională a făptuitorului este pe deplin probată prin următoarele mijloace de probă:

- planșe fotografice - filele;
- copia foii clinice de observație - filele;
- raport medico-legal de autopsie - filele;
- avizul Comisiei de Avizare și Control de pe lângă

IML – fila;

- raport medico-legal – fila;
- raport de expertiză medico-legală psihiatrică – fila;
- declarații martori – filele; coroborate cu declarațiile inculpatului.

Fiind audiat pe parcursul urmăririi penale în legătură cu fapta reținută în sarcina sa, inculpatul ADAM GHEORGHE a avut o poziție oscilantă, inițial de negare a faptei, ulterior, de recunoaștere parțială.

Astfel, în ultimele declarații, inculpatul susține atât că nu a cunoscut conținutul canistrei, respectiv că în aceasta se afla benzină, cât și că nu a folosit nicio sursă de foc cu flacără deschisă, pentru a aprinde lichidul inflamabil.

Ambele susțineri urmează a fi înlăturate nefiind decât simple afirmații nesusținute de materialul probator administrat în cauză.

Astfel, este exclus că inculpatul să nu cunoască împrejurarea de fapt conform căreia canistra conținea benzină, pe de o parte, întrucât fiind mecanic auto și având atelier de reparații chiar în incinta curții, canistra respectivă fusese așezată chiar de acesta în locul din care a luat-o după ce a scos benzina din rezervorul unui autoturism pe care îl avea în reparație. Pe de altă parte, benzina emană un puternic miros, specific și pe care era exclus să nu-l remarce.

În ceea ce privește susținerea acestuia potrivit căreia lichidul inflamabil s-a aprins de la o țigară aprinsă, pe care o avea în mână pusă ulterior pe umărul victimei, aceasta este nereală, raportul de constatare tehnico-științifică nr. 116843

(filele) concluzionând în sensul că: aprinderea benzinei se poate efectua cu flacără deschisă sau scânteie.

Împrejurarea de fapt conform căreia inculpatul a încercat să stingă flăcările care o cuprinseseră pe victimă, nu are relevanță în ceea ce privește încadrarea juridică a faptei.

De altfel, în foaia clinică de observație s-a consemnat declarația care fiind întrebată de cadrele medicale despre împrejurările în care s-au produs leziunile prin ardere a precizat că: soțul său a turnat benzină peste ea și i-a dat foc (fila)

*

**

Spitalul Clinic de Chirurgie Plastică și Reparatrice „STEUAU” se constituie parte civilă în cauză cu suma de 200.000 lei, reprezentând cheltuieli de spitalizare și tratamentul medical.

Potrivit dispoz. art. 117 C.p.p. În cauză s-a dispus și efectuat o expertiză medico-legală psihiatrică (fila) concluzionându-se că inculpatul ADAM GHEORGHE are discernământul păstrat în raport cu fapta comisă.

Referitor la profilul socio-moral și conduita anterioară a inculpatului, este de precizat că acesta nu este cunoscut cu antecedente penale și avea ocupație la momentul săvârșirii infracțiunii, fiind susținătorul material al întregii familii.

Pentru considerentele expuse;

Văzând și dispozițiile art. 262 pct. 1, lit. b, din C.p.p.

DISPUN:

Trimiterea în judecată în stare de arest preventiv a inculpatului:

ADAM GHEORGHE - fiul lui Gheorghe și Stela, născut la data de 29 august 1956 în București str. Tufanilor nr. 6, sector 5, necunoscut cu antecedente penale - pentru săvârșirea infracțiunii de omor calificat și deosebit de grav, prevăzut de art. 174 - 175, lit. „E” - 176 lit. „A” din C.p.p. cu aplic. art. 74 lit. „A” și „b” din C.p.

Potrivit dispoz. art. 264 e.p.p., dosarul se trimite Tribunalului București, urmând a fi citați:

INCULPAT - ADAM GHEORGHE - PENITENCIARUL JILAVA

PARTE CIVILĂ - Spitalul clinic de chirurgie Plastică și Reparatrice „STEUAU” București, Calea Griviței, sector 1.

MARTORI - NEACȘU CONSTANȚA - Buc., str. Buturugilor 74, sector 5.

— NEACȘU VIRGIL - idem - PETRE VIRGIL - Buc., str. Tufelor nr. 1, sector 5.

— NEDELCU MARIANA RODICA - Buc., Șos. Mihai Bravu nr. 450, sector 3.

— VOICU ION - Buc., str. Gruuiul Argeșului nr. 1A, al. MC 5, sc. 1, et. 10, ap. 42. sector 3.

— ADAM MARIA BERTA - Buc., str. Tufanilor nr. 6, sector 5.

— ADAM CRISTIAN ROMULUS - idem - ROTARU ZOE - Buc., str. Tufanilor nr. 10, sector 5.

ALTE DATE - în cauză, urmărirea penală a fost efectuată cu inculpatul în stare de arest preventiv, măsură dispusă pe termen de 5 zile, la data de 08.11.1996. Ulterior, prin mandatul nr. 480 din 12.11.1996 s-a dispus arestarea preventivă a acestuia pe termen de 25 de zile și a fost pusă în mișcare acțiunea penală, pentru săvârșirea infracțiunii prevăzute de art. 174 - 175 lit. „E” și 176 lit. „A” din C.p.

Pe tot parcursul urmăririi penale inculpatului i-a fost asigurată asistența juridică, iar la data de 23 dec. 1997 i-a fost prezentat materialul de urmărire penală în prezența apărătorului ales.

Cheltuielile judiciare, în sumă de 300.000 lei reprezentând contravaloarea planșelor fotografice, a rapoartelor medico-legale și tehnico-științifice, precum și a celor ocazionate de deplasările organelor de urmărire penală. Cu ocazia instrumentării cauzei, vor fi suportate de inculpat, potrivit art. 191 C.p.p.

PROCUROR.

LIVIU SAMSON

Dosar nr. 134/1998

Judecătoria...

Tribunalul București

Secția II penală

Sedința publică în ziua de 01.06.1998

DECLARAȚIE DE INCULPAT

Numele ADAM, prenumele GHEORGHE, porecla data nașterii: anul 1956, luna august, ziua 29, locul nașterii: localitatea București, jud. (sectorul), numele și prenumele părinților: tatăl Gheorghe, mama Stela, domiciliul inculpatului: localitatea București, str. Tufanilor nr. 6, etaj, ap., sectorul 5, cetățenia română, studii 8 clase, ocupația actuală:

mecanic auto, locul de muncă, buletin de identitate

eliberat de starea civilă căsătorit și numărul copiilor: averea ce posedă împreună cu soția, situația militară (satisfăcut, nesatisfăcut) gradul, centrul militar de care aparține. Condamnat în trecut (instanța, infracțiunea, pedeapsa și data executării), necunoscut

După ce i se aduce la cunoștință fapta care formează obiectul cauzei și i se pune în vedere să declare tot ce știe cu privire la faptă și la învinuirea ce i se aduce, inculpatul declară:

Mentțin doar declarația dată la 07.11.1996, celelalte declarații fiind date sub presiune psihică. În ziua de 06.11.1996 când se amurgise afară, după ce am terminat de lucru la o mașină a venit soția numitului Neacșu Virgil și ne-a invitat să mergem la aceasta să luăm masa, fapt ce s-a și întâmplat. Soția mea nu a dorit să meargă, rămânând să șteargă geamul la un hol. După ce am servit masa am consumat niște vin. Între timp am fost căutat la domiciliu de numitul Ologeanu Dumitru care dorea să-i efectuez reparații la mașină a doua zi. Acesta a fost adus de către soția mea la vecina unde fusesem invitat la masă. Am stabilit cu acesta să ne revedem a doua zi.

Între timp am auzit discuții între Neacșu și soția sa că nu ar avea bani de între timp am auzit discuții între Neacșu și soția sa că nu ar avea bani de pâine și pentru că în timpul zilei făcusem o reparație la o mașină împreună cu Neacșu și încasasem suma de 20.000 lei, i-am promis că-i aduc 5.000 lei din banii câștigați.

M-am dus acasă, i-am cerut soției 5.000 lei fără a-i

spune pentru ce îmi trebuiau acești bani și aceasta a început că țipe și de aici a început tot scandalul. Soția mi-a aruncat 5.000 lei și pentru că eram foarte nervos în loc să-i duc banii lui Neacșu Virgil am ajuns la un alt, cam la un km. distanță de locuința mea. Pentru a nu mă face de rușine i-am spus că am venit să bem o bere. A cumpărat două sticle de bere de la un butic din apropiere.

M-am întors acasă și în fața porții am găsit-o pe soție în flăcări, am îndepărtat-o pentru că era în spatele mașinii și am luat-o în brațe și am dus-o peste drum la un vecin unde se afla balastru pentru construcție. Am intrat în curte și am luat o umbrelă de soare, mare pentru terasă și am deschis-o asupra soției. Nu mi-am dat seama că plasticul acela se topește. Când am realizat m-am așezat în genunchi și am tras nisip peste ea. M-am dus la locuința copiilor mei pentru a-i anunța, am spart un gemuleț de la ușă pentru a o deschide. Nu am găsit pe nimeni acasă, m-am întors la locuința mea, am scos mașina, am așezat-o pe soție pe pernele din spate. Am ajuns la Petre Virgil pe care l-am ruga să conducă mașina pentru a sta eu în spate să-mi susțin soția. I-am spus acestuia că soția mea moare. Consider că soția mea și-a dat foc singură pentru că eu aveam un dosar cu o declarație a soției cu privire la o infracțiune de tâlhărie pe care au pus-o la cale sora soției și soțul acesteia, dosar cu care o amenințam. Dosarul l-am luat și atunci decât când am mai discutat pe această temă, soția mi-a spus că mai bine se aruncă în fața mașinii să meargă la pușcărie. Soția mea nu obișnuia să bea. Soția mea era tot timpul foarte recalcitrantă. Am fost căsătorit 23 de ani cu soția mea.

PREȘEDINTE GREFIER

Semnat după ce i s-a citit.

Inculpat.

TRIBUNALUL BUCUREȘTI SECȚIA A II-A PENALĂ

Dosar nr. 134/1999

ÎNCHEIERE

Sedința publică de la 08.02.1999

Tribunalul compus din;
PREȘEDINTE LAVINIA LEFTERACHE
GREFIER ZORITĂ LAZEA

Pe rol soluționarea cauzei penale de față.

Ministerul Public prin procuror UDANGIU RĂZVAN.

La apelul nominal făcut în ședință publică au răspuns inculpatul Adam Gheorghe în stare de arest și asistat de avocat

Olga Nicul cu delegație din oficiu, lipsă fiind părțile civile.

Procedura necompletă cu părțile civile.

S-a făcut referatul cauzei de către grefierul de ședință, care:

Tribunalul față de probele de la dosar, tribunalul din oficiu pune în discuție testarea inculpatului la poligraf

Reprezentantul Parchetului declară că nu se opune la administrarea acestei probe.

Apărătorul inculpatului declară că, este de acord cu administrarea acestei probe deoarece nu au fost de față martori oculari.

TRIBUNALUL

Față de probele de la dosar consideră necesară administrarea probei cu testarea inculpatului la poligraf, astfel încât,

DISPUNE:

I. Se va înainta la Ministerul de interne. DGMPS Serviciul Criminalistic - Laboratorul de detecție psihologică a comportamentului simulat.

II. Se vor cita părțile, pentru termenul din 8 martie 1999 dată în ședință publică

PREȘEDINTE GREFIER

Termenul la data de 8 martie 1999

Inculpatul din Penitenciarul Jilava

Nr... Adam Gheorghe (Gheorghe și Stela ns. 29.08.1956)

Parte civilă

Spitalul Clinic de Chirurgie Plastică și Reparatrice -

Calea Plevnei nr. 15 S

Ct. Adam Maria Berta

Nr. Adam Genoveva

Nr. Adam Cristian Remus, ambii din str. Tufanilor nr. 6, sector. 5, cu mențiunea să prezinte certificatul de deces și certificatul de moștenitor

Martorii.

Nr. Nedelcu Mariana Rodica - din șos. Mihai Bravu nr. 450, sector. 3

MINISTERUL DE INTERNE
DIRECȚIA GENERALĂ DE POLIȚIE A
MUNICIPIULUI BUCUREȘTI
SERVICIUL CRIMINALISTIC
LABORATORUL DE DETECȚIE PSIHOLOGICĂ A
COMPORTAMENTULUI SIMULAT
DE CONSTATARE TEHNICO-ȘTIINȚIFICĂ
PRIVIND DETECȚIA PSIHOLOGICĂ A
COMPORTAMENTULUI SIMULAT

Nr. Din 98

SPECIALIST; Col. psiholog Butoi Tudorel din
Serviciul Criminalistic al

Direcției Generale de Poliție a Municipiului București

III. OBIECTUL CONSTATĂRII

IV.

Prin rezoluția motivată nr. 134/08.02 din 1998 a D-nei. președinte Lavinia Lefterache - Tribunalul București - Secția II Penală, s-a dispus testarea cu tehnica de detecție a comportamentului simulat a numitului (lor) ADAM GHEORGHE

persoană (e) inclusă (e) în cercul de suspecti care interesează cauza privind OMOR DEOSEBIT DE GRAV CONSTÂND CĂ LA DATA DE 06/07.1X.1996 A INCENDIAT-O PE SOȚIA SA ADAM ELENA scopul stabilirii:

DACĂ RĂSPUNSURILE SUBIECTULUI FAȚĂ DE ÎNTREBĂRILE RELEVANTE ALE CAUZEI SUNT ÎNSOȚITE DE MODIFICĂRI ALE STRESULUI EMOȚIONAL, SEMNIFICATIV CARACTERISTIC COMPORTAMENTULUI

SIMULAT?

II. CONDIȚIILE EXAMINĂRII

În baza rezoluției motivate sus menționat, în conformitate cu prevederile art.113, 115 din C.p.p. și în deplină cunoștință de dispozițiile art. 259 alin. 2 și art. 260 C.p. În ziua de 01 martie 1999 am procedat la testarea subiectului (lor) conform metodologiei de folosire a tehnicii poligraf de către organele de poliție. Înaintea examinării, subiectului i s-a solicitat să completeze declarația de consimțământ la examinare (anexa nr. 1), i s-a prezentat și a acceptat chestionarul cu întrebări (anexa nr. 2), i s-a adus la cunoștință că are dreptul să refuze testarea, trecându-se apoi la realizarea diagramelor anexate prezentului raport.

Psiholog dr. Tudorel Butoi

Specialist principal

57 CONSTATĂRI ȘI MENȚIUNI SPECIALE

Interpretarea diagramelor a evidențiat că răspunsurile subiectului la întrebările critice (relevante) ale chestionarului cauzei, respectiv:

3.

— ȘTII ÎN CE ÎMPREJURĂRI A LUAT FOC SOȚIA TA?

Nu

5.

— TU AI ARUNCAT BENZINĂ PE SOȚIA TA DÂNDU-I FOC? Nu

8.

— TU AI APRINS FOCUL PE SOȚIA TA? Nu

9.

— TU AI ARUNCAT PE SOȚIA TA BENZINA EXISTENTĂ ÎNTR-UN

BIDON (CANISTRĂ) Nu

AU PROVOCAT în traseele psihofiziologice ale diagramelor poligraf (puls, T.A., respirator, bioelectric) următoarele MODIFICĂRI SPECIFICE STRESULUI EMOȚIONAL:

— Accelerări de puls și creșterea tensiunii arteriale;

- Urcări ale nivelului de bază;
- Stopuri respiratorii;
- Creșteri de amplitudine și durată a curbei G.S.R.

COMPORTAMENTUL EXPRESIV AL SUBIECTULUI (LOR) s-a caracterizat prin PREZENȚA REACTIVITĂȚII MIMICO-GESTICULARE obiectivată în:

- Evitarea privirii; - spasm glotic;
- Modificări de paloare; - contra întrebări;
- Latență în răspunsuri; - sudorație;
- Disconfort psihic, etc.

MENȚIUNI SPECIALE

Față de cele constatate formulez următoarea
CONCLUZIE

Răspunsurile numitului (lor) ADAM GHEORGHE la întrebările critice (relevante) ale cauzei AU PROVOCAT ÎN TRASEELE DIAGRAMELOR OBȚINUTE MODIFICĂRILE SEMNIFICATIVE STRESULUI EMOȚIONAL CARE CONSTITUIE INDICII AI COMPORTAMENTULUI SIMULAT

Prezentul raport conține două pagini și 1 anexă.
SPECIALIST.

Col. Psiholog Butoi Tudorel

MINISTERUL DE INTERNE INSPECTORATUL

DE POLIȚIE AL CAPITALER Data examinării

SERVICIUL CRIMINALISTIC 01-martie-1999

DECLARAȚIE DE CONSIMȚĂMÂNT LA EXAMINARE

Subsemnatul ADAM GHEORGHE fiul lui GHEORGHE și STELA născut la data de 29.08.1956 în localitatea BUCUREȘTI județul (sectorul) 5 cu domiciliul stabil în STR. TUFANILOR NR. 6. SECTOR 5 de profesie MECANICAUTO cu loc de muncă la STAR SA.

— PARTIC. MEC. AUTO. având telefon acasă la serviciu FĂRĂ ANTECEDENTE POLIȚIENEȘTI. JUDECATĂ SAU CERCETARE PENALĂ și medicale: FĂRĂ ACUZE. LA DATA EXAMINĂRII fiind inclus de către organele de

cercetare în cercul de persoane ale căror declarații contradictorii ridică suspiciuni de nesinceritate, conform cu art. 112 C.P.P. pentru lămurirea urgentă a faptelor și a împrejurărilor cauzei privind: OMOR DEOSEBIT DE GRAV – CONSTÂND ÎN CEEA CĂ LA DATA DE 06/07-XI-1996 AINCENDIAT-O PE SOȚIA SA ADAM ELENA consimt să fiu examinat la biodetectorul stresului emoțional („LIE DETECTOR”).

58 Mi s-au adus la cunoștință întrebările care îmi vor fi adresate, sunt de acord cu conținutul acestora și accept să răspund la ele sub controlul tehnicii de investigație a comportamentului simulat.

59 Asupra mea nu s-au exercitat mijloace de intimidare sau de constrângere și nu s-au făcut presiuni psihice sau fizice.

60 Mi s-a adus la cunoștință faptul că prezenta examinare nu-mi va produce niciun fel de rău fizic sau psihic, în prezent sau în viitor, precum și faptul că doresc, am dreptul să o refuz.

61 Declar că la data prezentei examinări sunt într-o stare psihomedicală normală, fără acuze.

SPECIALIST

Col. Psiholog

BUTOI TUDOREL

expert criminalist PERSOANA EXAMINATĂ

TEST NR. 1

1. TE NUMEȘTI ADAM GHEORGHE?

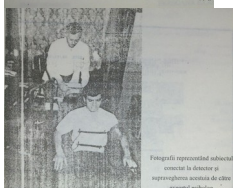
2. AI PERMIS DE PORT ARMĂ?

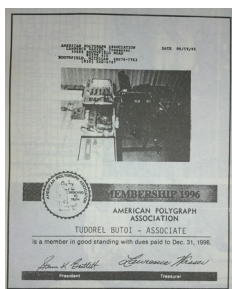
3. ȘTII ÎN CE ÎMPREJURĂRI A LUAT FOC SOȚIA TA?

4. PORȚI OCHELARI DE VEDERE LA CITIT?

5. TU AI ARUNCAT BENZINĂ PE SOȚIA TA DÂNDU-I FOC

6. TE-AI GÂNDIT VREODATĂ SĂ OMORI PE CINEVA?
7. EȘTI NĂSCUT ÎN BUCUREȘTI?
8. TU AI APRINS FOCUL PE SOȚIA TA?
9. TU AI ARUNCAT PE SOȚIA TA BENZINĂ EXISTENTĂ ÎNTR-UN BIDON (CANISTRĂ)
10. AI SPUS ADEVĂRUL LA TOATE ÎNTREBĂRILE?

Fotografie reprezentând aparatul de biodetecție a conduitelor simulat - poligraful alături de *Emblema Asociației Americane a Experților Poligraf*

Model orientativ

Data în fața noastră

(gradul, numele și prenumele examinatorilor)

din anul luna ziua în localitatea instituția

DECLARAȚIE

Subsemnatul născut în la data de fiul lui și al domiciliat în str. nr. Județul ocupația posesorul buletinului de identitate seria nr. consimt să fiu testat la poligraf.

Nu am fost supus la violențe, amenințări ori alte constrângeri. De asemenea, nu mi s-a făcut niciun fel de promisiune sau îndemn cu privire la persoana mea sau a alteia.

Înainte de a fi testat, mi s-au explicat modul de funcționare a aparatului și rezultatele ce se pot obține prin înregistrările sub formă de diagrame.

Semnătura celui examinat

După terminarea examinării am semnat, spre neschimbare, începutul și sfârșitul diagramei.

Semnătura celui examinat sunt de acord cu (numele și prenumele părintelui sau ale reprezentantului legal al minorului) testarea la poligraf a minorului

(numele și prenumele minorului)

(semnătura)

Prezenta declarație a fost întocmită în 2 (două) exemplare.

Examinatori Persoană examinată

(semnăturile) (semnătura)

Model orientativ

RAPORT DE CONSTATARE TEHNICO-ȘTIINȚIFICĂ

Nr. 2442 din 16 iunie 1978

Dosar nr. 1480/1978, Inspectoratul județean Prahova
al Ministerului de Interne

Expert în psihologie judiciară: locotenent Pavel
Adrian

OBIECTUL CONSTATĂRII

Prin rezoluția motivată nr. 199 din 12 iunie 1978,
organele de cercetare penală dispun testarea cu ajutorul
poligrafului a numitului M.T., învinuit de săvârșirea
infracțiunii de omor.

CONSTATĂRI:

Testarea cu ajutorul poligrafului s-a efectuat la sediul
Institutului de criminalistică.

Înainte de examinare, subiectului i s-a făcut un
instructaj referitor la condițiile și scopul testării. Învinuitul
M.T. a consimțit în scris că este de acord ca, pentru aflarea
adevărului în cauză, să fie testat cu ajutorul poligrafului.
Subiectului nu este bolnav psihic.

Parametrii folosiți în timpul testării au fost următorii:

62 temperatura camerei = 20° C;

63 deplasarea hârtiei în timpul înregistrării testelor
= 4 mm/sec.

64 încăperea a fost izolată fonic.

65

Testul pentru examinare a fost următorul:

1 Sunteți născut în comuna Poiana?

2 Vă place muzica simfonică?

3 Știți cine a omorât-o pe numita I.A?

4 Purtați ochelari de vedere?

5 Dumneavoastră ați omorât-o pe numita I.A?

6 Dumneavoastră ați comis furtul de la magazinul
alimentar?

7 Purtați ochelari de soare?

8 V-ați întors la restaurant după conflictul verbal cu
I.A?

9 Inelul găsit ascuns în căptușeala de la geacă este furat de la I.A?

10 Ați spus adevărul la întrebările puse?

La întrebarea nr. 5 răspunsul a fost negativ, iar reacțiile înregistrate (planșa 1) au fost următoarele:

66 Respirație - în trepte (traseul de sus);

67 RED - nu s-au înregistrat schimbări deosebite;

68 Tensiune-puls:

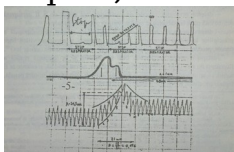
69 amplitudine - 24, 5;

70 frecvența - O, 47.

CONCLUZIE:

Răspunsul negativ la întrebarea nr. 5 dat de subiectul M.T. a fost însoțit de modificări caracteristice prezenței tensiunii psihice emoționale înregistrate la nivelul traseului respirator și tensiune-puls.

Expert, lt. Paul Adrian - psiholog criminalist

Planșa 1 - diagrama răspunsului de la întrebarea nr. 5 (este identificată simptomatologia simulării prin accelerarea pulsului și creșterea tensiunii arteriale - stresul este prezent - traseul respirator prezintă simptomatologia „stop respirator” și „respirație în trepte”) - biflexie în curba G.S.R. - 5.3.7. Detecția comportamentelor simulate privită din perspectiva legislației române în vigoare

Investigarea și detecția comportamentelor simulate este un procedeu care respectă integral onoarea, demnitatea, integritatea fizică și psihică a persoanelor testate, valori juridico-morale consacrate prin Constituția României. Metoda este în slujba adevărului și justiției, se axează pe respectarea prezumției de nevinovăție și se integrează în concepția Declarației Universale a Drepturilor Omului care, în art.11 precizează:

1 Orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată până când vinovăția sa va fi dovedită în mod

legal în cursul unui proces public în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale.

2 Nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care, în momentul în care au fost comise, nu constituiau un act delictuos potrivit dreptului național sau internațional. De asemenea, nu se va aplica nicio pedeapsă mai aspră decât aceea care era aplicabilă în momentul în care a fost comis actul delictuos¹²¹.

Textul art. 11 al Declarației Universale a Drepturilor Omului juxtapune două drepturi fundamentale ale omului, și anume:

— Dreptul persoanei acuzate de comiterea unui delict de a fi presupusă nevinovată până la stabilirea în mod definitiv a culpabilității sale;

— Dreptul persoanei acuzate de a fi beneficiara absolut necondiționată a principiilor legalității incriminării, legalității pedepsei și neretroactivității legii penale, precum și a principiului legii mai blânde sau mai favorabile (mitior lex)¹²².

Juxtapunerea acestor drepturi care se regăsesc și în legislația penală a României nu este întâmplătoare, ea își are geneza în norma juridică, și oricare ar fi natura ei, se întemeiază pe fapte¹²³. Când este vorba de răspunderea juridică penală, faptele trebuie să fi fost incriminate la data săvârșirii lor.

Prezumția de nevinovăție exclude orice idee preconcepută împotriva persoanelor implicate în cauze

121 Declarația Universală a Drepturilor Omului a fost adoptată și proclamată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 217 a (III) din 10 decembrie. 1948. (I.R.D.O. - „Principalele instrumente internaționale privind drepturile omului la care România este parte”, vol. I, pag. 7).

122 N. Mitrofan, V. Zdrenghea, T. Butoi - Op.cit., pag. 201.

123 Redăm în acest sens opiniile distinsului nostru coleg, dr. Vasile Bercheșan exprimate în lucrarea „Unele considerații privind valoarea probantă a testării tip poligraf în activitatea organelor de urmărire penală publicată în Rev. Criminalistica nr. 3, pag. 14-15:

Valoarea probantă a testării tip poligraf

penale, ca și tratarea unilaterală - numai în acuzare - a acestora.

Investigarea și detecția comportamentelor simulate nu-și poate valorifica potențialul științific decât lucrând cu „pacienți” sănătoși din punct de vedere medical, care nu au fost maltratați fizic și psihic și, de asemenea, nu au fost supuși unei anchete excesive care să-i fi adus într-o stare de oboseală psihică. Astfel, prima condiție a unei psihobiodetecții judiciare este starea în afară de orice stres a pacientului biodelectorului.

Concluzionând, putem afirma că investigația și

Referitor la valoarea probantă a testării cu tehnica poligraf s-a scris mult, atât în literatura străină, cât și în literatura românească. Opiniile exprimate vizează, în cea mai mare parte, numai metodele tehnice de detectare a nesincerității, nu și în mijloacele - total interzise - folosite în unele țări pentru obținerea recunoașterii, cum ar fi: hipnoza, electroșocul și narco-analiza.

Deși este acceptată ideea că mijloacele tehnice de depistare a tensiunii au o bază realmente științifică, rezultatul testării cu tehnică, nu este inclus și nici acceptat ca mijloc de probă în procesul penal.

Valoarea probantă a testării la poligraf din perspectivă procesual penală

Raportat la prevederile Codului de procedură penală s-au susținut următoarele:

-Argumente contra:

1. Testarea sincerității cu ajutorul tehnicii poligraf nu face parte dintre mijloacele de probă, nefiind enumerată în art. 64 C.pr.pen., mijloacele de probă fiind limitativ enunțate de lege;

Testarea cu tehnica tip poligraf nu este o constatare tehnico-științifică întrucât potrivit art. 112 aceasta este dictată de necesitatea lămuririi urgente a unor fapte sau împrejurări ale faptei, atunci când există pericolul dispariției unor mijloace materiale de probă sau de schimbare a unor situații de fapt;

Testarea cu tehnica poligraf nu este o constatare tehnico-științifică din considerentul că, potrivit art. 113 C.pr.pen. pentru efectuarea ei organul judiciar pune la dispoziția specialistului „materialele” și „datele” necesare, și deci, persoana asupra căreia se face testarea nu intră nici în categoria „materialelor” și nici în aceea a „datelor”.

Deși nu este strict interzisă de lege, testarea cu tehnica poligraf echivalează cu o încălcare a principiului prezumției de nevinovăție prevăzut în Constituție și art. 66 C.pr.pen., învinuitul sau inculpatul fiind obligat să aprobeze nevinovăția sa;

detecția comportamentelor simulate nu poate fi considerată, nici prin conținut, nici prin formă și nici prin tehnica pe care o utilizează, ca fiind o procedură care încalcă prezumția de nevinovăție și mijloacele legale de căutare a probelor. Dimpotrivă, este o metodă integral umană.

Noi considerăm că fundamentul legal al folosirii tehnici poligraf în cadrul procesului penal rezidă din următoarele:

a) metodologia de testare este admisă de lege, nefăcând parte din ansamblul tehnicilor prohibite, aducându-și aportul în egală măsură cu toate celelalte

Testarea cu tehnica poligraf constituie o valoroasă metodă de investigare extrajudiciară care oferă indicii prețioase cu privire la elementele constitutive ale unei infracțiuni (E. Stancu, op.cit., pag. 152).

Din punctul nostru de vedere nu împărtășim în totalitate opiniile exprimate și ne susținem părerea contrară prin următoarele argumente:

Argumente pro:

Art.64 C.pr. pen. nu are caracter limitativ;

Materializarea rezultatelor testării se face printr-un înscris, în sensul legii, după cum

înscrisuri sunt și cele obținute în etapa pre-test și în cadrul testării propriu-zise;

Mijloacele tehnice de testare au un profund suport științific și sunt procedee prin care se ajunge la descoperirea unei probe sau mijloc de probă;

Probele nu au valoare prestabilită și prim urmare rezultatul testării trebuie coroborat cu celelalte probe și mijloace de probă administrate în cauză;

Dacă în urma testării se ajunge - prin desfășurarea unor activități specifice - la descoperirea autorului, rezultatul testării trebuie admis ca punct de plecare în identificare;

Testarea propriu-zisă și rezultatul ei ar putea constitui un act premergător urmăririi penale și asimilat acesteia;

Testarea folosește mijloace tehnico-științifice necontestate;

Această activitate are drept scop descoperirea autorului și probarea vinovăției; din acest punct de vedere, descoperirea autorului face parte, fără dubii, din activitățile de primă urgență care să ducă la lămurirea unor fapte sau împrejurări ale cauzei;

Interpretarea textului de lege - art. 113 C.pr.pen. - este relativă;

materiale probatorii la aflarea adevărului și justa soluționare a cauzelor (o probă devine inadmisibilă în măsura în care legea o interzice în mod expres. În cuprinsul art. 68, 112 și 113 din C. pr. pen. care enumeră îngrădirile prevăzute de lege, tehnica poligraf nu este menționată ca fiind interzisă); protecția juridică oferită de cadrul legal care admite folosirea tehnicii poligraf decurge atât din fundamentarea științifică a metodei cât și din inviolabilitatea principiului respectului persoanei, întrucât se cuvine să se înțeleagă bine că utilizarea aparatului este

Considerăm că prin „materiale” sau „date” trebuie înțelese nu numai obiectele în materialitatea lor și informațiile deținute de organul judiciar, ci toate indiciile, inclusiv persoana bănuită. Astfel, făcând abstracție de constatarea medico-legală – unde s-ar putea invoca prevederea expresă a legii – ar însemna excluderea din categoria constatărilor tehnico-științifice și pe cele ce au ca obiect identificarea după urmele lăsate de dinți, urechi etc., unde. modelele de comparație sunt obținute de specialist de la persoana ce i-a fost pusă la dispoziție de organul judiciar;

La data intrării în vigoare a C.pr.pen. – 01.01.1969 – tehnica poligraf nu era introdusă în România, și deci, este normal ca legiuitorul de atunci să nu o fi avut în vedere;

Trimiterea la dispozițiile art. 66 C. pr. pen. este forțată;

Prin testarea la poligraf, în nici un caz persoana nu este obligată să-și probeze nevinovăția, ci sunt puse în evidență modificările fiziologice tipice stării de stres psihologic;

Testarea se face cu consimțământul scris al persoanei, fapt ce exclude obligarea ei la o astfel de analiză;

Admițând ipoteza că testarea tip poligraf conduce la obligarea persoanei să-și probeze nevinovăția, înseamnă implicit și că alte activități – ascultarea, confruntarea, reconstituirea etc. – recunoscute ca mijloace de probă încalcă principiul prezumției de nevinovăție, lucru inexact;

Testarea vizează obținerea unor date de la care să se plece în identificarea făptuitorului, deci nu ne aflăm în prezența învinutului sau inculpatului. Dacă testarea se face după începerea urmăririi penale ori, după caz, după punerea în mișcare a acțiunii penale, rezultatul testării nu poate fi decât fie o confirmare a probelor existente deja, fie o infirmare a acestora și deci punctul de plecare în repararea unei erori judiciare; prin urmare testarea poate fi privită mai degrabă ca o garantare a îndeplinirii principiului prezumției de nevinovăție și nu invers;

de ordin pur extm¹²⁴. Firele și electrozii săi nu afectează cu nimic integritatea sau demnitatea individului care conservă toate calitățile sale volitive și intelectual-afective (inclusiv libertatea de a minți, simulat sau disimula adevărul); **b**) utilizarea tehnicii se face exclusiv cu acordul subiectului și al apărării la cererea prin rezoluție motivată a organelor în drept, manipularea aparaturii și interpretarea diagramelor făcându-se exclusiv de către experți¹²⁵, (specializați în psihologie judiciară); **c**) raportul de constatare tehnico-științifică elaborat de specialistul în psihologie, ca urmare a testării la poligraf, este supus

Indiscutabil, rezultatul testării la poligraf are și o valoare extrajudiciară, concretizată în restrângerea cercului de bănuți și canalizarea tuturor eforturilor pentru verificarea celor ce au dat reacții de nesinceritate;

Faptul că se admite că testarea oferă indicii prețioase cu privire la elementele constitutive ale infracțiunii, se constituie într-un argument ce pledează pentru includerea acesteia în rândul mijloacelor de probă.

Valoarea probantă a testării tip poligraf din perspectivă psihologică

Unii autori apreciază că actualele înregistrări poligrafice sunt relativ imperfecte, indicatorii utilizați în detecția nesincerității fiind „dependenți de manifestările emotive, de forma în care se simulează și de calea periferică a evidențierii ei” (H. J. Eysenck — „Sens and nonsens in Psychology”, Ed. Pelican, Londra, 1966, pag. 188). De asemenea, literatura de specialitate evidențiază o serie de factori care pot să influențeze negativ detecția simulării. Este vorba de așa-numiții „factori frenatori”, care nu trebuie confundați cu încercările de inducere în eroare a poligrafului, acești factori putând să apară și la persoanele sincere, inocente (Rene le Chat „La technique de l'enquete criminelle” tom I, Ed. Moderna, Bruxelles, 1959, pat. 170). Astfel, Rene le Chat afirma că „noi ne temem că un mecanism oarecare ar putea vreodată să se adapteze la particularitățile ființei umane”.

Principalii factori frenatori sunt:

Nervozitatea excesivă, determinată de frica de a fi bănuț pe nedrept sau de a se descoperi o altă vină care nu constituie obiectul anchetei.

Situația este reală, dar acest lucru s-ar putea invoca și cu privire la desfășurarea altor activități de urmărire penală: ascultarea învinutului sau inculpatului, ascultarea martorilor, prezentarea pentru recunoaștere, confruntarea, percheziția ș.a.

Stările fiziologice proaste, cum sunt cele specifice bolilor cardiovasculare, dereglărilor respiratorii, infecțiilor etc.

liberei aprecieri a organului de urmărire penală sau a judecătorului, potrivit intimei convingeri a acestora și conștiinței lor juridice; d) în final, este demn de reținut că însăși instalarea subiectului la poligraf nu este un ceremonial deosebit, ci o activitate firească, naturală, compusă din manopere asemănătoare celor medicale, subiectul netrebuind nici măcar să se dezbrace, în timp ce în mai toate țărilor (apropon de libera expresie a personalității), legislația autorizează recoltările de sânge

Este adevărat că pot apare astfel de situații, dar aceasta înseamnă nerespectarea condițiilor pentru testarea la poligraf. Examenul medical este absolut necesar în faza de pregătire a testării, una din condițiile obligatorii de testare fiind integritatea stării psihice și fizice ale persoanei (T. Bogdan, T. Butoi – op. cit, pag. 355).

Deficiențe psihice, în special debilitatea mintală, precum și nevrozele și psihozele.

Dacă în urma examenului medical obligatoriu ori din alte date obținute de organul judiciar rezultă un asemenea diagnostic, persoana în cauză este exclusă de la testare, rezultatul fiind nerelevant.

Insensibilitate emotivă

Deși teoretic o asemenea insensibilitate poate fi acceptată, practic nu se poate vorbi de o insensibilitate totală. Mai ales că aparatele modeme înregistrează și alți parametri — comportamentul ocular, activitatea electrică a scoarței cerebrale ș.a. — imposibil de controlat chiar pentru persoanele ce afișează o insensibilitate emotivă și o stăpânire de sine peste limita normalului.

124 Așezat confortabil într-un fotoliu, subiectului i se atașează un manșon de înregistrare a tensiunii arteriale pe unul dintre brațe, în timp ce un tub pemimografic îi înconjoară pieptul, iar doi electrozi, absolut inofensivi, se fixează la degetele celui alt braț. Sarcina subiectului în timpul testării nu este alta decât de a răspunde exclusiv prin „DA” sau „NU”, așa cum îi dictează propria conștiință și în deplinătatea facultăților sale intelectual-afective și volitive, întrebărilor puse de examinator (a se consulta: J. E. Reid, F. E. Inbau – „Truth and Deception”, The Williams and Wilkins Company, Baltimore, 1966, pag. 10-30).

125 În anul 1964, prefecturile de poliție japoneze dispuneau de 99 tehnicieni specializați în utilizarea poligrafului și interpretarea diagramelor. Acești tehnicieni sunt în primul rând titularii diplomei de învățământ superior în psihologie. (Tammoto-Fumhata – „La detecteur de mensonges (poligraph) au service de lapolice Japonaise”, Revue internaționale de police criminelles, Paris, 1966, pag. 62

care necesită înțepături, recoltările de spermă sau alte secreții și depozitări (cu întreaga lor gamă de prelevări corporale și stări stânjenitoare), fire de păr din diversele regiuni ale corpului etc.

Secțiunea IV – Concluzii cu caracter practic-aplicativ

Deși lucrarea a intenționat o tratare exhaustivă a problematicii ridicate de utilizarea tehnicilor de detecție a stresului emoțional în ascultarea învinuiților este totuși dificil a concluziona asupra unui domeniu cu implicații atât de profunde în activitatea deosebit de complexă și plină de responsabilitate a înfăptuirii în plan social a justiției.

La toate acestea concurând pe de o parte relativa noutate (inclusiv pe plan mondial) a temei, iar pe de altă parte un anume grad de dificultate în înțelegerea metodologiei și a cadrului său juridic de referință, fără a mai vorbi de o serie de rezistențe intime, opozabile încă tehnicilor de detecție a stresului emoțional, înțelegem de ce statutul lor actual suportă încă clasificări, perfecționări și reorientări de esență atât sub aspectul problematicii juridice, cât și sub cel al problematicii metodologice.

În această intenție încercăm să sintetizăm următoarele concluzii cu caracter practic-aplicativ:

5.4.1 Din punct de vedere al apartenenței mijloacelor de detecție a stresului emoțional

- teoria și practica judiciară plasează mijloacele de detecție a stresului emoțional în categoria mijloacelor și proceselor tehnico-tactice pe care criminalistica le pune la dispoziția organelor de urmărire penală.

5.4.2 Din punct de vedere al locului și momentului utilizării

- necesitatea practică, plasează utilizarea mijloacelor de detecție a stresului emoțional, de regulă, în cadrul preliminar al activității de ascultare a persoanelor care alcătuiesc cercul de bănuți.

5.4.3 Din punct de vedere al forței probante

- din punct de vedere al forței probante (cel puțin în stadiul actual, al tehnicii, teoriei și practicii juridice)

concluziile rapoartelor de constatare tehnico-științifică în acest domeniu nu pot fi unanim acceptate ca mijloace de probă, ele având exclusiv valoarea unor indici orientativi ai primelor cercetări, având forța credibilității rezonabile.

5.4.4 Din punct de vedere al exigențelor tehnicii față de cunoștințele unui specialist

- practica actuală demonstrează că atât cerințele exploataării aparaturii, cât și cele impuse de metodologia de testare nu pot fi pe deplin satisfăcute decât de către un specialist-licențiat în psihologie - cu o solidă pregătire profesională în domeniul tehnicilor de investigație a comportamentului uman și cu o bogată experiență în munca de ascultare a învinuiților.

5.4.5. - Din punct de vedere al necesității materializării concluziilor în rapoarte de constatare tehnico-științifică obligația juridică și profesională a specialistului de a sintetiza și concretiza într-un document oficial, activitățile, operațiile, manoperele experimentale și demonstrațiile la care a apelat pentru a concluziona, impun realizarea tuturor rapoartelor de constatare tehnico-științifică, fără ca acest lucru să implice necesitatea juridică a promovării acestuia ca mijloc de probă.

5.4.6. - Din punct de vedere al statutului legal tehnicile de detecție a stresului emoțional nu sunt în mod expres interzise de lege; metodologia de investigație statuează un cadru juridic a cărui nerespectare atrage după sine nulitatea examinării. Acest cadru juridic presupune următoarele:

- Disponerea testării prin rezoluție motivată, ordonată sau încheiere;

- Consimțământul scris al subiectului;

- Consemnarea semnăturilor subiectului la începutul și sfârșitul diagramelor obținute;

- Dreptul subiectului de a refuza examinarea sau de a o întrerupe oricând dorește pe parcursul desfășurării acesteia, dar nu mai înainte de a fi iscălit diagramele

obținute;

— Realizarea raportului de constatare tehnico-științifică exclusiv de către un specialist licențiat în psihologie.

metodologia de investigație cu tehnicile de detecție a stresului emoțional îmbracă un cadru juridic care slujește respectării stricte a legalității, refuzând orice apropiere față de mijloacele de constrângere sau față de tehnicile narconalizei și hipnozei.

Bibliografie

1 Tudor Butoi, Zdrenghea Voicu, Mitrofan Nicolae, Psihologia Judiciară, Editura șansa, 1992

2 Tudorel Butoi, Psihanaliza Crimei, Editura științifică-Tehnică, București 1996

3 Ionescu George, Tratat de psihologie medicală și psihoterapie Asxopios, București, 1995

4 Karin Hamey, Direcții noi în psihanaliză, Ed. Univers Enciclopedic, București 1995

5 Freud S. Eseuri de psihanaliză aplicată, Editura trei 1994

6 Hugo Staub, Frantz Alexander, „Criminalul și judecătorii săi” - Ed. Gallinard, Paris, 1934

Butoi Tudorel, Butoi Ioana Teodora - Tratat universitar de psihologie judiciară, Editura Fundația România de Mâine, București, 2001

· *Butoi Tudorel - Severin, Butoi Ioana Teodora - Psihanaliza crimei*, Societatea

Știință & Tehnică S.A., București, 2001

· *Butoi Tudorel, Butoi Alexandru, Butoi Ioana Teodora - Psihologia comportamentului criminal*, Editura Enmar, București, 1999

· *Butoi T, Iftenie V, Boroia., Butoi AL - Sinuciderea un paradox - considerații psihosociologice, biomedicale și juridice*, Editura științelor Medicale, București, 2001

· *Buneci E, Butoi I. T, Butoi T.*

— *Sociologie juridică și devianță specială*.

Editura „România de Mâine”, București, 2001

- *Butoi Tudorel - Crima sub lupa detectorului de minciuni*, Editura Mihaela Press, București, 1997
- *Severin Tudor - Vânătoare de hoți*, Editura Phobos, București, 2002
- *Buda O.*
— *Tratat de medicină legală*, Editura Medicală, București, 1995
- *Culcea Dumitru - Cazul Gladiola*, Rev. Partener
- *Dongoroz V - Drept penal*, București, 1939
- *Enăchescu Constantin - Elemente de psihologie proiectivă*, Editura Științifică. București, 1973
- *Foucault Michael - Anormalii*, Editura Univers, București, 1999
- *Foucault Michael - A supraveghea și a pedepsi - nașterea închisorii*, Editura Humanitas, București, 1997
- *Gorgos Constantin - Dicționar enciclopedic de psihiatrie*, Editura Medicală. București, 1989
- *Lane B, Gregg W - Enciclopedia ucigașilor în serie*, RAO International Publishing Company, 1996
- *Mitofan Nicolae - Posibilități și limite privind prognozarea conduitelor violente*.
Revista de criminologie, criminalistică și penologie nr. 6/2000.
- *Poenaru I.*
— *Pedeapsa cu moartea - pro sau contra?* Editura Lumina Lex. București, 1994
- *Predescu V - Psihiatrie*, Editura Medicală, București, 1976
- *Ressler Robert, Shatchman Tom - Vânător de ucigași*, Editura F.F. Press. București. 1993

· *Stănoiu Rodica Mihaela, Vasilescu Horia Mihai - Studiu internațional asupra criminalității și victimelor*, Revista de criminologie, criminalistică și penologie nr. 52.000.

· *Ștefănescu Paul - În slujba vieții și a adevărului*, Editura Medicală, București.
1984

· *Țuraj Constantin - Elemente de criminalistică și tehnică criminală*, Poliția științifică. București, 1974

· *Țuraj Constantin - Enigmele unor amprente*, Editura Albatros, București, 1984

· *Vernon J. Geberth - Lieutenant Comander (Retired)*, New York City Police

Departament. *Practical Homicide Investigation: tactics, procedures and forensic techniques* (Third Edition)

· *Zlate Mielu - Introducere în psihologie*, Editura Șansa, București, 1999

· *Zlate Mielu - Fundamentele psihologiei*, Editura Hyperion, București, 1995